विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुरूणां गुरुः।
विद्या बन्धुजनो विदेशगमने विद्या परं दैवतं विद्या राजसु पूजिता न तु धनं विद्याविहीनः पशुः॥

CULTURĂ ŞI FILOSOFIE INDIANĂ ÎN TEXTE ŞI STUDII

1

THEOFIL SIMENSCHY

BIBLIOTHECA ORIENTALIS

Explorările efectuate în Orient în domenii ale spiritului au făcut cunoscute Europei civilizații și culturi deosebit de interesante, au îmbogățit evantaiul multicolor al lumii secolelor XVII—XX, deschizînd noi orizonturi, dînd posibilitate nu numai de cunoaștere a culturilor unor țări diferite dar și a unei mai bune auto-cunoașteri prin comparație. Legăturile din ce în ce mai strînse între toate țările lumii și, în acest cadru, intensificarea relațiilor culturale ale țării noastre cu statele din Orient, aportul specific al fiecărui popor la cultura universală, pun într-o nouă lumină și universalitatea rațiunii umane.

Editura științifică și enciclopedică își propune publicarea în continuare, în cadrul seriei „Bibliotheca orientalis", a celor mai caracteristice și mai reprezentative texte ale filosofiilor și culturilor afro-asiatice, texte însoțite de studii și bogat adnotate.

BIBLIOTHECA ORIENTALIS

APARIȚIA SERIEI

„BIBLIOTHECA ORIENTALIS"

ESTE SPRIJINITĂ DE

ASOCIAȚIA DE STUDII ORIENTALE
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

SERIE ÎNGRIJITĂ DE IDEL SEGALL

SUPRACOPERTA ȘI COPERTA: V. SOCOLIUC

CULTURĂ
ŞI
FILOSOFIE INDIANĂ
IN
TEXTE ŞI STUDII

1

Traduceri din limba sanscrită
de
THEOFIL SIMENSCHY

Ediţie îngrijită,
cuvînt înainte şi note
de
CICERONE POGHIRC

Editura ştiinţifică şi enciclopedică • Bucureşti, 1978

Cuvînt înainte

Interesul pentru literatura și mai ales pentru filosofia indiană este, cum se știe, vechi la noi și a avut ca urmare influențe profunde asupra culturii românești. El s-a manifestat aproape odată cu primele texte scrise în românește, prin circulația manuscrisă a unor cărți de factură populară cum ar fi *Istoria Sindipii filozofului* („Istoria lui Siddhapati", cunoscută în Europa sub titlul *Historia septem sapientium*) sau *Varlaam și Ioasaf*, varianta creștină a vieții lui Buddha[1].

Acest interes a căpătat un aspect științific abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea prin două dintre cele mai mari personalități ale culturii românești: B.P. Hasdeu și M. Eminescu.

Hasdeu a fost primul român care a manifestat interes pentru limba sanscrită și pentru relațiile străvechi dintre folclorul românesc și literatura vedică[2]. Cercetările sale au trezit interesul elevilor săi L. Șăineanu și C. Georgian, acesta din urmă fiind primul român care a ținut un curs de limba sanscrită la Universitatea din București[3]. Th. Iordănescu, elevul lui Georgian, a dus mai departe această tradiție.

[1] Vezi C. POGHIRC, *Studiile sanscrite în România*, „Analele Universității București. Limbi clasice și orientale", XXI, 1972, p. 109 ș.u.

[2] *Un descîntec român și un descîntec sanscrit din Veda*, „Columna lui Traian", 1876, pp. 335—336, *Principie de filologie comparativă ario-europeă*, București, 1875, *passim*, și alte lucrări.

[3] Vezi TH. IORDĂNESCU, *Un orientalist român: Constantin Georgian*, în „Convorbiri literare", august, 1907.

rămînînd însă un izolat în cultura românească a timpului[4].

Pe o altă cale, cu totul proprie, a mers Eminescu. Pasionat şi el de limba sanscrită, traducător al unei părţi a gramaticii şi a dicţionarului sanscrit al lui Fr. Bopp[5], Eminescu s-a preocupat mai ales de filosofia şi de literatura veche indiană, care au lăsat urme adînci şi evidente în opera sa[6]. După el, literatura şi gîndirea Indiei vechi au constituit o preocupare constantă a unor literaţi români de prestigiu, dintre care trebuie amintit în primul rînd G. Coşbuc[7]. Informaţia acestora, ca şi a publicului românesc mai larg, s-a făcut însă prin intermediul unor surse intermediare, mai ales germane şi franceze, traducerile directe fiind mărunte şi rare[8].

Primul român care a tradus masiv direct din sanscrită a fost *Theofil Simenschy.*

Născut în Iaşi la 27 ianuarie 1892, el a urmat cursurile Seminarului Pedagogic şi ale Liceului Naţional din oraşul natal, pe care le-a absolvit ca şef de promoţie în 1910. După trei ani de studii la Universitatea din Iaşi obţine licenţa „magna cum laude" în filologia clasică şi germană. Numit profesor suplinitor, după scurt timp Th. Simenschy a participat la primul război mondial (1916—1918), revenind în învăţămîntul liceal după război. În 1926 devine asistent la catedra de limba şi literatura greacă, iar în anul următor îşi trece doctoratul în litere cu teza *Le complément des verbes qui signifient „entendre" chez Homère. Étude de syntaxe historique et comparative* (publicată de „Casa Şcoalelor" în 1927 şi recenzată elogios de savanţi iluştri ca A. Meillet şi P. Kretschmer). Din 1929 este conferenţiar, iar din 1938 profesor de limbile clasice la Universitatea din Iaşi. În cursul

[4] O serie de studii ale sale au apărut în „Convorbiri literare" în anii 1910—1911, 1931 şi 1934; vezi C. POGHIRC, *op. cit.*, pp. 112 şi 117.

[5] Manuscrisul nr. 357, II—30 de la Biblioteca centrală universitară din Iaşi; vezi R. MANOLIU, *O traducere a lui Eminescu („Gramatica sanscrită")*, în „Arhiva", XVIII, 1907, pp. 415—416.

[6] Asupra acestor influenţe vezi mai recent studiile Amitei Bhose, care urmează să apară în volum în Editura Junimea.

[7] Vezi S. DEMETRIAN, *Literatura indiană în poezia lui Coşbuc*, „Limbă şi literatură", XII, 1966; cf. mai jos studiile lui Th. Simenschy, pp. 277—371.

[8] Vezi C. POGHIRC, *op. cit.*, pp. 115—116.

carierei sale universitare o preocupare constantă a constituit-o gramatica comparată a limbilor indoeuropene, în special sintaxa, căreia i-a dedicat printre altele remarcabila sa lucrare *La construction du verbe dans les langues indo-européennes* (Iași, 1949). Theofil Simenschy s-a stins la 15 decembrie 1968, lăsînd în urma sa o operă care cuprinde peste 100 de lucrări, multe din ele rămase în manuscris [9].

Preocupările de limbă sanscrită ale lui Th. Simenschy au început în legătură cu profesia sa de bază, gramatica comparată a limbilor indoeuropene, așa cum rezultă încă din teza de doctorat citată mai sus. Ele s-au extins însă repede și la literatura veche indiană, în primul rînd la cea filosofică și sapiențială. Th. Simenschy a fost primul care a ținut cursuri de limba sanscrită la Universitatea din Iași. Paralel însă cu activitatea universitară, el a înțeles că este necesară popularizarea, în sensul cel mai bun al cuvîntului, a civilizației indiene și mai ales punerea în circulație în traduceri corecte, făcute direct din original, a textelor de bază ale literaturii și filosofiei indiene. El a început prin traducerea *Pañcatantrei* (în 1931, încheiată în 1936), a tradus apoi *Kaṭha-* și *Muṇḍaka-Upanișad* (1939), unele fragmente din *Mahābhārata* printre care cunoscutul episod *Povestea lui Nala* (1937), precum și celebra *Bhagavadgītā* (1944), cîteva imnuri vedice ș.a. Profesorul Simenschy a fost primul român care a editat o serie de texte sanscrite în original, în transcriere latină, însoțite de traducere și comentarii: Sūtre din *Gramatica* lui Pāṇini, originalele traducerilor din *Antologia sanscrită* a lui G. Coșbuc, precum și numeroase sentențe și maxime din întreaga literatură indiană cuprinse în *Dicționarul înțelepciunii* [10]. El este de asemenea autorul primei *Gramatici sanscrite* apărute în românește (1959).

În afara acestor texte fundamentale, pe care le-a însoțit de scurte notițe introductive și de explicațiile strict ne-

[9] Lista cea mai completă a lucrărilor lui Th. Simenschy a publicat-o TRAIAN DIACONESCU în „Anuarul de lingvistică și istorie literară", Iași, XIX, 1968, pp. 249—252, precum și un necrolog în „Analele Univ. din Iași", s. III, XV, 1969, pp. 137—140. Vezi și necrologul publicat de noi în „Studii clasice", XI, 1969, pp. 429—430 și SAO, VIII, 1971, pp. 279—280.

[10] TH. SIMENSCHY, *Un dicționar al înțelepciunii*, vol. I—IV, Iași, 1970—1975. Toate locurile din literatura sanscrită sînt menționate în Indicele de autori, vol. IV, pp. 404—423.

cesare publicului larg, profesorul Simenschy a publicat o serie de studii menite să atragă atenția publicului românesc asupra cîtorva dintre problemele importante ale culturii și literaturii indiene.

Unele dintre studiile sale au avut ca obiect influența literaturii indiene asupra celei române, cum ar fi studiul citat despre originea universului, în care semnalează influența indiană asupra Scrisorii I a lui Eminescu, articolul *Un element folcloristic străvechi la Caragiale* (1945), unde depistează influența unei povești budiste, documentatele cercetări despre *Antologia sanscrită* (1956) și despre traducerea dramei *Śakuntalā* (1967) datorate lui G. Coșbuc, precum și studiul *Variante străvechi în basmele lui Ispirescu* (1969), în care semnalează o serie de paralelisme cu texte din *Mahābhārata*, *Pañcatantra* și mai ales cu *Kathāsaritsāgara* a lui Somadeva.

Toate aceste studii sînt inegale ca valoare și întindere. Unele sînt dedicate publicului științific românesc, deși nu de strictă specialitate, și sînt redactate după toate rigorile cercetării științifice. Altele sînt destinate publicului larg, expuse într-o formă cît mai accesibilă și lipsite de aparatura științifică prea complicată, care ar fi putut împiedica circulația sau chiar publicarea lor de către revistele în care au apărut și care nu întotdeauna aveau un profil strict științific. La aceasta se mai adaugă faptul că peste multe din ele a trecut aproape o jumătate de veac și că ele nu au fost pregătite pentru retipărire de autor. Ele conțin însă informații exacte, culese din sursele originale și sînt utile pentru publicul larg cititor.

O mențiune specială merită traducerile. Profesorul Simenschy a preferat chiar pentru operele poetice o redare în proză, deși talentul poetic și l-a dovedit din plin în admirabila traducere în metrul original a faimoasei poeme *Hero și Leandru* a lui Musaios. În cazul poeziei sanscrite, el o considera prea îndepărtată de normele și concepțiile noastre despre poezie pentru a încerca o redare în versuri. Limba bogată și ușor arhaică și dialectală în care le-a transpus dau acestor traduceri un farmec care suplinește de cele mai multe ori forma poetică. Astfel *Povestea lui Nala* și mai ales *Pañcatantra* par a fi scrise de la bun început în românește. Redarea numelui șoarecelui *Hiraṇyaka* prin *Aurică*, a negustorului *Vardhamānaka* prin *Chiaburu* ș.a. fac din personajele

unei lumi atît de îndepărtate, ca cea indiană, eroi de mult cunoscuți nouă.

O preocupare constantă în alegerea textelor a constituit-o pentru profesorul Simenschy valoarea lor morală, alături de cea literară. Prin aceasta el a dovedit că a înțeles esența literaturii indiene, înțelegînd în același timp importanța pe care cunoașterea acestor comori ale gîndirii indiene o poate avea pentru compatrioții săi.

Dedicîndu-și în exclusivitate întreaga sa existență învățămîntului și științei, Theofil Simenschy a tradus din sanscrită în românește mai mult decît toți ceilalți specialiști români la un loc. Prin aceasta el a adus un serviciu imens culturii românești, ca și adîncirii cunoașterii și prieteniei dintre noi și popoarele Indiei. Editura științifică și enciclopedică îndeplinește un act de îndreptățită recunoaștere a meritelor ilustrului profesor ieșean și de înțelegere a nevoilor culturii românești în etapa eforturilor ei de universalizare prin punerea la îndemîna marelui public a operei acestui pionier al indologiei românești.

Așa cum arătăm și în *Notă asupra ediției*, întrucît o bună parte din textele cuprinse în acest volum au apărut cu decenii în urmă, și moartea l-a împiedicat pe autor să le revadă, am socotit de datoria noastră să completăm și să aducem la zi — *în notele finale* — noutățile de ordin bibliografic, critic și științific rezultate din cercetările ultimilor ani.

CICERONE POGHIRC

Notă asupra ediției

Volumul de față cuprinde o serie de studii și texte, unele tipărite, altele manuscrise inedite, legate de tema volumului. Ele nu reprezintă totalitatea lucrărilor indologice ale lui Th. Simenschy, care au fost indicate în lista alăturată; cele cu un caracter lingvistic prea tehnic sau care nu făceau decît să reia idei din alte studii au fost omise. Publicarea s-a făcut, după manuscrisul olograf al autorului, sau după copii dactilografiate corectate de mîna autorului. Pentru multe din textele tipărite anterior am avut, de asemenea, extrase revăzute de Th. Simenschy, cu corecturi marginale. Am introdus în text aceste corecturi fără să le mai menționăm.

Revizuirile și corecturile de care dispunem nu reprezintă, totuși, o formă pregătită de autor definitiv în vederea retipăririi. Sîntem siguri că în acest caz profesorul Simenschy ar fi mers mai departe, ar fi eliminat repetițiile, ar fi unificat notele și ar fi adus la zi bibliografia, care reflectă momentul tipăririi sau redactării fiecărui studiu, distanțate pe o perioadă de 30 de ani. Am încercat să suplinim în note această lipsă, dar nu ne-am putut permite să modificăm textul autorului. Singura modificare în acest sens o constituie unificarea ortografiei conform normelor actuale. Am păstrat, însă, unele forme ca *personagii*, *reacțiune* pentru *reacție* ș.a., specifice epocii sau autorului. Probleme mai complicate a pus transcrierea numelor proprii și a termenilor tehnici indieni. Sistemul de transcriere al autorului a variat în funcție de epocă și de publicul căruia se adresa, încercînd simplificări și adaptări care au adus, cum e de așteptat, numeroase inconsecvențe. Am unificat, în general, transcrierea, în sensul sistemului științific de translitterare a alfabetului devanăgarī, păstrînd formele adoptate numai acolo unde ele s-au încetățenit deja în română: *sanscrită*, dar *prākrit; Rig-Veda*, dar *Bhartṛhari* etc. O graniță certă între aceste cazuri, desigur,

nu există și problema se mai complică și cu flexiunea românească a cuvintelor sanscrite: *Bhagavadgītā*, dar *Bhagavadgītei* etc.

Valoarea semnelor întrebuințate este următoarea:

ā, *ī*, *ū* notează variantele lungi ale vocalelor; *e* și *o* fiind totdeauna lungi, nu le-am notat special.

ṭ, *ḍ* și *ṣ* reprezintă consoane cerebrale, pronunțate cu vîrful limbii întors spre cerul gurii; *ṭ* și *ḍ* corespund lui *t*, *d* din engleză, *ṣ* lui ș din română.

ṛ are valoare vocalică și se pronunță ca *ri*.

c și *j* sînt palatale africate și se pronunță ca *ce/ci* și *ge/gi* din românește, în timp ce sanscr. *ge*, *gi* se pronunță ca rom. *ghe*, *ghi*.

kh, *gh*, *ch*, *jh*, *ṭh*, *ḍh*, *th*, *dh*, *ph*, *bh* sînt sunete unice, în care primul element își păstrează caracterul nealterat (*ph*, de ex. nu = *f*), dar aspirația lui *h* se aude foarte distinct.

ñ reprezintă o nazală palatală (ca spaniolul *ñ*, francezul și italianul *gn*), iar *ṅ* una velară (ca în *king* din germană și engleză).

ṃ reprezintă nazalizarea vocalei precedente (ca în franc. *bon*).

ḥ este o aspirată finală postvocalică, provenită din alterarea lui *s* și *r*.

*

Notele care aparțin profesorului Simenschy au fost date în josul paginii, cu indicare literală; cele ale editorului — la sfîrșitul volumului, numerotate.

C. P.

Lucrările de indologie ale lui Theofil Simenschy

1. *Panciatantra*, „Arhiva", XXXVIII, 1931, 2—4, 12 p. (studiu introductiv).

2. *Panciatantra*, „Convorbiri literare", LXV, 1932.

3. *Panciatantra. Cele cinci cărți ale înțelepciunii*, Cartea I și a II-a, traducere din limba sanscrită, Cartea Românească, 1932, 218 p. Recenzată elogios în revistele „Adevărul literar", 597, 1932; „Convorbiri literare", 65, 1932, p. 458; „Orientalistische Literaturzeitung", 11, 1933, p. 702; „Revista clasică", III, 1931, p. 272; „Viața literară", VIII, 153, 1934, p. 3.

4. *Panciatantra*. Cartea a III-a, traducere din limba sanscrită, „Convorbiri literare", LXVI, 1933, pp. 427—439, 677—684, 863—878 (și extras).

5. *Originea universului în concepția indienilor și a grecilor*, „Revista fundațiilor", II, 1935, 5, pp. 340—360.

6. *Panciatantra*, Cartea a IV-a și a V-a, traduse din limba sanscrită, 1936, 75 p.

7. *Fapta și destinul*, „Revista fundațiilor", III, 1936, 3, 12 p.

8. *Kaṭha-Upaniṣad*, traducere din limba sanscrită, „Convorbiri literare", LXX, 1937, 8—10 (și extras, 20 p.).

9. *Povestea lui Nala*, episod din *Mahābhārata*, traducere din limba sanscrită, premiată de Academia Română, 1937, 83 p., recenzată elogios de revistele: „Convorbiri literare", LXX, 11—12, 1937, p. 819; „Orientalistische Literaturzeitung", 7, 1938, pp. 452—453, de H. Weller; „Pagini literare", V, 1—2, 1938, pp. 68—69; „Gînd românesc", VI, 3—4, 1938, p. 229 etc.

10. *Povestea faptei omenești*. Episod din *Mahābhārata*, traducere din limba sanscrită, 1937, 9 p., „Viața Basarabiei", nr. 1—2 (și extras).

11. *Poveste morală*, „Viața Basarabiei", nr. 11, 1937 (din *Mahābhārata*, traducere din limba germană), 3 p.

12. *Şcoala tibetană*, „Meşeceul", V, 1938, 50.

13. *Din înţelepciunea indiană*. Cugetări despre destin. „Meşeceul", V, 1938, 52.

14. *Purūravas şi Urvaśī*, basm, tradus din limba sanscrită, 1938, 3 p.

15. *Tradiţia învăţăturii în patria lui Gandhi*, Cartea Românească, „Cunoştinţe folositoare", seria A, nr. 70, 1938, 30 p.

16. *Muṇḍaka-Upaniṣad*, traducere din limba sanscrită, „Viaţa Basarabiei", nr. 2—3, 1939, 14 p. (şi extras).

17. *Cugetări şi precepte morale din Mahābhārata*, „Luminătorul", LXXIV, 1941, 3—4, 6 p.

18. *Ritualul înmormîntării în Rig-Veda*, traducere din limba sanscrită (*Rig-Veda*, X, 14 şi 18), „Cetatea Moldovei", IV, 1943, 6, 4 p.

19. *Mahatma Gandhi*, „Revista fundaţiilor", IX, 1943, 6; pp. 663—668.

20. *Destinul în concepţia antică*, „Cetatea Moldovei", IV, 1943, 7, 29 p.

21. *Morala hindusă*, „Cetatea Moldovei", IV, 1943, 8—9, 21 p,

22. *Yoga*, „Cetatea Moldovei", V, 1944, 2, 7 p.

23. *Bhagavadgītā*, traducere din limba sanscrită, „Ethos", I, 1944.

24. *Bhagavadgītā*, traducere din limba sanscrită, Casa Şcoalelor, 1944, 110 p.

25. *Fiinţa supremă în mistica hindusă*, „Ethos", I, 1944, 2—3, 11 p.

26. *Un element folcloristic străvechi la Caragiale*, „Ethos", II, 1945, 3—4, pp. 297—299.

27. *Aforisme din Upaniṣade*, traducere din limba sanscrită, „Ethos", IV, 1947, 1—2.

28. *Antologia sanscrită a lui Coşbuc*, „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", s. III, t. II, 1956, f. 1—2.

29. *Gramatica lui Pāṇini: Sintaxa cazurilor* (traducerea sūtrelor, însoţită de comentariu şi de un studiu introductiv), „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", s. III, t. III, 1957, 1—2, pp. 189—248.

30. *Gramatica lui Pāṇini. Elemente gramaticale, simboluri, formule sintactice*, „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", s. III, t. VI (supliment), 1960, fasc. 2, pp. 13—34.

31. *Gramatica limbii sanscrite*. Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1959, 164 p.

32. *Pro domo*, „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", s. III, t. VII, 1961, pp. 231—239.

33. *Drama Śakuntală a lui Kālidāsa în traducerea lui Coșbuc*, „Analele științifice ale Universității din Iași", s. III, t. XIII, 1967, f. 1, pp. 1—14.

34. *Studii sintactice*. Aspecte ale genitivului posesiv și partitiv, „Anuar de lingvistică și istorie literară", Iași, XIX, 1968.

35. *Variante străvechi în basmele lui Ispirescu*, „Analele științifice ale Universității din Iași", s. III, t. XV, 1969, f. 1, pp. 17—39

36. *Panciatantra*, traducere din limba sanscrită, Editura pentru literatură, București, 1969, 350 p.

37. *Un dicționar al înțelepciunii*. Cugetări antice și moderne, Editura Junimea, Iași, vol. I—IV, 1970—1975.

RECENZII

38. V. Pisani, *Storia delle letterature antiche dell'India*, 1954, în „Analele științifice ale Universității din Iași", s. III, t. II, 1956, f. 1—2, pp. 453—454.

39. H. Chandra Gupta, *The Bhagavad Gita*, Allahabad, 1960, în „Studii și cercetări științifice", filologie, XIII, f. 1, 1962, pp. 107—114.

40. J. Gonda, *The Savayajnas*, Amsterdam, 1965, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XVII, 1966, pp. 165—168.

ÎN MANUSCRIS

1. *Rolul Indiei în istoria omenirii*, 30 p. (pierdut).
2. *Cugetări din literatura sanscrită*, antologie, 300 p.
3. *Cugetări din literatura sanscrită*, studiu, 27 p., 1958.
4. *Gramatica lui Pāṇini: sintaxa modurilor*, 1959.
5. *Morfologia verbului în Rig-Veda*, 22 p.
6. *Kālidāsa*, studiu, 11 p.
7. Kālidāsa, *Vara*, traducere din *Anotimpurile*, 14 p.
8. Somadeva, *Kathāsaritsāgara*, 39, traducere, 18 p.
9. *Antologie budistă*, 58 + 22 p. *(Cele patru ieșiri ale lui Boddhisattva)*.
10. *Limba și literatura sanscrită*, 32 p.

STUDII

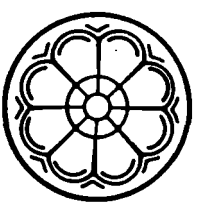

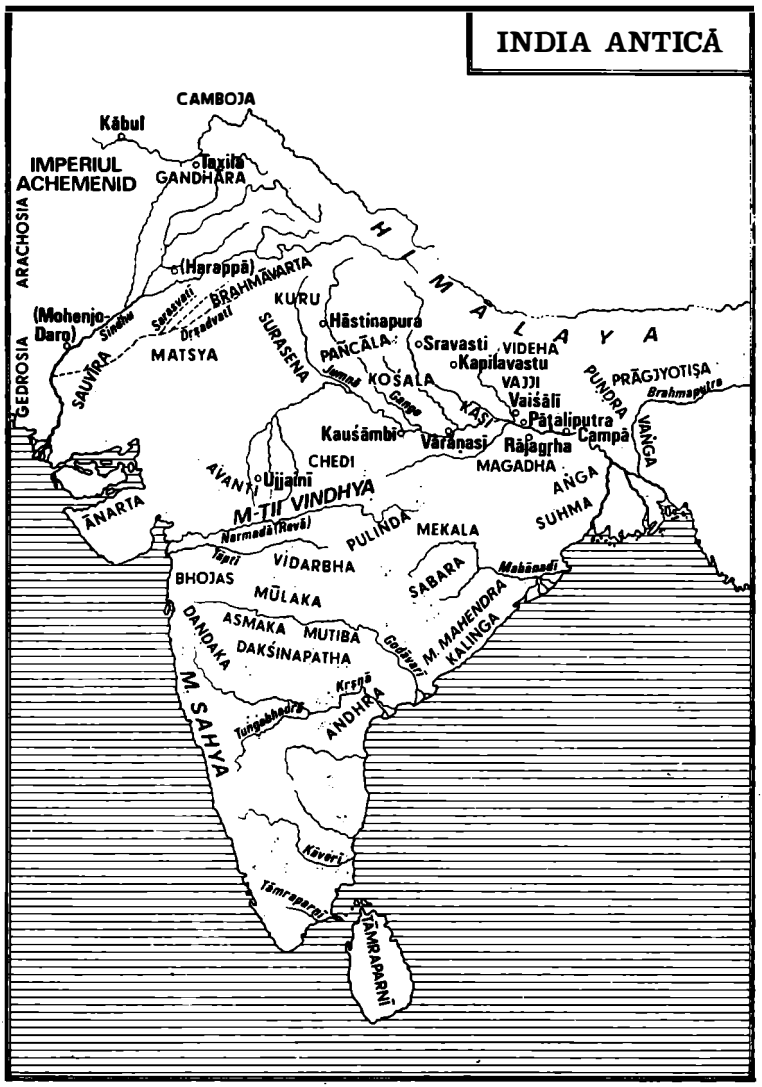
INDIA ANTICĂ
CAMBOJA
Kăbul
IMPERIUL ACHEMENID
Taxila
GANDHĂRA
ARACHOSIA
(Harappă)
BRAHMĂVARTA
(Mohenjo-Daro)
Sindhu
Sarasvati
Dṛṣadvati
KURU
Hăstinapura
HIMALAYA
GEDROSIA
SAUVĪRA
MATSYA
SURASENA
PAÑCĂLA
Sravasti
VIDEHA
Kapilavastu
Yamuna
KOŞALA
VAJJI
PUNDRA
PRĂGJYOTIŞA
Brahmaputra
Vaiśălī
Gange
KĂŞI
Pāṭaliputra
Campă
VAÑGA
Kauśāmbi
Vărănasi
Răjagrha
MAGADHA
CHEDI
AVANTI
Ujjainī
AÑGA
M-TII VINDHYA
ĀNARTA
Narmadă (Revă)
PULINDA
MEKALA
SUHMA
Tapti
VIDARBHA
Mahānadi
BHOJAS
SABARA
MŪLAKA
ASMAKA
MUTIBA
M. MAHENDRA
KALINGA
DANDAKA
Godăvari
DAKŞINAPATHA
Kṛṣṇă
M. SAHYA
Tungabhadră
ANDHRA
Kăveri
Tămraparņi
TĂMRAPARNĪ

Limba şi literatura sanscrită[1]

CIVILIZAŢIA INDIANĂ

În 1924 s-au descoperit în bazinul fluviului Indus urmele unei civilizaţii prearіene, care pare a fi înrudită cu cea din Mesopotamia[2]. Săpăturile s-au făcut la Mohenjo-Daro (în provincia Sindh) şi la Harappa (în Panjab). Ele ne dovedesc că încă înainte de cucerirea ariană India de nord-vest a fost în relaţii cu ţările mesopotamiene[a].

Arienii (indoeuropenii)[3] au pătruns în India pe la nord-vest, prin valea rîului Kabul din Afganistan. În perioada în care au luat naştere imnurile din *Rig-Veda* arienii s-au răspîndit în bazinul superior al fluviului Indus (Panjab) şi abia la sfîrşitul acelei perioade par a fi pătruns pînă la Gange.

Civilizaţia specific indiană s-a dezvoltat într-o perioadă ceva mai recentă, numită perioada brahmanică (între 1000 şi 600 î.e.n.). Caracteristica ei este supremaţia castei brahmanice şi ritualul jertfei. Caracterele esenţiale ale religiei brahmanice sînt: credinţa în reîncarnare şi castele, împreună cu un sistem complicat de jertfe.

Cea mai importantă reacţiune împotriva brahmanismului este activitatea lui Buddha (560—480 î.e.n.); el accentuează partea etică a activităţii omeneşti şi se opune brahmanismului, ale cărui jertfe şi caste le nesocoteşte. Budismul atinse culmea înfloririi sub regele Aśoka (259—222 î.e.n.), însă decăzu repede şi fu izgonit din India de către brahmani, pentru a trăi mai departe în afara Indiei, cu multe schimbări[b].

[a] P. MASSON-OURSEL, H. de WILLMAN-GRABOWSKA şi PH. STERN, *L'Inde antique et la civilisation indienne*, Paris, 1933, p. 23.

[b] A. THUMB, *Handbuch des Sanskrit*, Heidelberg, 1905, p. 17.

Istoria Indiei e foarte puțin cunoscută, din cauză că indienii nu aveau simțul istoric[4]. Istoria Indiei, lipsită de cronologie sigură, este un amestec de legende fantastice și de miez istoric, așa că numai unele personagii se desprind din ciclul de legende. În schimb, acolo unde izvoarele grecești completează cunoștințele noastre, avem puncte de reazim istorice și cronologice sigure.

Domeniul principal al arienilor din India a fost totdeauna marea vale a Gangelui. Pe timpul lui Buddha înflorea împărăția Magadha, în partea de răsărit a Indiei, în țara Gangelui. Alexandru cel Mare dă peste împărăția lui Paura (Πόρος), în ținutul fluviului Indus (326 î.e.n.). Dinastia greacă întemeiată de Alexandru fu răsturnată curînd; un uzurpator, Candragupta, cucerește împărăția Magadha și domnește peste întreaga Indie pînă la munții Vindhya (m. 291). Nepotul său e Aśoka, ocrotitorul budismului (v. p. 74). Odată cu decăderea acestei dinastii, grecii devin din nou stăpîni în India. După împărăția greco-indiană (sec. II—I î.e.n.) urmează domnia regilor śaka, năvălitori turanici, pe care grecii îi numeau indo-sciți (de la sec. I î.e.n. pînă la secolul al II-lea e.n.). Abia în secolul al IV-lea e.n. izbutește din nou o dinastie băștinașă (dinastia Gupta) să întemeieze o împărăție națională indiană. Brahmanismul se întărește iarăși, literatura înflorește din nou și atinge punctul culminant în secolul al VI-lea, sub regele Vikramāditya din Ujjayinī (în India de Apus).

Cam de pe la 1000 pătrund în India (Delhi) cuceritori mahomedani. În anul 1527 Baber, un urmaș al lui Timur, întemeiază împărăția marilor moguli. Cam pe atunci încep a se stabili în India și europeni (portughezi și olandezi). Englezii pun bazele stăpînirii lor prin Compania Indiei de răsărit (1600). Răspîndirea ei crește odată cu decăderea domniilor indigene (secolul al XVIII-lea și al XIX-lea).

Prin englezi cultura Indiei ajunge să fie cunoscută în Europa [a].

[a] THUMB, *op. cit.*, p. 18.

Gramaticii indieni au pregătit calea gramaticii comparate a limbilor indoeuropene, căci aceasta își are originea în cunoașterea limbii sanscrite.

Studiul limbii sanscrite în Europa cuprinde patru epoci. Pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea Compania engleză de comerț a Indiei de răsărit s-a apucat să studieze literatura sanscrită din motive pur practice, — pentru a cunoaște dreptul indian. În 1784 William Jones, magistrat superior în Bengal, înființă Societatea Asiatică. De numele lui și al altora ca Ch. Wilkins, H. Wilson și H.T. Colebrooke, se leagă primele traduceri și ediții de opere sanscrite. Gramaticile lui Colebrooke (1805) și Wilkins (1808) au avut o influență adîncă asupra dezvoltării ulterioare a filologiei indiene. Alături de Londra, Parisul devine un centru al acestor studii. În Germania studiul literaturii indiene e în strînsă legătură cu romantismul (Fr. și W. von Schlegel).

A doua perioadă a filologiei sanscrite începe cu întemeierea gramaticii comparate. Raporturi între limba sanscrită și limbile europene fuseseră observate încă din secolul al XVI-lea, de către călătorul italian Filippo Sassetti, prin care se află pentru prima oară în Europa despre existența limbii sanscrite. Înrudirea dintre aceste limbi a fost recunoscută apoi de învățatul englez W. Jones, în 1876. Însă cel care a dovedit-o în mod precis a fost Franz Bopp, în opera sa apărută în 1876: *Über das Conjugationssystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache* (sau mai pe scurt: *Konjugationssystem*). Paralel cu studiile filologice ale lui Chr. Lassen, A.F. Stenzler, W. von Humboldt, O. Böhtlingk înflori acum repede studiul lingvistic al sanscritei (Th. Benfey, A. Pott, A. Schleicher).

Aceste studii capătă o nouă amploare prin publicarea textelor vedice, cu care începe perioada a treia. Studiul *Vedelor* a atras pe cei mai însemnați reprezentanți ai filologiei sanscrite (ca: Max Müller, A. Weber, W.D. Whithney, Th. Aufrecht, H. Grassmann, A. Ludwig ș.a.).

În perioada cea mai nouă, a patra, cam de pe la 1880, s-a slăbit legătura strînsă care exista între filologia sanscrită și lingvistică, fiecare dezvoltîndu-se separat. Chestiunile literare și culturale trec tot mai mult pe planul întîi

(G. Bühler, F. Kielhorn, R. Garbe, A. Hillebrandt, H. Jacobi, E. Kuhn, H. Oldenberg etc.). Pe de altă parte, datorită transformării concepțiilor lingvistice, însemnătatea vechii limbi sanscrite față de limbile europene începe să scadă puțin. Totuși activitatea în domeniul limbii sanscrite nu s-a micșorat, și-i spre folosul ei că se tratează chestiuni de gramatică indiană atît din punct de vedere filologic (K.F. Geldner, R. Pischel), cît și din acela al indo-germanisticii (K. Brugmann, Joh. Schmidt, B. Delbrück, Chr. Bartholomae, J. Wackernagel).

LITERATURA SANSCRITĂ[6]

Literatura veche indiană se împarte în două perioade: cea vedică și cea sanscrită. *Veda* (= știință, literatura sfîntă) cuprinde, în ordine cronologică, următoarele părți:

I. *Saṃhitā* (colecție de imnuri ș.a.): 1. *Rig-Veda*; 2. *Sāma-Veda*; 3. *Yajur-Veda*; 4. *Atharva-Veda.*

II. *Brāhmaṇa.*

III. Literatura filosofică a *Vedei*: 1. *Āraṇyaka*; 2. *Upaniṣadele.*

IV. *Sūtra.*

I. *Saṃhitā* (de la *sam-dhā-*, gr. συν-τίθημι, lat. *compono*) sînt colecții de imnuri vechi, care serveau în scop liturgic[7]. Cea mai veche și mai importantă, din punct de vedere lingvistic și cultural, este *Ṛg-Veda Saṃhitā* (*ṛg veda* = = *ṛc* „vers", „imn sfînt" + *veda*). Această colecție cuprinde 1028 de imnuri, în 10 cărți (= *maṇḍala* „ciclu"). O chestiune importantă și foarte mult controversată este vechimea *Rig-Vedei* și determinarea părților celor mai vechi și a celor mai recente. Ca limită inferioară poate fi fixat anul 1000 î.e.n. Însă epoca literară a *Rig-Vedei* nu poate să se urce mai sus de mileniul al doilea î.e.n.

a. Cu privire la cronologia operelor literare din perioada vedică și chiar și din perioada sanscrită clasică, Whithney scrie în gramatica sa[a]: „Cu cît se spune mai puțin, cu atît

[a] W.D. WHITHNEY, *Sanskrit Grammar*, London, 1889, Intr., XIX.

mai bine. Toate datele fixate în istoria literaturii indiene sînt popice aşezate spre a fi răsturnate din nou. Orice operă importantă a trecut prin atîtea schimbări, înainte de-a căpăta forma sub care a ajuns pînă la noi, încît problema alcătuirii originale se complică cu acea a redactării finale".

b. Tradiţia textului *Rig-Vedei* este de o surprinzătoare unitate şi fidelitate; aceasta se datoreşte grijii cu care brahmanii îşi păzeau cartea lor cea mai sfîntă.

Sāma-Veda (*sāman*-„cînt") şi *Yajur-Veda* (*yajur* „jertfă", „formulă de jertfă") au o însemnătate cu totul redusă faţă de *Rig-Veda.* Amîndouă dau textul imnurilor într-o anumită ordine, potrivit cu scopurile liturgice.

Yajur-Veda ni s-a transmis în două recenzii (texte): *Yajur-Veda Negru* şi *Alb;* el mai conţine şi o serie de formule de jertfă în proză.

În schimb *Atharva-Veda* (*atharvan* „preot al focului") are o mare însemnătate pentru cunoaşterea vieţii poporului şi pentru credinţele şi superstiţiile acestuia în perioada vedică. *Atharva-Veda* cuprinde, în 730 de imnuri, foarte multe descîntece şi conjurări, care jucau un rol deosebit în viaţa de toate zilele.

Brāhmaṇa aparţin unei perioade de tranziţie (cam de la 800—500 î.e.n.). Ele sînt scrieri în proză, care explică cele patru *Vede* şi cuprind prescripţii privitoare la ritual, comentarii dogmatice, legende, mituri şi speculaţii filosofice.

Fiecare din cele patru *Vede* are *Brāhmaṇele* sale speciale. Una din cele mai importante, prin legendele ei, este *Śatapatha-Brāhmaṇa* „*Brāhmaṇa* care constă dintr-o sută de cărări" (adică „lecţii" sau „capitole").

O anexă a diferitelor *Brāhmaṇe* sînt *Āraṇyaka* „cărţi de pădure". Ele sînt destinate pustnicilor evlavioşi şi cuprind meditaţii asupra ritualului. Din acestea au rezultat speculaţiile filosofice ale *Upanişadelor* („învăţături secrete"); numărul acestor scrieri e impunător (cf. P. Deussen, *Die Philosophie der Upanishads*, Leipzig, 1899. — Idem, *Sechzig Upanishads*, Leipzig, 1897. — Idem, *Allgemeine Geschichte der Philosophie*, I, 1, Leipzig, 1894) [8].

Ultimele ramificaţii ale literaturii vedice sînt *Sūtra* („reguli"), adică manuale care rezumă în reguli extrem de concise cuprinsul scrierilor vedice. Astfel sînt *Śrāuta-Sūtra*, care tratează despre ritualul jertfelor mari, *Gṛhya-Sūtra*, ceremoniile şi ritualul vieţii casnice, *Dharma-Sūtra* „legea".

Prātiśākhya-Sūtra sînt cele mai vechi manuale de gramatică. Şi aceste tratate depind de cele patru *Vede*, adică fiecăreia din ele îi aparţin anumite Sūtra.

În fruntea literaturii sanscrite clasice stau cele două epopei mari. *Mahābhārata* şi *Rāmāyaṇa*. *Mahābhārata* cuprinde 100000 de strofe (śloka), fiind de opt ori mai mare decît *Iliada* şi *Odiseea* la un loc. Miezul acestei epopei populare, „marea luptă a urmaşilor lui Bharata", este acoperit de un număr imens de episoade, mituri, legende, discuţii teosofice, astfel încît constituie un adevărat tezaur al tradiţiilor şi legendelor indiene. Cel mai cunoscut este minunatul episod al lui Nala şi al soţiei sale Damayantī [9]. Deşi *Mahābhārata* îşi are originea încă din secolul al V-lea î.e.n., ea a atins dimensiunile ei actuale abia în secolul al V-lea e.n.

Cu *Mahābhārata* se înrudesc de-aproape mai multe colecţii mici de legende, numite *Purāṇa* („povestiri vechi").

Rāmāyaṇa, cu 24 000 de strofe, era socotită chiar de vechii indieni ca o epopee cultă *(kāvya)*; fondul acestei epopei, al cărei autor e Vālmīki, este mai vechi decît *Mahābhārata* (înainte de 500 î.e.n.), căci e folosit deja de cealaltă epopee. Cuprinsul ei principal îl constituie aventurile şi isprăvile eroice ale regelui Rāma [10]. Şi în această povestire sînt intercalate numeroase episoade.

Printre reprezentanţii epopeii literare trebuie numit în primul rînd marele poet Kālidāsa, care a trăit probabil la începutul secolului al V-lea e.n. Poeziile sale epice sînt *Raghuvaṁśa* („neamul lui Raghu"), unde se povesteşte viaţa lui Rāma şi *Kumārasaṃbhava* „naşterea lui Kumāra" (zeul războiului) [11].

Însă cele mai celebre sînt operele lirice şi dramatice ale poetului. Dintre cele lirice face parte *Meghadūta* „norul sol", un mesaj către iubita depărtată, pe care un exilat îl încredinţează unui nor, şi *Ṛtusaṃhāra* „ciclul anotimpurilor". Drama sa cea mai cunoscută, care a produs o profundă impresie asupra lui Goethe, este *Śakuntalā*.

Drama indiană a ieşit din dansurile executate la solemnităţi şi e poate influenţată de cea greacă. Ea are un caracter liric pronunţat; însă ea poate cuprinde şi o acţiune bogată, după cum ne arată *Mṛcchakaṭika* „căruciorul de lut", a regelui Śūdraka (sec. VI?).

Afară de Kālidāsa se disting printre poeții lirici Bhartṛhari (sec. VII) și Amaru. Din cele trei „centurii" (*śataka-*) ale lui Bhartṛhari, una este erotică, iar celelalte două au un caracter gnomic (filosofic). Poezia gnomică a Indiei este de altfel foarte bogată[12]; ea a fost adunată și tradusă de Bōhtlingk, *Indische Sprüche*, 2 vol., Petersburg, 1870—1873.

Foarte bogată este și literatura populară a fabulelor, poveștilor și anecdotelor. Cea mai veche colecție și cea mai celebră este *Pañcatantra* „Cele cinci cărți", care exista deja[13] în secolul al VI-lea e.n. Ea era destinată la origine ca manual de filosofie practică a vieții pentru principi; azi ea servește în India ca manual educativ școlar.

O variantă a *Pañcatantrei* este *Hitopadeśa* „Îndrumare bună". Dintre celelalte colecții de povești citām: *Vetāla-pañcaviṃśati* „cele 25 de povești ale lui Vetāla" (Vetāla e un strigoi), *Śukasaptati* „cele 70 de povești ale papagalului" și mai ales marea colecție de povești în versuri, în 18 cărți, *Kathāsaritsāgara*, a poetului Somadeva (secolul al XI-lea)[14]. Celelalte colecții de povești citate sînt în proză; numai cugetările intercalate în ele sînt în versuri.

Poveștile și fabulele indiene au o mare însemnătate pentru literatura universală, deoarece au ajuns pînă în Europa, unde au dat peste alte povești și mai ales fabule. Cu studiul acestor povești se ocupă folclorul comparat. Important și azi în privința aceasta este studiul lui Th. Benfey, traducătorul *Pañcatantrei* (2 vol., Leipzig, 1859).

LIMBILE[15]

Arienii care au cotropit Panjabul vorbeau o limbă indo-europeană. Se cheamă așa orice grai care prezintă un sistem fonetic și morfologic asemănător aceluia pe care-l constatăm la limba greacă, latină, gotică etc. Cînd s-au cunoscut vechile texte ale literaturii indiene, s-a observat că sanscrita veche prezenta concordanțe (potriviri) cu greaca lui Homer, cu latina și cu alte limbi europene. Fr. Bopp, care în 1812 studia sanscrita cu Chézy, la Paris, fu izbit de aceste concordanțe și publică, în 1816, o carte în limba germană, intitulată: *Despre sistemul de conjugare al limbii sanscrite, în comparație cu greaca, latina, persana și germanica*[16].

De atunci avem noțiunea de familie de limbi indoeuropene, care se subîmparte în mai multe grupe: indo-iranica (sau arica), greaca, italo-celtica, balto-slava, germanica, armeana, albaneza. Grupa arică este ramura cea mai răsăriteană, în raport cu teritoriul ocupat altădată de aceste limbi. Spunem „altădată", pentru că azi limbile indoeuropene s-au răspîndit peste întreg pămîntul (ca engleza, franceza, portugheza, spaniola etc.).

Pe teritoriul pe care avea să-l ocupe, arica găsise dravidiana. Grupa aceasta de limbi nu pare a fi înrudită cu nici una din limbile cunoscute. Dravidiana actuală, care se vorbește în sudul Indiei, cuprinde limba tamilă, vorbită de peste 18 milioane de oameni, în sudul peninsulei și în partea de nord a Ceylonului; telugu (24 de milioane) pe coasta de răsărit, la nord de Madras; pe cînd coasta de apus e ocupată în parte de limba canada sau canareză (10,5 milioane).

Fiecare din aceste limbi posedă literatura ei. Cea mai veche este aceea a tamulilor, care datează din primele secole ale erei noastre. Numai literatura sanscrită o întrece în bogăție. Limba tamulă, sau tamilă, s-a răspîndit și în afară de peninsulă, fiind dusă de emigranți pînă în Africa de Sud.

Dravidiana pare a fi ocupat odinioară un teritoriu mai vast. Pe cînd azi dravidiana cedează în fața expansiunii limbilor ariene ale Indiei, odinioară ea cotropise graiuri austro-asiatice. Din acestea au rămas resturi, sub forma de dialecte „himalaice" (cam 100 000 de oameni) și a dialectelor muṇḍa, la răsăritul Indiei, în Bengal, vorbită de vreo trei milioane de oameni [17].

Prin limbile muṇḍa istoria lingvistică a Indiei comunică cu grupa mon-khmer a Indochinei.

Limba adusă în India de triburile ariene a dominat peninsula. Ea cuprinde trei stadii de evoluție: indiana veche, indiana medie și indiana modernă sau nouă.

Indiana veche e în primul rînd limba vedică în care sînt alcătuite imnurile *Rig-Vedei*. Ea se deosebește foarte puțin de iranica textelor sfinte ale *Avestei* lui Zarathustra, astfel încît cine cunoaște vedica poate înțelege ușor și avestica.

Unele imnuri sînt foarte arhaice, altele, ca întreaga carte a X-a, prezintă o limbă mult mai recentă. Acestei etape de evoluție a limbii rig-vedice îi aparțin celelalte *Vede*, *Brāhmaṇa*, *Āraṇyaka*, *Upanișadele* și, în parte, *Sūtra*. În acestea

din urmă, mantra, formule scoase din *Rig-Veda*, reprezintă încă vechiul stadiu al limbii.

Prin secolul al IV-lea e.n., limba a fost codificată de celebrul gramatic Pāṇini. Aceasta-i limba sanscrită sau „perfectă", limbă sfîntă ca şi cea vedică, întrebuinţată şi mai mult ca mijloc de exprimare a înaltei spiritualităţi indiene. Ea n-a fost niciodată vorbită în popor, ci era studiată, învăţată la savanţii brahmani, repetînd cuvintele învăţătorului. Acesta-i unul din privilegiile instrucţiei. Astfel, în drama indiană, de pildă în *Śakuntalā*, personagiile principale: regele, brahmanii, călugăriţele, zeii vorbesc sanscrita; toţi ceilalţi se exprimă în dialect popular.

Sanscrita este şi limba marilor epopei, dintre care cel puţin *Mahābhārata* e de origine populară. De aici se poate deduce că a existat o perioadă, înainte de formaţiunea sa savantă, în care sanscrita nu se deosebea de celelalte dialecte vorbite.

Deci vechea limbă indiană se împarte în vechea indiană propriu-zisă, sau vedica, şi vechea indiană mai recentă, sau sanscrita.

Limba *Brāhmaṇelor* etc. se mai cheamă şi postvedică. Chiar în sanscrită se deosebesc straturi cronologice: sanscrita lui Pāṇini, sanscrita epică şi cea clasică, sau limba literară de după Pāṇini.

Formele gramaticale ale limbii sanscrite derivă dintr-un dialect înrudit cu cel vedic.

Alături de vedică şi de sanscrită, limba imnurilor şi a invocărilor, limbi sfinte şi savante, s-au dezvoltat pe fondul arian graiuri prakritice, din care însăşi limba sfîntă împrumută uneori pronunţări şi expresii, cum face adesea elita sub influenţa mulţimii. De altfel atunci cînd vedica, devenită veche şi neînţeleasă, a cedat locul ei de limbă savantă sanscritei, limbile prakrite au ajuns ele înseşi la maturitate şi formează indiana medie.

În felul acesta s-au născut cîteva limbi noi. Cea mai importantă e pāli, azi limba bisericii budiste din Ceylon, Birmania şi Siam. Nu se ştie exact unde şi cînd a fost vorbită înainte de-a servi la predica discipolilor lui Buddha şi la redactarea canonului budist. Probabil că pāli provine din dialectul vorbit la Ujjayinī, de care s-a putut servi Buddha spre a fi înţeles de toţi auditorii săi.

O parte a canonului budist a fost redactată în sanscrită.

Şi jainiştii au recurs la indiana mijlocie pentru a exprima doctrina lor. Se distinge prākṛta jaina, limba canonului jainist, şi māhārāṣṭrī jaina, limba comentariilor şi a operelor jainiste profane.

Afară de aceste două limbi principale ale bisericii se mai cunosc şi alte dialecte, ca māhārāṣṭrī, a ţării marāthilor, care a produs o frumoasă literatură, māgadhī, graiul castelor inferioare în drame, ş.a.

În general, tot ce deviază de la sanscrită se numeşte *apabhraṃśa* „care s-a desprins, a căzut" de pe trunchiul principal, care-i limba sfîntă.

Limbile moderne derivate din acelaşi fond arian sînt foarte numeroase. Citǎm numai cîteva din cele mai însemnate: sindhī, gujaratī, şi în parte hindī, care formează grupa de vest. Din grupa de est cea mai importantă e bengalī. În sudul Indiei se vorbeşte mai ales marāthī, iar la nord kaśmirī şi naipalī.

Limba aproape comună tuturor locuitorilor, cel puţin foarte răspîndită şi deci utilă călătorilor, e hindustānī sau urdu. Acesta-i hindī din lagărele soldaţilor mahomedani, care erau concentraţi în împrejurimile oraşului Delhi în secolul al XII-lea[18]. Graiul acesta, amestecat cu persană şi cu arabă, folosind scrierea arabă, a servit, din secolul al XVI-lea, ca să exprime o literatură considerabilă[a].

LIMBILE (DIALECTELE) INDOEUROPENE ALE INDIEI

Limbile (dialectele) indoeuropene ale Indiei sînt:

1. Limba vedică;
2. Sanscrita clasică;
3. Dialectele medii indiene: prākrit (pāli, apabhraṃśa);
4. Dialectele moderne indiene.

Limba vedică este cea mai arhaică din grupa indo-arică şi de aceea cea mai importantă pentru istoria limbilor indoeuropene. Limba *Rig-Vedei* este încă foarte apropiată de limba primitivă indo-iranică (pre-arică). Ca şi limba greacă homerică, limba vedică este o limbă literară, care avea la bază, la origine, un anumit dialect.

[a] H. de WILLMAN-GRABOWSKA, *L' Inde antique*, pp. 255—260.

Sanscrita este într-un grad încă şi mai mare o limbă literară, după cum o arată chiar şi numele: *samskṛta* „aranjat, împodobit", de la răd. *kṛ* „a face". Ea a fost fixată în reguli precise de către gramatici (mai ales de Pāṇini) şi se apropie foarte mult de limba vedică mai recentă, însă originea locală a ei este alta. Sanscrita era întrebuinţată şi ca limbă vorbită în cercurile brahmanice şi în castele superioare: totuşi alături de ea, existau încă înainte de Pāṇini dialecte populare. Limba sanscrită s-a îmbogăţit necontenit prin împrumuturi din aceste dialecte, mai ales în vocabular, după cum ne arată particularităţile fonetice [19].

Limba sanscrită s-a pietrificat încă înainte de secolul al III-lea î.e.n., după cum ne dovedesc inscripţiile regelui Aśoka; ele sînt alcătuite în diferite dialecte indiene. Şi din aceste dialecte (numite de gramaticii indieni *apabhraṃśa* „decădere", adică „limbă greşită, care se abate de la gramatică"), s-au format o serie de limbi literare, şi anume pāli şi limbile prakritice. *Pāli* („serie", „canon") este limba budismului din Ceylon. *Prākrit* (*prākṛta* „limbă naturală", deci „populară") cuprinde mai multe limbi, dintre care cea mai importantă, din cauza literaturii ei bogate, este māhārāṣṭrī (limba ţării marathilor). Pentru literatura sanscrită prezintă însemnătate deosebită acele limbi prakritice, care sînt vorbite în dialogurile din drame de reprezentanţii claselor de jos şi de femei.

Dialectele medii indiene nu derivă din sanscrită, ci din limbi mai vechi, înrudite cu limba vedică.

Limbile indiene moderne derivă din limbile populare care se află la baza limbilor prakritice. Ele se numesc după ţinuturile în care sînt vorbite: panjabi, sindhi, hindī (hindustānī), bengalī etc. Şi limba ţiganilor este un dialect indian modern.

Tabelul următor ne arată cum au evoluat limbile indiene [20]:

Indo-iranică
|
Dialecte din perioada vedică:
| *Limba Rig-Vedei*
| *Sanscrita*
Limbi indiene medii
| Prākrit, Pāli
Limbi indiene moderne.

Tradiția învățăturii în patria lui Gandhi[21]

De mii de ani India e împărțită în caste[22]. Viața fiecăreia este supusă unei lungi serii de reguli și de prescripții. Casta cea mai înaltă este aceea a *brahmanilor*; după ei vin războinicii, apoi *vaiśya* formată din plugari și negustori. Ultima e *śudra*, casta celor „necurați", cunoscuți și sub numele de *paria* ... În decursul timpului aceste patru caste s-au amestecat între ele, dînd naștere la nenumărate caste intermediare.

Orice arian, adică oricine aparține uneia din cele trei caste superioare, trebuie să străbată în viață patru etape. Prescripțiile religioase privitoare la ele se bazează pe o tradiție milenară și sînt arătate pe larg în vestitul *Cod* de legi *al lui Manu*[23] (între veacul al II-lea î.e.n. și veacul al II-lea e.n.)[a].

În prima etapă indianul trebuie să intre ca discipol la un învățător și să locuiască împreună cu el. După ce a isprăvit învățătura, el e dator să-și întemeieze un cămin, să aibă copii și să aducă zeilor jertfele orînduite de tradiție. La apropierea bătrîneții, indianul își părăsește casa, pentru a duce o viață de pustnic în pădure. Aici el meditează asupra înțelesului mistic și simbolic al jertfei. Cînd simte că i se apropie sfîrșitul, el trebuie să renunțe și la aceste meditații și să părăsească tot ce-l leagă de lumea aceasta. Atunci el se face ascet și cerșetor. În această ultimă perioadă el me-

[a] La vechii indieni nu există cronologie, așa că mai toate datele stabilite de învățații europeni sau indieni sînt aproximative[25].

ditează numai asupra lui Brahmă, principiul suprem al lumii și năzuiește să se contopească cu el [24].

*

Cînd copilul ajunge vîrsta la care poate fi dat la școală, e dus la un învățător. Aducerea discipolului la învățător, felul său de viață, legătura dintre amîndoi și liberarea discipolului din serviciul învățătorului sînt descrise amănunțit în cărțile de ritual.

Datoria de a-și da fiul la învățătură este religioasă. O strofă din cartea de precepte și povești morale *Hitopadeśa* [26] spune: „Un dușman este tatăl, un dușman este mama, care nu-și dă copilul la învățătură".

Aducerea discipolului la învățător este orînduită pentru un brahman la vîrsta de 8 ani, pentru un războinic la 11 ani, iar pentru un vaiśya la 12 ani. Totuși termenul acesta poate fi prelungit la fiecare din ei. Cei care fac parte din casta oropsită, paria, sînt opriți de a învăța[27].

Cînd e adus pentru întîia oară la învățător, se săvîrșește o ceremonie de mare însemnătate pentru discipol: i se dă funia sfîntă pe care o va purta de aci înainte toată viața, pe umărul stîng. Ea înseamnă, pentru cel care o primește, a doua naștere spirituală și corespunde într-o măsură oarecare cu botezul nostru. Datorită acestei ceremonii, cei care fac parte din primele trei caste se numesc „cei de două ori născuți" (*dvija*) [28].

După ce a fost sfințit astfel de învățătorul său, tînărul se face discipol vedic și începe a studia în casa aceluia. Tînărul brahman trebuie să șadă la învățătorul său, pînă ce ajunge să cunoască pe deplin textele sfinte numite *Veda*. Această convietuire poate dura 36 de ani, sau numai jumătate din acest timp, sau un sfert — potrivit cu priceperea tînărului pentru a dobîndi învățătura necesară [29]. Ba el poate rămînea discipol toată viața.

Discipolul are aceleași îndatoriri ca și învățătorul său; la fel ca toți pustnicii, el trebuie să se purifice, să se spele, să facă libațiuni și mai ales să recite imnul sfînt *Gāyatrī* în fiecare zi, în clipa în care răsare soarele și în clipa în care apune. *Codul lui Manu* prescrie: „Discipolul să observe mereu răsăritul și apusul soarelui, potrivit tradiției, să-și

stăpînească toate simțurile, să-și concentreze mintea și să recite *Gāyatrī*"[30].

Gāyatrī este o scurtă rugăciune către soare și este cel mai sfînt dintre toate textele vedice. Deși nu e totdeauna înțeleasă, rugăciunea aceasta este spusă și azi, în fiecare zi, de orice brahman, în toată India. Iat-o: „Să medităm asupra strălucirii supreme a divinului Însuflețitor; să dea imbold gîndurilor noastre".

Această rugăciune se spune dimineața și seara de mai multe ori. Din cele mai vechi timpuri ea a fost obiectul unei veneraţii adînci din partea indienilor.

a) Foarte interesant e următorul pasaj din Platon (*Banchetul*, 36): „Iar el (Socrate) a stat în picioare pînă ce s-au ivit zorile și a răsărit soarele. Atunci s-a rugat la soare, apoi a plecat". În acest pasaj, precum și în capitolele II-III, se mai vorbește și despre lungile meditații, în care se adîncea Socrate. Atunci el era străin cu desăvîrșire de tot ce se petrecea în jurul lui. Se pare că Socrate cunoștea unele din învățăturile secrete ale brahmanilor [31].

b) Pe lîngă aceste rugăciuni, mulți brahmani îndeplinesc zilnic *jertfa lui Brahmā*. Ea constă din recitarea unui lung șir de texte, din operele cele mai variate, în care intră, pe lîngă imnuri, pasagii din diferite opere teologice, ritualuri, vocabulare, tratate de metrică, astronomie, gramatică, comentarii, opere filosofice, *Mahābhārata* etc.

Toate sînt în legătură cu religia, toate sînt [considerate] sfinte și contribuie prin recitarea lor la dobîndirea fericirii, dacă nu pe lumea aceasta, atunci negreșit pe lumea cealaltă.

Tînărul brahman trebuie să ofere zilnic apă zeilor, sfinților și strămoșilor; să venereze pe zei și să aducă o jertfă de lemne focului sfînt. El trebuie să se ferească de carne, parfumuri, pomezi; de plăceri, patimi, muzică și joc; să nu bîrfească, să nu mintă; să fie curat la trup și la suflet. Dar mai ales el nu trebuie niciodată să vatăme vreo ființă.

În fiecare zi, dimineața și seara, discipolul e dator să cutreiere satele învecinate, spre a cerși hrana pentru el și pentru învățătorul său, și să adune lemne, spre a păstra nestins focul sfînt. Cerșitul nu e o meserie; el nu e nici vreo necesitate sau rușine: este o datorie religioasă a brahmanului în prima fază, de discipol, și mai tîrziu, la sfîrșitul vieții, în faza de ascet.

Discipolul trebuie să arate respectul cel mai adînc față de învățătorul său, ca și față de părinții săi și de orice persoană mai în vîrstă decît dînsul. *Codul lui Manu* spune: „Prin respectul față de mama sa, discipolul dobîndește lumea aceasta pămîntească; prin respectul față de tatăl său, lumea de mijloc (văzduhul); prin necontenita atenție față de învățătorul său spiritual, lumea cerească a lui Brahmā"[32].

După ce au trecut anii de învățătură, discipolul aduce învățătorului său un dar; iar acela îi dă la despărțire ultimele îndrumări pentru a se conduce în viață; de pildă: „Spune adevărul; fă-ți datoria; nu neglija studiul *Vedei*. Ai grijă să nu se rupă firul neamului tău... Îndeplinește ceremoniile pentru zei și pentru Mani. O divinitate să-ți fie mama, o divinitate să-ți fie tatăl, o divinitate să-ți fie învățătorul etc.".

Întoarcerea acasă a tînărului brahman e un prilej de sărbătoare; e împodobit cu flori și primește în dar o vacă. Apoi își alege o soție din aceeași castă ca și dînsul; și prin ceremonia căsătoriei el intră în al doilea stadiu al vieții, acela de cap al unei familii [33].

Întreaga viață a brahmanului și a indianului în general este regulată astfel pînă în cele mai mici amănunte, din clipa în care se naște și pînă ce moare. O serie nesfîrșită de ceremonii religioase îl întovărășesc din leagăn pînă în mormînt, ba chiar și dincolo de aceste două hotare [34].

*

Dintre toate învățăturile cea mai însemnată este aceea a textelor sfinte care alcătuiesc *Veda*. În fruntea lor stă *Rig-Veda*, alcătuită din 1028 de imnuri în versuri, care constituie unul dintre cele mai vechi documente de literatură și civilizație indoeuropeană.

Cuvîntul *Veda* înseamnă „învățătură" și-i numele ce se dă științei divine. După credința brahmanilor, ea a purces ca o suflare din „Cel ce există prin sine însuși" (*Svayambhū*), adică Brahmā sau Spiritul Suprem, și a fost comunicată unei clase de oameni aleși și inspirați, numiți *ṛși*. La rîndul lor ei au transmis învățătura sfîntă, nu prin scris, ci prin grai, printr-o repetare orală neîntreruptă de către o serie de învățători brahmani.

Cunoașterea *Vedei* este un privilegiu brahmanic. Ea aduce multe foloase pe lumea aceasta și fericirea veșnică pe lumea cealaltă. *Legea lui Manu* spune:

„Brahmanul să recite regulat *Veda*, la timpul potrivit, fără silă, pentru că aceasta-i datoria lui cea mai înaltă; orice altă îndatorire stă mai prejos"[35].

„Brahmanul devine capabil de-a fi fericit prin simpla recitare a *Vedei*, indiferent dacă îndeplinește celelalte ceremonii sau nu".

Chiar și după ce a fost redactată în scris, *Veda* a fost o carte complet pecetluită pentru poporul hindus. Cu excepția *Upanișadelor*, care sînt operele vedice cele mai recente și de natură filosofică, pînă în ziua de azi *Veda* nu e citită deloc, nici chiar de învățați, oricît ar fi de venerată și oricît ar fi socotită autoritatea ei divină drept o călăuză care nu poate greși.

La sfîrșitul perioadei de învățătură veneau chestiunile cele mai grele, misterele, învățăturile mistice și filosofice, mai ales acele din *Upanișade* [36]. Filosofii de mai tîrziu au ajuns să vadă în ele învățătura supremă, pe care trebuie s-o cunoască cel care dorește să se libereze de renașteri.

*

Textele sfinte erau murmurate cu voce înceată sau în șoaptă. *Veda* nu se citea și studia așa cum citim noi o carte, de pildă *Biblia*. Cuvîntul *Veda* („știință") nu implică adevărul scris, ca în cuvîntul nostru „Sfînta Scriptură". Scopul însuși al ședерii îndelungate împreună cu un învățător era de-a învăța pe de rost texte sfinte, nu de-a le studia.

Nu numai literatura religioasă și cea filosofică a *Upanișadelor* se transmitea în acest chip. Și învățătura profană și întreaga literatură în versuri — mai ales cea epica, lirică și dramatică — se învăța pe dinafară, prin viu grai. Cartea era numai un ajutor al memoriei, cu totul secundar și nu de neapărată trebuință. Și legile se învățau pe de rost, și această învățătură se baza tot pe tradiția orală.

Pe la 300 î.e.n., Megasthene, trimisul regelui Seleucos la Palibothra, în India, scrie: „Indienii nu cunosc scrierea, n-au legi scrise și alcătuiesc totul din memorie"[37].

Din cele mai vechi timpuri, atunci cînd nici măcar numele de grec sau de roman încă nu exista în Europa, *Vedele*

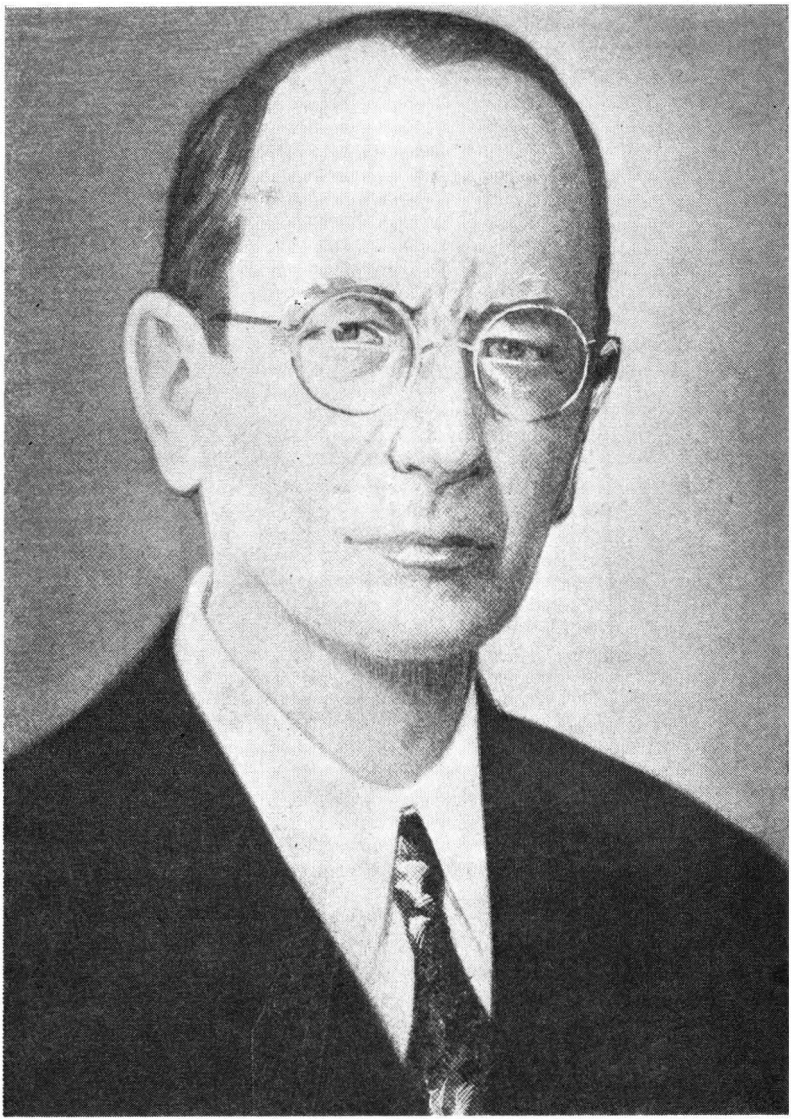

Theofil Simenschy (1892 – 1968)

Friedrich Max Müller (1823—1900)

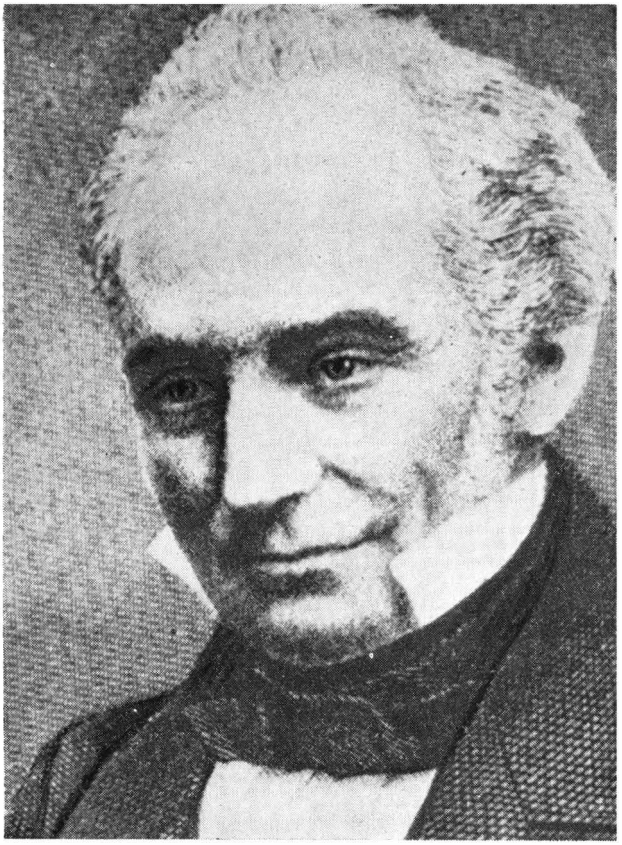

Franz Bopp (1791 – 1867)

SERIA A NUMĂRUL 70

CUNOȘTINȚE FOLOSITOARE

„ȘTIINȚA PENTRU TOȚI"

DIRECȚ. REDACȚIONALĂ PROF. UNIV. I. SIMIONESCU

TRADIȚIA ÎNVĂȚĂTURII ÎN PATRIA LUI GANDHI

DE

TH. SIMENSCHY

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ" BUCUREȘTI

Prețul Lei 8.—

Coperta unei lucrări a prof. Th. Simenschy

Ilustrație de pe un manuscris al *Mahābhāratei*. Guașă, sudul Indiei (sec. XVI)

Bătălia de la Kurukșetra, episodul central al *Mahābhāratei*. Draperie Chamba (sec. XVIII)

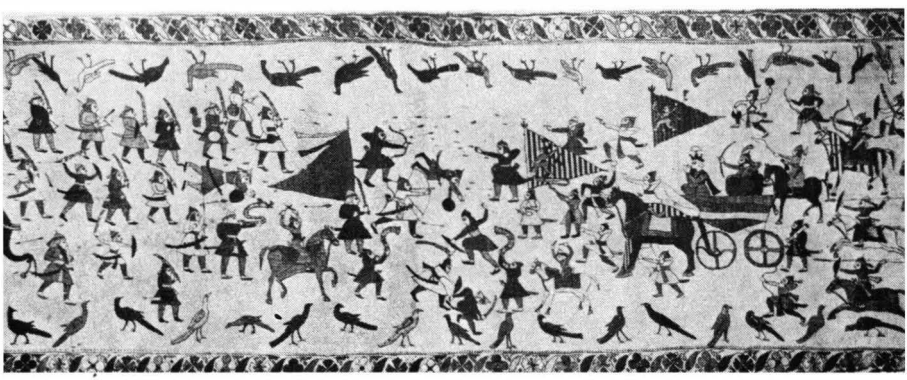

Brahmā cu soția sa. Sculptură în piatră, Rajasthanul de vest (sec. XI)

Zeul Śiva și Gaurī. Sculptură în piatră de la Khajurāho, cca 1000 e.n.
←

Sūrya, zeul soarelui, alungînd întunericul. Sculptură în stilul Hoysala (sec. XIII)

Scenă din legendele lui Vișnu. Sculptură în piatră, Deogarh (sec. VII)

Ganga, zeița fluviului Gange. Sculptură în piatră (sec. XII e.n.)

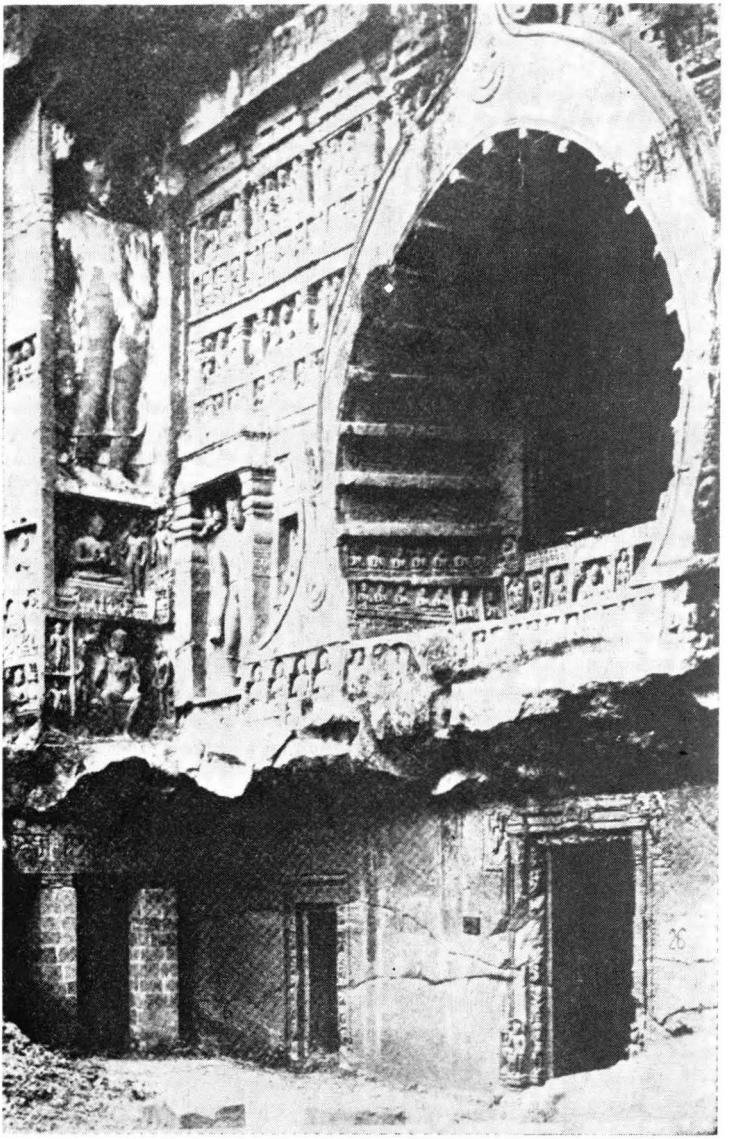

Fațada templului-peșteră budist nr. 26 de la Ajanta, statul Maharashtra (sec. VII e.n.)

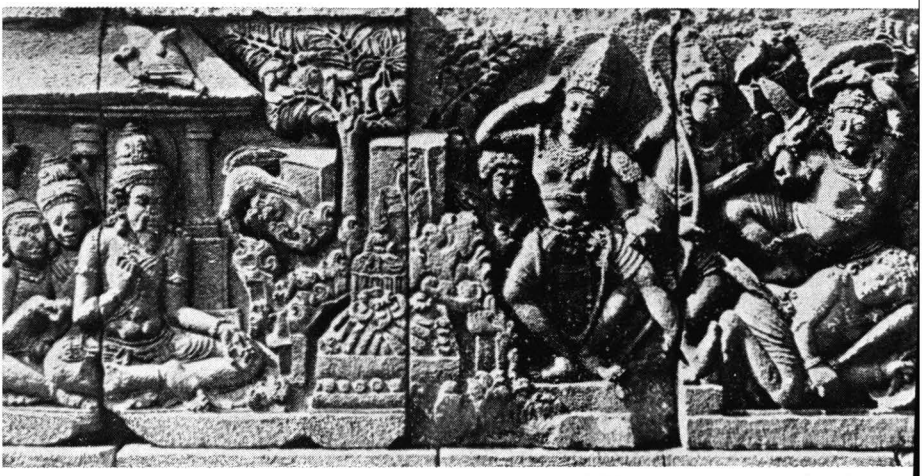

Rāma și Lakṣmaṇa alungînd pe Sabahu și Mārīca. Relief în piatră de la Prambanam, Java (sec. VIII)

Nașterea lui Buddha, relief în piatră din Gandhara, de influență grecească (sec. II—III e.n.)

Stînga: Apsaras cu copil. Templul din Bhuvaneshvara, Orissa (sec. XII e.n.). *Dreapta:* Yaksī reprezentată pe un stîlp de piatră, din Barhut (sec. II î.e.n.)

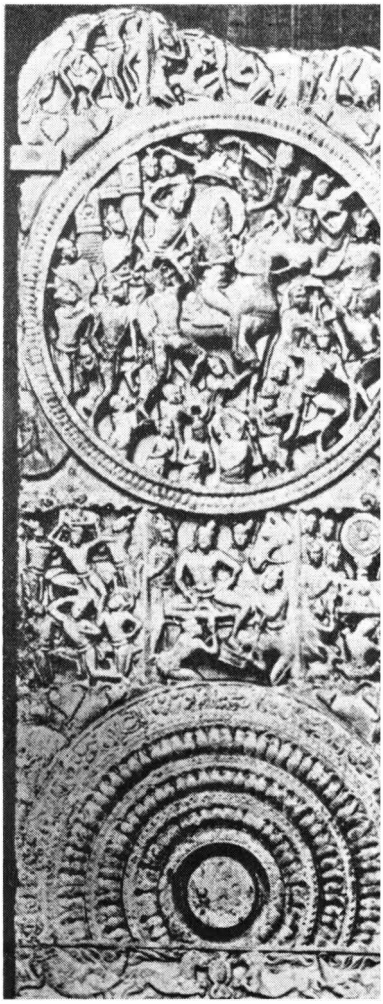

Stînga: Śrī, zeița norocului și a frumuseții. Placă de teracotă din valea Gangelui (sec. II î.e.n.). *Dreapta:* Buddha părăsindu-și palatul. Relief de la Amarāvatī (sec. II e.n.)

Sarasvatī, soţia lui Brahmā, zeiţa poeziei şi a muzicii. Statuetă de fildeş.

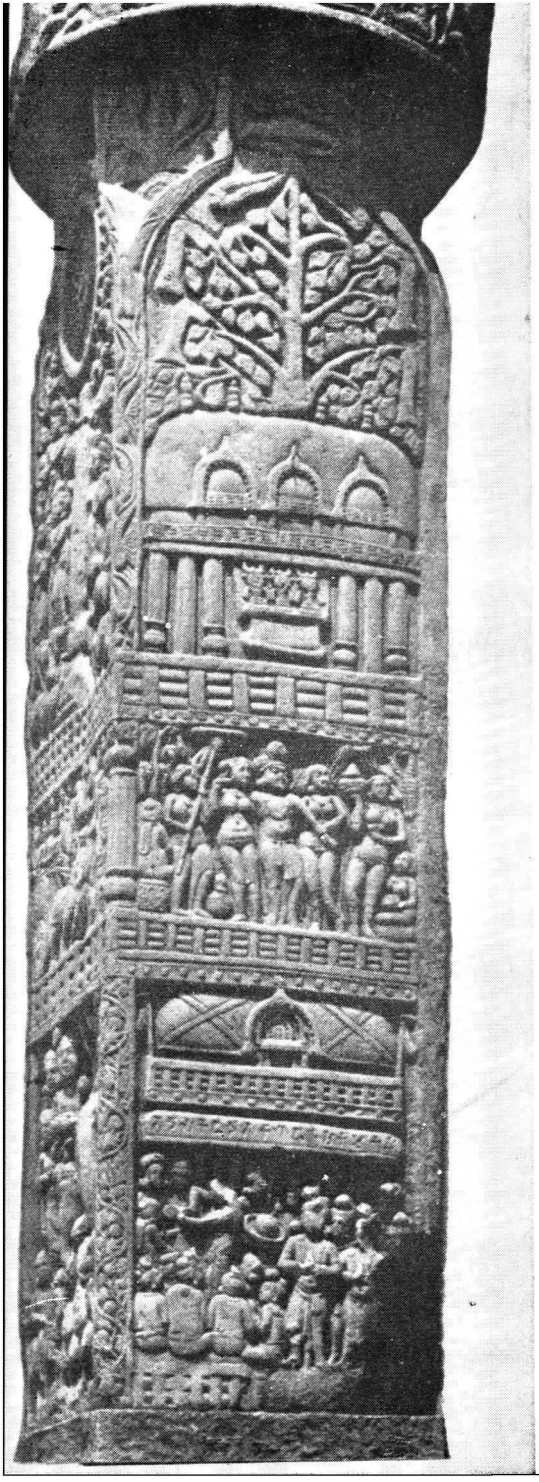

Dreapta: Apsaras la oglindă. Templul din Bhuvaneshvara, Orissa (sec. XII e.n.). *Stînga:* Stîlp de piatră de la stupa budistă din Sanchi (sec. I e.n.)

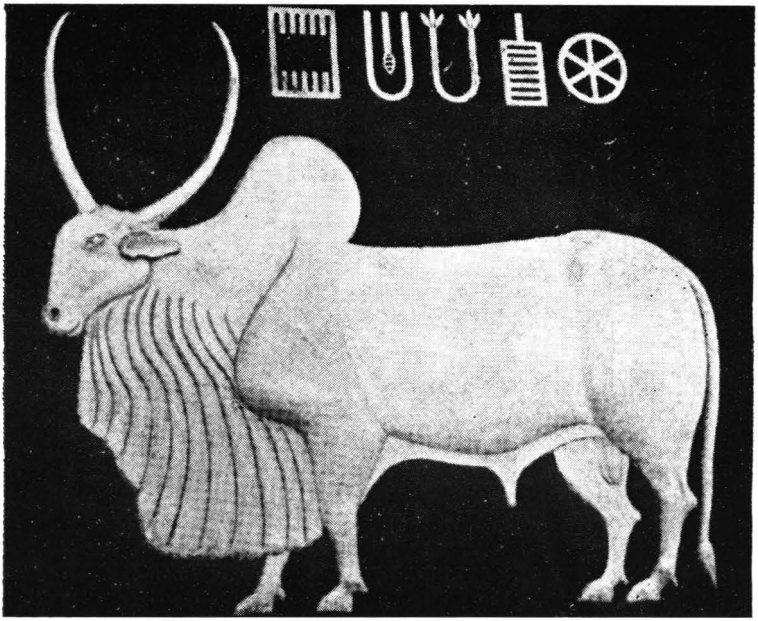

Tabletă cu semne scrise de la Harappa (mileniul III î.e.n.)

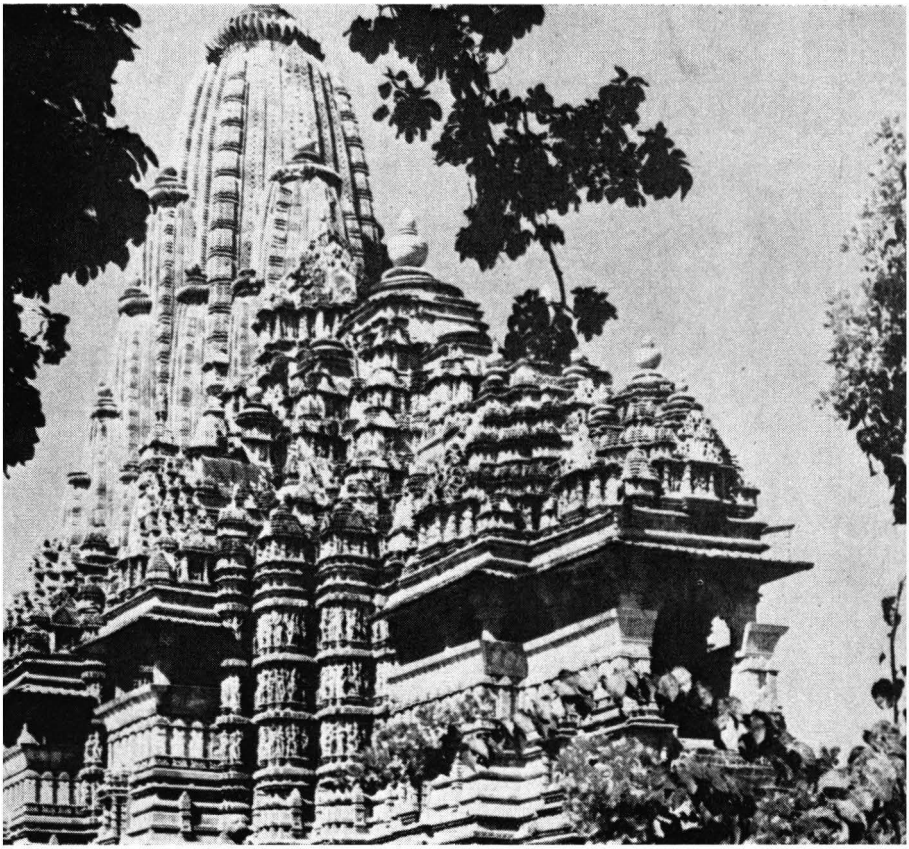

Templul Kandāriya Mahādev de la Khajurāho (vedere de ansamblu)

erau recitate de brahmani întocmai după cum prescrie *Codul lui Manu*. Ele trebuiau învățate cu multă băgare de seamă, căci cea mai neînsemnată greșeală era un păcat mare, care în loc de fericire putea să pricinuiască pieirea învățătorului sau a discipolului. Vestitul învățat Sāyana, comentatorul *Rig-Vedei*, spune: „Cel care va pune pe un discipol ca să recite, sau va recita el însuși (vreun imn din *Veda*), fără a cunoaște numele profetului căruia i-a fost revelat, metrul în care a fost compus, zeitatea căreia i-a fost adresat și adevărata sa întrebuințare, — acela săvîrșește cel mai mare păcat".

Așa se explică de ce imensa literatură brahmanică ni s-a păstrat numai prin tradiție orală, fără ca să fi fost schimbată măcar cît de puțin în vreun pasaj. Și azi *Vedele* sînt recitate exact ca acum cîteva mii de ani, cu aceeași intonație, cu aceleași gesturi și la aceleași epoci.

Această strictețe în ceea ce privește învățarea imnurilor sfinte se datorește credinței în puterea lor; ea atîrna tocmai de îndeplinirea riguroasă a ritualului de jertfă și de recitarea exactă a formulelor (*mantra*). Formulele de rugăciuni silesc pe zei ca să acorde brahmanului ceea ce le cere, — în primul rînd viață lungă, avere și urmași.

*

Caracteristica esențială a culturii indiene, spre deosebire de cea europeană, este faptul că din cele mai vechi timpuri și pînă-n ziua de azi întreaga activitate literară și științifică se bazează pe cuvîntul rostit, nu pe scriere. Și azi, cînd indienii cunosc de secole arta de a scrie, cînd există nenumărate manuscrise, cînd textele cele mai însemnate se pot găsi și în India în ediții tipărite și ieftine, — întreaga literatură și știință se bazează pe grai și se transmite oral. Întocmai ca acum cîteva mii de ani, textele nu se învață din manuscrise sau din cărți, ci numai din gura învățătorului. Textul scris poate fi folosit cel mult ca un mijloc la învățat, ca un sprijin al memoriei; însă el n-are autoritate. Autoritate are numai cuvîntul rostit de învățător. Dacă s-ar pierde toate manuscrisele și toate tipăriturile, literatura indiană încă n-ar dispărea de pe pămînt, ci o mare parte din ea ar putea să fie reconstituită din memoria învățaților și a recitatorilor [38]. Căci și operele poeților indieni n-au fost

destinate niciodată spre a fi citite, ci totdeauna numai pentru auditori [a].

De aceea e foarte probabil că în antichitate n-au existat manuscrise în India. Este sigur că întreaga literatură veche a Indiei, şi cea brahmanică şi cea budistă, s-a născut fără arta scrierii şi a fost transmisă timp de secole fără ea. Cine voia să cunoască un text, trebuia să meargă la un învăţător, ca să-l audă de la el.

La fel s-a transmis, timp de cîteva veacuri, *Iliada* şi *Odiseea* la greci. Şi în literatura germană a Evului Mediu găsim ceva asemănător, de pildă marea epopee populară *Nibelungenlied*, care a fost redactată în scris abia la începutul secolului al XIII-lea. Cam în acelaşi timp (sec. XII) cavalerul Wolfram von Eschenbach dicta poemele sale, între care celebrul *Parzival*; le dicta, căci nu ştia să scrie.

Felul tradiţiei era altul la textele religioase decît la cele profane. Cele dintîi treceau drept sfinte, şi exactitatea învăţăturii era la ele o prescripţie strictă. Şcolarul trebuia să le repete după învăţător şi să le întipărească în minte cuvînt cu cuvînt, evitînd cu grijă orice greşeală în pronunţare, accentuare şi în modul de a recita. Este în afară de orice îndoială că acest fel de tradiţie orală este o chezăşie mai sigură pentru păstrarea întocmai a textului original, decît copierea şi recopierea manuscriselor, care a dat naştere la atîtea greşeli în operele autorilor greci şi latini. Astfel, textul imnurilor din *Rig-Veda*, aşa cum îl citim azi în ediţiile tipărite, a rămas aproape neschimbat, cuvînt cu cuvînt, silabă cu silabă, accent cu accent, din veacul al V-lea î.e.n. [39].

*

Manuscrisele celor mai multe texte ating foarte rar o vechime mare. Cel mai vechi material, pe care au scris indienii, sînt frunzele de palmier, — şi e caracteristic pentru spiritul conservator al indienilor că pînă în ziua de azi, deşi cunosc hîrtia, care-i atît de lesnicioasă, şi cu toată răspîndirea generală a tiparului, se scriu manuscrise pe foi de palmier, şi pe coajă de mesteacăn! Ambele materiale sînt foarte fărămicioase şi datorită climei indiene se strică repede. De aceea cele mai multe manuscrise pe care le avem şi după

[a] M. WINTERNITZ, *Geschichte der indischen Literatur*, I. 31.

care s-au editat mai toate textele indiene de către învățații europeni, datează numai din ultimele secole. Manuscrise din veacul al XIV-lea sînt foarte rare. Savantul german M.A. Stein a descoperit în 1900, în nisipul pustiului din Turchestanul chinez, peste 500 de tăbliță de lemn, scrise. Ele datează din veacul al IV-lea și unele din ele par a fi și mai vechi. Totuși ele nu cuprind măcar un singur text mai important, care să nu fie cunoscut și din alt izvor [a].

*

Faptul că întreaga cultură a indienilor se bazează pe tradiție orală ne explică pe de o parte rolul covîrșitor al învățătorului, pe de alta, metoda de predare și învățare.

Indianul nu face deosebire între părinți și învățător și le dă același nume: *guru*. Ceea ce impresionează în raporturile dintre discipolul și învățătorul indian este dragostea fără margini care-i leagă pe amîndoi. Discipolul nu discută niciodată poruncile pe care i le dă învățătorul său; i se supune orbește și-l servește tot timpul cît stă la el. Iar după ce se desparte de învățătorul său, discipolul îi rămîne recunoscător toată viața pentru învățătura primită.

Învățăturile foarte subtile din teologia brahmanică și cea budistă, precum și acele din sistemele filosofice indiene, sînt predate într-un lung șir de ani, după o îndelungată pregătire. Ea se bazează pe exerciții fizice, și mai ales psihice, foarte complicate și grele, pe care cu greu le-ar putea îndeplini un european.

Predarea se face încet, căci indienii nu sînt grăbiți și timpul nu joacă mare rol la ei. Încetineala învățăturii și exercițiile de antrenare psihică îi pun în stare să pătrundă și să țină minte învățături foarte subtile. Pentru aceasta însă mai trebuie încă două condiții, pe care le întîlnim adesea în *Upanișade:* învățătorul trebuie să fie iscusit, iar discipolul capabil.

Învățătorii indieni întrebuințează de obicei metoda intuitivă cea mai simplă, pentru a face pe discipolii lor să înțeleagă chestiunile cele mai grele și cele mai abstracte. De aceea comparațiile sînt frecvente în tratatele lor de filosofie, mai ales în *Upanișade.* O metodă întrucîtva ase-

[a] M. WINTERNITZ, *op. cit.*, I, 34 și urm.

mănătoare găsim și la Socrate, în nemuritoarele dialoguri ale lui Platon.

Iată un pasaj din *Chāndogya-Upanișad* (VI, 1, urm.) [40], în care filosoful-poet al acestei *Upanișade* explică în mod intuitiv învățătura despre identitatea lumii cu Brahmă și a lui Brahmă cu sufletul individual:

„1. Śvetaketu era fiul lui Uddālaka Āruṇi. Tatăl său grăi către el: « Fiule, du-te ca școlar vedic la un învățător; căci, dragul meu, nu e obiceiul în familia noastră ca să fie cineva brahman numai așa cu numele, fără a fi învățat *Veda* ». Atunci el, la vîrsta de 12 ani, primi consacrarea ca discipol. Și după ce, la vîrsta de 24 de ani, învățase pe dinafară toate *Vedele*, el se întoarse acasă, mîndru, îngîmfat și socotindu-se învățat. Atunci tatăl său îi grăi: « Fiul meu, de vreme ce ești atît de mîndru și de îngîmfat, și te socoți om învățat, spune-mi, ai întrebat și de învățătura aceea, prin care ceea ce nu s-a auzit se aude, ceea ce nu s-a gîndit se gîndește și ceea ce nu s-a cunoscut se cunoaște? » — « Venerabile, dar care-i acea învățătură? »— «Întocmai după cum printr-un bulgăre de lut se recunoaște tot ce-i de lut și diversitatea [formelor con]stă numai în cuvînt, e un simplu nume,— realitatea însă e lutul; și după cum într-un obiect de aramă se recunoaște tot ce-i de aramă și diversitatea [formelor con]stă numai în cuvînt, e un simplu nume,— însă realitatea e arama; ...tot astfel stă lucrul și cu această învățătură » — « Venerabilii mei învățători desigur că nu au știut asta; căci, dacă ar fi știut, de ce nu mi-ar fi comunicat-o? De aceea, explică-mi-o tu, venerabile ». — « Bine, dragul meu », zise tatăl."

„2. Numai Ființa a fost la început, și anume ca Unul, fără al Doilea... 8. 7. Acest Unul a pătruns cu sufletul său (*Ātman*) în toate ființele, și de aceea el este și sufletul din noi. De aceea, cînd moare un om, el devine din nou ceea ce era la origine; el se unește iarăși cu Ființa din care a purces. 9. După cum albinele, cînd fac miere, adună sucul din florile cele mai diferite și apoi fac din suc o unitate; — după cum în această unitate sucurile acelea nu mai păstrează vreo deosebire, astfel încît să se poată spune cărei flori îi aparține fiecare;— tot așa și toate creaturile, cînd s-au contopit cu Ființa, nu mai au conștiința că s-au contopit cu ea. Orice ar fi ele aici, pe pămînt, — ele devin Ființa. Această substanță subtilă constituie Ființa întregii lumi; acesta-i

adevărul, acesta-i Sufletul Universal, acesta eşti tu ». — « Venerabile, învaţă-mă mai departe ». — « Bine, dragul meu... 12. Adă-mi un fruct din smochinul acela ». — « Iată-l ». — « Desfă-l ». — « L-am desfăcut » — « Ce vezi în el? » — « Seminţe mici de tot » — « Despică una din ele ». — « E despicată » — « Ce vezi înăuntru? » — « Nimic ». Atunci el îi zise: « Dragul meu, substanţa aceasta subtilă de tot, pe care n-o poţi vedea, este aceea datorită căreia se află aici acest smochin uriaş. Această substanţă subtilă alcătuieşte fiinţa Universului; acesta-i adevărul, acesta-i Sufletul Universal, acesta eşti tu ». — « Venerabile, mai învaţă-mă încă ». — « Bine, dragul meu. 13. Pune această bucată de sare în apă şi vino mîine dimineaţă din nou la mine ». Acela făcu aşa. Atunci tatăl îi zise: « Adă-mi sarea, pe care ai pus-o în ajun în apă ». Acela întinse mîna, dar n-o găsi; era ca şi cum ar fi dispărut. Atunci tatăl grăi către el: « Într-adevăr, dragul meu, şi aici în corpul tău, tu nu observi Fiinţa, şi totuşi ea-i acolo. Şi această substanţă subtilă este aceea care alcătuieşte fiinţa întregii lumi; acesta-i adevărul, acesta-i Sufletul Universal, acesta eşti tu »" [a].

Acest pasaj are însemnătate nu numai din punct de vedere filosofic şi literar, dar şi prin faptul că constituie un izvor preţios referitor la învăţătura indiană şi la metodele ei. Le rezumăm aici: predare orală şi foarte adesea individuală, adică cu un singur elev, aşa cum dorea J.-J. Rousseau; metodă intuitivă cu mijloacele cele mai simple; comparaţii clare şi adesea poetice; pornirea de la lucrurile cele mai concrete şi mai familiare la chestiunile cele mai abstracte; repetarea sub formă de formule a adevărurilor esenţiale; şi peste toate acestea un sentiment ciudat şi un ton impresionant, ca în dialogurile lui Platon şi în Evanghelii. La fel ca în acestea, găsim şi în *Upanişade* multe pasagii unde se vede dragostea profundă care leagă pe discipol de învăţătorul său.

*

Deşi mijlocul principal de transmitere a învăţăturii este şi în ziua de azi graiul, nu trebuie să credem că tradiţia orală a fost singura metodă de predare şi mai ales de învăţare.

[a] M. WINTERNITZ, *op. cit.*, I, p. 213 ş.u.

Cartea a jucat și în India un rol, dar numai ca auxiliar al învățăturii orale.

Manualele didactice indiene cuprind reguli și precepte extrem de concise, numite *sūtra* [41]. Cuvîntul acesta înseamnă o regulă scurtă, o învățătură comprimată în cîteva cuvinte, spre a putea fi memorizată cît mai ușor. Întreaga literatură a lumii nu prezintă nimic asemănător cu aceste *sūtra*. Autorii lor urmăresc să spună cît mai multe lucruri în cît mai puține cuvinte, — chiar și în dauna clarității și a înțelesului. Astfel în cărțile de gramatică indiană nu se îngăduie o singură literă de prisos în formularea regulii. Pe lîngă aceasta, în *Gramatica* lui Pāṇini (sec. IV î.e.n.) [42], care-i cea mai vestită în India, literele și silabele sînt întrebuințate adesea în chip simbolic, întocmai ca semnele algebrice, pentru a exprima noțiuni, care altminteri ar avea nevoie de o propoziție, sau chiar de fraze întregi, spre a putea fi exprimate complet. Poate cea mai bună idee despre scurtimea acestor *sūtra* ne-o dă ultima regulă din *Gramatica* lui Pāṇini; ea e formulată astfel: *a a*, și înseamnă: „Vocala *a*, care a fost tratată în gramatica aceasta ca un sunet deschis, este în realitate închisă (adică: *ă*)".

Aceeași conciziune și strictă economie de cuvinte se găsește și în manualele de filosofie. Ținta urmărită era ca să se dea cele mai scurte propoziții cu putință, care numai să sugereze ideea și să ajute memoria, atît pe acea a învățătorului cît și pe aceea a discipolului, într-o epocă în care cărțile erau rare, iar hîrtia și tiparul necunoscute.

În general, cu cît manualul este mai vechi, cu atîta conciziunea și obscuritatea regulilor sînt mai mari. Adesea aceste aforisme sînt cu desăvîrșire de neînțeles, chiar pentru indieni, fără ajutorul unui comentar; și nu arareori însuși comentarul mai are și el nevoie de un altul.

Școlarii învățau aceste reguli pe dinafară; lămuririle necesare le căpătau de la învățător. Mai tîrziu, aceste explicații fură scrise și ele ni s-au păstrat în comentarii voluminoase, care există pentru toate textele *sūtrelor* și fără de care acestea ar fi aproape de neînțeles pentru noi [a].

Pe măsură ce cărțile încep a se răspîndi, regulile și aforismele din *sūtra* devin tot mai clare și mai complete. Adesea ele sînt exprimate în versuri, la fel ca la greci și la romani

[a] M. WINTERNITZ, *op. cit.*, p. 230 și urm.

și mai tîrziu în Evul Mediu. Aceste *sūtra* mai recente sînt simple colecții de precepte sau învățături, formulate și adaptate spre a servi ca manuale pentru diferite științe, ca: ritual, filosofie, legi, gramatică etc.

*

Poate nicăieri în lume, afară de Tibet, învățătura nu are atîta însemnătate ca la indieni. În literatura lor, mai ales cea religioasă și filosofică, se găsește foarte des ideea că știința nu numai că dă putere, dar este și ținta supremă la care trebuie să năzuiască cineva. Adesea se povestește despre oameni care au servit ani îndelungați ca discipoli pe lîngă un învățător, pentru a dobîndi de la el vreo știință oarecare. Regii sînt dispuși să dăruiască mii de vaci și grămezi de aur brahmanului care știe să le spună învățătura despre Sufletul Universal sau Brahmă. Dar și brahmanii se umilesc înaintea regilor, bogații înaintea cerșetorilor, cînd aceștia sînt în posesiunea unei înțelepciuni mai înalte, ceea ce se întîmplă destul de des [43]. Această năzuință spre cunoaștere și-a găsit expresia cea mai impresionantă în minunata povestire despre Naciketas, pe care ne-a transmis-o *Kaṭha-Upaniṣad* [a].

*

Atît literatura religioasă cît și cea filosofică era rezervată numai unui număr foarte restrîns de oameni privilegiați, în primul rînd castei brahmanice. O mare parte din aceste învățături, transmise oral de la învățător la discipol, erau secrete. Lucrul acesta ni-l dovedesc *Upanișadele* [45]. Chiar cuvîntul *upaniṣad* înseamnă „învățătură secretă", împărtășită numai unor anumiți discipoli. Adesea găsim în *Upanișade* recomandația de a nu descoperi vreo învățătură unui om nevrednic de ea: „Această învățătură despre Brahmă s-o comunice un tată fiului său celui mai în vîrstă, sau numai unui școlar iubit, nu însă altuia, oricine ar fi, chiar dacă i-ar da întreg pămîntul înconjurat de apă și umplut cu comori" *(Chāndogya-Upaniṣad)*.

[a] M. WINTERNITZ, *op. cit.*, I, 222 și urm. Vezi „Convorbiri literare", LXX, 8—12 (1937) [44].

Foarte adesea se mai povestește în *Upanișade* cum e rugat un învățător ca să împărtășească vreo știință, și cum abia după multe rugăminți din partea discipolului cedează și-i descoperă învățătura sa [a].

Și în Tibet învățătura, mai ales cea privitoare la științele oculte, este transmisă în taină de la învățător la discipol. Cei mai mulți dintre misticii tibetani jură că nu vor divulga învățătura primită.

Inițieri și învățături secrete găsim și la greci și la creștinii din primele secole. Cu deosebire interesant este următorul pasaj din *Noul Testament*: „Ucenicii s-au apropiat de el și i-au zis: „De ce le vorbești în pilde?" Isus le-a răspuns: „Pentru că vouă v-a fost dat să cunoașteți tainele împărăției cerurilor, iar lor nu le-a fost dat" (*Evanghelia lui Matei*, 13, 10 — 11).

La Dionysie Areopagitul (secolul al V-lea) găsim adesea recomandații ca aceasta: „Vezi ca nimeni dintre cei neinițiați să nu audă aceste lucruri" (*Teologia mistică*, II) [46].

Pentru a înțelege învățăturile mistice este neapărată nevoie de inițiere de către un învățător potrivit. Aceasta este cauza pentru care de cele mai adesea ori un european nu înțelege aproape nimic din învățătura esoterică (secretă), așa cum o găsim de pildă în *Upanișade* sau în filosofia numită *yoga*.

Ceea ce învață în primul rînd inițiații sînt metodele secrete de educare (antrenare) a spiritului. Acest antrenament psihic face mintea capabilă de a dobîndi iluminarea, sau, pe-o treaptă inferioară, dă puteri supranormale.

Inițierea este precedată de o lungă perioadă de încercare. Înainte de a-i încredința învățătura sa, învățătorul ține să se convingă dacă discipolul e vrednic de ea și dacă-i în stare s-o înțeleagă. De aceea, pustnicii indieni pun pe discipolii lor la tot felul de încercări, adesea foarte chinuitoare, pe care cu greu le-ar primi un european.

*

În literatura indiană se vorbește adesea despre răsplata ce-l așteaptă pe acela care va învăța un anumit text. Astfel, în vestita epopee *Rāmāyaṇa* găsim: „Cel care citește și

[a] M. WINTERNITZ, *op. cit.*, I, 207 și urm.

recită sfinta *Rāmāyaṇa*, dătătoare de viață, este liberat de toate păcatele sale și înălțat cu toți urmașii săi la cerul cel mai înalt" [47].

Tot astfel, în *Codul de legi* al lui Yājñavalkya (sec. III-IV e.n.): „Cei care păstrează cu îngrijire în memorie acest cod de legi, vor merge la cer".

Iar în alt loc se spune: „Cel care recită măcar trei versuri din codul acesta de legi la un praznic al morților, pricinuiește mulțumire veșnică strămoșilor săi".

Cel mai interesant este următorul pasaj din *Kathāsaritsāgara*, celebra colecție de povești în versuri a lui Somadeva: „Această colecție de povești va fi celebră în lume și aducătoare de noroc. Cine va recita măcar o strofă din ea cu atenție, sau cine va asculta, acela va fi liberat îndată de orice rău. Nici un duh rău nu va avea putere acolo unde se vor spune aceste povești".

E de prisos să adăugăm că indienii cred în puterea unor astfel de recitări, care nu se deosebesc mult, din punctul lor de vedere, de formulele de rugăciuni, cu ajutorul cărora pot sili pe zei și pe demoni să le fie favorabili. Aceasta este încă o cauză pentru care ni s-a păstrat atît de bine literatura profană și mai ales cea religioasă.

*

Un factor foarte important în învățătura indiană este *ritmul*. Versul se întipărește mai ușor în memorie și se păstrează timp mai îndelungat decît proza. Cea mai mare parte din literatura indiană, chiar și aceea care nu are nimic poetic în ea, este în versuri.

Proza apare mult mai tîrziu. Distanța dintre cele mai vechi imnuri din *Rig-Veda* și primele texte liturgice în proză este de cel puțin două mii de ani.

De altfel toate literaturile încep cu poezia. Așa la indieni *Rig-Veda*, la greci *Iliada* și *Odiseea*. Faptul acesta și lipsa completă a scrierii în acele timpuri îndepărtate [48] ne explică îndeajuns de ce întreaga învățătură era orală. De aici și neobișnuita memorie a omului antic.

Nu numai textele liturgice erau în versuri, dar și foarte multe opere științifice: de medicină, astronomie, și mai ales codurile de legi, ca de pildă celebrul *Cod al lui Manu;* acesta este de fapt o adevărată operă literară.

În privința aceasta indienii nu aduc nimic nou. E de ajuns să cităm *Georgicele* lui Virgiliu, cea mai frumoasă operă didactică din cîte există în literatura universală. Deosebirea e că pe cînd opera lui Virgiliu e pur literară, cele indiene sînt adevărate tratate științifice, sau manuale didactice, în versuri.

Pînă și poveștile au fost versificate. Unul din cei mai mari poeți ai Indiei, Somadeva (sec. XI e.n.), despre care am pomenit mai sus, a pus în versuri toate poveștile cîte existau pe vremea sa, chiar și cele din *Pañcatantra.* Astfel a alcătuit o colecție uriașă de povești, căreia i-a dat numele caracteristic de *Kathāsaritsāgara* („Oceanul de povești"). Interesant este ce ne spune poetul în prefața cărții sale: „M-am silit, pe cît am putut, ca să păstrez legătura dintre povești și să introduc un element poetic. Ținta mea a fost ca rețeaua variată a poveștilor să se întipărească mai ușor în mintea cititorului".

*

Acestea sînt caracteristicile esențiale pe care le prezintă învățătura indiană bazată pe tradiție. Cît despre învățămîntul oficial, el e organizat după modelul școlilor din Occident, așa cum a fost introdus de englezi.

Originea universului în concepția indienilor și a grecilor[49]

Credințele și poveștile cu privire la originea lumii sînt foarte vechi. Le găsim la toate popoarele, chiar și la cele mai puțin civilizate. Cea dintîi și cea mai veche carte a *Vechiului Testament* poartă numele de *Geneză (Creațiune)* [a].

Speculațiunile filosofice referitoare la nașterea și la constituția universului, așa cum se află în sistemele cosmogonice și ontologice ale indienilor și grecilor, au de asemenea o mare vechime și reprezintă cele dintîi încercări de gîndire la aceste popoare.

Literatura indiană începe cu *Rig-Veda*, o colecție de 1028 imnuri în versuri, care constituie cel mai vechi document literar al grupului de popoare indoeuropene. Unele din aceste imnuri sînt de natură filosofică și se preocupă de originea lumii [50]. Între acestea este celebrul imn al *Creațiunii*, X, 129, care cuprinde în sîmbure întreaga concepție cosmogonică de mai tîrziu a indienilor.

Imnul acesta, împreună cu comentariile făcute asupra lui de învățații și filosofii indieni din diferite timpuri [b], are o mare însemnătate pentru studiul teoriilor cosmogonice la indieni și chiar la greci. De aceea ne vom ocupa în special de el, după care vom expune pe scurt și celelalte concepții

[a] Povestirea creațiunii din *Biblie* provine din tradiție (ca și la indieni) și a fost așezată de Moise în fruntea legii sale. Povestirea a fost adusă de patriarhii lui Israel din patria chaldeică. Ea are legături cu legendele babilonice, așa cum ne apar din inscripțiile cuneiforme.

[b] Cel mai vestit e Sāyana, din sec. XIV e.n., al cărui comentar detaliat explică textul rigvedic cuvînt cu cuvînt.

privitoare la originea universului, ivite mult mai tîrziu, mai întîi la indieni, apoi la greci.

Tradus adesea în limbile europene, mai ales în cea germană [a], imnul *Creațiunii* a inspirat pe cel mai mare poet al nostru, pe Eminescu [b]. Din nefericire, aceste traduceri nu-l redau în întregime exact, fie datorită obscurității textului original, fie din pricina interpretării greșite a unor pasaje (interpretări făcute uneori chiar de comentatorii indieni și bazate pe concepții filosofice mai recente), fie în sfîrșit, din cauza redării prea libere, impusă traducătorului de cerințele ritmului și ale rimei.

De aceea redăm imnul *Creațiunii*, mai întîi în original [c], în transcriere cu caractere latine, apoi în traducere, însoțit de un comentar bazat în parte pe acela al lui Geldner [d].

RIG-VEDA, X, 129

nā́ásat āsīt nó sát āsīt tadā'nīṃ nā́ āsīt rájaḥ nó vyóma
paráh yát /
kím ā' avarīvaḥ kúha kásya śárman ámbhaḥ kím āsīt
gáhanaṃ gabhīrám // 1 //
nā́ mṛtyúḥ āsīt amṛtaṃ nā́ tárhi nā́ rā'tryāh áhnah āsīt pra-
ketáḥ/
ā'nīt avātáṃ svadháyā tát ékaṃ tásmāt ha anyát nā́ paráh
kíṃ cana ā'sa // 2 //
támaḥ āsīt támasā gūlhám ágre apraketáṃ salilā́ṃ sárvam
ā'idám /
tucchyéna ābhú ápihitam yát āsīt tápasah tát mahinā'
ajāyata ékam // 3 //
kā'mah tát ágre sám avartata ádhi mánasaḥ rétaḥ pratha-
máṃ yát ā'sīt /

[a] Cea mai bună este cea în versuri a marelui filosof și sanscritist PAUL DEUSSEN în *Allgemeine Geschichte der Philosophie*, vol. I.

[b] În *Scrisoarea I*, vv. 41—60. V. excelentul studiu al d-lui C. PAPACOSTEA, *Filosofia antică în opera lui Eminescu* (în rev. „Minerva", 1930, I, 16—36).

[c] Din ediția lui F. MAX MÜLLER, *The Hymns of the Rig-Veda in the Pada Text*, London, 1873.

[d] K.F. GELDNER, *Der Rigveda in Auswahl; Zweiter Teil: Kommentar*, 1909, pp. 207—214.

satáḥ bándhum ásati níh avíndan hṛdí prati íṣya kaváyaḥ manīṣā' // 4 //
tiraścī'naḥ ví tataḥ raśmíḥ éṣām adháḥ svit āsīt upári svit āsīt/
retodhā'ḥ āsan mahimā'naḥ āsan svadhā' avástāt práytiḥ parástāt // 5 //
káḥ adhā'veda káḥ ihá prá vocat kútaḥ ā'jātā kútaḥ iyáṃ víṣṛṣṭiḥ /
arvā'k devā'ḥ asyá visárjanena átha káḥ véda yátaḥ ābabhūva // 6 //
iyáṃ víṣṛṣṭiḥ yátaḥ ābabhū'va yádi vā dadhe yádi vā ná /
yáḥ asyā'dhyakṣaḥ paramé vyóman só aṅgá veda yádi vā ná véda // 7 //

Traducere

Atunci[a] nu era nici nefiinţă, nici fiinţă[b]; nu era văzduhul, nici cerul cel depărtat[c].
Ce acoperea?[d] unde?[e] sub a cui ocrotire erau apele?[f] era oare un adînc fără fund?[g] (1)

[a] *Atunci:* înainte de creaţiune, în starea primordială.

[b] Cf. EMINESCU, *Scrisoarea I*, v, 41: „La-nceput, pe cînd fiinţă nu era, nici nefiinţă". Cuvîntul „nefiinţă" (scr. *ásat*) pare a fi introdus pentru prima oară de Eminescu (germ. *Nichtsein*); iar „fiinţă" (scr. *sát*) este traducerea lui *Sein;* cu această accepţiune pare de asemenea să fi fost întrebuinţat numai de Eminescu.

[c] Diferitele părţi ale lumii lipseau. Cf. *Taittirīya-Brāhmaṇa,* 2,2,9,1: „Lumea aceasta nu era nimic la început; nu era cerul, nici pămîntul, nici văzduhul".

[d] „Ce înfăşura" (lumea)? adică: „ce cuprindea ea?"

[e] „În ce (înveliş)?"

[f] Continuare la versul 1: lipsea marea. Lumea era fără conţinut şi fără înveliş şi fără zeul personal suprem.

[g] Cf. χάος la greci. EMINESCU, *Scr. I*, v. 45: „Fu prăpastie? genună? Fu noian întins de apă?" *Śatapatha-Brāhmaṇa*, 10, 5, 3, 1 se referă la introducerea imnului şi poate fi considerat ca cea mai veche interpretare a acestuia: „Lumea aceasta (*idám*) a fost la început şi reală şi nereală; ea a existat şi n-a existat; ea a fost pe atunci numai gîndire. De aceea înţelepţii spun despre ea: « Atunci nu era nefiinţă, nici fiinţă *(nā'sad āsīn nó sád āsīt tadā'nīm. R.-V.*, X, 129, 1 a); pentru că gîndirea nu era nici ceva real, nici ceva nereal. Această gîndire a dorit să se manifeste ca ceva creat, mai pronunţat şi mai concret; ea îşi dori o personalitate (*ātman*), se înfierbîntă şi se condensă".

Manu, I, 11 şi 14 spune clar că atît ceea ce încă nu s-a desfă-

Atunci nu era moarte, nici nemurire; semnul nopții și al
zilei (încă) nu era [a].
Liber sufla fără suflare acest Unul [b]; mai presus de el nu
mai era nimic altceva [c] (2)
La început [d] era întuneric învăluit de întuneric; acest Tot
era o întindere nedeslușită de ape [e]
Germenul care era ascuns în haos, acest Unul s-a născut
prin puterea căldurii [f] (3)

cut (*avyaktam*), cît și gîndirea (sau substanța gînditoare) pe care Brahmă a produs-o cea dintîi din sine, sînt în același timp și reale și nereale.

[a] Continuare la versul 1: Nu erau oameni și zei, nici timp.

„Înainte de nașterea acestei lumi nu exista noțiunea de « moarte », fiindcă nu era nici un muritor" (Durga)[51].

Semnul (distinctiv) al nopții etc.: „Luna și stelele sînt semnul nopții, soarele al zilei" (Sāyana la *Taittirīya-Brāhmaṇa*).

[b] Altfel EMINESCU, *Scr. I*, v. 44: „Cînd pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns". *Unul* este substanța (entitatea) primordială, „Brahmă" (Durga). Ființa primordială răsufla fără a produce o suflare *(ā'nīd avātām)*. Deci ea nu trăia în mod fizic, ci numai spiritual, fiindcă era numai inteligență.

[c] Afară de acest *Unic* (Brahmă) nu exista ceva mai presus[52]. Prin negarea lumii, s-a tăgăduit mai înainte și ceva mai prejos. Așadar nu exista nimic mai presus sau mai prejos sau diferit de Brahmă" (Sāyana la *Taittirīya-Brāhmaṇa*).

Cf. și următoarele pasaje din *Rig-Veda*:

„Acest Unul a devenit Totul *(éka vā idám vi babhūva sárvam)* (*R.-V.*, 8, 58, 2). Cf. EMINESCU, *Scr. I*, v. 91: „Unul e în toți, tot astfel precum *una* e în toate".

„*Unul* e stăpîn peste tot ce se mișcă și tot ce stă; el a devenit tot ce merge și tot ce zboară" *(éjaddhruvám patyate víśvamékam cárat-patatri víṣunam vi jātám)*. (*R.-V.*, 3, 54, 8).

[d] Aici se arată încă o dată haosul și nașterea, adică transformarea în univers a germenului lumii cuprins în haos.

La început, „adică: înainte de creațiune, căci pe atunci nu era cine să vadă, nu era vedere și nici obiect care să fie văzut" (Durga). Cf. EMINESCU, *Scr. I*, v. 48: „Dar nici de văzut nu fuse și nici ochi care s-o vază".

[e] Cf. EMINESCU, *Scr. I*, v. 47: „Căci era un întuneric ca o mare făr-o rază". Cu versul acesta din *Rig-Veda* și cu cel precedent, cf. *Geneza*, I, 2: „Peste fața adîncului de ape era întuneric și duhul lui Dumnezeu se mișca pe deasupra apelor".

[f] Prima fază a creațiunii; cf. EMINESCU, *Scr. I*, v v. 51—52: „Dar deodat-un punct se mișcă ... cel dintîi și singur. Iată-l/Cum din haos face mumă iară el devine Tatăl ...".

Scr. *tápas* „căldură", „asceză", înseamnă aici năzuința lăuntrică fierbinte, care precedă actul creațiunii.

La început s-a ivit deasupra acestuia dorința, care a fost cea dintîi emanație a spiritului[a].
Legătura cu ființa au găsit-o înțelepții în neființă cercetînd cu înțelepciune în inima lor[b] (4)
Raza lor luminoasă era îndreptată de-a curmezișul[c]; a fost oare un dedesubt? a fost oare un deasupra?
Puterile creatore erau; puterile primitoare erau; puterea pasivă era dedesubt, puterea activă deasupra[d] (5)
Cine știe într-adevăr, cine ar putea spune aici (pe pămînt), de unde s-a născut, de unde-i această creațiune?[e]
Zeii s-au ivit după crearea acestei lumi[f]; atunci cine știe de unde s-a născut? (6)

[a] Strofa aceasta și cea următoare descriu creațiunea primitivă, prin care ființa primordială[53] se naște ca lume: „Lumea aceasta era apă, numai valuri. Singur Prajăpati (Creatorul) apăru pe o frunză de lotus. În cugetul său se ivi dorința: « Aș vrea să creez această lume ». Despre aceasta tratează strofa: « La început» etc. (*Taittiriya-Āraṇyaka*, 1, 23, 1). Cf. *Geneza*, I, 2.

Conform acestei concepții, nașterea lumii materiale s-ar produce din ființa primitivă spirituală. Prima emanație a spiritului (*mánas*) a fost dorința, de asemenea încă spirituală, voința de-a crea. Lumea reală este o emanație a ființei primordiale, care-i spirituală și nematerială; ea s-a născut din aceasta printr-o separare („desfacere", Eminescu) succesivă, materializîndu-se.

[b] Ochiul spiritual al celor ce văd (al înțelepților) a pătruns cu raza sa de lumină de-a curmezișul, adică prin mijlocul întunericului acelei epoci premergătoare și a răspîndit astfel lumină asupra întregului act al creațiunii.

[c] Expresia „de-a curmezișul" dă naștere întrebării dacă în starea primordială a lumii existau dimensiuni. De aici întrebarea: „Exista oare un dedesubt etc.?"

O altă interpretare e aceasta: „(Acel Unul) a fost oare dedesubt? a fost oare deasupra"?

[d] Cele două principii creatoare ale zeului suprem: principiul masculin și cel feminin. Ideea unei uniri între principiul feminin, privit ca o energie, și cel masculin e foarte veche în sistemele cosmogonice indiene. În *Rig-Veda* și în *Brāhmaṇe* se află adesea aluzii la împreunarea cerului cu pămîntul, care împreună dau naștere oamenilor, zeilor și tuturor creaturilor (cf. W. MONIER, *Indian Wisdom*, p. 100).

[e] Cf. EMINESCU, *Scr. I*, v. 46: „N-a fost lume priceută și nici minte s-o priceapă".

[f] „Zeii s-au născut după crearea elementelor (eterul, apa etc.), deci cum ar putea ei să cunoască creațiunea, care precedă în timp nașterea lor?" (Sāyana).

De unde s-a născut această lume, dacă a făcut-o sau nu,
Cel care-i stăpînul ei în cerul cel mai înalt[a] ,numai acela
o ştie,—sau nu ştie nici el (7).

*

În cele mai multe din imnurile filosofice ale *Rig-Vedei* se vorbeşte de un creator al universului. Acest creator poartă diferite nume: *Prajāpati*, *Brahmaṇaspati* (sau *Bṛhaspati)* sau *Viśvakarman;* însă totdeauna e închipuit ca un zeu personal [54].

Totuşi în versul penultim al imnului *Creaţiunii* poetul se îndoieşte dacă lumea a fost „făcută" sau s-a născut altfel; iar principiul creator nu poartă nici un nume, ci se numeşte „Unul". El s-a născut „prin puterea căldurii" *(tápas*, ceva asemănător cu clocirea) [b].

Acest *Unul* era deja o fiinţă intelectuală şi cel dintîi produs al spiritului său, „prima emanaţie [c] a spiritului" — cum spune poetul — a fost *Kāma*, adică „dorinţa, plăcerea sensuală" [d]. În acest *Kāma*, înţelepţii, cercetînd în inimă lor, au găsit prin meditaţie, legătura între fiinţă şi nefiinţă[e].

Astfel încă în imnurile din *Rig-Veda* găsim marea idee despre *Unitate*, ideea că tot ceea ce vedem în natură şi pe care credinţa populară o numeşte „zei" este în realitate numai o emanaţie a celui *Unic*, că orice pluralitate este numai aparentă [f].

[a] „Supraveghetorul (stăpînul) acestei lumi" *(asyā'dhyakṣaḥ)*, adică zeul suprem [55].

[b] Cf. concepţia despre oul universului, pp. 47, 53, 5 i.

[c] În scr. „sămînţă" (*rétas*).

[d] *Kāma* nu e acelaşi lucru cu „voinţa" lui Schopenhauer, cum cred Deussen şi alţii, ci corespunde lui *Eros* din mitologia greacă. Gînditorii antici înţelegeau prin *Iubire* (Eros, Kāma) forţa misterioasă ce li se părea că atrage elementele materiale unele către altele spre a crea mereu fiinţe noi.

Această concepţie se află în mintea poeţilor din toate timpurile şi arată neputinţa minţii lor de a-şi închipui creaţiunea altfel decît prin imaginea procreării omeneşti. Cf. P. MAZON, *Hésiode*, texte établi et traduit, Paris, 1928, p. 27 şi M. WINTERNITZ, *Geschichte der indischen Literatur*, vol. I, p. 87, n. 1. V. şi p. 47, n. *d*.

[e] WINTERNITZ, *op. cit.*, I, 87 ş.u. Aceasta a format mai tîrziu cea mai înaltă preocupare a *Upanişadelor* şi a filosofiei indiene.

[f] M. WINTERNITZ, *op. cit.*, I, 88.

Aceasta este și doctrina fundamentală a *Upanișadelor*.

Foarte numeroase sînt legendele privitoare la creațiune în *Brāhmaṇe* [a]. Aceste legende încep de obicei prin a arăta că Prajāpati (Creatorul) se chinuiește și practică asceza *(tápas)* [b]. După cum vrăjitorul se pregătește pentru vrăjitoria sa și preotul se pregătește pentru jertfă, supunîndu-se la chinuri și la asceză, tot așa și Prajāpati se pregătește în același chip pentru marea operă a creațiunii.

În cele mai multe legende Prajāpati este unicul Creator, de la care își trag originea lumea și ființele. Există însă în *Brāhmaṇe* și pasaje unde însuși Prajāpati e creat, iar creațiunea [56] începe cu *apa* [c] sau cu *neființa* sau cu *Brahmā* [d].

Dintre diferitele tratate teologice care poartă numele de *Brāhmaṇe*, cel mai important este *Śatapatha-Brāhmaṇa*. Una din legendele sale privitoare la creațiune spune (11, 1, 6): „La început nu era nimic decît apă, o mare de apă. Apele acestea au dorit să se propage. Ele se chinuiră și practicară asceza. Atunci se născu în ele un ou de aur [e]. Acesta plută pe ape un an. După un an se născu din el un om. Acesta era Prajāpati. El sparse oul de aur. Pe atunci încă nu era un loc de stat. De aceea oul de aur pluti, purtîndu-l un an [57]. După un an, Prajāpati căută să vorbească și rosti: «*bhuh*» și acest (cuvînt) deveni pămîntul; «*bluvah*», și acesta deveni văzduhul; «*suvar*», și acesta deveni cerul" [f].

Altă legendă însă spune (11, 2, 3, 1): „La început era numai *Brahmā*. Acesta creă pe zei [g], și după ce-i creă le

[a] *Brāhmaṇele* sînt tratate teologice, care prescriu în mod amănunțit cum trebuie adusă o jertfă. Ele vin imediat după *Vede*, a căror anexă sînt.

[b] Cf. M. WINTERNITZ, *op. cit.*, I, 192. Cuvîntul *tápas* înseamnă „căldură", apoi: încălzirea în scopul de a practica asceza; apoi asceza însăși (*ibid.*, 191, n. 4).

[c] V. pp. 45-47; tot astfel la greci (cf. p. 55) și în *Biblie* (v. p. 46, n. *e*). n. 18).

[d] M. WINTERNITZ, *op. cit.*, I, 194; cf. și pp. 46, 48.

[e] V. pp. 47-48, 53.

[f] M. WINTERNITZ, I, 194. Cf. *Geneza*, I, 6—10.

Cf. și 2 *Pe.*, 3, 5: „Odinioară erau ceruri și un pămînt scos prin cuvîntul lui Dumnezeu din apă".

Evr., 11, 3: „Lumea a fost făcută prin cuvîntul lui Dumnezeu". *Psalmi*, 33, 6: „Cerurile au fost făcute prin cuvîntul Domnului".

[g] Cf. p. 47.

dădu lumile acestea spre a le locui: pămîntul lui *Agni*, văzduhul lui *Vāyu* şi cerul lui *Sūrya*"[a].

Şi mai interesantă e legenda care începe astfel (6, 1, 1): „La început era numai *nefiinţa (ásat)*"[b].

Un progres mare în gîndirea indiană îl găsim în *Upanişade*[c] şi în cele şase sisteme filosofice care derivă din ele.

Upanişadele sînt o anexă la *Brāhmaṇe* şi constituiesc a treia subîmpărţire a *Vedelor*. Cele mai vechi datează de pe la 800 î.e.n.[d]. Scopul lor este de a adînci probleme dificile ca: originea universului, natura zeilor, a sufletului şi legătura dintre spirit şi materie[e].

Iată cîteva cugetări privitoare la creaţiune:

„Întreg universul acesta este Brahmā; de la el purcede; în el se reîntoarce; în el respiră"[f].

„La început era numai Fiinţa, şi anume ca Unul, fără al doilea. E drept că unii au spus: « La început era numai Nefiinţa, şi anume ca unul, fără al doilea, şi din această nefiinţă s-a născut fiinţa". Dar cum ar putea să fie aşa? Cum ar putea să se nască fiinţa din nefiinţă? [g]. Numai fiinţa a fost la început, şi anume ca Unul, fără al doilea"[h].

[a] M. WINTERNITZ, I, 194. Acestea sînt cele trei lumi din religia indiană: cerul, pe care-l capătă Soarele *(Sūrya)*, pămîntul, pe care-l primeşte Focul *(Agni)* şi văzduhul, pe care-l stăpîneşte Vîntul *(Vāyu)*. Cf. împărţirea lumii, în mitologia greacă, între Zeus, Poseidon şi Hades.

[b] Cf. p. 45, n. *b*, şi *Haosul* (vidul) din *Theogonia* lui HESIOD (v. p. 55).

[c] *Upanişad* înseamnă „învăţătură secretă". Învăţaţii indieni spun că *upa-ni-şad* înseamnă: „a face să înceteze ignoranţa prin revelarea cunoştinţei despre spiritul suprem" (cf. W. MONIER, *Indian Wisdom*, p. 35 şi n. 1)[58].

[d] M. WINTERNITZ, III, 450.

[e] W. MONIER, *op. cit.*, 37.

[f] *Chāndogya-Upanişad*, III, 14 (în :*The Twelve Principal Upanishads*, vol. III, by Raja Rajendralal Mitra and E.B. Cowell, Madras, 1932).

În al doilea aforism din *Vedānta*, Brahmă este definit la fel: „acela din care rezultă formarea acestui univers". Brahmă este esenţa împrăştiată în întreg universul. El este deci baza întregii existenţe şi în acelaşi timp principiul creator. A. Weber îl compară cu λόγος din filosofia neoplatonică şi din creştinism. Cf. W. MONIER, *op. cit.*, 114 şi M. WINTERNITZ, *op. cit.*, I, 196; 212, n. 1.

[g] Cf. pp. 45, 47.

[h] *Chāndogya-Upanişad*, VI, 2. 1—2 (*op. cit.*).

„La început nu se putea deosebi nimic în universul acesta. El era înfășurat în moarte" [a].

„După cum pînza iese din păianjen, după cum micile scîntei ies din foc, așa purcede din sufletul acesta tot ce respiră, toate lumile, toți zeii și toate ființele" [b].

„Tot ce există în acest univers trebuie privit ca înfășurat de marele Stăpîn, ca învălit într-o haină ... El e înlăuntrul acestui univers și totuși în afară... El e atotștiutor, cîrmuitor al minții, deasupra tuturor celor existente, cel care există prin sine însuși. El a creat toate lucrurile, așa cum sînt de la începutul veacurilor" [c].

Cu vreo 500 de ani înainte de era noastră, o mare mișcare intelectuală se produce atît în India și în Persia, cît și printre greci. Cînd apare Buddha în India, Grecia îl avea pe Pitagora și Persia pe Zarathustra.

Gînditorii începură să-și pună între altele, următoarele întrebări: „Ce e lumea în care ne aflăm? A fost ea creată din nimic, de o Ființă înțeleaptă, bună și atotputernică? Sau a luat ea naștere singură dintr-un germene etern? Sau a rezultat din combinarea unor atomi eterni? Are creatorul formă sau nu? Are calități sau nu?" [d].

Cu unele din aceste probleme se ocupaseră deja *Brāhmaṇele*, dar mai ales *Upanișadele*. Pentru prima dată, ele apar chiar în unele imnuri ale *Rig-Vedei*. Însă numai cugetarea descătușată de rigorile religiei brahmanice a fost în stare să sondeze aceste probleme mai adînc.

Filosofii indieni recunoșteau autoritatea necontestată a *Vedelor*, scrierile sfinte ale brahmanilor. În schimb erau liberi să facă orice speculațiuni asupra lumii și a lui Dumnezeu.

Filosofia indiană izvorăște direct din *Upanișade* și cuprinde șase sisteme: Nyāya, Vaiśeșika, Sāṃkhya, Yoga, Mīmāṃsā și Vedānta. Scrierile lor constau din aforisme, numite *Sūtra*, extrem de concise și de obscure [e]. Nu se știe care din cele șase sisteme de filosofie a apărut mai întîi [59]. Sistemele Nyāya și Vaiśeșika merg aproape tot atît de

[a] *Bṛhad-Āraṇyaka-Upaniṣad*, I, 2, 1.
[b] *Ibid.*, II, 1, 20.
[c] *Īśa-Upaniṣad*, I, 5, 8.
[d] W. MONIER, 49.
[e] Cel mai vestit dintre comentatorii diferitelor opere filosofice este Śaṅkara Ācārya, care a trăit probabil în sec. VII sau VIII e.n.

departe ca și budismul, ignorînd de fapt, chiar dacă nu expres, un creator suprem și inteligent [a].

Deasupra tuturor acestor sisteme exista o concepție filosofică comună, numită de Monier *brahmanism rațional*. Toți gînditorii, independent de sistemul filosofic căruia îi aparțineau, aveau aceleași păreri despre materie și despre suflet [60].

Credința unui filosof indian în veșnicia substanței lumii, — fie că această substanță are o existență reală și materială, fie că e o simplă iluzie, — provine din următoarea dogmă: „Din nimic nu se naște nimic" [b]; cu alte cuvinte: „Cum se poate ca o entitate să se nască dintr-o non-entitate?" [c].

„Producerea unui lucru care nu există încă potențial este cu neputință, ca și un corn la un om [d]; fiindcă trebuie neapărat să existe o materie, din care să se dezvolte un produs; și fiindcă orice lucru nu se poate ivi oriunde și oricînd [e]; și fiindcă orice lucru posibil trebuie să fie produs de ceva în stare de a-l produce" [f] *(Sāṃkhya* [g], I, 78, 114—117).

Cf. Aristotel, *Metafizica*. I, 3: „Trebuie să existe o natură oarecare (φύσις), — fie una, fie mai multe —, din care să rezulte alte entități"

Toți filosofii antici ai Greciei și ai Romei au fost de acord în această privință. Gnosticii și alte secte filosofice creștine din primele veacuri tăgăduiau, la fel ca și filosofii indieni, posibilitatea creării vreunui lucru din nimic. Ei admiteau existența veșnică a unei substanțe, inerte, din care Dumnezeu a făcut lumea [h].

[a] W. MONIER, 53.

[b] *Nāvastuno vastusiddhih* (ex nihilo nihil fit). Cf. LUCREȚIU, *Nat. rer.*, I, 150: *Principium hinc nobis exordia sumet/Nullam rem e nihilo gigni divinitus unquam.*

[c] *Asataḥ saj jāyeta kutas* (MONIER, 63).

[d] *Nāsadutpādo nṛśṛngavat.* Cf. și p. 50.

[e] *Sarvatra sarvadā sarvāsambhavāt.*

[f] Cf. LUCREȚIU, *Nat. rer.*, I, 160 ș.u.: *Nam si de nihilo fierent, ex omnibus rebus/Omne genus nasci posset ...*

[g] Sistemul filosofic Sāṃkhya a fost întemeiat de Kapila între 800 și 550 î.e.n. (M. WINTERNITZ, *op. cit.*, III. 450).

[h] W. MONIER, 68, n. 2.

Concepțiile despre originea lumii, pe care le-am găsit în *Brāhmaṇe* și în filosofia indiană, se ivesc din nou și în *Codul lui Manu* [a].

Cosmogonia lui Manu[b] este un amestec de teorii privitoare la creațiune, luate din Sāṃkhya și Vedānta, înainte ca acestea să fi devenit două sisteme distincte.

Cartea I cuprinde două povestiri diferite, una făcută de însuși Manu (I, 14 ș.u.), cealaltă de Bhṛgu (I, 74 ș.u.) [c].

Iată pe scurt povestirea lui Manu: „La început lumea aceasta era cu totul în întuneric, fără putință de a fi percepută și definită, ca și cufundată în somn. Atunci Cel-de-Sine-Stătător[d], vrînd să producă diferite ființe din propria lui substanță, a creat mai întîi cu gîndul[e] apele și a așezat pe ele o sămînță sau un ou. Apoi el însuși se născu în oul acesta sub forma lui Brahmā. După aceea, el făcu ca oul să se desfacă în două, și din aceste jumătăți formă cerul sus și pămîntul[f] jos. După aceasta își împărți propria lui substanță și deveni jumătate bărbat, jumătate femeie, din care se născu Virāj, care creă pe Manu, creatorul secundar al tuturor ființelor“[g].

Confuzia și obscuritatea din povestirea creațiunii este un indiciu sigur că nu-i un singur autor [60 a]. Din cele două povestiri, acea a lui Bhṛgu este mai simplă. Însă amîndouă (I, 14 și I, 74) fac din „principiul gîndirii“ primul produs —

[a] Celebrul *Cod* de legi și de precepte al lui Manu cuprinde 2685 de versuri în 12 cărți și a fost alcătuit probabil între sec. II î.e.n. și sec. II e.n. Codul acesta este baza jurisprudenței hinduse și influența lui s-a extins departe, dincolo de granițele Indiei. Este considerat de indieni ca cea mai sfîntă operă, după *Vede*, și ocupă un loc de frunte în literatura universală.

[b] V. WILH. JAHN, *Über die kosmogonischen Grundanschauungen im Mānava-Dharma-Śāstram*, Inaug. Diss., Leipzig, 1904.

[c] Și în *Geneză* avem două povestiri cu privire la creațiune: *Gen.*, I, 1—2, 4 a și 2, 4 b—25; ceea ce a făcut pe exegeți să conchidă că sînt doi autori diferiți (cf. JOH. NIKEL, *Grundriss der Einleitung in das Alte Testament*, Münster, 1924).

[d] *Svayambhū*, descris cu epitetul *avyakta* „indistinct“ sau „nedezvoltat“; cf. τὸ ἄπειρον, p. 57.

[e] Cf. *Epistola a 2-a* a lui Petru, 3, 5 (v.p. 47, n. *a*. Λόγος înseamnă „Cuvînt“ și „Rațiune“).

[f] V. p. 49.

[g] W. MONIER, 228.

cel care este și nu este [a], — care are o existență reală, dar totuși nu e veșnic, fiindcă-i un produs [b].

Credințele populare ale indienilor se află depozitate în *Purāṇe*[c]. Ele sînt pentru religia indiană de mai tîrziu, numită uneori *hinduism*, ceea ce sînt *Vedele* pentru religia mai veche, *brahmanismul*[d].

În *Padma-Purāṇa*, care cuprinde peste 50 000 de strofe *(śloka)*, cartea I poartă numele de *Sṛṣtikhanda* (Despre Creațiune). Ea începe cu descrierea lotusului *(padma)* [e], în care apare zeul Brahmā în momentul creațiunii. El este cauza primordială [f].

Interesant pentru marea sa asemănare cu imnul creațiunii (*R.-V.*, 10, 129; v.pp. 45-46) este următorul pasaj din *Viṣnu-Purāṇa:* „Nu exista nici zi, nici noapte, nici cer, nici pămînt; nu era nici întuneric, nici lumină, nici altceva. Atunci era Unul, Brahmā".

COSMOGONIA GREACĂ

Caracteristica fundamentală a cosmogoniei grecești, spre deosebire de cea indică, este ideea că lumea nu s-a născut dintr-o dată, adică n-a fost creată [g], ci a evoluat, pornind de la începuturi obscure și elementare, dezvoltîndu-se și organizîndu-se, pînă a căpătat aspectul final al lumii perfecte de azi *(Cosmos)*.

[a] *Sadasadātmakam.*

[b] W. MONIER, *ibid.*

[c] *Purāṇa* înseamnă „vechi", apoi „legendă sau poveste veche", mai ales mituri cosmogonice (M. WINTERNITZ, I, 189, n. 3 și 441). Despre povestirile din *Purāṇe* privitoare la creațiune vezi: A. ROUSSEL, *Cosmologie hindoue d'après le Bhāgavata Purāṇa*, Paris, 1898.

[d] W. MONIER, 101.

[e] De unde și numele de *Padma-Purāṇa.*

[f] M. WINTERNITZ, I, 453.

[g] Cf. p. 57. Ideea de creațiune o găsim exprimată într-o măsură oarecare la OVIDIU, *Met.*, I: *Hanc deus et melior litem natura diremit./ Nam caelo terras et terris abscidit undas,/Et liquidum spisso secrevit ab aëre caelum* (cf. *Geneza*, I, 10, cit. p. 49, n. *f*). Concepțiile filosofilor și poeților romani privitoare la lume sînt împrumutate de la poeții și filosofii greci.

Această evoluție cuprinde mai multe etape, fiecare din ele marcînd un progres; ultima etapă este Zeus, împreună cu lumea zeilor și a ființelor peste care stăpînește.

De aceea, pe cît sînt de numeroase legendele cosmogonice în literatura indiană, începînd din timpurile cele mai vechi, pe atît sînt de rare în cea greacă.

Miturile grecești se ocupă foarte puțin cu theogonia. Existau poeme theogonice de Linus, Thamyris, Musaeus[61] ș.a., însă apocrife.

Cea mai însemnată operă de felul acesta este *Theogonia* lui Hesiod, care însă foarte probabil s-a inspirat din alte poeme mai vechi [a]. Deja în antichitate peripateticianul Eudemos identifica theogonia lui Hesiod cu teologia lui Orfeu[62].

Este cert că trebuie să fi existat și alte poeme didactice cu numele de theogonii sau teologii, chiar și înainte de Hesiod[b]. Se atribuiau mai multe povestiri de felul acesta lui Orfeu, ceea ce înseamnă că erau așezate în epoca cea mai îndepărtată, și li se dădea numele de *theogonii*, ca și poemei lui Hesiod [c].

Cea mai veche concepție despre originea lumii o găsim la Homer. După acesta, obîrșia tuturor lucrurilor este *Oceanul* [d]. Aceeași concepție o găsim și la Orfeu (marea) și la primul filosof grec, Thales din Milet (apa)[e].

În schimb, în *Theogonia* lui Hesiod, originea universului e *Haosul* [f]; același lucru îl exprimă mai tîrziu și Acusilau. Haosul înseamnă „spațiul căscat, adică *vidul*, golul, prăpastia deschisă, fără fund [g]; deci e un fel de abstracțiune. Totuși el nu trebuie închipuit ca un spațiu pur abstract, ci plin de negură și întuneric [h].

[a] Cf. L. PRELLER, *Griechische Mythologie*, 2 vol., 1860, I, 25.
[b] Cf. L. PRELLER, *loc. cit.* și P. MAZON, *Hésiode*, texte établi et traduit, 1928, p. 25.
[c] Cf. P. MAZON, *op. cit.*, 25 și 29.
[d] ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται (*Il. XIV*, 246).
[e] V. p. 57. Cf. aceeași concepție la indieni, p. 46.
[f] Χάος(τὸ) de la χαίνω. χάσκω „a fi deschis, a căsca".
[g] Cf. EMINESCU, *Scr. I*, v. 45, cit. p. 45, n. *g*.
[h] L. PRELLER, *op. cit.*, I, 33 ș.u. Cf. și TH. BENFEY, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, 8 ,187—206, care indică paralele în limba și în concepția indiană. *Rudis indigestaque moles* a lui Ovidiu aparține concepției de mai tîrziu.

Iată cum descrie Hesiod starea primordială a lumii: „Cel dintîi a fost Haosul: iar după aceea Gaea (Pămîntul) cu pieptul larg, lăcaș neclintit pe veci al tuturor (ființelor) și Eros, care-i cel mai frumos printre zeii nemuritori".

„Din Haos s-a născut Întunericul și Noaptea cea neagră. Iar din Noapte s-au născut Eterul și Ziua."

„Pămîntul a dat naștere mai întîi Cerului înstelat, egal cu dînsul, ca să-l acopere în întregime și să fie un lăcaș neclintit pe veci pentru zeii cei fericiți" [a].

Deci la Hesiod, prima origine a lucrurilor e *Haosul*, iar după acesta Pămîntul și Eros. Activitatea creatoare a acestui din urmă [b] se manifestă mai întîi în producțiunile Haosului: Întunericul și Noaptea, din a căror unire se naște Lumina, cea mai mare minune a creațiunii.

Apoi Eros (Iubirea) cuprinde Cerul și Pămîntul (Gaea), din care se nasc Titanii, Ciclopii și Hecatonchirii[c].

Theogonia lui Hesiod este deci în același timp și o cosmogonie. Însă Hesiod nu arată cum s-a născut pămîntul din vid (Haos), de unde a provenit Eros și care a fost rolul său la începutul lumii [d].

O altă ficțiune poetică cu privire la originea lucrurilor este aceea a *oului universului*, pe care o găsim în theogonia orfică [e]. Concepția aceasta o găsim și în Orient, la indieni [f], perși, fenicieni etc. Era și firesc ca oul să fie considerat ca simbol al creațiunii și al vieții [g].

Și la Orfeu primele începuturi ale lumii sînt Haos (vidul), Erebos (Întunericul) și Nyx (Noaptea). Din aceste două din urmă pare să se fi format apoi oul lumii, din care a ieșit, odată cu Lumina, Eros.

După o versiune orfică foarte răspîndită, la început era Timpul care nu are început. Apoi s-a născut Haos, o prăpastie adîncă, plină de noapte și de negură, și Eterul înfocat, principiul tuturor celor însuflețite și înzestrate cu formă.

[a] HESIOD, *Theogonia*, 116—120, 123—124, 126—128.
[b] Cf. p. 48, n. *c*.
[c] L. PRELLER, *op. cit.*, I, 35. Și în mitologia străveche indiană se nasc diferite zeități din unirea Pămîntului *(Pṛthivī)* cu Cerul *(Dyāuṣ)*. Cf. W. MONIER, *op. cit.*, p. 14 ș.u.
[d] P. MAZON, *op. cit.*, 9; 10—11.
[e] *Idem*, 26.
[f] V. pp. 49, 53.
[g] Cf. L. PRELLER, *op. cit.*, I, 35.

Timpul face ca negurile Haosului printr-o mișcare de rotație să formeze un ou [a], așezîndu-se în jurul sîmburelui Eterului, pînă în cele din urmă mișcarea puternică de rotație rupe oul, care se desface în două jumătăți. Ele formează cerul și pămîntul [b], iar din sîmbure se naște ființa orfică minunată și universală, care capătă felurite denumiri: Eros, Metis, Phanes etc., și căreia i se atribuie tot felul de puteri [c].

Și filosofia dinainte de Socrate se preocupă de aceeași problemă ca și theogonia vechilor poeți: „De unde provine lumea în care trăim? Cum s-a format?" [d]. Însă, spre deosebire de indieni, filosofii greci nu se ocupă de creațiune [e], ci de alcătuirea universului și de elementele primitive din care s-a format, singur, fără intervenția directă a vreunei divinități [f]. Acest fel de a concepe formarea universului își găsește suprema expresie în atomismul lui Democrit. Sistemul filosofic indian Nyāya, și mai ales Vaiśeșika [g], are o teorie atomistică identică și prezintă mari asemănări cu doctrina lui Epicur, așa cum o găsim la Lucrețiu în Cartea a II-a a poemului său *De rerum natura* [h].

Cei dintîi care se ocupă cu problema formării și alcătuirii universului sînt filosofii ionieni. Aceștia caută originea lucrurilor într-unul din elementele[63] lucrurilor vizibile sau în materia confuză și indistinctă [i].

Primul dintre ei este Thales din Milet [j]. Acesta susținea că totul provine din *apă*, deasupra căreia plutește pămîntul.

[a] Cf. EMINESCU, *Scr. I*, 55—58.
[b] Cf. P. MAZON, 26.
[c] L. PRELLER, I, 36.
[d] Cf. A. CROISET, *Histoire de la littérature grecque*, Paris, 1898, II², 483.
[e] V.p. 52.
[f] V.pp. 54-55.
[g] Sistemul filosofic Vaiśeșika datează probabil din sec. II î.e.n. (M. WINTERNITZ, III, 472).
[h] Cf. W. MONIER, 82 ș.u. și M. WINTERNITZ, III, 471.
[i] Cf. Τὸ ἄπειρον, p. 53 și *avyaktam* la indieni (p. 46, n. *g*).
[j] Thales trăiește în prima jumătate a sec. VI î.e.n. Se spune că a călătorit prin Egipt, unde a învățat aritmetica, geometria și astronomia. Pare să fi fost un discipol al fenicienilor și al Egiptului în ceea ce privește științele pozitive, jucînd rolul de intermediar între ei și compatrioții săi. N-a scris nimic (cf. A. Croiset, *op. cit.*, II, 493).

Anaximene[a] din Milet socotea ca element primitiv al lucrurilor *aerul*, prin condensarea şi rărirea căruia au rezultat focul, apa şi pămîntul[b].

Aceeaşi concepţie are şi Diogene din Apolonia[c] (Creta). Prin rărirea şi condensarea aerului iau naştere celelalte corpuri. Nimic nu se creează şi nimic nu se pierde; numai starea se schimbă, dar substanţa rămîne aceeaşi.

Ca şi Anaxagora, Diogene crede că lumea a fost formată cu ajutorul inteligenţei[d], care însă, după el, nu e decît aerul sec şi cald[e].

Heraclit[f] admite ca element primitiv *focul*. Foarte importantă este concepţia sa despre divinitate şi despre creaţiune, pe care o găsim în parte, mai tîrziu, la Anaxagora:

„Singura înţelepciune, spune Heraclit, este de a cunoaşte gîndirea, care cîrmuieşte toate lucrurile, trecînd prin toate".

„Zeul acesta suprem *n-a creat nimic*[64]; el prezidează la schimbările lucrurilor"[g].

Pentru prima oară apare în filosofie[65] noţiunea de Spirit, considerat ca o forţă independentă şi supremă. Această întîietate este atribuită pe nedrept lui Anaxagora[h].

Pherekyde din Syros admite ca element primordial pămîntul, alături de Zeus şi de Timp[i]. Iar Xenophan (v. p. 60) spune că toate fiinţele muritoare au ieşit din pămînt şi din apă; acestea la început erau amestecate, dar timpul le-a separat. Dovadă scoicile ce se găsesc în munţi şi urmele de peşti întipărite în stînci[j].

[a] Anaximene trăieşte între Anaximandru şi Anaxagora. Din scrierea sa Περὶ φύσεως n-a rămas nimic.

[b] Cf. A. CROISET, *op. cit.*, II, 496.

[c] Trăieşte în prima jumătate a sec. V î.e.n. Din opera sa Περὶ φύσεως au rămas opt fragmente.

[d] Cf. p. 60 ş.u. şi p. 45, n. *g*.

[e] Cf. A. CROISET, II, 541 ş.u.

[f] Heraclit din Efes s-a născut pe la 540 î.e.n.

[g] A. CROISET, II, 519; cf. şi pp. 53—56.

[h] Cf. A. CROISET, II, 538.

[i] Prima frază din opera sa Ἑπτάμυχος (Peştera cu şapte unghere) era: „Zeus, Cronos şi Chthonia au existat întotdeauna. Iar numele Chthoniei a fost Gea (Pămîntul)".

[j] A. CROISET, II, 509.

În sfîrșit, Empedocle [a], al cărui sistem e o sinteză a doctrinelor anterioare, socotește ca elemente primitive pămîntul, aerul, focul și apa la un loc [b]. La început, elementele acestea erau amestecate într-o masă sferică (Σφαῖρος), menținută de *Eros*, pe care însă Discordia (Eris) a desfăcut-o încetul cu încetul. Lupta dintre cele două principii este întreaga istorie a lumii; ceea ce a desfăcut Discordia va fi refăcut de Eros. Sphaeros va fi veșnic distrus și refăcut prin jocul forțelor opuse [c].

Pe de altă parte, Anaximandru [d] considera germenul primordial ca un principiu nedeterminat, dar infinit și fără margini (τὸ ἄπειρον) [e]. Totul a ieșit din acest ἄπειρον prin separație sau distincție (ἔκκρισις); totul trebuie într-o zi să reintre în el, în așteptarea unor noi nașteri și noi morți; căci viața prezentă nu e decît un scurt moment în această serie ritmică de oscilații între nașterea și moartea universală [f].

Alți filosofi afirmau ceva asemănător, spunînd că toate lucrurile au provenit dintr-un haos confuz.

Spre deosebire de școala ionică și de filosofii care căutau la originea lucrurilor un principiu fizic (material), Pitagora [g] face să consiste Ființa în *Număr*, adică într-o abstracțiune, pe care însă el o ia într-un sens concret. Aceasta înseamnă în fond că materia sensibilă nu dobîndește existența decît prin proporție și formă.

Cosmologia lui Pitagora este un mare progres față de acele ale predecesorilor săi. El este acela care a dat lumii numele de κόσμος (ordine).

[a] Empedocle din Agrigent s-a născut la 484 î.e.n.

[b] La fel la indieni. *Manu* (I, 75—78) și sistemele filosofice Sāmkhya și Vedānta citează elementele în ordinea următoare: *ākāśa*, *vāyu*, *jyotis*, *āpas* și *bhūmi* (eterul, aerul, focul, apa și pămîntul). Cf. W. MONIER, 84, n. 3.

[c] A. CROISET, II, 533.

[d] Anaximandru din Milet e compatriot și contemporan cu Thales. El e, se pare, primul filosof care a scris. Opera sa, la fel ca a celorlalți din acea epocă, purta titlul Περὶ φύσεως.

[e] Cf. p. 53, n. *d* și p. 57, n. *i*.

[f] A. CROISET, II, 495.

[g] Pitagora din Samos trăiește în a doua jumătate a sec. VI î.e.n. Învățăturile sale prezintă mari asemănări cu acele ale diferitelor popoare din Orient, cu care a venit în contact în lungile sale călătorii. Unii învățați însă contestă lucrul acesta; cf. A. CROISET, II, 498. N-a scris nimic.

La rîndul său Xenophan[a] înlocuieşte numărul prin Unitate (Unul). El e primul gînditor grec, care vorbeşte despre zeul unic cu un sentiment de adorare profund.

După Xenophan cauza oricărui lucru este în Fiinţa unică, neschimbată şi nemişcată. Totuşi această substanţă eternă prezintă manifestări particulare şi schimbătoare.

Parmenide[b] duce pînă la capăt doctrina lui Xenophan. Fiinţa (τὸ ὄν) n-are început, nici sfîrşit; ea e unică şi neschimbătoare; forma ei este sferică[c]. Următoarele două pasaje cuprind întreaga învăţătură a eleaţilor despre *Unul:*

„Fiinţa există; mii de semne ne arată că ea nu s-a născut şi nu va muri; ea e Totul, Unul, Imobilul, Indestructibilul. Ea nu era şi nu va fi, căci ea este. Ea e Fiinţa universală, una şi continuă“[d].

„Cum vrei tu ca să se fi născut Fiinţa? În ce chip? Din ce origine? De unde i-ar proveni creşterea? Din nefiinţă?[e]. Te opresc s-o spui şi s-o gîndeşti. Nu se poate spune, nici gîndi că Fiinţa nu există. Şi ce necesitate ar fi făcut-o să existe? De ce mai curînd sau mai tîrziu? În Fiinţă nu e nici naştere, nici început. Ea e în mod absolut sau nu e“[f].

Eleaţii, la fel ca vedantiştii indieni, au fost panteişti[66]; ei socoteau că universul e zeul şi zeul universul; cu alte cuvinte că zeul era τὸ ἕν sau singurul lucru existent[g].

Ca şi Parmenide, Anaxagora[h] afirmă că apariţia unei substanţe care n-a existat mai înainte este cu neputinţă. Elementele sînt veşnice, nelimitate ca număr şi variabile şi divizibile la infinit.

La început ele erau amestecate şi confundate într-un fel de Haos, unde dominau aerul şi focul. Formarea corpurilor s-a produs printr-o mişcare circulatorie, care a înlesnit părţilor asemănătoare să se apropie şi să se grupeze împreună. Principiul acestei mişcări este raţiunea ordonatoare (νοῦς).

[a] Xenophan din Colophon s-a născut pe la 600 î.e.n. Învăţătura lui s-a fixat în Elea (Lucania) unde s-a format celebra şcoală filosofică a eleaţilor. Din poemul său filosofic **Περὶ φύσεως** ne-au rămas vreo 30 de versuri.

[b] Parmenide din Elea trăieşte între 500 şi 450 î.e.n.

[c] A. CROISET, II, 524.

[d] A. CROISET, II, 528. Cf. EMINESCU, *Scris. I*, v. 91.

[e] Cf. p. 45 ş.u.

[f] A. CROISET, II, 528.

[g] Cf. p. 48 ş.u.

[h] Anaxagora din Clazomene s-a născut la începutul sec. V î.e.n.

Aceasta este, prin esența ei, liberă și distinctă; ea scapă de orice amestec și e mai subtilă și mai pură decît orice.

Tot ce trăiește e cîrmuit de rațiunea ordonatoare. Ea e aceea care a produs la origine circulația universală [a].

Cartea lui Anaxagora începea astfel: „Toate lucrurile erau laolaltă, infinit de multe și de mici; căci micimea era fără margini. Deoarece toate erau amestecate, nici unul nu apărea, din pricina acestei micimi. Aerul și eterul cuprindeau totul, amîndouă fiind fără limite; ambele, într-adevăr, dominau în corpuri prin numărul și prin mărimea lor" [b].

Sofiștii din secolul V renunță de a mai cerceta în zadar aceste probleme, cărora li se dăduse soluții atît de variate și de contradictorii [67]. Ei se mărginesc la cunoașterea lucrurilor folositoare vieții practice. La fel renunță și marele lor adversar, Socrate.

Totuși, preocupările filosofilor ionieni și eleați, precum și ale celorlalți, cu privire la originea lumii se ivesc din nou, foarte curînd, la cel mai strălucit reprezentant al gîndirii eline, la Platon [68].

Dialogul său *Timeu* conține un sistem complet al lumii. La origine există zeul, iar alături de el încă două substanțe: una indivizibilă și incorporală: lumea inteligibilă a *Ideilor*; cealaltă, divizibilă și materială.

Lumea sensibilă a fost creată de zeu după modelul Ideilor, dintr-o substanță invizibilă și lipsită de formă [c]. Această lume e formată dintr-un corp și dintr-un suflet. Corpul lumii cuprinde totalitatea materiei, modelată de zeu după Idei și după numere [d]; sufletul lumii este format dintr-un amestec de două substanțe.

Zeul suprem, Demiurgul, creează mai întîi pe zei [e], apoi îi însărcinează să creeze pe celelalte ființe, spre a nu fi răspunzător de imperfecțiunile lor [f].

Sinteza întregii gîndiri a lumii elenice o face Aristotel [g]. După ce expune pe scurt teoriile filosofice de care ne-am

[a] A. CROISET, II, 536–538.
[b] *Ibidem*, 541.
[c] ἀνόρατον εἰδός τι καὶ ἄμορφον, -*Timeu*, 24.
[d] *Timeu*, 27.
[e] Cf. pp. 47, 53.
[f] A. CROISET, IV, 291 ș.u.
[g] Aristotel din Stagira s-a născut în anul 384 î.e.n. A fost educatorul lui Alexandru cel Mare.

ocupat pînă acum, el ne arată şi propria sa concepţie despre lume: După el, zeul este principiul tuturor lucrurilor, sfîrşitul care singur explică totul. El n-a creat în timp materia şi mişcarea [a]; timpul, mişcarea şi materia sînt veşnice. Însă o mişcare, chiar dacă-i veşnică, are totuşi nevoie de o cauză primă; altfel nu poate fi înţeleasă. O serie infinită de cauze secundare nu explică nimic; trebuie să ne oprim undeva; trebuie de găsit primul care a pus în mişcare [b]. Acest prim motor, această cauză supremă, este zeul, care-i nemişcat, — (căci dacă ar fi în mişcare, ar trebui să i se caute un alt motor), — însă care atrage la el tot ce se mişcă din dragoste pentru perfecţiunea sa nemărginită.

Mişcarea şi viaţa din întreaga natură nu sînt decît un imens elan de dragoste spre perfecţiune, adică spre zeu [c].

Cu privire la ideile filosofilor greci se pune următoarea întrebare: au izvorît ele numai din cercetările făcute de ei personal, sau au fost împrumutate în mare parte din lumea Orientului şi a Egiptului? [69] Problema aceasta o pune A. Croiset în *Istoria literaturii greceşti* şi tot el îi dă o soluţie în bună parte acceptabilă. Iată ce spune acest învăţat: „Într-adevăr, se găsesc ici colo între sistemele celor dintîi filosofi greci şi unele doctrine orientale, puncte de asemănare vrednice de atenţie. Mai mult: înşişi grecii au vorbit deschis despre influenţa Orientului, despre învăţăturile pe care le-au primit de la Egipt sau de la Chaldea. Ei atribuiau lui Pitagora, lui Platon şi altora călătorii în ţări străine, fără a mai socoti că primii fiziologi, ionieni din naştere, erau vecini cu popoarele Asiei.

Pentru toate aceste motive, problema raporturilor dintre filosofia greacă şi Orient se impune atenţiei. Ea a fost rezolvată în chip foarte diferit de cei care s-au ocupat de ea. Unii, cu o exagerare vădită, regăsesc în diferitele sisteme greceşti toate marile doctrine orientale, de la cele ale Egiptului, pînă la cele ale Indiei şi Chinei. Alţii, dimpotrivă, susţin că grecii n-au împrumutat nimic din afară. Părerea acestora din urmă, deşi poate exagerată şi ea, este mai aproape de adevăr.

[a] Cf. p. 52.
[b] πρῶτον κινοῦν.
[c] A. CROISET, IV, 721 ş.u.

Orientul sfîrșește prin a deveni, pentru neoplatonicieni, izvorul unic și sfînt al oricărei înțelepciuni.

Însă între aceste concepții pretinse orientale și învățăturile corespunzătoare ale filosofilor greci este o deosebire esențială: cele dintîi sînt mitologice și religioase, pe cînd celelalte sînt pur raționale.

Ceea ce caracterizează Grecia este că ea clădește un sistem al lumii nu în felul inconștient al theogoniilor, care sînt niște ecouri mitologice ale unei tradiții impersonale, ci cu afirmarea clară și calmă a unei științe care nu vrea să atîrne decît de rațiune. Și această libertate îndrăzneață a inteligenței n-a putut s-o învețe Grecia de la Orient.

Orice am gîndi despre raporturile mai mult sau mai puțin problematice ale cutărui sau cutărui filosof cu Orientul, putem spune că filosofia greacă, considerată în spiritul ei, este originală pentru că chiar și noțiunile pe care a putut să le împrumute din altă parte au devenit ale ei, prin valoarea cu totul nouă, pe care le-a dat-o“ [a].

Concluzia este justă. Cu toate acestea, cercetările făcute de savanți ca W. Monier, Max Müller, M. Winternitz ș.a. au stabilit în mod neîndoios asemănări izbitoare nu numai între gîndirea indiană și cea greacă, dar și în literatura poveștilor și mai ales a fabulelor [b], ceea ce dovedește că între Orient și Occident schimbul de civilizație a fost tot atît de activ în domeniul ideilor ca și în acela practic al comerțului.

[a] A. CROISET, II, 485—487.
[b] Cf. M. WINTERNITZ, III, 294 ș.u.

Morala hindusă [70]

În India morala este inseparabilă de castă. Ea se confundă cu legea sfîntă, *dharma*, care-i regula fixată pentru fiecare om de către casta sa. Fără caste societatea indiană nici nu poate fi închipuită[71].

Pe lîngă legea castei sale, hindusul se conformează unei legi mai generale, care privește deopotrivă toate castele laolaltă și la baza căreia se află respectul față de brahmani.

Imediat după aceste îndatoriri fundamentale vine obligația de-a avea copii. „Numai acela este un om desăvîrșit", spune *Codul lui Manu*, „care-i triplu: el, soția și fiul său".

Copiii continuă cultul strămoșilor familiei și le oferă la intervale periodice hrana, de care au nevoie întocmai ca și muritorii. De aceea limitarea nașterilor este un lucru necunoscut în India, iar avortul e considerat ca o crimă tot așa de mare ca și uciderea unui brahman.

Curînd după nașterea copilului, părinții săi se gîndesc să-l căsătorească; în sistemul social indian căsătoria e obligatorie; un om necăsătorit e decăzut din casta sa și lipsit de orice drept și de orice considerație. Și fata care nu se mărită pînă la 14 ani este o rușine pentru părinții ei.

Căsătoria nu-i lăsată la libera alegere și nu se bazează pe iubire; ea interesează societatea și casta, și de aceea nu trebuie lăsată pe seama miopiei unei pasiuni trecătoare sau a hazardului întîlnirii. Căsătoria trebuie pusă la cale de părinți, înainte ca patima să fi avut timpul să producă o unire sortită, în ochii hindușilor, deziluziei și amărăciunii. *Legea lui Manu* prescrie opt forme diferite de căsătorie; pe treapta cea mai de jos stă căsătoria prin răpire și cea din dragoste [72]

Prin căsătoria de timpuriu a copiilor, hinduşii au căutat să evite şi alte neajunsuri, de ordin social şi moral; totuşi între celebrarea căsătoriei şi traiul în comun există o perioadă de timp, în cursul căreia copila rămîne la părinţii ei, pînă se face mare.

Această instituţie a căsătoriei este foarte veche şi socotită ca sfîntă de hinduşi. Gandhi însă se ridică hotărît împotriva ei. El scrie: „Eu dezaprob şi detest căsătoria între copii. Am oroare să văd o copilă văduvă".

Căsătoria copiilor a fost un obstacol împotriva imoralităţii, iar sancţiunile aspre pe care le aplică religia soţiei necredincioase au făcut adulterul mai dificil şi mai rar decît în Europa sau în America [73].

Legătura căsătoriei este indestructibilă pentru soţie şi pentru soţ. Iată ce spune *Codul lui Manu:*

„Învăţaţii au tălmăcit astfel legea: « soţul este una cu soţia »" (*Manu*, IX, 45)[a].

„Credinţă pînă la moarte: aceasta este datoria supremă a celor căsătoriţi" (*Manu*, IX, 101).

Deoarece căsătoria este veşnică, văduva nu se putea remărita odinioară; căci prin aceasta ar fi jignit memoria soţului defunct. Ea trebuia să-şi consacre viaţa îngrijind de copii şi făcînd pomeni.

Codul lui Manu spune: „Iar cînd soţia supravieţuieşte, să rămînă statornică şi credincioasă şi să nu-şi păteze bunul ei nume nici măcar rostind numele altuia" (*Manu*, V, 157).

Cf. însă Pavel, *Epistola I către Corinteni* 7, 39: „O femeie măritată este legată de lege, cîtă vreme îi trăieşte bărbatul; dar dacă-i moare bărbatul este slobodă să se mărite cu cine vrea".

Despre purtarea soţiei faţă de soţ *Codul lui Manu* spune: „O soţie bună trebuie să-şi servească stăpînul ca şi cum ar fi un zeu şi să nu-i pricinuiască niciodată nici cea mai mică neplăcere, oricare ar fi caracterul lui şi chiar dacă ar fi lipsit de orice virtute" [b].

Prescripţia aceasta, ca şi celelalte, este respectată, căci e bazată pe o lege morală şi nu juridică.

[a] Cf. N.T., MATEI, 19, 5—6.

[b] WILL DURANT, *Histoire de la civilisation* II, Paris, 1937, 226—232.

Un tablou minunat al soției ideale îl găsim în episodul *Nala și Damayantī* din *Mahābhārata*[a] și în drama lui Kālidāsa, *Śakuntalā*, atît de frumos tradusă de Coșbuc [74].

Unele pasagii din *Legea lui Manu* prescriu ca femeia să fie tratată cu bunătate; ea nu trebuie supravegheată prea deaproape, căci astfel subtilitatea ei naturală găsește mijlocul de-a face rău oricum; dacă femeia iubește găteala, trebuie să i se permită, căci, „dacă soția nu e îmbrăcată frumos, ea nu va bucura pe soțul ei"; în schimb, „atunci cînd o femeie e frumos împodobită, toată casa strălucește" [75].

Preceptele acestea par mai puțin orientale, ca și acela care spune că „trebuie să ne dăm la o parte înaintea unei femei la fel ca înaintea unei persoane în vîrstă sau a unui preot, iar mamele și fetele trebuie servite înaintea celorlalți invitați".

Despre mamă *Codul lui Manu* spune: „În ceea ce privește dreptul la respect, mama valorează de-o mie de ori mai mult decît tatăl"[b].

Despre purtarea față de femeie în general, găsim în *Sūtra celor 42 de secțiuni* următorul pasaj: „Dacă vorbești cu o femeie, fă aceasta cu inima curată. Spune-ți în gînd: « Așezat în această lume plină de păcate, vreau să fiu ca crinul fără pată, care nu se murdărește de mîlul în care crește ». Dacă-i bătrînă, privește-o ca pe mama ta; dacă-i de un rang înalt, privește-o ca pe sora ta; dacă-i de condiție umilă, socotește-o ca pe o soră mai mică; dacă-i o copilă, poartă-te cu ea cu respect și cu politețe"[c].

În general regulile bunei-cuviințe sînt observate mai bine de hinduși, în toate clasele sociale, chiar și în cele mai de jos, decît la clasele corespunzătoare din Europa. Nimic mai străin de obiceiurile indiene decît locul pe care-l ocupă dragostea în conversațiile din țările occidentale.

Hindușii sînt cei mai cinstiți oameni din lume. Ei dau cu împrumut numai pe cuvînt și tăgăduirea unei datorii e un lucru aproape necunoscut. Un judecător britanic din India

[a] *Povestea lui Nala.* Episod din *Mahābhārata.* Traducere din limba sanscrită de Th. Simenschy. Tiparul Moldovenesc, Chișinău, 1937.

[b] W. DURANT, *op. cit.*, II, p. 233.

[c] ALEXANDRA DAVID-NEEL, *Buddhism*, London, 1939, p. 287.

spunea: „Am avut de judecat sute de procese, în care averea, libertatea sau viaţa unui om depindeau de minciuna pe care putea s-o spună; şi n-a făcut-o“ [a].

Hinduşii sînt capabili de binefaceri fără număr şi sînt oamenii cei mai primitori din cîţi există.

*

Caracterul profund moral al acestui popor se oglindeşte şi în literatura sa. Putem spune cu drept cuvînt că ceea ce e simţul frumosului (τὸ καλόν) la vechii elini şi tăria de caracter *(virtus)* la romani, aceea e simţul moral şi virtutea *(dharma)* la hinduşi. Aproape nu există ramură a literaturii sanscrite care să nu cuprindă şi învăţături morale. Ele se găsesc sub formă de legende, povestiri şi fabule, dar mai ales ca precepte şi cugetări, foarte numeroase şi împrăştiate aproape în întreaga literatură religioasă şi profană.

În *Vede* nu se găsesc precepte morale. Şi în *Brāhmaṇa* nu se vorbeşte aproape deloc despre morală. Cu toate că sînt tratate teologice prin excelenţă, ele se ocupă numai cu ritualul jertfei.

Elementul moral se iveşte de-abia în *Upanişade* [b], unde ocupă puţin loc. El se găseşte mai ales în legătură cu învăţătura despre *karman* [c]. Ideea fundamentală a tuturor *Upanişadelor* nu este atît virtutea, cît mai ales cunoaşterea adevărului ascuns. Aceasta este ţinta supremă spre care trebuie să tindă cel care vrea să se libereze de renaşteri.

În schimb morala ocupă un loc de frunte în *Mahābhārata* şi în textele sfinte ale budiştilor şi jainiştilor [76]. Iar într-un domeniu al literaturii, acela al poeziei gnomice, hinduşii au ajuns la o măiestrie care n-a fost atinsă de nici un alt popor, lăsînd în urmă pînă şi pe greci [77].

Multe legende despre sfinţi şi precepte privitoare la înţelepciune şi la purtare se repetă, adesea textual, în aceste opere diferite.

*

[a] W. DURANT, *op. cit.*, p. 239.

[b] *Upanişadele* sînt tratate filosofice, care aparţin *Vedelor* şi apar la sfîrşitul perioadei vedice. Cuvîntul *upanişad* înseamnă „învăţătură secretă“.

[c] *Karman* înseamnă în acelaşi timp „faptă“ şi „destin“; *karman* este fapta, ale cărei urmări se succed de-a lungul renaşterilor.

Pentru hinduși *Mahābhārata* nu e numai o epopee, ci și o carte de filosofie și de morală, care le-a servit mai bine de 1 500 de ani nu numai ca să-i desfăteze, ci și pentru a-i instrui și educa [78].

Însăși introducerea spune: „Aceasta este o carte sfîntă de morală; aceasta este cea mai bună carte a vieții"[a].

Spre deosebire de legendele și povestirile brahmanice, care cuprind o morală specific sacerdotală, culminînd în jertfă și în venerație pentru brahmani (socotiți ca mai presus chiar și de zei), *poezia ascetică*, așa cum o găsim și în *Mahābhārata*, se ridică pînă la o morală universală, care propovăduiește în primul rînd dragostea față de toate ființele și renunțarea la bucuriile vieții pămîntești.

Despre frumusețea și înțelepciunea preceptelor și a cugetărilor din *Mahābhārata* ne pot da idee următoarele exemple, luate mai ales din celebrul episod *Bhagavadgītā*[b]: „Încurcați în sute de lațuri lumești, oamenii egoiști, înșelați de neștiință, se silesc prin mijloace nedrepte să îngrămădească bogății. Apoi, satisfăcuți, ei spun: «Aceasta am dobîndit-o azi, aceea voi dobîndi-o mîine; atîta cîștig murdar s-a adunat pînă acum; atîta, încă și mai mare, rămîne ca să mai adun. Pe acest dușman l-am răpus, pe acela de asemenea; pe alții la rîndul lor îi voi curăți. Sînt stăpîn; vreau să mă bucur; sînt bogat, nobil, puternic, plin de izbîndă, fericit; sînt cu totul desăvîrșit; nimeni pe lume nu se poate compara cu mine. Acum vreau să aduc o jertfă, să împart daruri cu o mînă risipitoare și să fiu triumfător». Astfel de oameni, zăpăciți de nenumărate închipuiri deșarte, prinși în mrejele iluziei acestei lumi, cufundați în sensualism, se coboară în iadul murdar al duhurilor necurate" (*Mahābhārata*, XVI, 12—16).

„Înainte ca infirmitățile să se strecoare în trupul tău; înainte ca declinul să-ți slăbească puterea și să strice frumusețea membrelor tale; înainte ca zeul Morții, al cărui vizitiu e boala, să zorească înspre tine, să sfarme forma ta

[a] M. WINTERNITZ, *Geschichte der indischen Literatur*, 1907, I, 267 sq.; 272.

[b] *Bhagavadgītā* înseamnă „Cîntarea Venerabilului". Poemul acesta, care se află în Cartea a VI-a a *Mahābhāratei*, cuprinde învățăturile secrete pe care Krișna, în care s-a întrupat zeul Vișnu, le expune eroului Arjuna. Autorul poemului a trăit probabil în veacul I e.n. [79].

fragilă și să sfîrșească viața ta, adună singura comoară: fă fapte bune; fii cumpătat și stăpînește-te; strînge acea avere pe care hoții n-o pot fura, nici tiranii lua, care te urmează după moarte, care niciodată nu se împrăștie, nici nu se strică" (*Mahābhārata*, XIII, 12084).

Cf.: „Nu vă strîngeți comori pe pămînt, unde le mănîncă moliile și rugina, și de unde le sapă și le fură hoții; ci strîngeți-vă comori în cer, unde nu le mănîncă moliile și rugina și unde hoții nu le sapă, nici nu le fură" (*Matei*, 6, 19—20)[a].

„Poarta cerului e foarte îngustă și mică. Ea nu poate fi văzută de cei fără minte, orbiți de iluziile deșarte ale acestei lumi. Chiar cei cu vederea clară, care văd calea și caută să intre, găsesc poarta zăvorîtă și greu de descuiat. Zăvoarele ei grele sînt mîndria, patima, lăcomia și desfrîul" (*Mahābhārata*, XIV, 2784).

Cf.: „Strîmtă este poarta, îngustă este calea care duce la viață și puțini sînt cei ce o află" (*Matei*, 7, 14)[b].

„Doi oameni vor fi înălțați pe lumea cealaltă mai presus de ceruri: cel cu putere fără margini, care totuși se ferește de-a o întrebuința în chip nesocotit, și cel care nu e bogat și totuși poate da" (*Mahābhārata*, V, 1028).

— „Cine în lumea aceasta este în stare să deosebească pe cei buni de cei răi? Pe amîndoi deopotrivă îi susține pămîntul plin de roade, asupra amîndurora deopotrivă își trimite soarele razele sale, asupra amîndurora deopotrivă suflă boarea răcoritoare și pe amîndoi deopotrivă îi purifică apele. Nu tot așa după aceasta; — atunci cei buni vor fi despărțiți de cei răi; atunci, într-un loc plin de o strălucire asemenea aurului — centru de lumină și de nemurire — cei drepți vor sălășlui după moarte în fericire. Atunci îi așteaptă pe cei răi un iad îngrozitor — o prăpastie adîncă de supremă nenorocire — în ale cărei adîncuri vor cădea cei răi și-și vor deplînge osînda pentru un șir nesfîrșit de ani" (*Mahābhārata*, XII, 2798).

Cf.: „El face să răsară soarele Său peste cei răi și peste cei buni și dă ploaie peste cei drepți și peste cei nedrepți" (*Matei*, 5, 45).

[a] W. MONIER, *Indian Wisdom*, p. 448.

[b] Comparația aceasta, pe care o face W. MONIER, *op. cit.*, p. 448, este justă; însă ea nu se potrivește decît în parte și asemănarea este o simplă întîmplare, frecventă în maxime și cugetări.

„Fiul omului va trimite pe îngerii Săi şi ei vor smulge din împărăţia Lui toate lucrurile care sînt pricină de păcătuire şi pe cei ce săvîrşesc fărădelegea şi-i vor arunca în cuptorul aprins; acolo va fi plînsul şi scrîşnirea dinţilor. Atunci cei neprihăniţi vor străluci ca soarele în împărăţia Tatălui lor" (*Matei*, 13, 41 sq.).

„Aceasta este chintesenţa adevăratei dreptăţi; poartă-te cu alţii cum ai voi să se poarte alţii cu tine. Nu fă aproapelui tău nimic ce n-ai dori după aceea să-ţi facă aproapele tău. Fie că pricinuieşte bucurie sau durere, fie că face bine sau rău altora, fie că îndeplineşte sau refuză o rugăminte, omul dobîndeşte o normă dreaptă de acţiune uitîndu-se la aproapele său ca la sine însuşi" (*Mahābhārata*)[a].

Cf.: „Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi" (*Matei*, 22, 39).

„Ce voiţi să vă facă vouă oamenii, făceţi-le şi voi la fel" (*Luca*, 6, 31).

Învăţătura creştină de a face altora aşa cum am voi ca şi ei să ne facă nouă se găseşte şi în preceptele lui Confucius (Kūng-fū-tze)[b].

Cf. şi Seneca: *Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum superiorem velles vivere* („Să te porţi cu acela care-i mai prejos de tine tot aşa cum ai voi ca să se poarte cu tine acela care-i mai presus")[80].

„Cucereşte prin daruri pe cel care nu dă niciodată; învinge prin credinţă pe cel de rea-credinţă; biruie prin blîndeţe pe cel mîniat şi prin bunătate pe cel rău" (*Mahābhārata*, III, 13253).

„A nu face rău nimănui în gînd, prin vorbă sau prin faptă, a da la alţii şi a fi blînd cu toţii: — aceasta este datoria continuă a celor buni. Cei cu suflet mare se bucură cînd fac bine, fără a se gîndi la propriul lor interes; cînd fac un serviciu altora, ei nu se aşteaptă în schimb la favoruri" (*ibidem*, III, 16782, 16796).

Cf. *Luca*, 6, 35: „Voi, însă, iubiţi pe vrăjmaşii voştri, faceţi bine şi daţi cu împrumut fără să nădăjduiţi ceva în schimb".

[a] Cit. de W. MONIER, *Indian Wisdom*, 448.
[b] *Ibidem*, 3, n.1.

„Chiar și dușmanilor care ne vizitează ca oaspeți trebuie să li se dea ospitalitatea cuvenită; copacul adăpostește cu frunzele sale pe acela care-l taie" (*Mahābhārata*, XII, 5528)[a].

Cf. *Epistola către romani*, 12, 20: „Dacă îi este foame vrăjmașului tău, dă-i să mănînce; dacă-i este sete, dă-i să bea; căci dacă vei face astfel, vei grămădi cărbuni aprinși pe capul lui".

Foarte interesante și numeroase sînt maximele din celebra carte de purtare și politică *Pañcatantra*[b].

Unele precepte sînt imorale și ne amintesc de Machiavelli, mai ales cele referitoare la politică. Din fericire ele sînt în număr redus și reprezintă totdeauna vederile unor ticăloși. Multe învățături din *Pañcatantra* sînt tot așa de morale și de înalte ca și acele pe care le-am citat din *Mahābhārata*; o parte din ele chiar provin de acolo; altele se găsesc și în literatura budistă sau în diferite alte opere [82].

Citățm cîteva exemple, din cele mai caracteristice, mai ales prin asemănarea lor cu preceptele creștine:

„Ce folos poate să aducă învățătura, cînd e pusă acolo unde nu trebuie? Ea e ca o lampă așezată într-un vas acoperit de întuneric" (*Pañcatantra*, I, 394).

Cf.: „Voi sînteți lumina lumii. O cetate așezată pe un munte nu poate să rămînă ascunsă. Și oamenii nu aprind lumina ca s-o pună supt obroc, ci o pun în sfeșnic, și luminează tuturor celor din casă. Tot așa să lumineze și lumina voastră înaintea oamenilor" (*Matei*, 5, 14 sq.; cf. *Marcu*, 4, 21; *Luca*, 8, 16).

„Omul să nu facă altora ceea ce-i rău pentru el" (*Pañcatantra*, III, 103).

„Ce merit are bunătatea celui bun față de cei care fac bine? Cine-i bun față de cei care fac rău, acela-i numit bun de către cei virtuoși" (*ibidem*, I, 247).

Cf.: „Dacă iubiți numai pe cei ce vă iubesc, ce răsplată mai așteptați? Nu fac așa și vameșii? Și dacă îmbrățișați cu dragoste numai pe frații voștri, ce lucru neobișnuit faceți? Oare păgînii nu fac la fel?" (*Matei*, 5, 46—47).

[a] W. MONIER, *op. cit.*, 446, spune că marele învățat englez H. Wilson, citind undeva că această cugetare se găsește în literatura hindusă, se hotărî să înceapă a studia sanscrita.

[b] *Panciatantra. Cele cinci cărți ale înțelepciunii*. Traducere din limba sanscrită de Th. Simenschy, București, 1932 [81].

„Răsplata pe care și-o iau cei bogați prin pomeni multe, o dobîndește cel sărac cu un bănuț" (*Pañcatantra*, II, 67).

Întreaga morală hindusă se poate rezuma în cugetarea: „Cine privește femeia altuia ca pe mama sa, averea altuia ca pe un bulgăre de pămînt, pe toate ființele ca pe sine însuși: acela este înțelept"(*ibidem*, I, 402).

*

Una din operele cele mai remarcabile din literatura universală este *Codul lui Manu* [a]. Preceptele sale se referă la întreaga viață a poporului indian, potrivit cu casta din care face parte fiecare. Multe din ele sînt demne de creștinism. Iată cîteva exemple:

„Cînd ți se cere, dă ceva, fie cît de neînsemnat, fără părere de rău și din toată inima, potrivit cu averea ta; numai vezi ca acela căruia îi dai să fie vrednic" (*Manu*, *IV*, 227—228).

Cf.: „Cine dă, să dea cu inima largă... Cine face milostenie, s-o facă cu bucurie" (*Epistola către romani*, 12, 8).

„Nu te mîndri cu faptele tale evlavioase; dă celor săraci, dar nu vorbi despre darurile tale. Prin mîndrie se topește meritul religios, prin arătare, meritul pomenilor tale" (*Manu*, IV, 236—237).

„Nu te purta cu dispreț față de nimeni, suferă cu răbdare ocara, nu te mînia pe cel care-i mînios, dă binecuvîntare pentru blesteme" (*Manu*, VI, 47—48).

Cf. :„Dar Eu vă spun vouă, cari Mă ascultați: iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor ce vă urăsc, binecuvîntați pe cei ce vă blastămă, rugați-vă pentru cei ce se poartă rău cu voi" (*Luca*, 6, 27—28).

„Nimeni nu ne vede, își spun în inima lor cei păcătoși; totuși zeii îi văd și duhul atotștiutor din pieptul lor. Tu socotești, prietene, că ești singur; însă în tine sălășluiește o ființă care observă fiecare faptă a ta și cunoaște toată bunătatea și toată răutatea ta" (*Manu*, VIII, 85, 91).

Cf.: „Nu este nimic ascuns, care nu va fi descoperit, și nimic tăinuit, care nu va fi cunoscut" (*Matei*, 10, 26).

*

[a] *Manu-smṛti*. Autorul lui a fost probabil un învățat brahman din veacul al V-lea î.e.n.

Cel mai mult se aseamănă cu morala creştină morala budistă. Nici o altă religie nu se poate compara în această privinţă cu creştinismul.

Asemănările dintre aceste două religii principale din lume au atras atenţia învăţaţilor şi îndeosebi a filosofilor şi a teologilor, atît europeni cît şi indieni.

Multe din preceptele pe care le-am citat sînt de origine budistă sau se găsesc şi în scrierile budiste. În *Dhammapada*[a] au fost introduse şi cugetări care la început n-au fost budiste; ele au fost împrumutate de la izvorul nesecat al înţelepciunii indiene în general, de unde au ajuns în *Codul lui Manu*, în *Mahābhārata*, în textele jainiste[b] şi în cărţile cu poveşti, ca *Pañcatantra*.

În general este imposibil de stabilit unde s-au ivit întîi astfel de maxime[c].

Iată cîteva din principalele asemănări dintre creştinism şi budism, referitoare la morală, asemănări care au dat loc la tot felul de ipoteze, dovedite azi în cea mai mare parte ca greşite [83].

Religia budistă are şi ea zece porunci. Cinci sînt pentru toţi oamenii: 1) Să nu ucizi; 2) Să nu furi; 3) Să nu săvîrşeşti adulter; 4) Să nu minţi; 5) Să nu bei băuturi ameţitoare. Celelalte cinci sînt pentru asceţii care au început să năzuiască spre *Nirvāṇa*: 1) Să nu mănînci la timp nepotrivit; 2) Să ocoleşti dansurile, teatrul, cîntecele şi muzica; 3) Să nu întrebuinţezi podoabe şi parfumuri; 4) Să nu-ţi fie patul moale; 5) Să nu primeşti aur sau argint.

Pe lîngă aceste precepte mai sînt altele şi mai severe, pentru acei care nu numai încep o viaţă religioasă, dar au renunţat într-adevăr la lume[d].

În *Mahavagga*[e], VIII, 26, găsim următorul pasaj: „Călugări, acela care m-ar îngriji pe mine, să îngrijească de bolnavi".

[a] *Dhammapada* „Cuvinte ale legii" este o antologie de maxime referitoare în primul rînd la învăţăturile etice ale budismului. Este opera cea mai însemnată din literatura budistă. Din cauza cuprinsului ei profund moral a fost foarte apreciată şi tradusă în repetate rînduri în limbile europene (WINTERNITZ, *op. cit.*, III, 63 sq.).

[b] Religia jainiştilor se deosebeşte de cea budistă şi n-a depăşit hotarele Indiei [84].

[c] M. WINTERNITZ, *op. cit.*, II, 65.

[d] Cf. W. MONIER, *op. cit.*, 58.

[e] *Mahavagga* („Marea diviziune") tratează despre călugărie.

Pasajul acesta ne aminteşte de *Matei*, 25, 40: „Adevăr vă spun, că ori de cîte ori aţi făcut aceste lucruri unuia din aceşti foarte neînsemnaţi fraţi ai Mei, Mie mi le-aţi făcut".

*

Budismul ajunge la o mare înflorire în India sub domnia regelui Aśoka, asupra căruia ne vom opri puţin, căci e unul din cei mai nobili reprezentanţi ai virtuţii hinduse.

În Utopia sa intitulată *Republica*, Platon spune că popoarele vor fi fericite numai atunci cînd cîrmuitorii vor fi filosofi; şi adaugă aceeaşi condiţie şi pentru supuşi. Idealul acesta, în ceea ce priveşte conducătorii, l-a realizat în India Aśoka [85].

Iată pe scurt ce ştim despre el: „Bindusara, regele Indiei, avea simpatie pentru intelectuali. De aceea scrise lui Antioh, regele Siriei, să-i dea un filosof grec; în caz că era veritabil, se oferea să plătească preţul cerut. Antioh nu putu să-i satisfacă cererea, căci nu găsi nici un filosof de vînzare; însă norocul îl favoriză pe Bindusara, dîndu-i ca fiu un filosof. Acesta-i Aśoka, cel mai mare rege băştinaş al Indiei, înţelept între înţelepţii care au fost conducători de popoare. Nimeni n-a întrunit mai bine ca el energia şi bunătatea, justiţia şi caritatea. Prin ideile şi înfăptuirile sale Aśoka e cu totul modern, deşi trăieşte în veacul al 3-lea î.e.n. Ceea ce numai nişte visători utopişti ar fi îndrăznit să conceapă, el a realizat în cursul unei domnii de 40 ani (de la 272—232 î.e.n.). În culmea puterii, în urma zdrobirii duşmanilor săi, Aśoka organizează pacea în întinsa lui împărăţie, care cuprindea Afganistanul, Belucistanul şi întreaga Indie, afară de extremitatea sudică. El izbuti să realizeze cu mult dincolo de hotarele acestei împărăţii o ordine universală şi una umană.

Această figură unică în istorie nu-i cîtuşi de puţin legendară, căci despre Aśoka vorbesc documente sigure. În toate ţinuturile Indiei se află inscripţii pe stînci şi pe stîlpi de piatră, în limba prakrită, care ne-au păstrat edictele suveranului către supuşii săi. Ele cuprind într-o povestire simplă şi obiectivă cea mai rară dintre biografii.

Aśoka arată un interes deosebit pentru prosperitatea popoarelor sale. El întemeiază Śrinagar, capitala Kaşmirului, şi zideşte 500 de mănăstiri. În capitala sa, Pataliputra, el înlocuieşte clădirile din lemn cu palate din piatră.

Completează lucrările de irigație întreprinse de marele său predecesor, Candragupta. Înființează pretutindeni aziluri și spitale prevăzute cu medicamente și farmacii pentru oameni și animale. Această luptă împotriva suferinței tuturor ființelor este caracteristică religiei budiste și a celei jainiste; însă voința de-a instaura o ordine universală, regulată în cele mai mici detalii, este planul unui rege mare.

Sub Aśoka brahmanismul și budismul și nenumărate secte religioase și școli filosofice sînt deopotrivă de tolerate și de sprijinite, căci toate au ca țintă supremă legea morală.

De acord cu aceste religii și secte, Aśoka a prescris în edictele sale: «Cît mai puțin rău, cît mai multe fapte bune, generozitate, iubire de adevăr, puritate de acțiune și de gîndire».

Formula politicii lui Aśoka este: legea morală are ca țintă fericirea tuturor creaturilor. Această regulă nobilă și simplă Aśoka o slăvește în cuprinsul imensei sale împărății ca un instrument de civilizare a unor rase foarte deosebite, ba găsește în ea, dincolo de hotare, un mijloc de unire între popoare.

Aceste principii de justiție și umanitate nu se ivesc chiar de la începutul domniei lui. Suit pe tron în anul 273 [86], la vîrsta de 21 ani, Aśoka se făcu budist abia nouă ani mai tîrziu; însă și atunci convertirea sa nu și-a dat roadele decît în urma unui război împotriva țării Kalinga, în anul 261. Război glorios, însă plătit cu mari suferinți: dușmanul pierdu 150 000 de prizonieri și 100 000 de morți. Remușcarea cuprinse sufletul regelui și într-un edict săpat în piatră el proclamă refugiul său definitiv în legea lui Buddha. De atunci el nu mai dorește altă biruință decît acea a legii morale, *dharmavijaya*.

O inscripție, demnă de Marcu Aureliu, spune: «Orice om este copilul meu. După cum doresc pentru copiii mei să se bucure de toată prosperitatea pe lumea aceasta și în cealaltă, tot așa am aceeași dorință pentru toți oamenii».

O altă inscripție are un cuprins asemănător: «Eu consider fericirea ființelor ca o țintă spre care trebuie să năzuiesc».

Aśoka nu se mulțumi să proclame «legea» în propria sa împărăție, ci trimise misionari budiști în întreaga Indie, în Ceylon, Siria, Egipt, ba pînă și în Grecia. Îndată după

moartea lui, alți misionari plecară din India ca să predice doctrina lui Buddha în Tibet, China, Mongolia și Japonia.

Dacă pînă în zilele noastre, de la insula Ceylon pînă în Japonia, chipul liniștit al lui Buddha îndeamnă pe oameni să fie buni față de frații lor și-i face să iubească pacea, aceasta se datorește în parte fiindcă un visător a stat odinioară pe tronul Indiei" [a].

Ceea ce caracterizează în primul rînd budismul este bunătatea și simpatia manifestată față de toate ființele, care merge pînă acolo încît cruță pînă și vietățile cele mai inferioare și tratează cu dragoste animalele cele mai vătămătoare. Această dragoste pentru toate ființele se numește *maitra* „prietenie". Ea se deosebește de iubirea de aproapele a creștinismului prin aceea că nu se mărginește numai la oameni. Pentru noi ea merge pînă la ridicol, după cum se poate vedea din următoarea strofă (din *Pañcatantra*, III, 104) [87]: „Fiindcă cei drepți au spus că înaintea virtuții merge nevătămarea ființelor, de aceea trebuie cruțate pînă și plosnițele, păduchii și celelalte insecte" [b].

Respectul acesta pentru orice ființă se datorește în primul rînd credinței în reîncarnarea sufletului după moarte.

*

Frumusețea morală a literaturii budiste se mai poate vedea și din următoarele pasagii, luate din diferite texte:

Despre bunătate și milă:

„După ce ați studiat învățătura, lăsați inimile voastre curate să găsească plăcere în a scoate la iveală fapte corespunzătoare" *(Fo-sho-hing-tsan-king)* [88].

„Toate ființele caută fericirea; de aceea mila voastră să se îndrepte asupra tuturor" *(Mahavaṃsa)*.

„A da hrană unui om simplu, de treabă, în lipsă, e un merit infinit mai mare decît a se consacra studiului chestiunilor privitoare la cer și pămînt, spirite și demoni, care preocupă pe atîți" *(Sūtra celor 42 de secțiuni)*.

[a] WILL DURANT, *Histoire de la civilisation*, 1937, II, 177—181.

[b] Cf. și un pasaj interesant la BLASCO IBAÑEZ, *Le voyage d'un romancier autour du monde:* Inde, p. 9: „Servitorii (hotelului) nu sînt în stare să omoare nici chiar paraziții de prin paturi; iar cînd găsesc dedesubt vreun scorpion, păianjen păros sau șarpe, ei se întorc, spre a-l lăsa să treacă, rugîndu-l să plece."

„Care este adevărata bunătate? aceea pentru care nu te aștepți la nici un fel de răsplată" *(Praśnottaramalika)*.

Despre prietenie Buddha spune:

„Tinere, prieten adevărat este acela care veghează, ale cărui sentimente față de tine rămîn aceleași în prosperitate și în răstriște, acela care îți dă sfaturi bune, acela care te înconjoară cu simpatie".

„În patru feluri cel care te înconjoară cu simpatie se arată prieten adevărat: El împărtășește mîhnirile tale, se bucură de bucuriile tale; face să tacă pe aceia care te vorbesc de rău și aplaudă pe aceia care te vorbesc de bine".

„În patru feluri se arată cel netrebnic ca prieten fals. El se laudă cu ceea ce ar fi vrut să facă pentru tine, cu ceea ce ar vrea să facă pentru tine; el revarsă măguliri asupra ta; însă cînd îi ceri vreun serviciu, el se scuză, pretinzînd că-i este cu neputință să te ajute".

Poate cea mai frumoasă cugetare este următoarea din *Fo-sho-hing-tsan-king:* „Eu nu aștept nici o răsplată, nici chiar să mă renasc în lumile cerești; ci eu caut binele oamenilor, eu caut să întorc pe cei care s-au rătăcit, să luminez pe cei care trăiesc în întunericul rătăcirii, să alung din lume toată întristarea și toată suferința" [a].

*

Răsplata supremă a virtuții în concepția gînditorilor hinduși este liberarea de renașteri *(mokṣa)* și contopirea cu Sufletul universal (*nirvāṇa*), ceea ce de fapt este echivalent cu neantul.

Pe noi însă nu ne poate mulțumi aceasta. Fiecare simțim, măcar în mod vag, în clipele de înălțare sufletească, adevărul cuvintelor pe care le spune Faust înainte de-a muri:

> *„Es kann die Spur von meinen Erdetagen*
> *Nicht in Äonen untergehen"*
>
> (Goethe, *Faust*, 11583—4)

Singura morală care răsplătește într-adevăr virtutea omenească și năzuința spre Dumnezeu este cea creștină [89]. Tot

[a] A.D. NEEL, *op. cit.*, pp. 209, 264—265, 289—290.

ea, spre deosebire de teribila lege a lui *karman* [a] din religia budistă, este aceea care nu face pe om răspunzător decît pentru ceea ce săvîrşeşte el în viaţa actuală. În religia creştină omul este stăpîn pe faptele sale şi deci răspunzător de ele; în cea budistă acţiunile sale sînt în bună parte predestinate, căci ele nu sînt decît o consecinţă a vieţii (sau a vieţilor) sale anterioare.

*

Asemănările găsite de învăţaţi între morala indiană (mai ales cea budistă) şi preceptele *Noului Testament* sînt de cele mai adeseori aparente sau întîmplătoare. Multe din comparaţiile făcute de ei sînt nepotrivite, iar concluziile la care ajung cu privire la cauza acelor asemănări sînt lipsite nu numai de certitudine ştiinţifică, dar chiar şi de simpla probabilitate.

Asemenea paralele se pot face, şi s-au făcut, nu numai în domeniul moral, dar şi în ramuri mai speciale, ca filosofia, epopeea şi chiar ştiinţele pozitive, ca astronomia şi matematica, unde hinduşii au anticipat unele descoperiri de mai tîrziu [90]. Astfel este, de pildă, teorema lui Pitagora cu privire la egalitatea între pătratul ipotenuzei unui triunghi dreptunghic şi suma pătratelor celor două catete. Cazul lui Pascal, care regăseşte primele propoziţii de geometrie ale lui Euclid nu este cîtuşi de puţin izolat în istoria gîndirii omeneşti.

Foarte multe cugetări din literatura sanscrită îşi au echivalentul lor în literaturile europene, fără a se putea vorbi de vreun împrumut, întocmai ca la proverbele diferitelor popoare. La hinduşi maximele sînt un bun comun al tuturor poeţilor. Ele se repetă, aproape textual, în *Mahābhārata*, în *Purāṇe*, în literatura juridică, în scrierile budiste, în maximele lui Bhartṛhari [b], etc.

Cele mai multe din asemănările găsite de învăţaţi sînt, deci, simple coincidenţe, foarte explicabile, dacă ne gîndim că ele se găsesc şi la alte popoare în domeniul cugetării. Este firesc ca omenirea în decursul veacurilor să fi ajuns să gîndească la fel asupra unor anumite probleme, mai ales

[a] V. p. 67, n. *c*. Cf. şi *Destinul în concepţia antică*, în revista „Cetatea Moldovei", iunie, 1943, p. 19 şi urm. (vezi *infra*, p. 82).
[b] Celebru poet indian, care a scris admirabile cugetări în versuri.

din domeniul religios și moral, atît de vast și atît de cutreierat de gînditorii din toate timpurile și țările [91].

Asemănările dintre învățăturile și filosofia indiană și învățăturile și filosofia europeană se explică, spune Monier [a], și prin faptul că mintea omenească se repetă, potrivit cugetării exprimate de *Eclesiast*, 1, 9: „Ceea ce a fost va mai fi, și ceea ce s-a făcut se va mai face; și nu e nimic nou sub soare".

În asemenea cazuri este foarte greu de precizat unde este vreo influență și de unde provine. De aceea, pe cînd unii învățați susțin că gîndirea hindusă a influențat pe cea europeană, alții afirmă contrariul; alții iarăși sînt de părere că între Orient și Occident a avut loc un schimb de idei la fel ca acela de mărfuri; în sfîrșit un număr restrîns tăgăduiește orice fel de influență de o parte sau de alta. Toți au dreptate întrucîtva; greutatea stă în a deosebi de la caz la caz aceste influențe, a le determina originea și epoca și a stabili pînă unde merg.

Cînd e vorba de scrierile din *Noul Testament*, un lucru este sigur: ele sînt de o originalitate unică și nimic în literatura universală nu li se poate compara [92]. Asemănările găsite de cercetători sînt departe de-a fi convingătoare; foarte multe din ele sînt nepotrivite și forțate, datorită ideii preconcepute că trebuie să fi existat neapărat o legătură între concepțiile hinduse, în special cele budiste, și cele creștine.

„Aceste asemănări între cugetările din literatura indiană și cele din *Noul Testament* au fost explicate de unii învățați prin presupunerea că autorii lor au cunoscut *Noul Testament* sau au împrumutat unele idei de la primii propovăduitori ai creștinismului. Această presupunere însă nu e întemeiată. Contactul și influența reciprocă între sistemele de filosofie păgînă și religia creștină în primele două veacuri ale erei noastre ar fi trebuit să fie cu mult mai mari în Italia decît în India. Scrierile și cugetările celor trei mari filosofi romani: Seneca, Epictet și Marcu Aureliu, prezintă într-adevăr multe asemănări cu pasagii din Sf. Scriptură. Cu toate acestea pe de o parte ele nu sînt așa de numeroase și de izbitoare ca cele din literatura sanscrită; pe de alta nu e nici un motiv

[a] *Op. cit.*, 107.

ca să presupunem că scriitorii de mai sus ar fi împrumutat vreo idee din Sf. Scriptură, fie direct, fie indirect"[a].

„Dovezi sigure despre o cunoaștere a budismului în Occident avem firește abia din sec. II sau III e.n. Aceasta este și epoca în care au luat naștere evangheliile apocrife, în care se poate urmări o serie întreagă de împrumuturi sigure din literatura budistă"[b].

„Tot așa e pe deplin cert că una din cărțile favorite ale întregii creștinătăți din Evul Mediu, romanul lui *Balaam și Iosaphat*[93], a fost alcătuit de un creștin evlavios, care spune că a auzit povestea de la niște oameni care au adus-o din India. E însă probabil că autorul a avut înaintea ochilor chiar textul lui *Lalitavistara*"[c].

*

Aceste concepții morale, atît de înalte, care onorează civilizația hindusă, explică între altele imensul prestigiu al unui Gandhi sau Tagore. Ei nu sînt izolați, ci formează numai ultimele verigi dintr-o nesfîrșită serie de oameni aleși. Gîndurile lor au pătruns cu multe veacuri în urmă pînă departe în Extremul Orient, iar unele idei și concepții și-au făcut loc chiar și în Apus, impunîndu-se prin adîncimea și frumusețea lor spiritelor alese din toate timpurile, începînd din antichitate și pînă în prezent.

Preceptele hinduse referitoare la iubirea față de părinți, la supunerea față de cîrmuitori și îndrumători și la respectul vieții oricărei ființe sînt demne de creștinism. Într-o discuție cu un misionar creștin un hindus spunea că hindușii fiind creștini din natură n-au nevoie de-a fi convertiți!

Două piedici mari stau în calea creștinării Indiei: amintirea asupririlor îndurate din partea cotropitorilor creștini, mai ales portughezi, și castele, care alcătuiesc însăși esența hinduismului. Foarte instructiv este următorul pasaj din Blasco Ibañez[d]: „Misionari americani și englezi, care cunosc limba țării, predică adesea înaintea templului budist,

[a] W. MONIER, *Indian Wisdom*, 153 sq.
[b] M. WINTERNITZ, *l.c.*
[c] *Ibidem*, 286 și n. 1. *Lalitavistara* „Povestea pe larg a jocului" (lui Buddha). Opera aceasta descrie viața și activitatea lui Buddha pe pămînt, considerate ca un joc al unei ființe supranaturale.
[d] *Op. cit.*, p. 56.

Templul Kandāriya Mahādev de la Khajurāho, districtul Chhatarpur, statul Madhya Pradesh, dedicat lui Śiva, cca 1 000 e.n. (detaliu)

Detaliu din statuia lui Viṣnu Harihara, divinitate din trinitatea hinduistă, alături de Brahmă și Śiva. Piatră Khmer, sec. VI, din Prei Krabas

Reprezentare a lui Kāma, zeul iubirii, călare pe un elefant alcătuit simbolic din femei. Pictură de la Trichinopoly

Arjuna în postură yoga (stînga sus), invocînd zeitățile în sprijinul Pāṇḍavilor; în mijloc, coborîrea Gangelui. Sculptură în stîncă, Mahabalipuram, statul Madras (sec. VII e.n.).

pentru a propaga creştinismul. Ei veştejesc idolatria, blestemă pe Śiva, se silesc să arate că tradiţiile religioase ale Benaresului sînt false. Hinduşii îi ascultă în tăcere, cu atenţie; unii stau nemişcaţi ceasuri întregi, spre a nu fi învinuiţi de nepoliteţă faţă de străini; iar la sfîrşitul predicii intră în templu ca să adore piatra lui Śiva!"

„Nu se poate face nimic cu oamenii aceştia blînzi, toleranţi şi respectuoşi", spunea un episcop anglican, care cunoştea bine ţara; „imposibil de convertit măcar unul"[94].

Totuşi oricît de înaltă ar fi etica hindusă, aşa cum o găsim în principalele opere literare sanscrite şi budiste, ea nu poate fi considerată ca ideală şi neîntrecută ...

Destinul în concepția antică[95]

Un înțelept antic spunea că trei puteri conduc această lume: mintea, forța și destinul. În cele ce urmează ne vom ocupa despre acesta din urmă, arătînd rolul covîrșitor pe care l-a avut în concepția despre viață la greci, romani și hinduși[96].

Mai întîi cîteva definiții:

În latinește avem cuvintele: *sors*, *fors* și *fortuna*, aceste două din urmă identice și foarte des asociate între ele.

Sors înseamnă „sorț, lot, condiție omenească, întîmplare". La început *sortes* (plural) erau niște tăbliță sau zaruri, care serveau la oracole. Tăbliță de acestea, de bronz, s-au păstrat. Mai tîrziu înțelesul concret a devenit abstract, cum se-ntîmplă cu cele mai multe cuvinte în evoluția oricărei limbi. În felul acesta *sors* a ajuns să însemne „parte atribuită fiecăruia, soartă" și apoi în general „destin".

Fors înseamnă „întîmplare, soartă" și derivă de la *fero* „a aduce", cum arată și locuțiunea *fors fert; fors tulit:* „se întîmplă; s-a întîmplat" (literal: „întîmplarea aduce").

Strîns asociat cu *fors* e cuvîntul *fortuna*, mai ales în expresia *fors fortuna*: „întîmplare fericită". Și *fortuna* înseamnă „soartă, destin"; pe lîngă aceasta și „izbîndă, fericire"; compară *fortunatus* și *infortunatus;* pl. *fortunae* înseamnă „avere", înțeles pe care-l are și în limba franceză *(la fortune)*. De aici se vede clar concepția că fericirea și averea sînt daruri ale destinului; concepția aceasta este aproape universală la greci și la romani, nu însă și la hinduși. În *Vechiul* și în *Noul Testament* ea lipsește cu desăvîrșire.

Grecii exprimau noțiunea de destin mai ales prin cuvîntul τύχη. Acesta însemna la origină: „ceea ce dobîndește (atinge) omul prin hotărîrea zeilor". De aici înțelesul de „soartă, noroc, întîmplare (bună sau rea), fericire sau nefericire". Înțelesul fundamental al cuvîntului apare lămurit dacă îl comparăm cu verbul corespunzător τυγγάνω (răd. τυχ-), care înseamnă „a nimeri ținta, a izbuti".

Cuvîntul τύχη, fie cu înțelesul de „soartă", fie cu înțelesul de „întîmplare", atît de întrebuințat în literatura greacă, mai ales în tragedie și la Herodot, lipsește cu desăvîrșire la Homer și în *Noul Testament*, cei doi poli ai civilizației și ai credinței lumii antice. Cauza stă în faptul că la Homer universul este condus de zei, în frunte cu Zeus, iar în *Noul Testament* de Dumnezeu. Puterea destinului în concepția omenească crește pe măsură ce se întunecă conștiința existenței atotputerniciei divine.

Alături de τύχη mai avem cuvintele εἵμαρμένη și μοῖρα, care de asemenea lipsesc în *Noul Testament*, ca și în cel *Vechi*. εἵμαρμένη (s.î. μοῖρα) înseamnă „soarta fixată de destin", „destinul însuși"; cuvîntul acesta e un participiu de la perfectul εἵμαρται, care înseamnă „e hotărît de destin". μοῖρα înseamnă „parte, lot, soartă, destin".

Interesante prin aspectele lor speciale sînt cuvintele care înseamnă „destin" la hinduși: *vi-dhi*, de la verbul *vi-dhā* „a orîndui" înseamnă „orînduire, creațiune, creator (Brahmā), destin"; *gati* „mers, transmigrațiune, soartă omenească"; *dhātar* „susținător, creator (Brahmā), destin"; *kāla* „timp, destin, moarte". Cuvîntul acesta prezintă multă asemănare, prin înțelesurile sale, cu χρόνος de la greci.

Toate aceste cuvinte — indiferent de nuanțele lor speciale — au comun între ele ideea de ceva fix și nestrămutat, care nu se mai poate schimba. Cel mai bine se vede aceasta chiar în cuvîntul „destin", care provine din lat. *destino* „a înțepeni, a fixa, a hotărî"; la rîndul lui, *destino* e format din cuvîntul neîntrebuințat **stano* sau **stino* „a fixa", iar **stano* are ca rădăcină *sta-* „a sta".

*

Concepțiile despre noroc sînt adesea asemănătoare cu acelea despre destin și uneori chiar se confundă. Ca și la

destin, cuvintele care înseamnă „noroc" oglindesc anumite aspecte, care variază după credinţele poporului respectiv.

Astfel la romani norocul şi destinul sînt exprimate prin acelaşi cuvînt, *fortuna*, a cărui etimologie am văzut-o. Aceasta înseamnă că norocul şi destinul erau strîns asociate la ei, ca şi la alte popoare.

La fel şi la greci cuvîntul τύχη însemnă „destin" şi „noroc"; înţelesul său etimologic este „atingerea ţintei, izbîndă".

Şi în sanscrită cuvîntul *siddhi*, care înseamnă „noroc", are înţelesul etimologic de „izbîndă". Pe lîngă acest cuvînt mai există şi *daiva*, înrudit cu lat. *divus* şi *divinus*; *daiva* înseamnă „divinitate şi destin", ceea ce arată că norocul şi destinul sînt rezultatul voinţei divinităţii.

Alături de aceste cuvinte ar fi poate interesant de ştiut ce înţeles au avut la origină cuvintele care înseamnă noroc în unele limbi moderne. Astfel, în limba franceză cuvîntul *hasard* (engl. *hazard*, it. *azzardo*), care înseamnă „noroc, soartă, şansă", avea la origină înţelesul de „joc de zaruri". ceea ce se explică prin proveniența lui; cuvîntul *hazard* provine din arabul *schâr*, *sâr*, care înseamnă „zar, joc de zaruri", apoi „ceea ce vine pe neaşteptate, primejdie, risc". Cuvîntul românesc *zar*, „cub de joc", ne-a venit de la turci [97].

Cuvîntul francez *chance*, care înseamnă „natura sau rezultatul unei întîmplări, noroc", vine de la v. fr. *cheoir* < lat. *cadere* „a cădea, a se întîmpla".

În fine cuvîntul nostru *noroc* provine din slav. *narokŭ*, care înseamnă „ceea ce s-a rostit", întocmai ca şi cuvîntul latinesc *fatum* „destin" şi *fatalis*, de la verbul *fari* „a vorbi".

*

În toate timpurile[98] felul cum îşi închipuiau oamenii providenţa divină a fost în contrast cu ideea ce-o aveau despre soartă. Orînduirea lucrurilor era închipuită ca ceva natural, avînd la bază legile care cîrmuiesc universul, sau ca atîrnînd de voinţa personală a unuia sau a mai multor zei.

Ideea de soartă e cu deosebire necesară religiilor politeiste şi mitologice, pentru că ea constituie pentru ele instanţa supremă şi în acelaşi timp oferă imaginaţiei fondul

misterios și întunecat pe care se proiectează toate întîmplările zeilor și ale oamenilor [a].

Marele istoric grec Herodot spune despre destin: „Nici zeul nu poate scăpa de soarta ce-l așteaptă" (1, 91); și mai departe: „Întîmplările conduc pe oameni și nu oamenii întîmplările" (7, 49) [99].

La fel istoricul roman Sallustiu: „Destinul conduce cea mai mare parte din lucrurile omenești" (*Iug.*, 102, 9).

Dacă așa spun istoricii, cu atît mai mult poeții, de pildă Iuvenal: „Destinul face din sclavi domni și din prinși biruitori" (7, 201) iar poetul-filosof Horațiu exclamă: „O, soartă, care zeu e mai crud cu noi decît tine? Cum te mai bucuri neîncetat de a zădărnici aspirațiile omenești" (*Sat.*, 2, 81, 6 s).

Puterea destinului este una din trăsăturile cele mai caracteristice ale tragediei grecești, așa cum e reprezentată de cele două capodopere: *Orestia* lui Eschil și *Oedip Rege* a lui Sofocle.

Aceste credințe, fie ale istoricilor, fie ale poeților sau filosofilor, sînt de cele mai adesea ori personale și se deosebesc de concepția religioasă a poporului.

Zeul suprem, care conduce întregul univers, era socotit Zeus. Voința sa constituie în epopeile lui Homer cauza primordială și sentința definitivă în toate chestiunile privitoare la zei și la oameni.

Uneori, în locul lui Zeus se pomenește de zei sau numai de unul singur, fără însă a se preciza care anume. De pildă la Sofocle:

„Nu vei găsi pe nici un om care să poată scăpa, atunci cînd îl prigonește un zeu" *(Oedip. Col.* 152 s*)*; sau la Herodot: „Ceea ce trebuie să se întîmple de la zeu este cu neputință pentru om ca s-o îndepărteze; căci atunci el nu mai vrea să asculte de nimeni, chiar dacă îl povățuiește bine" (9, 16).

Alături de voința zeilor, și cîteodată mai presus de ea [b], este soarta naturală, din care au rezultat mai tîrziu puterile personificate ale destinului.

În *Theogonia* lui Hesiod (v. 217) aceste puteri apar ca fiice ale nopții, purtînd numele cunoscute din mitologie:

[a] Cf. L. PRELLER, *Griechische Mythologie*, 2 vol., Berlin, 1870—1881, vol. I, 411.

[b] Vezi HERODOT, 1, 91.

Clotho, Lachesis și Atropos. Clotho explică prin imaginea torsului activitatea tainică și încîlciturile de nedesfăcut ale destinului; Lachesis simbolizează partea ieșită fiecăruia la sorți; iar Atropos necesitatea de neînlăturat a hotărîrilor destinului, mai ales a ceasului morții.

La activitatea celor trei surori se asociază cîntecul, acel celebru cîntec al Parcelor, pe care-l găsim în tragedia lui Goethe, *Iphigenie auf Tauris*. În cîntecul lor Ursitoarele prezic ce se va întîmpla, căci ele cunosc toate tainele viitorului.

În *Republica* sa (10, 617 c), Platon descrie Ursitoarele ca puteri ale ordinei superioare din univers. Ele șed pe tronuri înalte, sînt îmbrăcate în alb, pe cap poartă cunună și torc la furca Necesității, însoțind cu cîntecul lor muzica cerească a sferelor. Lachesis cîntă trecutul, Clotho prezentul, iar Atropos viitorul [a].

Activitatea propriu-zisă a Ursitoarelor este numai leagănul și mormîntul, nașterea și moartea, ca și în poveștile noastre populare. De cele mai adesea ori ele sînt înfățișate ca niște surori bătrîne de tot: una din ele toarce, cealaltă trage firul, a treia îl taie (cf. Hesiod, *Th.*, 217) [b].

*

Aceste puteri ale destinului joacă un rol și mai însemnat în credințele religioase din Italia antică. Romanii le numeau *Parcae;* numele lor erau: *Nona*, *Decuma* și *Morta*, aceasta din urmă ca zeiță a morții. Ca și în concepția grecilor ele decid de soarta vieții fiecărui om în ceasul nașterii și al morții. Înfățișarea și activitatea lor sînt redate de poeții și artiștii romani întocmai după modelul mitologiei grecești [c].

Și poporul nostru crede în ursită și în Ursitoare, care joacă un rol important în basmele sale. Ursitoarele sînt zîne ale norocului, care vin în casă a treia zi după naștere, și menesc copilului soarta-i viitoare, bună sau rea, fericită sau nefericită. Ele sînt tot trei la număr: cea mai mare, *Ursitoarea*, toarce firul vieții; cea mijlocie, *Soarta*, rostește

[a] Cf. cele trei Norne ale *Eddei: Urd*, *Werdandi* și *Skuld* (Trecutul, Prezentul și Viitorul).
[b] Cf. L. PRELLER, *op. cit.*, I, 413 s.
[c] L. PRELLER, *op. cit.*, I, 416.

întîmplările noului născut, iar a treia, *Moartea*, rupe firul vieții [a].

*

În fața destinului stă omul, cu dorințele sale nemărginite și cu puterile sale mărginite. Gîndurile și aspirațiile sale năzuiesc veșnic spre infinit. De aici răsar dușmanii săi cei mai primejdioși, pe care-i îndreaptă împotriva sa fie o fatalitate demonică, fie propria sa nesocotință [b].

Aici aparține *Ate*, adică „rătăcirea", patima care orbește, dezechilibrul între puterile minții și ale moralei. *Ate* îl cuprinde pe om ca o fatalitate rea, aducînd cu sine fapta necugetată, cu toate pedepsele ce-o urmează. Homer *(Od.*, 1, 32 s*)* spune: „Ah, cum mai învinovățesc muritorii pe zei! cînd doar ei singuri își pricinuiesc suferinți, prin nechibzuința lor, chiar împotriva destinului".

De aceeași părere este și Democrit, celebrul filosof din Abdera[100]: „Oamenii au născocit soarta ca să-și scuze propria lor prostie; căci înțelepciunea n-are de ce să se teamă din partea soartei, și mai totdeauna un spirit iscusit și prevăzător își cirmuiește singur viața" (Dem., *Fragm. mor.*, 14).

Ideea poetului și a filosofului e redată fin și de următoarea poveste: „Odată un copil dormea la marginea unei fîntîni. Din întîmplare trecu pe acolo Norocul. Acesta îl trezi și-i zise: « Du-te de aici; căci, dacă vei cădea în fîntînă, lumea va da vina pe mine »".

După Homer *(Il.*, 19, 91 urm.*)*, *Ate* este fiica lui Zeus și la început locuia în cer. Dar ea a îndrăznit să-l înșele, din care pricină Hercule, fiul său drag, a trebuit să ducă pe pămînt o viață mizerabilă și plină de suferinți în slujba regelui Euristeu. Atunci Zeus a apucat-o de păr și a aruncat-o de pe Olimp pe pămînt. De atunci zeița rătăcirii cutreieră pămîntul cu pași ușori, trecînd peste capetele oamenilor. De aceea nu se simte apropierea ei decît atunci cînd e prea tîrziu, cînd nenorocirea s-a și produs.

De obicei, de această fatalitate se leagă vina trufiei omenești, *hybris:* „Căci trufia înflorind a dat ca roadă rătăcirea", spune Eschil *(Perșii*, 821*)*.

[a] Vezi L. ȘĂINEANU, *Dicționar universal al limbii române*, s.v. *Ursitoare.*

[b] L. PRELLER, *op. cit.*, I, 416.

Aceasta se întîmplă atunci cînd omul uită de natura sa mărginită și se lasă tîrît de însușirile, de puterea, de fericirea sa, la trufie. Prin aceasta el provoacă invidia și mînia zeilor, care și așa sînt foarte susceptibili.

„Cine-i veșnic fericit, afară de zei?", spune Eschil *(Ag.*, 553 s*)*, iar Herodot scrie: „Zeul obișnuiește să reteze tot ce se înalță. El nu permite nimănui să fie mîndru, afară de el însuși" (7, 10, 5).

Tot astfel Plutarh: „Destinul invidiază izbînzile mari".

De aceea, cînd Cresus îl întreabă pe Solon: „Care-i omul cel mai fericit de pe pămînt?", înțeleptul îi răspunde: „O, Cresus, tu mă întrebi despre lucruri omenești, pe mine, care știu că orice divinitate este invidioasă și pricinuitoare de turburări?" (Herodot, 1, 32).

De aici învățătura, care apare ca o dogmă la tragicii greci și la Herodot (1, 32), că nu se poate spune despre cineva că e fericit sau nu, decît abia la sfîrșitul vieții sale. Pentru că: „Nu există vreun muritor, căruia să nu i se fi întîmplat vreo nenorocire, de cînd s-a născut, și cu cît oamenii sînt mai însemnați, cu atîta și nenorocirile lor sînt mai mari", spune tot el (7, 203).

Cel mai frumos exprimă această învățătură Sofocle, în versurile cu care sfîrșește tragedia sa *Oedip Rege* (v. 1528 și urm.): „Muritorul să nu fericească pe nimeni, ci să aștepte să vadă ziua cea din urmă, cînd va fi trecut hotarul vieții fără să fi suferit nici o durere".

Mitologia și tragedia greacă sînt pline de povestiri care ilustrează cele spuse despre fericirea omenească și despre invidia zeilor. Tot astfel și Herodot, la care această concepție formează partea esențială, am putea spune filosofia operei sale istorice. Cine nu cunoaște întrevederea dintre Solon și Cresus, despre care am pomenit mai sus? Sau celebra legendă a inelului lui Policrat, imortalizată de Schiller? Aceste exemple servesc ca să arate că de nimic nu trebuie să se ferească omul mai mult decît de păcatul trufiei, și că modestia și cumpănirea sînt drumul cel mai sigur spre fericire.

La greci concepția de mai sus cu privire la trufia omenească a dus mai departe la ideea de *Nemesis*, care exprimă indignarea divină împotriva oricărei turburări a echilibrului dintre lucruri. Acest dezechilibru poate fi pricinuit sau de un noroc[101] neobișnuit, sau de mîndria care e legată de obicei de un astfel de noroc, ca în legenda inelului lui Policrat.

Nemesis nu se odihnește pînă ce echilibrul pe care se reazimă orînduirea morală a lumii nu este restabilit.

Simțul acesta al măsurii juste din domeniul credinței și al moralei se găsește și în arta și în literatura greacă. El este caracteristica fundamentală a civilizației eline, care se poate rezuma în celebrul precept: μηδὲν ἄγαν „nimic prea mult".

*

Rătăcirea și trufia omenească, pe de o parte, puterea destinului și răzbunarea zeilor, pe de alta, urmăresc ca un blestem cumplit nu numai pe un singur om, dar adesea și un lung șir de generații. Agamemnon și Oedip au fost în această privință două subiecte inepuizabile pentru poeții tragici.

Agamemnon este regele regilor, comandantul suprem al oștirii grecești în războiul troian; prin puterea și influența sa el îi întrece pe toți ceilalți; numai semizeul Ahile îl înfruntă.

Strămoșul neamului său este Tantal. Acesta este pilda antică a fericirii supreme și a prăbușirii năprasnice din pricina trufiei.

Tantal stătea la masă cu zeii, gustînd nectar și ambrozie. Era privit de ei ca egalul lor și le cunoștea toate tainele. Dar fericirea aceasta era mai mult decît putea să suporte un muritor. Tantal nu-și putu înfrîna poftele, fu cuprins de trufie și în nesocotința sa trădă secretele zeilor. Atunci aceștia îl aruncară în infern, unde fu condamnat pe veci la supliciul foamei și al setei.

Tantal avea doi copii: Pelops și Niobe. Aceasta s-a bucurat și ea de prietenia zeilor, mai ales a Latonei, care o iubea foarte mult. Dar odată Niobe îndrăzni să se înalțe mai presus de zeiță, pentru că aceasta avea numai doi copii, pe Apollo și pe Artemis, pe cînd Niobe avea doisprezece. Atunci Apollo și Artemis omorîră cu săgețile pe copiii nefericitei Niobe, care fu pedepsită astfel pentru nesocotința ei.

Fiul lui Tantal, Pelops, se îndrăgosti de frumoasa Hippodamia, fiica crudului rege Enomau. Acesta avea niște cai înaripați care alergau ca vîntul. Cel care voia s-o ia de soție pe fiica lui Enomau trebuia să se ia la întrecere cu el la alergări. Dacă era învins, era omorît. Pelops primește în dar din partea lui Poseidon un car cu cai de asemenea

înaripați, dar mai iuți decît ai lui Enomau. La alergări acesta e învins și omorît de către Pelops, care pe urmă ucide și pe vizitiul lui Enomau, Myrtilus, prin trădarea căruia cîștigase biruința.

Omorîrea lui Myrtilus este prima verigă din lanțul neîntrerupt de crime care apasă asupra descendenților lui Pelops.

Urmașii lui Pelops sînt Tyeste și Atreu. Dușmănia lor fără seamăn în mitologia antică a format subiectul multor tragedii în literatura greacă și latină. Astfel, Eschil povestește în tragedia sa *Agamemnon* cum Atreu se răzbună pe fratele său Tyeste, omorîndu-i fiul și apoi dîndu-i-l să-l mănînce la masă, fără ca Tyeste să bănuiască ceva. Poeții latini Ovidiu și Lucan povestesc aceeași legendă și spun că soarele, cînd a văzut grozavul ospăț, și-a oprit mersul pe bolta cerească și s-a întunecat. La fel povestește scena și eroina tragediei lui Goethe, *Iphigenie auf Tauris* (I, 3): „O, rege, spune fiica lui Agamemnon către Toas, tu îți întorci cu groază fața ta; astfel și-a întors fața soarele, abătîndu-și carul din făgașul său etern. Aceștia sînt străbunii preotesei tale".

Dar prigoana zeilor nu se oprește aci. Zeița rătăcirii omenești, Ate, și aceea a răzbunării divine, Nemesis, își continuă fără îndurare opera lor nimicitoare, pînă ce piere și cel din urmă vlăstar din neamul urgisit al lui Tantal.

Atreu avea doi fii: sînt Atrizii Agamemnon și Menelau. Agamemnon, care domnește în Micena, pleacă împreună cu fratele său Menelau la Troia, pe care o asediază timp de zece ani. În răstimpul acesta îndelungat, Egist, alt fiu al lui Tyeste, pune la cale împreună cu Clitemnestra, soția lui Agamemnon, omorîrea acestuia cînd se va înapoia din război. La această faptă Clitemnestra este împinsă pe de o parte de adulter, pe de alta de ura ce-o avea împotriva lui Agamemnon, fiindcă își sacrificase în Aulida pe propria sa fiică, Ifigenia, înainte de-a pleca la Troia.

Reîntoarcerea triumfală a lui Agamemnon, teama acestuia de invidia zeilor și omorîrea lui sînt descrise magistral de marele tragic Eschil în prima piesă a trilogiei sale.

În piesa următoare numită *Choephorele*, poetul arată apoi cum e răzbunată moartea lui Agamemnon de către fiul său Oreste. Acesta, ajutat de prietenul său credincios Pilade, omoară pe Egist și pe propria sa mamă, Clitemnestra.

Îndată se ivesc Eumenidele, teribilele zeițe ale răzbunării, care personifică mustrarea de cuget și care urmăresc zi și noapte fără îndurare, pe făptaș.

Această prigoană din partea lor este povestită de Eschil în a treia piesă a trilogiei sale, care poartă numele de *Eumenidele*. Oreste se află la Delfi, la altarul zeului Apollo, care l-a îndemnat la grozava faptă. Zeul îl purifică, dar Eumenidele îl urmăresc pînă la Atena. Acolo ele se înfățișează ca acuzatoare înaintea Areopagului; iar Apollo ca martor și apărător al lui Oreste. Voturile Areopagului sînt egale și atunci zeița Atena însăși decide soarta celui acuzat, dîndu-și votul în favoarea lui.

Iată un exemplu celebru în mitologie și în tragedia greacă din care se poate vedea cît de strînsă era legătura dintre faptă și destin în concepția antică. Legătura aceasta nu durează numai atît cît durează existența unui om; fapta, o dată săvîrșită își proiectează consecințele în decursul generațiilor prin adăugarea de fapte noi, ca o înlănțuire de cauze și efecte, pînă ce ultimul descendent ispășește tot ce au păcătuit strămoșii săi.

Împotriva acestei concepții deprimante se ridică concepția luminoasă a omului modern: „Zeii nu se răzbună pe copii pentru crima săvîrșită de părinți. Fiecare, bun sau rău, își ia plata împreună cu fapta. Copiii moștenesc binecuvîntarea părinților, iar nu blestemul lor“ [a].

Legenda lui Oedip, care a inspirat pe marii tragici Eschil, Sofocle și Euripide, este un exemplu grandios despre puterea destinului și despre justiția divină, ambele în strînsă legătură aici cu blestemul.

Asupra lui Laios, regele Tebei, apasă blestemul lui Pelops, pentru că a pricinuit moartea fiului acestuia. Prin voința destinului, Laios va fi pedepsit prin propriul său fiu pentru vina sa. Dar nu numai el, ci și urmașii lui vor avea de ispășit păcate grele, pînă ce toți vor pieri.

Legenda spune că Laios a fost prevenit de oracolul de la Delfi că va fi omorît de fiul său, că acesta se va căsători cu mama sa și că va pricinui prăbușirea întregii familii în sînge și păcat. Se naște Oedip. Părinții lui caută să evite destinul și-l leapădă pe Oedip pe muntele Citeron. Dar

[a] GOETHE, *Iphigenie auf Tauris*, II, 1.

copilul e găsit de un păstor și adus la Corint, unde regele Polybos îl crește ca pe propriul său fiu.

Fiindcă nu era sigur de originea sa, Oedip consultă oracolul, care-l avertizează să se ferească de paricid și de incest. Atunci el părăsește localitatea, pe care o credea că-i patria sa, și pleacă spre Teba. Pe drum, la intrarea într-o strîmtoare, se întîlnește cu Laios, regele Tebei, fără a ști cine-i. Acesta se ducea că ceară sfat și ajutor de la oracolul din Delfi împotriva Sfinxului, un demon a cărui urgie înspăimînta ținutul. Între Oedip și trufașul Laios izbucnește o ceartă violentă și Laios este omorît.

Sfinxul teban ațînea calea trecătorilor și le punea următoarea întrebare: „Ce animal umblă dimineața în patru picioare, la amiază în două și seara în trei?"

Nimeni nu putea dezlega enigma și mulți tineri își pierdură viața din cauza aceasta. Atunci Creon puse crainici ca să strige prin cetate că acela care va dezlega enigma va căpăta domnia Tebei și mîna văduvei lui Laios.

Se ivește Oedip care mîntuie țara de flagel; dar ce soartă groaznică îl așteaptă în schimb! Tîrziu de tot, după ce are copii, află Oedip cine-i omorîtorul tatălui său și cine-i soția sa. Cînd lumina fatală pătrunde în mintea sa încercuită de destin, Oedip își scoate ochii, iar soția sa, Iocasta, se sinucide.

Acesta-i subiectul capodoperei lui Sofocle, *Oedip Rege.*

Dar urgia destinului nu se oprește aici. Fiii lui Oedip, Eteocle și Polynice, se poartă crud cu tatăl lor, care aruncă asupra lor blestemul, atît de fatal în concepția popoarelor antice. El îi blestemă ca să-și împartă moștenirea „cu fierul". Polynice, neputînd ajunge la înțelegere cu fratele său Eteocle în privința domniei, pleacă la Argos, unde găsește o nouă patrie; iar Eteocle rămîne ca rege în Teba.

În tragedia sa *Oedip la Colonos*, Sofocle ni-l înfățișează pe Oedip bătrîn și orb, părăsind Teba și căutîndu-și un loc pentru mormînt în țară străină. El e silit să plece din cetatea sa, căci e alungat de tebani și de propriii săi fii. Numai Antigona și sora ei îl însoțesc pe drumul pribegiei și al suferinței. Dar Apollo i-a prezis că nenorocirile sale vor lua sfîrșit în sanctuarul Eumenidelor. Oedip imploră pe aceste zeițe severe și pășește cu încredere în dumbrava lor sfîntă. Teseu, erou atenian, îi oferă sprijinul său puternic și nici Creon, regele Tebei, nici Polynice, nu-l mai pot readuce pe acela pe care l-au alungat fără milă.

Începe războiul sălbatic între cei doi fii ai lui Oedip și fiecare din ei se silește ca să-l atragă de partea sa, pentru că participarea lui Oedip avea să aducă biruința, după prezicerea unui oracol. Dar Oedip reînnoiește blestemul împotriva fiilor săi, apoi dispare în chip misterios în dumbrava Eumenidelor. Fiicele lui se întorc, la Teba, pentru a încerca să-i împace pe frați[a].

Fiul lui Oedip, Polynice, aliat cu Adrast, regele din Argos, pornește cu oastea împotriva Tebei, unde domnea fratele său, Eteocle. Mulți cad de ambele părți și atunci cele două oștiri se înțeleg ca să lupte între ei numai Eteocle și Polynice și să decidă ei singuri în propria lor cauză. Lupta crîncenă dintre cei doi frați, descrisă de Eschil în tragedia *Cei șapte împotriva Tebei*, sfîrșește cu moartea amîndurora. Prin aceasta blestemul lui Oedip s-a împlinit; însă destinul implacabil își continuă acțiunea. Antigona, fiica lui Oedip, îndrăznește să se opună poruncii trufașului rege Creon, de-a lăsa neîngropat trupul lui Polynice, fiindcă pornise împotriva patriei sale. Ea invocă legea divină, care cere imperios înmormîntarea morților și care-i mai presus de orice lege omenească. Antigona plătește cu viața nobilul ei curaj, dar și Creon pierde pe soția sa și pe fiul său, Hemon. Acesta-i subiectul celebrei tragedii *Antigona* de Sofocle.

Astfel vedem și aici puterea tragică a destinului, în ale cărui mreje se zbate fără putință de scăpare omenirea stăpînită de rătăcire și de trufie și lovită de răzbunarea divină.

*

Concepțiile acestea despre destin pe care le aveau grecii și romanii nu implică deloc resemnarea fatalistă. Omul antic crede în destin, dar luptă împotriva lui și nu o dată îl biruie. Despre aceasta ne depun mărturie iarăși mitologia și poeții, și pe lîngă ei filosofii.

Odiseea lui Homer este cel mai splendid monument pe care l-a ridicat geniul grec voinței neînfrînte, unită cu inte-

[a] O tradiție antică spune că unul din fiii lui Sofocle voi să-l pună sub interdicție, sub pretext că și-a pierdut mințile, ca să-i poată administra averea. Bătrînul poet, în vîrstă de peste nouăzeci de ani, se înfățișă înaintea judecătorilor și în loc să se apere le citi un fragment din tragedia de mai sus, la care tocmai lucra. Judecătorii fură convinși și poetul cîștigă procesul.

ligența, în luptă cu destinul. Această luptă a omului superior împotriva adversității este subiectul cel mai interesant și cel mai frumos din literatura greacă și cea sanscrită și tot ea dă farmecul acela unic basmelor noastre, unde se povestește adesea despre lupta lui Făt-Frumos împotriva răutății monștrilor și a oamenilor, pe care un destin vitreg îi scoate în calea sa.

Rezistența în fața loviturilor soartei este și însușirea cea mai înaltă a poporului roman:

Tu ne cede malis, sed contra audentior ito,
Quam tua te fortuna sinet.

(„Tu nu ceda în fața nenorocirii, ci mergi împotrivă cu și mai mare îndrăzneală decît îți va îngădui soarta" — Virgiliu, *Aen.*, VI, 95 s).

Tot astfel spune și poetul Horațiu (*Sat.*, 2, 3, 135 s):

Quocirca vivite fortes
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

(„De aceea fiți tari și opuneți piepturi tari în fața răstriștei").

Din aceste versuri se vede caracterul de bronz al poporului roman, menit să treacă prin atîtea vicisitudini și să stăpînească cea mai întinsă împărăție din cîte au existat.

*

Destinul și norocul sînt două noțiuni diferite în fond. De această deosebire își dădeau seama grecii și romanii.

Zeița norocului la greci era Tyche („întîmplarea fericită, norocul")[a]. Tyche e pomenită de poeții mai vechi numai incidental, pînă ce o experiență mai bogată impuse din ce în ce mai mult puterea ei. Homer o ignorează. Pindar însă o cîntă într-un imn special și o slăvește și în celelalte imnuri ca pe cea mai puternică dintre Ursitoare, protectoarea orașelor și fiică a lui Zeus. În Olimpica a 12-a el o numește „Mîntuitoarea" și spune despre ea că conduce corăbiile pe mări și războaiele și hotărîrile oamenilor pe uscat, spre binele lor.

[a] V. p. 83.

În Teba ea era reprezentată ținînd în brațe un copil (Plutos, zeul bogăției).

În cele din urmă, cu cît credința în zei dispărea, cu atît Tyche deveni tot mai mult una din divinitățile cele mai însemnate și cele mai frecvente. Fiecare oraș își avea geniul său protector, Tyche cea bună. Aceasta era pomenită în formula introductivă a oricărui plebiscit, precum și pe monumente, pe obiecte închinate zeilor și-n actele publice.

Tot astfel în viața particulară, orice acțiune mai importantă începea de obicei cu ἀγαθῇ Τύχῃ „Tyche cea bună", căreia îi corespunde formula romană *quod bonum faustumque sit*. Cultul acestei divinități protectoare, numită de romani *bona fortuna* a fost foarte răspîndit în orașele și provinciile din epoca elenistică și cea romană.

Ceea ce era Tyche la greci, aceea era Fortuna la romani. Ca zeiță a fericirii, Fors Fortuna era adorată cu deosebire de omul de rînd, care aștepta de la ea vreun noroc neobișnuit.

Nu numai Roma, dar fiecare municipiu, fiecare oraș din împărăția romană, își avea cultul său particular pentru zeița norocului. Împăratul Traian a ridicat un templu special pentru Fortuna ca putere universală, căreia i se aduceau jertfe de Anul Nou.

Despre această zeiță a norocului, al cărei cult era atît de răspîndit, Pliniu spune că era invocată înaintea tuturor celorlalți zei și că era slăvită ... și hulită de toți oamenii.

Satiricul Lucian ne descrie pe Momus, zeul bîrfelii, cum se plînge în adunarea zeilor că nimeni nu mai vrea să le aducă jertfe, pentru că de fapt singura stăpînă a acestei lumi e zeița norocului.

Aceasta era înfățișată de obicei ținînd cornul abundenței, simbolul tuturor darurilor, și cîrma, care simbolizează conducerea ei invizibilă; iar firea ei nestatornică și schimbătoare era arătată prin niște pene pe cap și printr-o roată sau printr-un glob sub picioarele ei [a].

*

Concepțiile despre noroc sînt în strînsă legătură cu acele despre fericire; căci aceasta nu-i decît consecința sau, mai bine zis, aspectul real al celuilalt.

[a] L. PRELLER, *Römische Mythologie*, pp. 553, 555, 560.

Caracteristica esențială a fericirii, ca și a norocului, este nestatornicia. Poeții și filosofii, adesea și istoricii, ne-o confirmă cu prisosință ... dacă mai era nevoie de-o asemenea confirmare. Iată cîteva pasagii:

„Nu există om care să fie fericit în toate" (Euripide, *Stheneboea*), cugetare admirabil redată de Schiller în versurile:

Des Lebens ungemischte Freude
Ward keinem Irdischen zu Teil.
(Der Ring des Polykrates)

„Ce ușor dau zeii bunurile cele mai mari și ce greu le lasă să dăinuiască!", exclamă poetul Lucan (*Phars.*, 1, 510), mîndrul rival al lui Nero.

De aici concluzia firească pe care o găsim la istoricul Titus Livius: „Cu cît norocul e mai mare, cu atîta trebuie să ne încredem mai puțin în el".

De altfel fericirea este ceva relativ, ba poate chiar o iluzie: „Care om are parte de fericire, decît doar ca să pară numai că e fericit și apoi urmează declinul?" (Soph. *O.R.*, 1189 s).

Iar Seneca spune clar: „Nu e fericit acela care nu se crede fericit" (Sen., *Ep.*, 1, 9).

Iată însă și reacțiunea, pe care o regăsim la gînditorii romani:

„Sufletul n-are nevoie de noroc, pentru că acesta nu poate nici să dea, nici să ieie cuiva cinstea, sîrguința și celelalte însușiri alese" (Sallustiu, *Iug.*, 1).

„Nu se poate să nu fie pe deplin fericit acela care atîrnă numai de el singur și care și-a pus toată nădejdea numai în el" (Cicero, *Parad.*, 17).

„Să ne mulțumim cu ce avem, fără a face comparații; niciodată nu va fi fericit acela pe care-l va chinui fericirea mai mare a altuia" (Seneca, *De ira*, 3, 30).

„Cînd vei vedea cîți te întrec, gîndește-te cîți vin în urma ta" (Sen., *Ep.*, 15).

*

Credința în destin, atît de înrădăcinată în sufletul celor două popoare antice, grecii și romanii, este și mai puternică

la hinduși. Iată în privința aceasta cîteva cugetări din celebra carte de politică și de morală *Pañcatantra* [102]:

„Și fără pază stă cel păzit de soartă; și cel bine păzit piere, dacă-l lovește soarta; trăiește și cel neocrotit și părăsit într-o pădure; și piere în casă chiar cel bine ferit" (I, 20).

„Privind întunecimile de soare și de lună datorite lui Rahu, robia elefanților, a șerpilor și a păsărilor și mizeria celor înțelepți, mă gîndesc: Ah, cît e de puternic destinul!" (II, 19) [103].

„Păsările, care cutreieră singurătățile cerului, dau și ele peste nenorocire. Peștii sînt prinși de cei dibaci și din apa fără fund a mării. Care faptă este rea pe lumea aceasta și care faptă este bună? Și ce folos că stă cineva într-un loc sigur, cînd Moartea cu mîna-i întinsă apucă chiar și din depărtare pe toți?" (II, 20).

Însă la hinduși alături de destin joacă un rol covîrșitor și fapta. De aceea găsim și la ei, mai mult chiar decît la romani, o reacțiune puternică împotriva credinței că numai destinul conduce lumea aceasta. Nicăieri în literatura universală nu se exaltă atît de frumos fapta și voința, mai ales în luptă cu destinul, ca în cugetările ce urmează:

„Florile de aur ale pămîntului le culeg trei oameni: cel viteaz, cel învățat și cel care știe să servească" (I, 45).

„Pe lumea aceasta nimic din ceea ce se află în univers nu e cu neputință pentru cei cu suflet mare" (I, 205).

„Fericirea supremă e anevoie de dobîndit, atîta timp cît omul nu face o sforțare eroică" (I, 330).

„În lanțul veșnic reînnoit al existenței pămîntești, cine moare fără a se renaște? Dar numai acela e socotit că într-adevăr s-a născut aici pe pămînt, care strălucește cel mai tare între ai săi" (I, 27).

Iată acum și cîteva cugetări, în care avem antiteza între faptă și destin:

„Izbinda vine la omul energic și cu suflet de leu; numai oamenii nevrednici spun mereu: « Destinul e destin ». Biruie destinul și fă o faptă eroică după puterile tale. Dacă cu toată sforțarea ta nu izbutești, ai oare vreo vină în aceasta?" (I, 361).

„ Acolo unde-i hărnicie și hotărîrea de-a începe, unde lenea-i înfrînată, unde înțelepciunea se unește cu puterea, acolo e sigur că și norocul e statornic" (II, 139).

„Aceasta-i măreţia celor cu suflet mare, că ei nu se lasă de aceea ce au început, nici cînd se iveşte nenorocirea în calea lor“ (III, 175).

„Cei de rînd nu încep nimic, fiindcă se tem de piedici; cei mediocri, după ce au început, se lasă respinşi de piedici; dar cei aleşi între aleşi nu părăsesc ceea ce au început, chiar dacă sînt opriţi de mii de piedici“ (III, 177).

„ Izbînda dorită se realizează în întregime prin silinţa pe care şi-o dă omul. Destinul de care se vorbeşte nu e decît vrednicia omului“ (V, 30).

Această antiteză se vede şi mai bine acolo unde e vorba de lupta împotriva destinului:

„Cei viteji nu-şi pierd curajul, chiar cînd soarta se arată înfricoşătoare; după cum oceanul nu poate fi sleit, oricît de grozavă ar fi arşiţa care seacă lacurile“ (I, 104).

„Cel care nu e abătut în răstriste, cel care nu se veseleşte la izbîndă, cel care nu se teme în luptă: rar naşte o mamă un astfel de copil, menit să fie o podoabă a celor trei lumi“ (I, 105).

„Nepătruns este destinul; dar silinţa omului este aceea care are putere prin faptă“ (V, 29).

*

În filosofia şi în literatura tuturor popoarelor civilizate mintea şi înţelepciunea sînt ancora vieţii omeneşti în rezistenţa faţă de valurile soartei. Este firesc, deci, ca ideea aceasta să ocupe un loc de frunte şi în concepţia indiană despre destin.

Iată cîteva pasagii:

„Înţelepţii nu deplîng ceea ce s-a pierdut, ceea ce a murit şi ceea ce a trecut; căci aceasta este deosebirea dintre înţelepţi şi nebuni“ (I, 333).

„Chiar cînd soarta e potrivnică, înţeleptul trebuie să-şi facă datoria pe pămînt, ca să înlăture propria sa vină şi să-şi oţelească voinţa“ (I, 360).

„Dacă înţelepţilor, ale căror năzuinţi pe lumea aceasta se îndreaptă spre virtute, li se întîmplă cumva nenorociri din partea destinului, ei trebuie să se poarte cu şi mai mare înţelepciune încă, pentru a le face să înceteze“ (I, 371).

Aceste precepte ale unor gînditori de la celălalt capăt al lumii civilizate antice sună ca un ecou îndepărtat al celebrei ode a poetului latin:

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis,
Ab insolenti temperatam
Laetitia, moriture Deli.

(Hor., *Od.*, 2,3,1 – 4).

(„O, Delius, tu care eşti sortit morţii, adu-ţi aminte să-ţi păstrezi sufletul calm în vremuri grele şi tot astfel ferit de-o bucurie excesivă în prosperitate"), versuri nepieritoare, în care se slăveşte echilibrul sufletesc.

Cea mai crudă lovitură a destinului este să distrugă mintea omului, cîrma vieţii. Şi această credinţă este foarte răspîndită în antichitate. Iată, de pildă, ce spun poeţii hinduşi:

„Cînd nenorocirea pîndeşte pe oameni, de obicei li se turbură mintea şi o pierd" (II, 4).

„Cînd sînt prinşi în mrejele morţii şi cînd mintea le e lovită de destin, atunci şi judecata celor cu suflet mare începe să meargă strîmb" (II, 5).

„Cînd mintea-i întunecată şi cînd pierzarea e aproape, purtarea nechibzuită cu aparenţe de chibzuinţă nu se mai dezlipeşte de suflet" (III, 184).

*

Hinduşii nu s-au mărginit numai să constate puterea destinului, ca grecii, sau să-i opună voinţa, şi-n special fapta, ca romanii. Pe ei i-a preocupat foarte mult şi următoarea problemă: De ce unora le merge bine, cu toate că nu merită şi cu toate că sînt răi; iar alţii sînt nefericiţi, deşi sînt buni, inteligenţi şi activi?

La această întrebare, la care n-au putut răspunde nici grecii, nici romanii, răspunde învăţătura hindusă despre *karman*. Cuvîntul acesta înseamnă în acelaşi timp „faptă" şi „destin". *Karman* este fapta ale cărei urmări se succedă de-a lungul renaşterilor. Fiecare om trebuie să culeagă roa-

dele faptelor sale și se renaște după felul faptelor pe care le-a săvîrșit în viețile anterioare. Iată de pildă ce găsim în *Mahābhārata* [104]:

„Altul se folosește de averea celui mort; păsările și focul devorează corpul său; numai cu două lucruri trece el pe lumea cealaltă: cu faptele sale bune și cu cele rele, care-l însoțesc veșnic".

„Prietenii, rudele și fiii părăsesc pe mort și se întorc acasă, cum se depărtează păsările de la copacii fără flori și fără fructe; însă fapta pe care a săvîrșit-o el însuși îl urmează și după ce a fost pus pe rug".

Chiar și fericirea din cer nu e veșnică. După ce s-a terminat *karman*, omul trebuie să coboare iarăși pe pămînt și să înceapă o nouă existență:

„Căci toți se nasc spre a muri,
Și mor spre a se naște".

(Eminescu)

Astfel sufletul trebuie să treacă prin nenumărate corpuri, călătorind de-a lungul veșniciei prin forme mereu superioare sau inferioare, potrivit cu faptele pe care le-a săvîrșit mai înainte. Înșiși zeii sînt muritori, căci ei nu sînt decît o parte din sistemul existent al unei lumi menite să piară. Mii și mii de zei au apărut și au dispărut în valurile timpului; căci timpul e mai presus de zei.

Această călătorie a sufletului dintr-un corp într-altul este obîrșia tuturor relelor. Prin ea se explică toată suferința, inegalitatea soartei și deosebirile de caracter din lumea aceasta. Chiar geniul, talentul, superioritatea înnăscută, nu sînt decît rezultatul unor deprinderi și aptitudini formate și dezvoltate în decursul a nenumărate existențe anterioare. Tot astfel suferințele de tot felul și viețile sînt urmările faptelor săvîrșite de suflet în corpuri anterioare; aceste fapte au asupra sufletului o putere de neînvins.

Astfel sufletul are de suportat numai urmările propriilor sale fapte. El e purtat încoace și încolo pe oceanul de renașteri în voia unei puteri pe care el singur a pus-o în mișcare, dar împotriva căreia nu mai poate lupta, fiindcă acțiunea acestei puteri atîrnă de faptele săvîrșite în trecut. Pe aces-

tea sufletul nu le poate schimba și nici măcar nu-și mai reamintește de ele [a].

Despre *karman*, această legătură indisolubilă dintre faptă și destin, găsim în literatura hindusă cugetări admirabile prin adîncimea și prin forma lor, care rivalizează cu cele mai frumoase perle din literatura clasică. Iată cîteva:

„Fapta pe care a săvîrșit-o odinioară cineva doarme împreună cu el cînd doarme și-l însoțește atunci cînd merge; căci e nedezlipită de suflet" (II, 126).

„După cum vițelul își găsește mama chiar și într-o mie de vaci, tot astfel fapta săvîrșită odinioară îl urmează pe făptuitor" (II, 125).

„După cum umbra și lumina sînt veșnic strîns legate una de alta, astfel fapta și făptașul sînt prinși unul de altul" (II, 127) [105].

Învățătura despre *karman* are o însemnătate covîrșitoare în etica budistă. Foarte multe legende și predici, atribuite chiar lui Buddha, se referă la *karman* și servesc ca să arate cum se înlănțuiesc între ele faptele dintr-o existență cu cele din existențele anterioare sau următoare. Dacă alții ne fac rău, aceasta-i numai rodul vreunei fapte a noastre *(karman)*; deci, de ce să ne mîniem pe ei? Suferințele ființelor sînt în legătură cu *karman*. Așa se explică de ce le merge bine la atîția oameni răi și dimpotrivă suferă atîția oameni aleși [106].

Budiștii spun că obîrșia tuturor suferințelor este *dorința* și o numesc *setea*, care conduce de la o existență la alta. Această călătorie neîntreruptă, numită *samsāra*, este oceanul, pe țărmul opus al căruia se întrezărește *nirvāṇa*. Cuvîntul acesta înseamnă: stingerea flacării vieții, liberarea finală de renașteri și contopirea cu sufletul universal sau Brahmā [107].

[a] Credința în transmigrațiunea sufletului o găsim și la Platon în dialogul său *Timeu* (72—73) și la Virgiliu în cîntul al șaselea al *Eneidei* (vv. 680—751). Aici e descrisă condiția unor suflete, care, după ce trec printr-un fel de purgatoriu timp de o mie de ani, se urcă iarăși din regiunile inferioare pe pămînt și ocupă corpuri noi. Înainte însă de-a părăsi lumea umbrelor, sufletele se îngrămădesc pe țărmul fluviului Lethe, ca să bea din el apa uitării (*Aen.*, VI, 714).

Se pare că și evreii au cunoscut ceva din învățătura aceasta, judecînd după întrebarea pe care o pun Mîntuitorului: „Cine a păcătuit, omul acesta, sau părinții lui, că s-a născut orb?" (*Ioan*, 9, 2). În caz că a păcătuit el, aceasta nu se putea întîmpla decît într-o existență anterioară (cf. W. MONIER, *Indian Wisdom*, p. 68, n. 1).

Cu privire la *dorință* dăm, în traducere liberă, două strofe din celebra epopee *Mahābhārata:* „Celui care îmbătrînește, îi îmbătrînește părul; celui care îmbătrînește, îi îmbătrînesc dinții; ochii și urechile îi îmbătrînesc: numai dorința rămîne veșnic tînără“ [108].

Cine leapădă dorința, pe care cu greu o părăsesc cei proști, care nu îmbătrînește împreună cu cel care îmbătrînește — această boală care nu ia sfîrșit decît odată cu viața — acela dobîndește pacea“ [109].

Dorința și păcatul alcătuiesc întreaga activitate pămîntească; acestea sînt valurile din care-i salvat acela care a ajuns la *nirvāṇa.*

Această învățătură despre faptă, predicată de către budiști pe toate cărările și la toate răspîntiile, este încă o taină mare în *Upaniṣade.*

Bṛhad-Āraṇyaka-Upaniṣad (IV, 3—4) zugrăvește destinele sufletului într-un mod unic în literatura indiană și poate chiar în cea universală. Aici găsim dezvoltată pentru întîia oară în mod clar și învățătura despre călătoriile sufletului și, în strînsă legătură cu aceasta, învățătura sa etică despre *karman*, fapta care trebuie să-și aibă urmările cu siguranța unei legi a naturii. Iată acel pasaj: „Cînd sufletul iese din corp, îi urmează suflul vieții; după acesta ies toate simțurile împreună cu conștiința. Sufletul însă este înzestrat cu cunoaștere. De el rămîn lipite cunoștințele și faptele, experiențele vieții de mai înainte [a]. După cum meșterul ia o bucată de aur și face din ea altă formă, cu totul nouă și mai frumoasă, tot astfel sufletul, după ce a lepădat corpul și s-a liberat de neștiință, își face aici o formă cu totul alta, și mai frumoasă, aceea a unui spirit strămoșesc, a unui *Gandharva*, a unui brahman, a unui zeu, a unui om sau a oricărei alte ființe ... După faptele pe care le-a săvîrșit, după felul cum s-a purtat, așa devine el; cine a făcut bine, se naște ca ființă bună; cine a făcut rău, ca ființă rea. De aceea se spune:

Omul e zidit pe lumea aceasta în întregime din dorință;
și după cum îi e dorința, așa e și hotărîrea sa; și după cum îi e hotărîrea, așa săvîrșește el fapta; și după cum săvîrșește fapta, așa îi este și soarta“ [b].

*

[a] Cf. Platon.
[b] *Bṛhad-Āraṇyaka-Upaniṣad*, IV, 4, 2—5.

Învățătura despre *karman* formează și obiectul multor cugetări și povestiri admirabile din *Mahābhārata.* Astfel e, de pildă, *Povestea faptei omenești*, pe care o redăm aici prescurtată:...[110].

*

Nu mai puțin interesantă este și povestea următoare, tot din *Mahābhārata* (XIII, 1): O bătrînă evlavioasă, soția unui brahman, găsește într-o zi pe fiul ei mort. Îl mușcase un șarpe. Un vînător tîrăște după el șarpele legat de o sfoară și întreabă pe bătrînă cum să-l omoare pe ucigașul fiului ei. Bătrîna răspunde: prin omorîrea șarpelui n-are să învie copilul, și nici bine n-ar putea să iasă din aceasta; cine omoară o ființă se încarcă numai cu păcat. Vînătorul obiectează că e bine să omori pe dușman; doar și Indra l-a omorît pe Vṛtra. Însă bătrîna nu vede nimic bun în chinuirea și omorîrea dușmanilor. Atunci se amestecă în vorbă și șarpele, spunînd că n-are nici o vină în moartea băiatului. Zeul Morții este acela care s-a folosit de șarpe ca de un instrument. În timp ce șarpele și vînătorul se ceartă cu privire la faptul dacă șarpele a pricinuit sau nu moartea copilului, se ivește Zeul Morții și declară că nici șarpele, nici el însuși nu e de vină că a murit băiatul, ci Destinul; căci tot ce se întîmplă e datorită lui; tot ce există, există prin el. Cum sînt mînați norii încoace și încolo de vînt, tot astfel stă și moartea în puterea Destinului. În timp ce vînătorul stăruie în părerea sa că atît șarpele cît și Zeul Morții au pricinuit moartea copilului, apare Destinul însuși și declară: nici eu, nici Zeul Morții, nici șarpele acesta nu avem vreo vină în pieirea unei ființe; nu noi sîntem pricina. Fapta *(karman)* este aceea care ne-a împins la aceasta; nu e nici o altă cauză a morții sale; el a fost omorît prin propria sa faptă ... După cum olarul formează tot ce vrea dintr-un bulgăre de lut [a], tot astfel omul are parte numai de acea soartă pe care și-a pregătit-o singur prin fapta sa. După cum umbra și lumina sînt veșnic strîns legate una de alta, tot așa e strîns legată și fapta de făptuitor prin tot ce a săvîrșit el singur".

Atunci bătrîna se mîngîie cu gîndul că moartea fiului ei este urmarea inevitabilă a propriului său *karman* și al ei.

[a] Cf. aceeași admirabilă comparație în *Noul Testament*, *Rom.*, 9, 21.

Şi legislaţia hindusă, aşa cum o găsim în celebra carte de legi a lui Manu, se bazează, în ceea ce priveşte codul penal, în întregime pe învăţătura despre *karman.*

Acestea sînt credinţele străvechi ale grecilor, romanilor şi hinduşilor cu privire la destin. Ele erau adînc înrădăcinate în sufletul fiecărui om, de orice condiţie socială ar fi fost şi în orice epocă ar fi trăit.

*

Cu desăvîrşire altfel stau lucrurile în *Vechiul* şi în *Noul Testament.*

În *V.T.* grecesc *(Septuaginta)* cuvîntul τύχη „noroc, soartă" se găseşte numai în trei locuri:

Geneza, 30, 11: „Cu noroc!", a zis Leia. De aceea i-a pus numele *Gad* (Noroc).

II-*Macc.*, 7, 37: „Ca şi fraţii mei, eu îmi dau trupul şi soarta pentru legile strămoşeşti". Însă aici există varianta ψυχην „suflet", care se potriveşte mai bine, căci e în opoziţie cu „corp", ca în rom. „cu trup şi suflet".

Al treilea pasaj (*Is.*, 65, 11—12), arată clar că τύχη este o divinitate păgînă: „Dar pe voi, care părăsiţi pe Domnul. care uitaţi muntele meu cel sfînt, care puneţi o masă « Norocului » *(Gad)* şi umpleţi un pahar în cinstea « Soartei » *(Meni)*, vă sortesc sabiei".

Cu excepţia acestor trei pasaje, cuvintele „soartă", „noroc", „întîmplare" nu se găsesc în *Septuaginta.* De la început pînă la sfîrşit este vorba numai şi numai de Dumnezeu:

„Înainte ca să se fi născut munţii şi înainte ca să se fi făcut pămîntul şi lumea, din veşnicie în veşnicie, tu eşti Dumnezeu!" (*Ps.*, 90, 12).

„Tu întorci pe oameni în ţărînă ... îi mături ca un vis: dimineaţa sînt ca iarba, care încolţeşte iarăşi; înfloreşte dimineaţa şi creşte iar seara este tăiată şi se usucă" (*Ps.*, 90, 3, 5).

„Al Domnului este pămîntul cu tot ce este pe el, lumea şi cei ce o locuiesc! Căci el l-a întemeiat pe mări şi l-a întărit pe rîuri"(*Ps.*, 24, 1, 2).

„Căci Domnul este mare şi foarte vrednic de laudă. El este mai de temut decît toţi dumnezeii. Căci toţi dumnezeii popoarelor sînt nişte idoli" (*Ps.*, 96, 4, 5).

Ce loc mai poate avea destinul sau întîmplarea, cînd totul în lumea aceasta este sub conducerea unică a lui Dumnezeu? Fericirea celor puternici și răi și nefericirea celor umili și virtuoși nu mai sînt consecința destinului sau a norocului orb, nici a vreunei fapte săvîrșite într-o altă existență. În adînca sa descurajare *Eclesiastul* pronunță cuvîntul „deșertăciune", dar nu „destin":

„O, deșertăciune a deșertăciunilor! Totul este deșertăciune!" (*Ecl.*, 1, 2).

„Ce folos are omul din toată truda pe care și-o dă sub soare?" (*Ecl.*, 1, 3).

„Eu, Eclesiastul am fost împărat peste Israel, în Ierusalim" (*ibid.*, 12).

„Mi-am pus inima să cercetez și să adîncesc cu înțelepciune tot ce se întîmplă sub ceruri; iată o îndeletnicire plină de trudă, la care supune Dumnezeu pe fiii oamenilor" (*ibid.*, 13).

„Am văzut tot ce se face sub soare; și iată că totul este deșertăciune și goană după vînt!" (*ibid.*, 14).

Un grec sau un roman ar fi vorbit aici despre destin. *Eclesiastul* nu uită nici o clipă de existența lui Dumnezeu:

„Și faptul că un om mănîncă și bea și duce un trai bun în mijlocul întregii sale munci, este un dar al lui Dumnezeu" (*Ecl.*, 3, 13).

„El dă omului plăcut lui înțelepciune, știință și bucurie; dar celui păcătos îi dă grijă să strîngă și s-adune, ca să dea celui plăcut lui Dumnezeu!" (*Ecl.*, 2, 26).

Răutatea și nelegiuirea, pe care le vede *Eclesiastul* pe pămînt, își vor primi răsplata de la Dumnezeu:

„Am mai văzut sub soare că în locul rînduit pentru judecată domnește nelegiuirea și că în locul rînduit pentru dreptate este răutate. Atunci am zis în inima mea: Dumnezeu va judeca și pe cel bun și pe cel rău; căci el a sorocit o vreme pentru orice lucru și pentru orice faptă" (*Ecl.*, 3, 16, 7).

„Cînd vezi în țară pe cel sărac năpăstuit și jefuit în numele dreptului și dreptății, să nu te miri de lucrul acesta! Căci peste cel mare veghează altul mai mare și peste ei toți cel prea înalt" (*Ecl.*, 5, 8).

„Măcar că păcătosul face de o sută de ori răul și stăruiește multă vreme în el, eu știu că fericirea este pentru cei ce se tem de Dumnezeu și au frică de el" (*Ecl.*, 8, 12).

„Căci Dumnezeu va aduce orice faptă la judecată și judecata aceasta se va face cu privire la tot ce este ascuns, fie bun, fie rău" (*Ecl.*, 12, 14).

Același lucru îl spune și Psalmistul:

„El judecă lumea cu dreptate, judecă popoarele cu nepărtinire" (*Ps.*, 9, 8).

„Dacă cei răi înverzesc ca iarba și dacă toți cei ce fac răul înfloresc, este numai ca să fie nimiciți pe vecie" (*Ps.*, 92, 7).

Cei nefericiți nu sînt jucăria întîmplării sau a destinului. Dumnezeu veghează asupra lor și ascultă ruga celor care-l caută:

„Domnul este scăparea celui asuprit, scăpare la vreme de necaz" (*Ps.*, 9, 9).

„Domnul este aproape de cei cu inima frîntă și mîntuiește pe cei cu duhul zdrobit" (*Ps.*, 9, 18).

„Domnul scapă sufletul robilor săi, și nici unul din cei ce se încred în el nu este osîndit" (*Ps.*, 34, 22).

La fel vorbește și *Eclesiastul*:

„Eu știu că fericirea este pentru cei ce se tem de Dumnezeu și au frică de el" (*Ecl.*, 8, 12).

„Am văzut că cei neprihăniți și înțelepți și faptele lor sînt în mîna lui Dumnezeu" (*Ecl.*, 9, 1).

Astfel de pasagii se găsesc cu sutele în *Vechiul Testament*. Ele ne arată mai clar decît orice argumentare că destinul, divinitatea supremă a lumii păgîne, era complet ignorat în lumea în care avea să apară Isus.

*

În concepția hindusă suferințele omului, chiar cînd e virtuos, sînt rodul faptelor rele, pe care le-a săvîrșit într-o altă existență [111]; în *Noul Testament* suferințele celor drepți sînt chezășia fericirii viitoare:

„Fericiți cei ce plîng, căci ei vor fi mîngîiați" (*Mt.*, 5, 4).

„Veniți la mine toți cei trudiți și împovărați, și eu vă voi da odihnă" (*Mt.*, 11, 28).

Celor întristați de orînduirea nedreaptă din lumea aceasta Isus le spune: „Mulți din cei dintîi vor fi cei din urmă și mulți din cei din urmă vor fi cei dintîi" (*Mt.*, 19, 30).

Asupra omului nu mai apasă destinul inexorabil. El nu mai este răspunzător decît de propriile sale fapte, săvîrșite

într-o singură existență. Nici o umbră a vreunei nelegiuiri ignorate de el nu-i întunecă viața. Strămoșii săi nu-i pot transmite nici binecuvîntarea, dar nici blestemul păcatelor lor, cum am văzut că era concepția la vechii elini.

Dar nu numai atît: chiar și consecința faptei rele, pe care a săvîrșit-o omul singur și pentru care este răspunzător numai el, poate fi oprită prin pocăință și rugăciune; în fața răzbunării zeilor și a destinului neînduplecat se ridică îndurarea și iertarea lui Dumnezeu. Pocăință, milă, iertare: iată trei elemente care nu se găsesc în religia păgînă; zeii grecilor și ai romanilor și forța oarbă a destinului nu le cunosc.

*

Ca și în *Vechiul Testament*, cuvintele „noroc", „destin", „întîmplare" lipsesc cu desăvîrșire în *Noul Testament*. În locul zeilor și al destinului domnește și aici atotputernicia lui Dumnezeu. El e acela care veghează asupra tuturor și nimic din cîte se întîmplă în lume nu e fără știință și voia lui: „Căci cine poate sta împotriva voiei lui?" (*Rom.*, 9, 19).

Iată și un pasaj în vădită antiteză cu păgînismul: „Nu vă îngrijorați, dar, zicînd: Ce vom mînca? sau Ce vom bea? sau Cu ce ne vom îmbrăca? Fiindcă toate aceste lucruri neamurile le caută. Tatăl vostru cel ceresc știe că aveți trebuință de ele. Căutați mai întîi împărăția lui Dumnezeu și neprihănirea lui; și toate aceste lucruri vi se vor da pe deasupra" (*Mat.*, 6,31—33).

Vechiul Testament ignorează destinul și întîmplarea; *Noul Testament* evită să le menționeze. Într-adevăr, am văzut mai sus că în epoca elenistică și în cea romană fiecare oraș își avea soarta sa protectoare, *Tyche* sau *Fortuna*. Aceasta fiind deci o divinitate prin excelență păgînă, se explică de ce nu se pomenește nicăieri în *N.T.* cuvîntul *Tyche*, nici măcar cu înțelesul obișnuit de „întîmplare".

Pentru concepția creștină *Tyche* este ceva tot așa de păgîn și-i un idol la fel ca și oricare din nenumăratele divinități ale panteonului greco-roman, deopotrivă de ignorate de *Noul Testament* ca și de cel *Vechi*[a].

[a] Nume de zei ca Zeus, Artemis etc. se găsesc extrem de **rar** și numai în *Faptele Apostolilor*, exact la fel cum nu găsim aproape **deloc** la scriitorii greci și romani contemporani numele biblice.

Aşadar, cauza pentru care cuvîntul *tyche* „noroc, soartă", nu se găseşte în *Noul Testament*, este tocmai antiteza dintre creştinism şi cultul păgîn, în care *Tyche* sau *Fortuna* constituia partea cea mai esenţială din acea epocă.

Creştinismul şi panteonul greco-roman sînt două planuri care nu se întîlnesc şi nu se pot întîlni; sînt două lumi care se exclud: una este cetatea lui Dumnezeu, în afară de care nu mai există nici o altă putere; cealaltă este cetatea zeilor, care se clatină şi se prăbuşeşte din temelie sub formidabila expansiune a creştinismului, aşa cum se prăbuşeşte în cele din urmă şi împărăţia romană, spre a face loc altor alcătuiri [112].

TRADUCERI

RITUALUL ÎNMORMÎNTĂRII ÎN RIG-VEDA

Notiță introductivă

O caracteristică esențială a civilizației indoeuropene este cultul morților, atît de important la hinduși, la greci și la romani.

Dăm aici traducerea a două imnuri din *Rig-Veda* (X, 14 și 18)[114], care constituie cel mai vechi document privitor la ritualul înmormîntării, ritual care, în unele privințe, s-a păstrat pînă azi la toate popoarele indoeuropene.

ऋग्वेदसंहिता

RIG-VEDA, X, 14

1. Cinstește prin jertfă pe regele Yama, care a plecat spre înălțimile cerești, care a deschis multora calea, fiul lui Vivasvat, care adună pe oameni [a].

2. Yama ne-a arătat cel dintîi drumul; pajiștea unde au plecat odinioară strămoșii noștri — acolo vom pleca și noi, cei născuți în urmă, pe cărările [b] lor.

[a] Versurile 1—6 se adresează lui Yama, zeul morții; versurile 7 și urm. se adresează cînd mortului, cînd lui Yama. — *Înălțimile cerești*, unde-i lăcașul fericiților. — *Vivasvat*: zeul luminii. — *Care adună pe oameni* (Yama): cf. la greci Ἑρμῆς Ψυχαγωγός, zeul care conduce sufletele morților în infern; de asemenea HORAȚIU, *Od.*, 1, 10, 17—19: *Tu pias laetis animas reponis|sedibus virgaque levem coerces|aurea turbam.*

[b] *Pajiștea-drumul-cărările:* cuvinte care arată îndeletnicirea de păstori a străvechilor hinduși.

3. Matali [a], înviorat de Kavyași, Yama de Aṅgirași, Bṛhaspati de Rikvani, și aceia pe care i-au înviorat zeii și aceia care bucură pe zei, unii prin *svaha*, alții prin *svadha*.

4. O, Yama, așează-te pe așternutul acesta (de iarbă sfîntă) împreună cu Aṅgirașii și cu Manii [b]. Invocările rostite de cîntăreți să te aducă aici; bucură-te, rege, de ofrandă.

5. O, Yama, vino cu venerabilii Aṅgirași, bucură-te aici, împreună cu urmașii lui Virupa [c]. Îl chem (și) pe tatăl tău, pe Vivasvat; așează-te pe așternutul (de iarbă sfîntă), lîngă jertfă, și bucură-te.

6. Cei nouă Aṅgirași, strămoșii noștri, Atharvani [d], Bhṛgavași, veneraţi cu Soma, — să avem parte de bunăvoința acestor venerabili, de favoarea lor.

7. Pleacă, pleacă, pe cărările străvechi, unde au plecat odinioară strămoșii noștri [e]; să-i vezi pe cei doi regi care se bucură de jertfă, pe Yama și pe zeul Varuṇa.

8. Unește-te cu strămoșii, cu Yama, cu fericirea în cerul cel mai înalt. După ce vei lepăda păcatele, întoarce-te acasă și unește-te cu un corp [f] strălucitor.

9. Daţi-vă la o parte, faceţi loc și împrăștiaţi-vă. Strămoșii i-au făcut loc. Yama îi dă un lăcaș de odihnă, însemnat prin zile, ape și lumini [g].

10. Treci în fugă pe lîngă cei doi ciini [h] vărgaţi, cu patru ochi, din rasa (cățelei) Sarama, pe cărarea care duce la ţintă; apoi du-te la strămoșii tăi darnici, care se desfată la același ospăţ împreună cu Yama.

[a] *Matali*, divinitate din preajma lui Yama. — *Înviorat:* prin ofrande. — *Kavyași:* o clasă de zei. — *Aṅgirași:* semizei, strămoși ai oamenilor, invocaţi odată cu Yama. — *Bṛhaspati* „stăpînul rugii", divinitate care personifică puterea evlaviei. — *Rikvani:* cîntăreți divini. — *Svaha:* exclamație de jertfă. — *Svadha:* o jertfă.

[b] *Manii:* strămoșii.

[c] *Urmașii lui Virupa:* Aṅgirașii. — *Bucură-te:* desfată-te.

[d] *Atharvani:* străvechii preoți ai focului, deveniți zei. — *Bhṛgavașii:* neamul mitologic al lui Bhṛgu.

[e] În perioada vedică morții erau înmormîntaţi sau arși. Versul era rostit în timp ce mortul era pe năsălie. — *Varuṇa:* zeu din mitologia vedică.

[f] *Unește-te cu un corp:* reincarnează-te.

[g] *Zile, ape și lumini:* pasaj obscur.

[h] *Cei doi ciini:* cf. Cerberul din mitologia greacă.

11. O, rege Yama, încredințează-l celor doi cîini ai tăi, cu patru ochi, care stau de veghe, păzind cărarea, privind la oameni, și dă-i acestuia izbăvire [a] și lipsă de durere.

12. Solii bruni ai lui Yama [b], cu nasul lat, care pun stăpînire pe viața altuia, care trec pe dinaintea oamenilor, să ne dea acum aici o viață fericită, spre a privi soarele.

13. Tescuiți Soma pentru Yama, turnați jertfa lui Yama; jertfa purtată de Agni [c] se îndreaptă gătită spre Yama.

14. Turnați pentru Yama jertfa de unt topit și înaintați; el, între zei, să ne dea de trăit o viață lungă.

15. Turnați regelui Yama jertfa cea mai dulce. Închinare Rșilor [d] străvechi, care au arătat odinioară calea.

RIG-VEDA, X, 18

1. O, zeu al morții [e], pleacă departe, pe cărarea ta, deosebită de acea care duce la zei. Ție îți vorbesc, care ai ochi, care auzi; nu ne vătăma copiii și bărbații.

2. Voi, credincioși, care ați venit și ați șters urma morții, să dobîndiți pe viitor viață lungă, s-aveți parte de mulți urmași, să fiți bogați, curați, neprihăniți.

3. Cei vii de aici s-au despărțit de cei morți. Invocarea zeilor ne-a fost azi cu noroc. Am venit dispuși la joc și la veselie, dobîndind pe viitor viață lungă.

4. Eu pun acest hotar pentru cei vii; nimeni altul dintre aceștia să nu meargă spre această țintă. Să trăiască o sută de ani îndelungați. Opriți moartea prin piatra (de hotar) [f].

5. După cum se înșiră zilele una după alta, după cum anotimpurile vin unul după altul, în ordine, după cum ceea

[a] *Încredințează-l*, etc.: „Spune cîinilor tăi, care păzesc, să-l lase să treacă". — *Dă-i acestuia izbăvire*, etc.: cf. ritualul înmormîntării la creștini.

[b] *Solii lui Yama:* cei doi cîini. — *Să ne dea o viață fericită:* să ne lase să trăim. — *Aici:* pe pămînt.

[c] *Agni:* zeul focului, care duce jertfa la zei. — *Soma:* băutura favorită a zeilor, stoarsă dintr-o plantă.

[d] *Rșii:* înțelepți străvechi, veneraţi ca niște zei.

[e] *Zeu al morții:* scr. Mrityu.

[f] Versurile 4—6 exprimă urarea ca cei adunați să mai trăiască mulți ani. — *Hotar:* preotul așează o piatră între cei adunați și mort sau groapă. Acesta-i hotarul celor două împărății: a vieții și a morții.

ce urmează nu lasă în urmă ceea ce-i înainte, tot așa, o, Creatorule, orînduiește bine viețile acestora.

6. Să ajungeți la adînci bătrînețe cei care doriți viață lungă, înșirîndu-vă unul după altul (toți) cîți sînteți. Creatorul, care crează frumos, să vă dea tuturor viață lungă de trăit.

7. Aceste femei, care nu sînt văduve, să ia unsoare, unt topit; fără lacrimi, fără durere, frumos gătite, să pășească mai întîi ele spre patul conjugal.

8. Ridică-te, femeie, spre lumea celor vii; tu stai culcată lîngă un mort; vino; ai sfîrșit căsătoria cu soțul tău, care te-a pețit, care te-a luat de mînă (odinioară) [a].

9. Am luat din mîna mortului arcul, ca să ne fie spre mărire, spre putere. Tu ești acolo, noi aici. Să biruim cu vitejie pe toți dușmanii (noștri) răuvoitori.

10. Intră în pămîntul acesta întins și bun, mama noastră; moale ca lîna e pămîntul feciorelnic pentru cel darnic la jertfă; să te ocrotească de sînul putrezirii.

11. O, pămîntule, deschide-te; nu apăsa asupra lui; fii prietenos cu el și ajută-l; acopere-l, pămîntule, ca mama pe copilul ei cu haina [b].

12. Pămîntul să stea bine deschis. O mie de stîlpi să se înalțe (ca sprijin); încăperile tale să picure de grăsime; totdeauna să ne ocrotească aici.

13. (Îți) întăresc pămîntul; pun în jurul tău bulgării aceștia (de pămînt); să n-am de suferit vreun rău din pricina aceasta. Strămoșii (tăi) să-ți sprijine această scîndură [c]. Aici să-ți zidească Yama locuința (ta).

14. Gîndul mi-i pironit la ziua de mîine, ca penele de săgeată; dar îmi înfrînez vorba [d] despre viitor, ca pe un cal cu frîul.

[a] În versurile 7—9 se descrie ritualul prin care văduva e despărțită de mort; acestuia i se ia din mînă arcul, semnul vitejiei.

[b] Versurile 10—13 cuprind ritualul înmormîntării.

[c] Scîndură sau lespede de piatră, care acoperă groapa și împiedică bulgării de pămînt de a cădea pe mort.

[d] *Vorba:* gîndul.

विक्रमोर्वशी

PURŪRAVAS ŞI URVAŚI

Basm indian

Notiţă introductivă

Purūravas şi Urvaśi este un basm străvechi, de origine liturgică şi se găseşte în *Rig-Veda*, X, 95[116]. Imnul acesta este o poezie alcătuită din 18 strofe, sub formă de dialog, între regele muritor Purūravas şi zîna Urvaśī.

Povestirea este obscură, adesea cu totul neînţeleasă. Din fericire, ea e foarte răspîndită în literatura indiană, aşa că putem completa întrucîtva povestea din *Rig-Veda* [a]. O regăsim în *Śatapatha-Brāhmaṇa* [b], în *Kathaka* aparţinînd textului *Yajur-Veda cel Negru* [c], în opere de exegeză vedică, în *Harivaṃśa* [d], în *Viṣṇu-Purāṇa* [e] şi în celebra colecţie de poveşti în versuri *Kathāsaritsāgara* a lui Somadeva. Cel mai mare poet al Indiei, Kālidāsa [f], a făcut din basmul acesta una din dramele sale[117].

Despre însemnătatea basmului *Purūravas şi Urvaśi* pentru folclorul universal şi mai ales pentru cel românesc, cf. L. Şăineanu, *Basmele Române*, Bucureşti, 1895.

[a] *Rig-Veda* este o colecţie de 1028 de imnuri. Este cea mai veche şi cea mai importantă operă din literatura vedică a brahmanilor.

[b] *Brāhmaṇa* sînt tratate teologice cu privire la jertfă. — *Śatapatha-Brāhmaṇa* „brāhmaṇa cu o sută de cărări", numită astfel fiindcă-i alcătuită din 100 de „lecţii", este cel mai însemnat tratat teologic din grupa „Brāhmaṇa".

[c] *Yajur-Veda Negru* este o operă teologică la fel ca *Brāhmaṇa*; cuprinde însă şi *mantra* (formule în versuri pentru rugăciuni şi descîntece). — *Kathaka* este o redacţiune specială a textului lui *Yajur-Veda Negru*.

[d] *Harivaṃśa* este o anexă a marii epopei *Mahābhārata*. Această anexă singură cuprinde 16 374 de strofe din cîte două versuri; deci mai mult decît *Iliada* şi *Odiseea* la un loc.

[e] Cuvîntul *Purāṇa* înseamnă „poveste veche", de natură religioasă, referitoare mai ales la Śiva şi Viṣṇu, principalele divinităţi ale hinduismului.

[f] Kālidāsa trăieşte în veacul al IV-lea sau al V-lea e.n., în timpul domniei lui Candragupta al II-lea.

Povestea din *Śatapatha-Brāhmaṇa* (11, 5, 1, 1—17) e confuză, greoaie, cu repetiri și fără stil. O dăm mai jos în traducere liberă, lăsînd la o parte unele pasagii obscure și enigmatice, precum și acele referitoare la ritualul focului.

PURŪRAVAS ȘI URVAȘÎ

Zîna Urvaśī îl îndrăgi pe Purūravas, și-l luă de soț. Dar îi zise: „Să mă bați de trei ori pe zi cu o nuia, să nu te culci cu mine fără voia mea și să nu te văd gol. Așa-i felul nostru, al femeilor". Ea trăi mult timp împreună cu el și rămase grea. Atunci Gandharvașii [a] grăiră: „Urvaśī stă prea mult printre oameni. Să ne gîndim cum să facem, ca să se-ntoarcă înapoi". Ea avea doi miei legați de pat. Gandharvașii îi furară unul (din ei). Atunci ea zise: „Ah, mi-au furat copilul [b], ca într-un loc pustiu și fără bărbat". La fel vorbi și cînd îi furară al doilea miel. Atunci soțul ei se gîndi: „Cum se poate ca să fie fără bărbat și pustiu locul unde mă aflu eu?" Și sări din pat, așa gol cum era; căci i se părea prea lungă zăbavă, ca să mai arunce vreo haină pe el. Deodată Gandharvașii făcură să apară un fulger și zîna îl văzu gol, ca în plină zi. Atunci ea se făcu nevăzută, spunînd: „Mă întorc de unde am venit". Cînd văzu că nu mai e, Purūravas plin de dorul ei cutreieră ținutul, pînă ajunse la un lac acoperit cu lotuși, pe care înotau niște zîne prefăcute în lebede. Cînd îl văzu, Urvaśī, care se afla printre ele, grăi: „Iată bărbatul cu care am trăit împreună". Zînele spuseră: „Să ne arătăm lui". Zicînd acestea, își luară din nou înfățișarea (adevărată). Atunci Purūravas o cunoscu și-i zise: „Hei, femeie cu inima crudă, stai să vorbim amîndoi. Încă nu ne-am bucurat stînd la sfat amîndoi cît e ziua de lungă" [c]. Dar ea îi răspunse: „Ce să fac cu vorbele tale? Eu am plecat ca cea dintîi aurora [d]. Tu n-ai făcut ce ți-am spus. Acum nu mă mai poți avea. Întoarce-te dar acasă". Atunci el grăi abătut: „Azi sau

[a] *Gandharvașii* sînt divinități ale pădurilor și cîmpiilor. Mai tîrziu ei sînt cîntăreții divini în cerul lui Indra.

[b] Mielul îi era drag ca un copil.

[c] Traducerea acestui vers este aproximativă. Se găsește și în *Rig-Veda*, 10, 95, 1.

[d] Adică: „pentru totdeauna".

mă spînzur, sau m-arunc într-o prăpastie. Apoi mă vor mînca lupii sau cîinii"[a]. Atunci ea îi zise: „Nu muri, Purūravas, nu te arunca în prăpastie, nu vreau să te sfîşie lupii cei grozavi. Nu e prietenie cu femeile: inima lor e de hienă. Întoarce-te dar acasă". Astfel îşi vorbiră ei. Totuşi inima zînei fu mişcată puţin, şi ea grăi: „Să vii după un an, ca să dormi cu mine o noapte. Ţi se va naşte atunci un fiu".

După un an Purūravas veni la nişte palate de aur. Gandharvaşii îl poftiră să intre; apoi îi trimiseră zîna. Dînsa grăi: „Mîine Gandharvaşii îţi vor da voie să ceri ceva. Atunci tu să spui că doreşti să fii ca ei". A doua zi, cînd Gandharvaşii îi spuseră să-şi aleagă ceva, Purūravas zise: „Vreau să fiu la fel ca voi". Aceia grăiră: „Chipul sfînt al focului[b] nu se află printre oameni, pentru ca, jertfind, prin el Purūravas să devină ca unul din noi". Atunci ei puseră foc într-o oală şi i-o dădură, zicînd: „După ce vei aduce jertfă cu el, vei fi ca noi". Purūravas luă focul şi ducîndu-se într-o pădure îl îngropă acolo. Apoi se întoarse la Gandharvaşi, care îl învăţară ritualul focului, cum să-l aprindă şi ce să pună pe el. Purūravas făcu întocmai, aduse jertfa focului[c] şi deveni un Gandharva.

UPANIŞADELE [118]

Notiţă introductivă

Upanişadele sînt tratate filosofice care aparţin *Vedelor*[d]. Ele alcătuiesc Vedānta[e], adică „sfîrşitul *Vedei*" şi apar la finele perioadei vedice.

Cuvîntul *upanişad* derivă din verbul *upa-ni-şad* „a se aşeza lîngă cineva" şi însemna la origine aşezarea discipolului lîngă învăţător,

[a] Aceasta-i perifraza din *Śatapatha-Brahmāṇa* la versurile obscure din *Rig-Veda*, 10, 95, 14: „Azi voi cădea, spre a nu mă mai întoarce, pentru a pleca foarte departe. Pe urmă voi dormi în sînul Morţii şi mă vor mînca lupii cei înverşunaţi".

[b] Adică: „focul".

[c] Jertfa focului şi cultul morţilor sînt caracterele esenţiale ale religiei brahmanice. Le regăsim la greci şi la romani, fiindcă sînt de origine indoeuropeană.

[d] Prin *Vede* gînditorii indieni înţeleg în primul rînd *Upanişadele*.

[e] Cuvîntul *Vedānta*, care la origină înseamnă *Upanişade*, servi mai tîrziu ca să denumească cel mai celebru dintre cele şase sisteme de filosofie indiană care îşi au rădăcina în *Upanişade* [119].

pentru o comunicare intimă, deci „o ședință intimă" sau „secretă". Din această noțiune de „ședință secretă" s-a dezvoltat mai pe urmă înțelesul de „învățătură secretă", ceea ce se comunică într-o astfel de ședință.

Sinonim cu *upanișad* este cuvîntul *rahasyam*, care înseamnă „mister, secret". În *Upanișade* se găsește adesea îndemnul de-a nu descoperi vreo învățătură unuia care nu e vrednic de ea: „Această învățătură despre Brahmă să o spună un tată fiului său mai mare sau unui discipol iubit: nu însă altcuiva, oricine ar fi, chiar dacă i-ar da întregul pămînt înconjurat de apă și plin de comori".

Există vreo 150 de *Upanișade*. Este însă imposibil de a fixa data vreuneia din ele. *Upanișadele* clasice sînt din sec. VI—I î.e.n. Cele mai vechi și cele mai frumoase sînt în proză și sub formă de dialog, ca la Platon. Iată cîteva din cele mai importante: *Bṛhad-Araṇyaka-Upanișad*, *Chāndogya-Upanișad*, *Īśa-Upanișad*, *Kena-Upanișad*, *Kaṭha-Upanișad* și *Praśna-Upanișad* [120].

În secolul al XVII-lea *Upanișadele* au fost traduse de către prințul Mahommed Dara Schakoh, fratele lui Aurengzeb, din limba sanscrită în cea persană. La începutul secolului al XIX-lea învățatul francez Anquetil Duperron le-a tradus din limba persană în latinește sub titlul *Oupnek'hat*. Iar în 1897 Paul Deussen a publicat la Leipzig *Sechzig Upanishads des Veda*.

Upanișadele se ocupă cu probleme dificile, ca: originea universului, natura sufletului, legătura dintre spirit și materie etc. Principalele întrebări la care se caută un răspuns în orice *Upanișadă* sînt următoarele: 1. Care-i ținta supremă a omului? 2. Care este cauza ultimă a universului? 3. În ce legătură stă această cauză cu lumea? 4. Cum o putem cunoaște?

Învățătura fundamentală a *Upanișadelor* este acea care „în toate timpurile a fost obiectul de batjocură al nerozilor și obiectul meditației nesfîrșite a înțelepților", anume învățătura despre *Unitate* [121], care spune că „orice pluralitate este numai aparentă, că în toți indivizii acestei lumi, oricît de nesfîrșit ar fi numărul sub care se prezintă simultan și succesiv, se manifestă totuși numai una și aceeași ființă, prezentă și identică în ei toți și care există cu adevărat" [a].

Această învățătură, cuprinsă în toate *Upanișadele*, se poate rezuma astfel: „Universul este Brahmă, iar Brahmă este Ātman".

Întreaga gîndire a filosofilor din *Upanișade* se referă la aceste două noțiuni: Brahmă și Ātman.

[a] SCHOPENHAUER, *Grundlage der Moral*, § 22; cf. și W. MONIER, *Indian Wisdom*, p. 36 sq.

Brahmă este principiul creator, cauza primordială a tot ce există: „El e mai subtil decît ceea ce-i subtil şi mai mare decît ceea ce-i mare". „Cei care cunosc pe Brahmă, care-i mai mare decît universul, pe cel mare, infinit, care-i ascuns în toate fiinţele, potrivit cu corpul lor, unicul, care străbate întregul univers, cîrmuitorul, — aceia devin nemuritori".

Ātman înseamnă suflet, eul propriu-zis, în opoziţie cu corpul.

Aceste noţiuni: Brahmă şi Ātman — s-au contopit în filosofia *Upanişadelor*. Celebra învăţătură a lui Śāndilya [122] începe cu cuvintele: „Universul acesta este într-adevăr Brahmă" şi sfîrşeşte prin a declara că Brahmă şi Ātman sînt una: „Cel care săvîrşeşte toate, cel care voieşte toate ... cel care înfăşoară întregul univers... este sufletul din lăuntrul meu, este Brahmă; la el voi ajunge, cînd voi pleca din lumea aceasta".

Această învăţătură şi-a găsit formularea cea mai precisă în celebrele cuvinte din *Upanişade: tat tvam asi* „aceasta eşti tu". „Întregul univers are ca viaţă divinitatea supremă. Această divinitate e adevărul. El e sufletul universal. Acesta eşti tu".

Aceste cuvinte, care au devenit mai tîrziu crezul a milioane de indieni, înseamnă: „Universul şi Brahmă, aceasta eşti tu însuţi"; cu alte cuvinte: „Lumea există numai întrucît se manifestă în lăuntrul tău".

În *Upanişade* se vorbeşte şi despre călătoriile sufletului (Ātman). Autorii lor au alcătuit minunate poeme filosofice cu privire la soarta sufletului omenesc în stările de trezie, visare, somn şi moarte, şi la călătoriile lui pe lumea cealaltă, pînă la liberarea sa finală prin contopirea cu Brahmă. Foarte importantă în această privinţă este *Bṛhad-Āraṇyaka-Upanişad.*

În toate *Upanişadele* se mai găseşte ideea că ştiinţa (cunoaşterea) este ţinta supremă, spre care trebuie să năzuiască omul [123]. Ani de zile serveşte discipolul pe învăţătorul său, pentru a primi de la el vreo învăţătură tainică. Cunoaşterea duce la mîntuire, pentru că ea deosebeşte relativul de absolut, aparenţa de real. Cea mai impresionantă expresie a acestei năzuinţe spre învăţătură se găseşte în admirabila povestire poetică despre Naciketas, din *Kaṭha-Upanişad.*

*

Pentru cercetătorul care urmăreşte istoria gîndirii omeneşti, *Upanişadele* au o însemnătate covîrşitoare. De la învăţăturile *Upanişadelor* porneşte un curent de gîndire la învăţătura neoplatonicienilor şi a creştinilor alexandrini cu privire la *Logos* şi, în fine, trecînd prin Evul Mediu, ajunge la filosofia marelui Schopenhauer.

Ce datorește Schopenhauer indienilor ne-o spune el singur adesea. Platon, Kant și *Vedele* (prin care Schopenhauer înțelege numai *Upanișadele*) îi numește el învățătorii săi. Pe masa lui Schopenhauer stătea deschisă cartea *Oupnek'hat*, din care avea obiceiul de-a citi înainte de-a se culca. Despre această carte el spune: „Ea este lectura cea mai folositoare și cea mai înălțătoare, care-i cu putință pe pămînt; ea a fost mîngîierea vieții mele și va fi și acea a morții mele" [a].

Într-adevăr, în *Upanișadele* mai importante găsim adesea idei originale, cugetări adînci și sentimente nobile, demne de Platon, care justifică pe deplin celebritatea lor, atît în India cît și în Europa. Iată cîteva pasagii:

„Întreg universul acesta este Brahmă; de la el purcede; în el se reîntoarce; în el respiră" [124].

„Tot ce există în acest univers trebuie privit ca înfășurat de marele Stăpîn, ca învălit într-o haină... El e înlăuntrul acestui univers și totuși în afară... El e atotștiutor, cîrmuitor al minții, deasupra tuturor celor existente, cel care există prin sine însuși. El a creat toate lucrurile, așa cum sînt de la începutul veacurilor".

„După cum pînza iese din păianjen, după cum micile scîntei ies din foc, așa purcede din sufletul acesta tot ce respiră, toate lumile, toți zeii și toate ființele".

„Dacă un copac e tăiat, el răsare din nou din rădăcină. Din ce rădăcină răsare din nou muritorul, cînd îl cosește moartea? Rădăcina este Brahmă, care-i cunoaștere și fericire" [125].

„Infinit este acela; infinit este acesta. Din infinit purcede infinitul [b]. Dacă se ia infinitul din infinit, rămîne (totuși) infinitul" [126].

(Traducerea literală este următoarea: „Plin e acela; plin e acesta. Din plin purcede plinul. Dacă se ia plinul din plin, rămîne [totuși] plinul)."

Pasajul acesta, relativ ușor, arată în același timp obscuritatea textului și dificultatea traducerii și mai ales a interpretării. Frumusețea adevărului ascuns în asemenea expresii este, după cum o spun înșeși *Upanișadele*, ca un fulger pe un cer întunecat de nori.

Ceea ce trebuie să ne inspire respectul cel mai adînc față de acești gînditori străvechi ai Indiei este seriozitatea și zelul cu care căutau

[a] A. SCHOPENHAUER, *Parerga und Paralipomena*, § 184.

[b] *Infinit*: de plin sau de răspîndit. — *Acela*: Brahmă, considerat ca independent de orice relații cu lumea aceasta. — *Acesta*: Brahmă în raporturile sale cu lumea aceasta și în atributele sale.— *Din infinit* (considerat drept cauză) *purcede infinitul* (considerat ca efect) (Śaṅkara Ācārya).

să sondeze principiul ultim sau ceea ce Kant ar numi *das Ding an sich*, — fie că-l numim „Unul" sau „Cel ce este", fie că Brahmă sau Ātman.

Upanișadele, spune Schopenhauer, sînt „fructul supremei cunoașteri și înțelepciuni omenești".

Întreaga filosofie a indienilor derivă din ele [127].

कठोपनिषद्

KAȚHA-UPANIȘAD [128]

Notiță introductivă

Kaṭha-Upanișad este una dintre *Upanișadele* cele mai vechi și cele mai importante. Ea se bucură de un renume considerabil în India și e bine cunoscută de acei care studiază literatura sanscrită în Europa.

Kaṭha-Upanișad are două capitole (Adhyāya), cuprinzînd fiecare trei *valli* (paragrafe; *litt.* „liane"). Ea începe cu minunata poveste a lui Naciketas.

Acesta era fiul pios al unui înțelept care-și dăduse toată averea preoților și care într-un moment de supărare își consacrase fiul Zeului Morții, Yama. Naciketas pleacă spre lăcașul lui Yama și acolo cîștigă favoarea acestuia, care îi spune să-și aleagă trei daruri. Cea dintîi favoare pe care o cere tînărul, este ca să fie redat vieții și să-și vadă tatăl împăcat din nou; a doua favoare este ca să cunoască focul prin care se dobîndește cerul. Cînd însă zeul îi cere să-și spună a treia dorință, Naciketas i se adresează astfel: „Unii spun că, după ce moare omul, sufletul mai există, alții că nu. Aș dori să aflu aceasta de la tine. Aceasta-i al treilea dar". Zeul Morții încearcă să-l facă să renunțe și-l roagă să-și aleagă oricare alt dar, afară de acesta; dar tînărul stăruie în cererea sa de a fi luminat cu privire la misterele lumii de dincolo. Yama cedează în cele din urmă și vorbește pe larg despre chestiunea dorită, în strofele din *valli* II.

*

Problema de care se ocupă *Kaṭha-Upanișad* este următoarea: Cum se poate cunoaște Brahmă ? [129] Această cunoaștere se capătă numai prin gîndire:

„Înțeleptul meditează asupra lui (Brahmă) prin unirea intelectului cu sufletul universal" [130].

„Nimeni nu-l poate vedea cu ochii. El se formează (numai) în inimă şi în minte prin gîndire".

„El e privit de mintea atentă şi subtilă a celor cu vedere subtilă".

Sufletul poate să ajungă la cunoaşterea lui Brahmă prin propria lui natură, fiindcă sufletul e Brahmă, este cunoaşterea în înţelesul cel mai înalt. Brahmă se poate cunoaşte ca fiind cauza lumii, deoarece lumea este un efect şi trebuie să aibă o cauză.

După *Kaţha-Upanişad* cunoaşterea lui Brahmă atîrnă de un fel de a gîndi, adică derivă din filosofie, nu din revelaţie. Natura lui Brahmă devine manifestă prin meditare asupra lumii şi a sufletului. Mai tîrziu, cînd gîndirea originală a fost părăsită, s-a încercat să se atribuie originea noţiunilor fundamentale altui izvor decît acela din care derivau de fapt. În *Kaţha-Upanişad* se găsesc urme despre. aceasta în importanţa dată Yogei [131]. După ea, nu raţionamentul duce la adevăr, ci o stare în care simţurile şi mintea, prin anumite mijloace artificiale, sînt retrase de la obiectele lor, deci o stare în care încetează orice gîndire [a]. Despre Yoga savantul indian Dvivedi spune următoarele: „Mulţi dintre aceia care studiază filosofia indiană, pasionaţi pentru ideea de liberare din cătuşele existenţei, pe care o învaţă această filosofie, caută să o realizeze prin diferite procedee fizice sau mintale, cunoscute în general sub nume de Yoga. Cei care procedează aşa, fără a fi pătrunşi de spiritul şi conţinutul *Upanişadelor*, fac pur şi simplu o săritură în întuneric şi caută o moarte sigură, atît spirituală cît şi fizică. Cea dintîi condiţie este familiarizarea cu primele principii ale filosofiei *Advaita* [b] şi o dragoste desăvîrşită pentru ele. Urmează atunci acea stare sublimă, în care senzaţia despărţirii este încetul cu încetul uitată. Dar şi aici nu se cere de la cel care învaţă decît practicarea strictă a virtuţilor nobile şi un altruism desăvîrşit".

Punctul de vedere din *Kaţha-Upanişad* este în general acela al Vedântei [c]. Temelia lumii o constituie spiritul absolut (Brahmă). Ţinta adevăratei ştiinţe este de a-l cunoaşte ca identic cu toate creaturile, îndeosebi cu sufletul nostru propriu, care prin această cunoaştere îşi atinge ţinta finală: absorbirea în Brahmă.

Kaţha-Upanişad a fost socotită totdeauna ca una dintre cele mai bune *Upanişade*. Ea ocupă un loc de frunte ca expunere poetică a învăţăturii că omul e identic cu sufletul infinit. Din punctul de vedere al compunerii însă *Upanişada* aceasta are aceleaşi cusururi ca şi toate celelalte: legătura dintre idei e foarte slabă, fără tranziţie

[a] Cf. extazul la creştini.
[b] *Advaita*: monismul absolut.
[c] Unul din cele şase sisteme de filosofie indiană.

de la una la alta, iar conciziunea merge pînă la obscuritate. De aceea în multe pasagii a trebuit să completăm înțelesul prin cuvinte puse în paranteză.

KAṬHA-UPANIṢAD

Om! Împreună să ne ajute pe amîndoi; împreună să ne susție pe amîndoi; împreună să ne silim amîndoi; strălucită să ne fie citirea; să nu ne urîm între noi!

Om! pace, pace, pace! [a]

CAP. I

Valli 1

1. Odinioară Gautama, fiul lui Vājaśravas, năzuind [132] (să ajungă la cer) și-a dăruit toată averea. El avea un fiu cu numele Naciketas.

2. În timp ce se aduceau darurile, o neliniște cuprinse pe tînăr. El se gîndi:

3. Cine dăruiește (vaci), care și-au băut apa, care și-au mîncat iarba, care și-au dat laptele și care sînt sterpe, acela merge spre lumile unde nu e bucurie.

4. Atunci el întrebă pe tatăl său: „Tată, cui mă dai?"; (el reînnoi întrebarea și) a doua (și) a treia oară. Supărat (tatăl) îi zise: „Te dau morții".

5. (Naciketas se gîndi:) „Eu sînt cel dintîi dintre mulți (fii); cel din mijloc între mulți. Ce treabă vrea să facă azi lui Yama (tatăl meu) prin mine? (Naciketas gîndi:)

6. „Gîndește-te cum au făcut strămoșii, privește cum au făcut urmașii. Ca grîul se coace omul, ca grîul se naște din nou".

7. „Brahmanul, care intră ca oaspe într-o casă, este asemenea lui Vāiśvānara. Pe el îl îmbunează astfel: « Primește apă, fiul lui Vivasvat »[133] (ca să te speli)".

[a] *Om* este o silabă sfîntă, întrebuințată mai ales în invocări. Silaba aceasta este obiectul multor speculații la indieni. *Māṇḍukya-Upanișad* se ocupă în întregime numai de ea.— *Să ne ajute:* Brahmă. — *Pe amîndoi:* pe învățător și pe discipol.— *Pace:* cuvîntul acesta e repetat de trei ori, pentru a îndepărta obstacolele din calea cunoașterii referitoare la suflet, la sfera materială și la supravegherea divinităților.

8. Nădejdea și așteptarea, întîlnirea, vorbele prietenoase, jertfele și binefacerile, fiii și vitele: pe toate dintr-o dată le pierde omul fără minte, în a cărui casă stă nemîncat un brahman.

9. (Yama grăi:) „O, brahmane, oaspe venerabil, fiindcă ai stat nemîncat trei nopți în casa mea, închinare ție, iar mie să-mi fie cu noroc; pentru aceasta alege-ți trei daruri".

10. (Naciketas grăi:) „O, Moarte, fă ca (tatăl meu), Gautama, să fie potolit în cuget, binevoitor și fără supărare împotriva mea. Să mă întîmpine cu bucurie cînd mă vei trimite înapoi. Acesta-i primul lucru din cele trei pe care îl cer".

11. (Yama grăi:) „Prin favoarea mea, Auddālaki [a], fiul lui Aruna, va fi iarăși mulțumit, ca și mai înainte. Noaptea el va dormi liniștit și te va privi fără mînie cînd vei fi liberat din gura morții".

12. (Naciketas grăi:) „În cer nu există teamă; tu nu ești acolo; (nimeni) nu se teme de bătrînețe. Fiind mai presus de foame și de sete, mai presus de întristare, omul se bucură în lumea cerului.

13. O, Moarte, tu cunoști focul ceresc [b]; eu am credință, spune-mi-l. Cei ce sînt în cer se bucură de nemurire. Acesta-i al doilea dar, pe care mi-l aleg".

14. (Yama grăi:) „Naciketas, eu cunosc focul ceresc [134]. Am să ți-l spun; ascultă-mă. Află că el ajută la dobîndirea de lumi infinite și e temelia lor. El e așezat în cavitatea (inimii)".

15. (Apoi Yama) îi arătă ce e focul, începutul lumilor [135], ce sînt cărămizile [c], cîte și cum (se îndeplinește ritul focului). Iar (Naciketas) repetă după el cuvintele lui. Atunci Zeul Morții, mulțumit, grăi din nou.

16. Satisfăcut, mărețul zeu îi zise: „Îți fac acuma încă un dar. Focul acesta va purta numele tău. Ia și lanțul acesta cu multe culori.

17. Cel care aduce de trei ori jertfa focului lui Naciketas, care intră în legătură cu cei trei [d], care îndeplinește cele

[a] *Auddālaki:* Tatăl lui Naciketas are patru nume: Vājaśravas, Gautama, Auddālaki și Āruni.

[b] *Focul ceresc:* prin care se dobîndește cerul.— *Cei ce sînt în cer:* cei care au dobîndit cerul prin jertfa focului.

[c] *Cărămizile:* adunate în fiecare zi, după jertfa focului, pentru a arăta numărul ceremoniilor îndeplinite în cursul anului.

[d] *Cei trei:* mama, tatăl și învățătorul, spre a primi povețele lor.

trei acțiuni [a], acela trece dincolo de naștere și de moarte. Cine cunoaște și pătrunde cu mintea pe zeul [b] înțelept și vrednic de slavă, care purcede din Brahmā, acela dobîndește pacea veșnică.

18. Cel care aduce de trei ori jertfa focului lui Naciketas și cunoaște întreita sa natură, acela leapădă de mai înainte lanțurile morții și fiind mai presus de mîhnire se bucură în lumea cerului.

19. Acesta-i, Naciketas, focul ceresc, pe care l-ai ales ca al doilea dar. Acestuia oamenii îi vor da numele tău. Cere a treia favoare".

20. (Naciketas grăi:) „Este o întrebare: unii spun că, după ce moare omul, (sufletul) mai există, alții că nu. Aș dori să aflu aceasta de la tine. Acesta-i al treilea dar".

21. (Yama grăi:) „Întrebarea aceasta și-au pus-o odinioară înșiși zeii; căci natura (sufletului) e subtilă și nu-i ușoară de înțeles. O, Naciketas, alege-ți alt dar; nu mă sili; renunță la acesta"[136].

22. (Naciketas grăi:) „O, Moarte, înșiși zeii și-au pus această întrebare; dar cu privire la locul despre care ai spus că nu-i ușor de cunoscut, e cu neputință de găsit un altul la fel ca tine, care să-l spună; nu se află alt dar la fel ca acesta".

23. (Yama grăi:) „Cere fii și nepoți, care să-ți trăiască o sută de ani; cere vite multe, cai, elefanți, aur; cere pămîntul cel întins; trăiește tu însuși cîți ani dorești;

24. (Sau) dacă socoți că este vreun dar egal cu acesta, cere-l, și pe deasupra avere și viață lungă. O, Naciketas, te voi face domn pe pămîntul cel întins; își voi împlini toate dorințele.

25. Cere, după plac, orice dorință greu de îndeplinit în lumea muritorilor. Privește aceste (zîne) frumoase stînd pe carele lor și cîntînd din lăute: — astfel (de femei) nu se dobîndesc de către muritori; — ți le dau, ca să te servească; (dar) nu întreba (ce e după) moarte, Naciketas".

26. (Naciketas grăi:) „O, tu, care pui capăt vieții muritorilor, (bucuriile acestea sînt trecătoare), (ca) ziua de ieri; ele slăbesc puterea tuturor simțurilor. Și apoi orice viață

[a] *Ofranda*, citirea *Vedelor* și pomana.
[b] *Zeul:* focul.

este scurtă. Ale tale sînt carele, ale tale sînt jocurile și cîntecele.

27. Pe om nu-l poate mulțumi bogăția. Dacă am dobîndi-o și te-am vedea, am trăi doar atît cît ai hotărî tu. Darul ce mi-a rămas de cerut este acesta (pe care ți l-am spus).

28. Pe cine îl poate bucura aici (pe pămînt) o viață lungă, cînd știe că îmbătrînește și cînd se gîndește la frumusețea, plăcerea și desfătarea (ce-l așteaptă), cînd va pleca (în lumea) celor care nu îmbătrînesc și nu mor?

29. O, Moarte, răspunde-mi la marea întrebare pe care și-o pun oamenii cu privire la lumea cealaltă. Naciketas nu-ți cere alt dar decît acesta, care-i învăluit în mister".

Valli 2

1. (Yama grăi:) „Alta este ceea ce-i bun, alta este ceea ce-i plăcut. Obiectul lor e diferit și amîndouă îl încătușează pe om. Ferice de acela care alege ceea ce-i bun; însă cine preferă ceea ce-i plăcut, acela nu atinge ținta (supremă).

2. Și ceea ce-i bun și ceea ce-i plăcut pun stăpînire pe om. Înțeleptul le cuprinde cu mintea și face deosebire între ele. El pune ceea ce-i bun mai presus de ceea ce-i plăcut; pe cînd cel mărginit alege ceea ce-i plăcut, pentru a dobîndi și a păstra.

3. Tu însă, o, Naciketas, ai meditat asupra dorințelor plăcute și ademenitoare și le-ai lepădat. Tu n-ai ales calea bogăției, pe care se pierd atîția.

4. Cu totul deosebite și ducînd spre ținte diferite sînt neștiința și cunoașterea [a]. Eu socot, Naciketas, că tu ești doritor de a cunoaște; căci dorințele cele multe nu te-au turburat.

5. Cei care, deși se află în ignoranță, se socotesc înțelepți și învățați, rătăcesc în neștire în toate părțile, ca niște orbi conduși de un orb.

6. Lumea de dincolo nu-i vine în minte tînărului nepăsător, pe care-l amețește vraja bogăției. «Asta-i lumea cea reală; alta nu există»; așa gîndește el, și de aceea cade tot mai mult în puterea mea.

[a] *Neștiința,* al cărei obiect este ceea ce-i plăcut.— *Cunoașterea,* al cărei obiect este ceea ce-i bun.— *Ținte diferite:* una este cauza reîncarnărilor (transmigrațiunilor), cealaltă a liberării.

7. Acela (sufletul), despre care mulți nu pot auzi, pe care mulți, chiar cînd aud despre el, nu-l pot înțelege — minunat e cel care vorbește despre el, iscusit e cel care ascultă; minunat e cel care știe, învățat de unul iscusit.

8. (Sufletul) nu e ușor de cunoscut, cînd cel care vorbește despre el este un om de rînd; pentru că despre el se poate gîndi în multe feluri. (Dar) cînd acela care-l proclamă nu vede deosebirea [a], atunci nu mai există îndoială asupra lui; căci sufletul, fiind mai subtil decît ceea ce-i subtil, nu poate fi gîndit.

9. Dragul meu, cunoștința pe care ai dobîndit-o nu se poate căpăta prin rațiune; (dar) ea e înțeleasă ușor cînd e propovăduită de omul care nu vede deosebire. Tu ești stăruitor în căutarea adevărului. Aș vrea să (mai) am parte de unul care întreabă ca tine, Naciketas.

10. Eu știu că fericirea acestei lumi e trecătoare; căci ceea ce-i statornic nu se dobîndește prin lucruri nestatornice. De aceea am orînduit focul lui Naciketas, prin lucruri trecătoare; (astfel) am dobîndit ceea ce-i veșnic [b].

11. O, Naciketas, deși ai văzut împlinirea dorințelor, temelia lumii, veșnicia jertfei, țința supremă, unde nu există teamă, slava mare și întinsă, lăcașul (sufletului), totuși tu, înțelept prin statornicie, le-ai părăsit.

12. Înțeleptul, contopindu-se cu sufletul universal și meditînd asupra zeului care cu greu poate fi privit, care-i ascuns în mister și așezat în cavitatea (inimii, în intelect), care stă în adîncime nepătrunsă și care-i străvechiu, leapădă bucuria și întristarea.

13. Muritorul, care aude și înțelege aceasta, care deosebește (sufletul de corp), ca avînd însușiri, și-l dobîndește în natura sa subtilă, se bucură; căci el a căpătat ceea ce produce bucurie. Pe tine, o, Naciketas, te socotesc o casă deschisă (pentru Brahmă)".

14. (Naciketas grăi:) „Spune-mi ce consideri tu că-i diferit de virtute, diferit de vițiu, diferit de tot ce-i făcut și nefăcut, diferit de ceea ce a fost și de ceea ce va fi".

15. (Yama grăi:) „Cuvîntul despre care vorbesc toate *Vedele*, pe care îl proclamă toate ascezele, pe care îl doresc

[a] *Deosebire:* între sufletul său și sufletul universal (Brahmă), sau: al cărui suflet nu se deosebește de sufletul suprem.

[b] Lăcașul cel veșnic al lui Yama, zeul morții.

cei care duc o viață înfrînată, cuvîntul acesta ți-l spun pe scurt: este « Om ».

16. Cuvîntul acesta înseamnă Brahmā, cuvîntul acesta înseamnă Supremul. Cine cunoaște cuvîntul acesta, acela capătă tot ce dorește.

17. Acesta-i mijlocul cel mai bun, acesta-i mijlocul suprem. Cine cunoaște acest mijloc, acela este slăvit în lumea lui Brahmā.

18. (Sufletul) care cunoaște nu se naște și nu moare; el n-a fost creat de nimeni și nimeni n-a fost creat de el. Nenăscut, veșnic, perpetuu, străvechi, el nu e omorît cînd e omorît corpul [137].

19. Dacă cel care omoară crede că omoară, dacă cel omorît crede că-i omorît, amîndoi greșesc. (Sufletul) nu omoară, nici nu este omorît.

20. Sufletul, mai subtil decît ceea ce-i subtil și mai mare decît ceea ce-i mare, este așezat în cavitatea (inimii) (fiecărei) ființe. Cine-i liberat de dorinți, acela, lipsit de întristare, privește prin favoarea Creatorului această măreție a sufletului.

21. Cînd șade, el merge departe, cînd doarme, el umblă pretutindeni. Care altul, afară de mine, poate să cunoască pe zeul acesta, care se bucură și nu se bucură? [a].

22. Înțeleptul care se gîndește că sufletul e fără corp între corpuri, statornic între cele nestatornice, mare și atotstrăbătător, nu se întristează.

23. Sufletul nu poate fi dobîndit nici prin inteligență, nici prin *Vede*, nici prin multă învățătură. Acela îl dobîndește, pe care îl alege; aceluia i se descoperă propriul său suflet.

24. Cel care nu se lasă de fapte rele, cel care nu e calm, cel care nu e concentrat, cel cu mintea neliniștită, acela nu-l poate dobîndi (sufletul), nici chiar prin cunoașterea lui Brahmā.

25. Cine poate ști într-adevăr unde-i acela, a cărui hrană este *Brāhmaṇa* și Kșatra [b] și al cărui condiment e moartea?

[a] Sufletul este înfățișat aici cu atribute contradictorii, pentru a arăta dificultatea de a-l cunoaște.

[b] *Brāhmaṇa:* brahmanul care face parte din casta I (a preoților), *Kșatra:* războinicul, care face parte din casta a II-a (militară). Numai acestora le era îngăduită cunoașterea *Vedelor*.

1. Amîndoi [a] beau dreapta răsplată a faptelor (săvîrşite) în lumea (aceasta); amîndoi au intrat în cavitatea inimei, în locul suprem al celui suprem. Cei care-l cunosc pe Brahmā îi numesc umbră şi lumină; la fel aceia care aprind cele cinci focuri (capii de familie) [138] şi aceia care aduc jertfa celor trei focuri ale lui Naciketas.

2. Noi putem (cunoaşte) atît focul lui Naciketas, puntea celor ce jertfesc, cît şi pe supremul Brahmā, cel nepieritor, lăcaşul unde nu există teamă, ţărmul spre care năzuiesc cei ce vor să treacă (oceanul existenţei).

3. Află că sufletul este cel care stă pe car, corpul este carul, intelectul e vizitiul, mintea — frîul.

4. Simţurile sînt caii, obiectul lor e drumul [b]. Cel care se foloseşte este (sufletul), înzestrat cu corp, simţuri şi minte. Aşa spun înţelepţii.

5. Cine nu e înţelept şi cu mintea veşnic neconcentrată, aceluia simţurile nu-i sînt supuse, ca nişte cai răi ai unui vizitiu.

6. Cine însă e înţelept şi cu mintea totdeauna concentrată, aceluia simţurile îi sînt supuse, ca nişte cai buni ai unui vizitiu.

7. Cine nu e înţelept, cu minte neconcentrată, totdeauna necurat, acela nu atinge această ţintă, ci reintră în existenţă.

8. Cine însă e înţelept, cu mintea concentrată, totdeauna curat, acela atinge acea ţintă, de unde nu se mai renaşte.

9. Omul al cărui vizitiu e înţelept şi a cărui minte e în frîu ajunge la capătul drumului, la lăcaşul suprem al lui Viṣṇu.

10. Căci mai presus de simţuri sînt obiectele (lor); mai presus de obiecte, mintea; mai presus de minte, intelectul; mai presus de intelect, marele suflet [139];

[a] *Amîndoi:* sufletul superior şi cel inferior.— *Beau:* Deşi numai sufletul lumesc îşi capătă răsplata faptelor sale şi, deci, în textul sanscrit ar fi trebuit să stea numărul singular, totuşi aici e întrebuinţat dualul, din cauza legăturii dintre sufletul lumesc şi sufletul suprem.

[b] PLATON (*Phaidros*, 25; 34—35) compară sufletul cu un vizitiu (raţiunea) care mînă o pereche de cai înaripaţi, dintre care unul (voinţa) ascultă de frîu şi încearcă să stăpînească pe tovarăşul său sălbatic şi nărăvaş (pofta).

11. Mai presus de cel mare este cel nemanifestat[140]; mai presus de cel nemanifestat este sufletul; mai presus de suflet nu (mai) e nimic: aceasta-i ultima limită, aceasta-i ţinta supremă.

12. Sufletul acesta, ascuns în toate fiinţele, nu se manifestă. Dar e văzut de mintea ascuţită şi subtilă a celor cu vedere subtilă.

13. Înţeleptul să-şi înfrîneze vorba prin minte, pe aceasta s-o înfrîneze prin cunoaşterea de sine, cunoaşterea s-o înfrîneze în marele suflet, pe acesta să-l înfrîneze în sufletul calm.

14. Sculaţi-vă, vegheaţi, ascultaţi pe cei mai aleşi (învăţători), pe care i-aţi dobîndit. Înţelepţii spun că drumul întracolo e greu de trecut, ca marginea ascuţită a unui brici.

15. Cel care înţelege că el (Brahmā) e fără sunet, fără pipăit, fără formă, nepieritor şi fără gust, veşnic, fără miros, fără început şi fără sfîrşit, mai presus de cel mare (intelect), neclintit, acela-i liberat din gura morţii".

16. Înţeleptul, care spune şi aude povestea eternă pe care Zeul Morţii i-a spus-o lui Naciketas, este slăvit în lumea lui Brahmā.

17. Cine propovăduieşte cu inima curată această taină supremă într-o adunare de brahmani sau în timpul jertfei Śrāddha, pe acela îl aşteaptă răsplata infinită, răsplata infinită.

CAP. II

Vall 4

1. „Cel de-sine-stătător (Brahmā) a deschis căile simţurilor în afară; de aceea (omul) priveşte în afară şi nu înspre sufletul din lăuntru. (Însă) înţeleptul care doreşte nemurirea îşi întoarce ochii (de la cele din afară) şi contemplează sufletul din lăuntrul său.

2. Cei fără minte umblă după dorinţele (pentru lucrurile) din afară; de aceea cad în mrejele întinse ale morţii. Dar cei înţelepţi, cunoscînd (ce-i) nemurirea, nu caută ceva statornic printre lucrurile nestatornice aici (pe pămînt).

3. Sufletul este acela prin care se cunoaşte forma, gustul, mirosul, sunetele, atingerile, iubirea; este oare ceva care să(-i) rămînă (necunoscut)? Acesta-i acela (Brahmā).

4. Înțeleptul, care înțelege că acela datorită căruia el vede ceea ce-i în vis și ceea ce-i aevea este marele suflet, care străbate totul, nu se întristează.

5. Cel care știe că sufletul mănîncă rodul [a] (faptelor sale), că el este viața, că-i aproape, că-i stăpîn peste trecut și viitor, acela nu mai caută să-l ascundă. Acesta-i acela.

6. Cel care contemplează pe cel dintîi născut din asceză, pe cel ce s-a născut înaintea apelor și care intrînd în cavitatea inimii stă acolo împreună cu toate ființele, acela îl cunoaște[b]. Acesta-i acela.

7. (Cel care-l contemplează pe) Āditi [141] (totalitatea simțurilor), care-i substanța tuturor zeilor, care purcede prin viață, care s-a născut împreună cu ființele și stă în cavitatea (inimii), în care a intrat, acela îl cunoaște. Acesta-i acela.

8. Agni [142] cel ascuns în cele două bucăți de lemn (prin frecarea cărora se produce focul), ca fătul bine ocrotit în sînul mamei, focul, care trebuie adorat în fiecare zi de către oameni, care se trezesc în zori spre a-i aduce jertfă. Acesta-i acela.

9. Acela din care răsare soarele, acela în care apune, cu acela sînt uniți toți zeii, de acela nu e despărțit nimeni. Acesta-i acela.

10. Ceea ce-i aici, aceea-i și acolo; ceea ce-i acolo, aceea-i și aici. Moarte după moarte dobîndește acela care vede deosebire aici.

11. La el (la Brahmā) se poate ajunge cu mintea; aici nu mai există (atunci) nici o deosebire. Din moarte în moarte pășește acela care vede deosebire aici.

12. Mare cît degetul cel gros, sufletul șade în mijlocul corpului, stăpînul trecutului și viitorului. De aceea (înțeleptul care știe aceasta) nu caută să-l ascundă. Acesta-i acela.

13. Mare cît degetul cel gros, asemenea luminii fără fum, stăpînind trecutul și viitorul, el e azi și va fi mîine. Acesta-i acela [c].

[a] Cf. „Fapta și Destinul", în „Revista fundațiilor", 3, 1936, p. 562 sq.

[b] Cf. „Originea universului în concepția indienilor și a grecilor", în „Revista fundațiilor", 5, 1935, p. 344 și 346.

[c] Cf. *Apocalipsul*, I, 8: „Eu sînt Alfa și Omega, Începutul și Sfîrșitul ...".

14. După cum apa, cînd plouă pe un loc înalt, aleargă în toate părţile spre văi: tot astfel cel care priveşte atribute diferite (de suflet), aleargă după ele.

15. După cum apa curată, vărsată pe un loc curat, rămîne aşa cum este: tot astfel, Gautama, este şi sufletul înţeleptului care cunoaşte".

Valli 5

1. „(Corpul este ca) o cetate cu unsprezece porţi [a] a celui nenăscut (şi) cu cugetul drept. Cine-l urmează (pe cîrmuitorul suprem), acela nu se întristează şi liberat (de ignoranţă) devine liberat (de renaşteri). Acesta-i acela.

2. Ca soare el stă în (sfera) luminii, ca vînt el stă în văzduh, ca invocator (al zeilor) el stă pe altar, ca oaspe el stă în casă. El stă în om, în spaţiu, în adevăr, în cer. El e ceea ce se naşte în apă, din pămînt (orezul), din jertfă, din munţi (rîurile); el e adevărul, el e infinitul.

3. El e acela care duce în sus şi lasă în jos suflarea vitală. Pe acest pitic (sufletul mic cît degetul cel gros) aşezat la mijloc, îl adoră toţi zeii (toate simţurile).

4. Cînd sufletul, care stă în corp, se desface de el şi se liberează, ce mai rămîne atunci? Acesta-i acela.

5. Nici un muritor nu trăieşte prin suflarea vitală de sus şi cea de jos. Ei trăiesc prin altceva de care atîrnă amîndouă [b].

[a] Cele şapte deschizături în faţă, buricul, cele două deschizături de jos şi cea din creştet.

[b] Cele două aere vitale (împreună cu simţurile). Cauza vieţii nu atîrnă de ele, pentru că ele se referă mereu la alte lucruri, datorită compoziţiei lor. Fără ceva diferit, care să le orînduiască, este cu neputinţă ca lucrurile să formeze de la sine un compus; după cum materialele unei case nu formează casa fără cineva care să le orînduiască (Śaṅkara Ācārya).

Cf. această notă a comentatorului indian cu *De natura deorum*, 2, 15 şi 17 a lui Cicero şi mai ales cu Minucius Felix (*Octavius*, 18, 4): „Dacă ai intra într-o locuinţă şi ai vedea toate lucrurile curate, aşezate la locul lor şi împodobite, ai crede negreşit că această locuinţă are un stăpîn, care-i cu mult mai presus decît acele lucruri excelente; tot astfel în această locuinţă a lumii, cînd vezi în cer şi pe pămînt providenţă, ordine, lege; să crezi că există un stăpîn al universului şi un părinte, cu mult mai presus decît înseşi stelele şi decît părţile întregii lumi".

6. Iată, Gautama, îți voi descoperi pe Brahmā cel veșnic, care trebuie tăinuit, și(-ți voi spune) cum se reîntrupează cineva (care nu cunoaște pe Brahmā) după moarte[143].

7. Unii intră din nou într-un sîn, pentru a se întrupa, alții intră într-un trunchi de copac, după faptele lor, după învățătura lor.

8. Sufletul care, creînd dorință după dorință, veghează în cei care dorm, este numit pur, Brahmā, nemuritor. Pe el se sprijină toate lumile; de el nu se deosebește nimeni. Acesta-i acela.

9. După cum focul, care-i unul, cînd intră în lume își schimbă forma după orice formă; tot astfel sufletul, care-i unul și se află în toate ființele, își schimbă forma după orice formă și este și în afară (de ele).

10. După cum aerul, care-i unul, cînd intră în lume, își schimbă forma după orice formă; tot astfel și sufletul, care-i unul și se află în toate ființele, își schimbă forma după orice formă și este și în afară (de ele).

11. După cum soarele, care-i ochiul lumii întregi, nu e pătat de defectele ochiului, care sînt în afară de el; tot așa sufletul care-i unul și se află în toate ființele, nu e pătat de mizeria acestei lumi, fiindcă-i și în afară de ea.

12. Înțelepții, care contemplează înlăuntrul ființei lor pe acela care-i unul, stăpînul, sufletul lăuntric al tuturor ființelor, care-și multiplică forma lui unică, dobîndesc fericirea veșnică; ceilalți nu.

13. Înțelepții, care contemplează înlăuntrul ființei lor pe acela care-i veșnic între cele trecătoare, inteligență între inteligențe, care, deși-i unul, îndeplinește dorințele multora, dobîndesc pace eternă; ceilalți nu.

14. (Înțelepții) socotesc că fericirea supremă, care nu poate fi descrisă, este acesta. Cum aș putea deci să-l cunosc? Se manifestă el oare sau nu se manifestă?

15. Fără el nu se manifestă nici soarele, nici luna cu stelele, nici fulgerele; cu atît mai puțin focul. Dar cînd se manifestă el, totul se manifestă după el; prin manifestarea lui întregul univers se manifestă".

Vallī 6

1. „(Lumea) aceasta este asemenea unui smochin sfînt și veșnic cu rădăcina în sus și cu crengile în jos. Pe această

(rădăcină) o numesc pură, pe aceasta o numesc **Brahmā**; pe aceasta o numesc nemurire. Pe ea se sprijină toate lumile; de ea nu se deosebește nimeni. Acesta-i acela.

2. Întregul univers tremură înlăuntrul vieții [144], din care purcede. El (Brahmā) e o frică mare, un trăsnet ridicat. Cei care știu aceasta, devin nemuritori.

3. De frica lui arde focul, de frica lui arde soarele, de frica lui aleargă Indra (zeul suprem), Vîntul și Moartea.

4. Dacă cineva nu este în stare să-l înțeleagă aici (pe pămînt), înainte de a pieri corpul, atunci e ursit să se întrupeze în lumile create.

5. Ca într-o oglindă, așa se arată (sufletul) în corp; ca în vis, așa în lumea strămoșilor; ca în apă, așa în lumea Gandharvașilor (divinităților cerești); ca într-o imagine și în lumina soarelui, așa în lumea lui Brahmā [145].

6. Înțeleptul care meditează asupra naturii diferite a simțurilor, care se nasc separat (din minte), și la ivirea și dispariția lor, nu se întristează.

7. Mai presus de simțuri este mintea, mai presus de minte intelectul, mai presus de intelect marele suflet, mai presus decît cel mare este cel nemanifestat;

8. Mai presus de cel nemanifestat este sufletul, atotstrăbătător și fără atribute. Cel care cunoaște aceasta se liberează și dobîndește nemurirea.

9. Natura lui (a sufletului) nu poate fi privită; nimeni nu-l poate vedea cu ochii. El se manifestă (numai) în inimă și în minte, prin gîndire. Cei care știu aceasta devin nemuritori.

10. Cînd cele cinci instrumente ale cunoașterii stau liniștite împreună cu mintea și cînd intelectul nu mai lucrează, aceasta se numește starea supremă.

11. Această înfrînare puternică a simțurilor se numește *yoga* (concentrare). Atunci omul devine atent; căci yoga își are puterea și slăbirea ei.

12. La el (la suflet) nu se poate ajunge cu vorba sau cu mintea sau cu ochii. Cum ar putea să fie cunoscut de altul decît de acela care spune că există?

13. Gîndul că (sufletul) există și ideea despre natura lui adevărată fac cu putință înțelegerea sa. Natura adevărată (a sufletului) devine clară atunci cînd s-a înțeles că el există.

14. Cînd toate dorinţele care se află în inima sa încetează, atunci muritorul devine nemuritor şi dobîndeşte pe Brahmā (încă) aici (pe pămînt).

15. Cînd toate legăturile inimii din viaţa aceasta sînt rupte, atunci muritorul devine nemuritor. Aceasta-i învăţătura (tuturor *Vedelor*).

16. O sută şi una de artere are inima. Dintre acestea una se urcă la cap. Prin ea se înalţă omul (în clipa morţii) şi merge spre nemurire. Celelalte (artere) se îndreaptă în toate părţile.

17. *Puruṣa*, sufletul lăuntric, care-i mare cît degetul cel gros şi stă totdeauna în inima oamenilor, să fie smuls cu curaj din corp, ca un fir dintr-o perie.

Să se ştie că e pur, că-i nemuritor; să se ştie că e pur, că-i nemuritor".

18. După ce dobîndi această ştiinţă de la Zeul Morţii, cu întreaga metodă yoga, şi după ce cunoscu pe Brahmā, Naciketas deveni liberat de dorinţi şi nemuritor; tot aşa şi oricare (altul care) cunoaşte la fel sufletul suprem.

मुण्डकोपनिषद्

MUṆḌAKA-UPANIṢAD [146]

Notiţă introductivă

În toate *Upanişadele* [a] găsim ideea că lumea este trecătoare, că este un efect şi trebuie să aibă o cauză de o natură diferită.

Cuvîntul *Muṇḍaka* vine de la rădăcina *muṇḍ* — „a rade", fiindcă cel care înţelege învăţătura acestei *Upanişade* este „ras", adică liberat de neştiinţă[147].

Există două ştiinţe, spune Muṇḍaka întîia (prima secţiune): una inferioară, cealaltă superioară. Ştiinţa inferioară se bazează pe cele patru *Vede* [b] şi pe cele şase *Vedaṅga* [c]; cea superioară e cu privire la Brahmā, fiinţa care nu poate fi cuprinsă de simţuri şi de intelect. Crea-

[a] V. art. „*Upanişadele*" din rev. „Convorbiri literare", LXX, 8—10, 1937, p. 544 şi urm.

[b] *Rig-Veda*, *Atharva-Veda*, *Yajur-Veda* şi *Sāma-Veda*.

[c] Accent, ritual, gramatică, glosar, metrică şi astronomie.

ţiunea, care purcede de la el, îi este supusă, e o parte din el şi un efect, întocmai ca pînza pe care păianjenul o întinde şi o strînge.

Cei care îşi închipuie că îndeplinirea ceremoniilor este ţinta finală a omului se înşeală cu desăvîrşire; ei sînt numiţi proşti şi orbi, iar consecinţa credinţei lor este că sînt nenorociţi, supuşi îmbătrînirii şi morţii şi se renasc, fie pe pămînt, fie în lumi încă şi mai inferioare, după ce au încetat efectele faptelor prin care au dobîndit cerul.

Obiectul ştiinţei supreme este Brahmă. Din el ies sufletele individuale, ca scînteile din foc. Brahmă este spirit, fără cauză şi neschimbător; el nu poate fi închipuit sub nici o formă şi n-are atribute[a]. Brahmă se află în noi şi în tot ce există. Principalul mijloc de a-l cunoaşte este să meditäm prin cuvîntul „Om"[b] asupra sufletului care-i identic cu Brahmă.

Sufletul este atotînţelept şi atotştiutor; el e înlăuntrul inimii, unde se manifestă ca minte şi cîrmuitor al simţurilor; el e totul şi manifestă totul.

Învăţătura despre Brahmă absolut, despre raporturile sale cu lumea şi cu sufletul individual[148] şi despre ţinta finală a omului atinge desăvîrşirea în *Upanişadele: Kaţha, Muṇḍaka* şi *Praśna.*

Există o asemănare izbitoare între *Kaţha-*[c] şi *Muṇḍaka-Upaniṣad.* Aceeaşi tratare şi aceleaşi imagini le caracterizează pe amîndouă, iar unele pasagii sînt comune.

Ca să poată fi înţelese, *Upanişadele* au nevoie de întregiri, pe care le-am pus în paranteză, şi de comentar, care se găseşte în note.

MUṆḌAKA-UPANIṢAD

MUṆḌAKA I

Partea 1

Om! Noroc să auzim cu urechile noastre, o, zei! Noroc să vedem cu ochii noştri, o, venerabili! Slăvind cu mădula-

[a] Concepţii identice ca în *Upanişade* şi ca la Platon găsim la Dionysie Areopagitul (sec. VI e.n.). V. Dionysie Areopagitul, *Despre numele divine*, traducere din greceşte de C. Iordăchescu şi Th. Simenschy. Iaşi, 1936.

[b] *Om* este o silabă sfîntă, căreia indienii îi atribuie o influenţă extraordinară asupra celui care ştie s-o rostească şi cum să mediteze asupra ei. E întrebuinţată în invocări şi la începutul şi la sfîrşitul rugăciunilor.

[c] V. rev. „Convorbiri literare", LXX, 8—10 (1937), p. 549 şi urm.

rele în putere, corpurile noastre să aibă partea de viață ce ne-au hărăzit-o zeii! Fericire să ne dea Indra cel cu slavă întinsă; fericire Pușan, atotștiutorul; fericire Tarkșya, ale cărei roți nu se strică niciodată; fericire Brhaspati [a].

Om! Pace, pace, pace!

*

1. Brahmă, creatorul universului, ocrotitorul lumii, s-a ivit [b] cel dintîi dintre zei. El a spus fiului său mai mare, Atharvan, învățătura despre Brahmā, temelia tuturor învățăturilor.

2. Învățătura despre Brahmā, pe care Brahmā a spus-o lui Atharvan, Atharvan a spus-o lui Aṅgiras. Acesta a spus-o lui Satyavāha din neamul lui Bharadvāja, care a spus-o lui Aṅgiras, printr-o tradiție neîntreruptă.

3. Fiul lui Śaunaka, stăpîn de casă mare, apropiindu-se de Aṅgiras după rit [c], l-a întrebat: „Venerabile, ce trebuie cunoscut, pentru ca universul acesta să fie cunoscut?“ [d].

4. Acela grăi: „Două științe trebuie știute, cea supremă și cea inferioară. Așa spun cei care-l cunosc pe Brahmā“.

5. Cea inferioară (cuprinde): *Rig-Veda*, *Yajur-Veda*, *Sāma-Veda*, *Atharva-Veda*, accentul, ritualul, gramatica, glosarul, metrica și astronomia [149]. Cea superioară este știința prin care se ajunge la (Brahmā) Cel Nepieritor.

6. Cel care nu poate fi văzut sau apucat [e], care-i fără început, fără înfățișare, fără ochi, fără urechi, fără mîini și picioare, veșnic, întins, pretutindeni, infinit de subtil, nepieritor [150], pe acesta înțelepții îl privesc ca izvorul (tuturor) ființelor.

7. După cum păianjenul întinde și strînge (pînza sa), după cum răsar ierburile pe pămînt și perii pe capul și pe trupul omului, tot astfel purcede acest univers din (Brahmā) Cel Nepieritor.

[a] *Indra:* zeul suprem în panteonul vedic.— *Pușan:* zeu vedic, aducător de prosperitate.— *Tarkșya:* divinitate cu înfățișare de cal. — *Brhaspati* „stăpînul rugii“, inspiră și sprijină meditația religioasă.

[b] *S-a ivit:* s-a manifestat.

[c] Cf. 2, 12-13.

[d] *Ce trebuie* etc.: „Care este cauza acestui univers?“ Fără a cunoaște cauza nu poate fi înțeles efectul.

[e] Adică: Cel care nu poate fi perceput de simțuri sau de intelect.

8. Prin meditație mintea se concentrează asupra lui Brahmā; de acolo se produce hrana [a], din hrană viața [151], mintea, elementele, lumile, (faptele), și din fapte nemurirea.

9. Cel care cunoaște și știe totul, a cărui meditație e cunoașterea (însăși), din el purcede acest Brahmā, nume, formă [b] și hrană.

Partea a 2-a

1. Acesta-i adevărul, Faptele (sfinte) pe care înțelepții le-au privit în Mantra [152], și care în vîrsta Tretā [c] au fost îndeplinite în multe feluri; pe acestea să le săvîrșiți negreșit, voi care doriți adevărul (rod al faptelor voastre). Aceasta-i calea voastră spre lumea faptelor bune.

2. Cînd focul purtător al jertfei este aprins și cînd flacăra (lui) pîlpîie, (atunci) să se toarne prinoasele între cele două părți de unt topit.

3. Dacă jertfa focului nu e însoțită de ceremoniile din ziua lunii pline, sau de la fiecare patru luni sau ale anotimpului de toamnă, sau nu are oaspeți, sau nu e îndeplinită deloc, sau nu e închinată tuturor zeilor, sau e rău îndeplinită, (atunci) ea pricinuiește pierderea lumilor pînă la a șaptea.

4. Șapte sînt limbile pîlpîitoare ale focului: Neagra, Grozava, Iute-ca-Gîndul, Roșia, Purpuria, Scînteietoarea și Zeița cu toate înfățișările [153].

5. Cine îndeplinește ceremoniile, cînd aceste (limbi de foc) strălucesc, și aduce jertfele la timp, este luat de ele sub forma de raze de soare și dus acolo unde stă unicul stăpîn al zeilor [d].

6. „Vino, vino", (îi) spun jertfele strălucitoare, în timp ce-l aduc pe cel ce jertfește pe razele soarelui, cinstindu-l și spunîndu-i cuvinte prietenoase: „Iată lumea sfîntă a lui Brahmā, rodul faptelor tale bune".

[a] *Hrana:* starea generală, nemanifestată, a sufletului, cînd vrea să săvîrșească o acțiune.

[b] Tot ce are formă și nume în univers.

[c] *Mantra:* textele vedice. — *Tretā:* a doua vîrstă a lumii. Cf. cele patru vîrste ale lumii la greci și la romani.

[d] Indra.

7. Trecătoare (şi) şubrede sînt cele optsprezece înfăţişări ale jertfei [a], pe care se reazimă acţiunea inferioară. Proştii care o privesc (pe aceasta) ca superioară intră din nou în puterea bătrîneţii şi a morţii [154].

8. Proştii, care, deşi cufundaţi în neştiinţă, se socotesc înţelepţi, rătăcesc din loc în loc, copleşiţi (de mizeria acestei lumi), ca nişte orbi conduşi de un orb [b].

9. Tinerii, trăind în neştiinţă în multe feluri, îşi închipuie că şi-au atins ţinta. Fiindcă cei care săvîrşesc fapte din pasiune (pentru lumea aceasta) nu cunosc (adevărul), ei sînt nefericiţi şi cad din lumile lor pieritoare.

10. Socotind (ca nişte) proşti că lucrul cel mai de seamă sînt prinoasele şi darurile, ei nu cunosc ceva mai bun. După ce s-au bucurat de (rodul) faptelor lor bune [156] în lăcaşul ceresc, ei se pogoară (din nou) în lumea aceasta sau într-una mai rea.

11. Dar cei liniştiţi şi înţelepţi, care cerşesc [c] şi se dedau ascezei şi credinţei în pădure, aceia, curaţi (la suflet) merg pe calea soarelui acolo unde se află spiritul nemuritor, a cărui natură e nepieritoare.

12. Brahmanul, după ce a cercetat lumile dobîndite prin fapte, să renunţe la ele, (gîndindu-se că) nu există nimic, care să nu fie creat datorită faptei. Pentru a cunoaşte ceea (ce nu-i creat), el să se ducă, ţinînd în mîini beţe pentru foc, la un învăţător care cunoaşte *Vedele* şi-i absorbit în contemplarea lui Brahmā.

13. (Discipolului) care vine la el după rit, cu mintea calmă şi plin de linişte, învăţătorul înţelept îi va arăta întocmai învăţătura lui Brahmā, prin care (va) cunoaşte spiritul cel nepieritor şi adevărat.

MUNDAKA a II-a

Partea 1

1. Acesta-i adevărul. După cum din flăcările focului ies mii de scîntei asemănătoare, tot aşa, dragul meu, purced

[a] Cei şaisprezece preoţi, sacrificatorul şi soţia lui.

[b] Strofa aceasta se găseşte şi în *Kaţha-Upanişad*, 2, 5; v. rev. „Convorbiri literare", 1. c.[155].

[c] Cerşitul este o datorie religioasă la brahmani în faza de discipol şi în cea de ascet. V. *Tradiţia învăţăturii în patria lui Gandhi*, Bibl. „Cunoştinţe folositoare", A 70, Cartea Românească, Bucureşti, 1938.

din (Brahmā) Cel Nepieritor și se întorc în el toate ființele.

2. El e divin și n-are chip; e în afară și înlăuntru [a], fără viață și fără minte, pur [b] și mai mare decît Marele Nepieritor [c].

3. Din el se nasc viața, mintea și toate organele simțurilor, eterul, aerul, lumina, apa și pămîntul care susține totul.

4. Acela al cărui cap e focul [d], ai cărui ochi sînt luna și soarele, a cărui urechi sînt punctele cardinale, al cărui glas *Vedele* revelate, a cărui suflare e vîntul, a cărui inimă universul, din ale cărui picioare s-a ivit pămîntul, acela este sufletul lăuntric al tuturor ființelor [157].

5. Din el a ieșit focul, a cărui hrană e soarele; din lună, Parjanya [e]; din acesta ierburile de pe pămînt, care hrănesc pe oameni. (Astfel) se nasc din spirit multe ființe.

6. Din el au purces *Rig-Veda*, *Sāma-Veda*, *Yajur-Veda* [158], ceremoniile pregătitoare [f], prinoasele și toate jertfele, darurile, anul [g], sacrificatorul (și) lumile în care purifică luna și soarele.

7. Din el s-au născut zeii, Sadhyașii [h], oamenii, animalele, păsările, suflările vitale de sus și de jos, orezul și orzul, asceza, credința, adevărul, îndatoririle discipolului brahmanic și ritul.

8. Din el purced cele șapte simțuri, cele șapte flăcări și feluri de combustibil, cele șapte jertfe, cele șapte locuri [i] în care se mișcă suflările vitale aflătoare în cavitatea (inimii) și orînduite cîte șapte (pentru fiecare ființă).

9. De acolo (purced) toate mările și (toți) munții; din el curg rîurile de tot felul; de acolo (provin) toate ierburile

[a] *E în afară și înlăuntrul* acestei lumi.
[b] *Pur:* fără atribute.
[c] *Marele Nepieritor:* Brahmă nemanifestat.
[d] *Focul:* Cerurile.
[e] *Parjanya:* zeul ploii.
[f] *Ceremoniile pregătitoare:* care preced jertfa.
[g] *Darurile:* împărțite la preoți.— *Anul*, ca parte a timpului și a riturilor.
[h] *Sadhyașii:* divinități.
[i] Sînt șapte simțuri, fiindcă sînt în cap șapte deschizături care duc la ele (Śaṅkara Ācārya). — *Cele șapte flăcări*: puterea simțurilor de a manifesta obiectele lor.— *Cele șapte feluri de combustibil:* obiectele simțurilor.— *Cele șapte jertfe:* cunoașterea acestor obiecte.— *Cele șapte locuri:* în care se află simțurile.

și sucul prin care, împreună cu elementele, se păstrează corpul lăuntric [a].

10. Universul, faptele, asceza sînt Spirit [159]. Cel care cunoaște pe Brahmā suprem și nemuritor, așezat în cavitatea (inimii),— acela, dragul meu, rupe lanțurile neștiinței.

Partea a 2-a

1. (Brahmā) se manifestă, e aproape; el sălășluiește în cavitatea (inimii) [b]; el e ținta cea mare; pe dînsul se reazimă tot ce se mișcă, respiră și închide ochii [160]. Pe acesta să-l cunoști ca Ființă și Neființă [c], care-i vrednic de dorit, mai presus de (puterea de) cunoaștere a creaturilor [d], — cel mai de sus.

2. Cel care-i luminos, care-i mai subtil decît tot ce-i subtil, pe care se sprijină lumile și locuitorii (lor) — acesta-i Brahmā cel nepieritor, aceasta-i viața, acesta-i graiul și mintea. Acesta-i adevărat. Acesta-i nemuritor. Află, dragul meu, că acesta-i ținta care trebuie străpunsă.

3. Luînd ca arc marea armă a *Upanișadei*, (omul) să așeze (pe el) săgeata ascuțită prin adorare, încordînd arcul cu mintea ațintită spre natura lui (Brahmā). Află, dragul meu, că acest (Brahmā) nepieritor este ținta.

4. Silaba sfîntă „Om" este arcul, săgeata este sufletul, (iar) Brahmā ținta (lui); ea trebuie străpunsă de unul atent [161]; atunci el devine identic cu Brahmā, la fel ca săgeata (atunci cînd străpunge ținta și se unește cu ea).

5. Acela pe care stau cerul, pămîntul și văzduhul, mintea împreună cu toate organele (simțurilor) — pe acela să-l cunoașteți ca sufletul unic. Lăsați celelalte cuvinte; el e puntea nemuririi.

6. Înlăuntrul inimii, unde artele se întrunesc ca spițele în butucul roții, el se mișcă apărînd în multe chipuri [e]. Meditați asupra sufletului prin (cuvîntul) „Om". Să vă meargă bine, ca să treceți dincolo de (împărăția) întunericului.

[a] *Corpul lăuntric:* corpul subtil, care constă în trei învelișuri: inteligența, mintea și viața (după filosofia din Vedānta).

[b] *Cavitatea* (inimii) tuturor creaturilor.

[c] *Ființă și Neființă:* corpurile groase și subtile.

[d] *A creaturilor* de rînd.

[e] *În multe chipuri:* prin necontenitele schimbări ale vederii, auzului, dorințelor etc.

7. Sufletul, care știe și cunoaște totul, a cărui măreție (se manifestă) în lume, e așezat în cetatea divină a lui Brahmă (în intelect), în eterul (inimii). El e minte prin natura lui, conducător al vieții și al corpului, așezat în hrană [a]. Înțelepții, concentrîndu-și inima, privesc prin cunoașterea lui (Brahmă) ceea ce apare ca fericire, ca nemuritor.

8. Legăturile inimii se rup, toate îndoielile dispar și faptele încetează (de-a rodi), cînd e văzut cel suprem și inferior [b].

9. Cei care cunosc sufletul îl știu pe Brahmă cel fără pată și fără părți, pur, care-i lumina luminilor, în învelișul suprem de aur [c].

10. Fără el nu se manifestă nici soarele, nici luna cu stelele, nici fulgerele; cu atît mai puțin focul. Dar cînd se manifestă el, totul se manifestă după el; prin manifestarea lui întregul univers se manifestă [d].

11. Brahmă cel nemuritor se întinde înainte și înapoi, la dreapta și la stînga, în sus și în jos. El e universul acesta infinit.

MUNḌAKA a III-a

Partea 1

1. Două păsări unite, tovarășe, locuiesc pe același copac. Una din ele mănîncă fructul dulce al smochinului [e], cealaltă privește fără a mînca.

2. Aflîndu-se pe același copac (împreună cu sufletul suprem), sufletul (individual) amăgit (de lumea în care-i) cufundat e întristat din pricina neputinței sale; (dar) cînd îl vede pe celălalt, pe stăpînul adorat (și se gîndește la) măreția lui, atunci el nu mai e mîhnit.

3. Cînd privitorul îl privește pe creator, strălucind ca aurul, stăpînul, spiritul, lăcașul lui Brahmă — atunci lepădînd faptele bune și rele, nepătat, el dobîndește identitatea supremă (cu Brahmă) [f].

[a] *Hrană:* învelișul hrănitor.
[b] Cf. *Kaṭha-Upaniṣad*, 6, 15, în „Convorbiri literare", l. c.— *Cel suprem și inferior:* Brahmă, considerat drept cauză și efect.
[c] *Fără părți:* simplu.— *Învelișul suprem de aur:* intelectul.
[d] Cf. *Kaṭha-Upaniṣad*, 5, 15.
[e] *Fructul dulce al smochinului:* plăcerile simțurilor.
[f] *Lăcașul lui Brahmă:* izvorul din care purcede lumea.— *Dobîndește identitatea supremă (cu Brahmă):* se contopește cu el.

4. Această viață se manifestă prin toate ființele [a]. Înțeleptul, care cunoaște (aceasta), nu mai vorbește despre altceva. În suflet este bucuria lui, în suflet plăcerea și fapta. El este cel mai ales dintre cunoscătorii lui Brahmă.

5. La suflet se poate ajunge prin adevăr, asceză, cunoaștere desăvîrșită și îndeplinirea îndatoririlor de discipol brahmanic. Acela pe care-l contemplează asceții fără de păcat, se află înlăuntrul corpului și-i (făcut din) lumină, e pur.

6. Adevărul biruie, nu minciuna. Adevărul deschide drumul care duce la zei și pe care merg Rșii [b], cu dorințele împlinite, acolo unde se află lăcașul suprem al adevărului.

7. El e mare, divin, cu neputință de închipuit, mai subtil decît ceea ce-i subtil; el se află infinit de departe și aici aproape (în corp); el sălășluiește, pentru cei care-l contemplează, aici, în cavitatea (inimii) [c].

8. La el nu se poate ajunge cu ochiul, cu graiul sau prin celelalte divinități, nici prin asceză sau faptă. Însă acela al cărui intelect e purificat prin lumina cunoașterii, îl contemplează pe cel fără părți, meditînd asupra lui [d].

9. Sufletul acesta subtil trebuie cunoscut prin gîndire, în care a intrat viața în chip încincit. Organul gîndirii [e] oricărei creaturi e străbătut de simțuri. Cînd e pur, atunci se manifestă sufletul.

10. Cel cu intelectul purificat dobîndește toate lumile și toate dorințele pe care și le închipuie în mintea sa. De aceea, cel care dorește mîntuirea, să venereze pe acela care cunoaște sufletul.

Partea a 2-a

1. Acela[f] cunoaște pe Brahmă suprem, lăcașul pe care se sprijină întreg universul, care se manifestă în strălucirea sa. Înțelepții fără dorințe, care venerează pe (un astfel de) om, nu se mai renasc.

[a] *Viață:* Brahmă.— *Toate ființele:* tot ce există, de la Brahmă pînă la materia fără viață.
[b] *Rșii:* sfinți înțelepți din timpuri străvechi, autori de imnuri.
[c] Cf. *Kaṭha-Upaniṣad*, 2, 20 [162].
[d] Cf. ibidem, 6, 12.— *Divinități:* simțuri.
[e] *Viața în chip încincit:* cele cinci suflări vitale.— *Organul gîndirii:* intelectul.
[f] *Acela:* (care are intelectul purificat; v. strofa precedentă).

2. Cel care are dorințe și se gîndește la ele — acela este învins de dorințe oriunde. Însă pentru acela ale cărui dorințe s-au împlinit și care a recunoscut sufletul, toate dorințele dispar chiar aici (pe pămînt).

3. Sufletul nu poate fi dobîndit nici prin inteligență, nici prin *Vede*, nici prin multă învățătură. Acela îl dobîndește, pe care îl alege; acestuia i se descoperă propriul său suflet [a].

4. Sufletul nu poate fi dobîndit de cel fără putere, nici prin nepăsare, nici prin asceză, nici prin cunoaștere lipsită de evlavie. Însă sufletul înțeleptului care năzuiește cu aceste mijloace [163] intră în lăcașul lui Brahmā.

5. Cînd Rșii cei plini de cunoaștere și care au recunoscut sufletul, fără pasiuni, liniștiți, l-au dobîndit — înțelepți și cu mintea concentrată, ei cuprind din toate părțile pe cel care străbate totul și intră cu totul în el.

6. Cei care au pătruns bine înțelesul învățăturii din Vedānta, care se silesc (să se libereze) prin Yoga renunțării (la lume) (și) al căror intelect e purificat — aceia, în clipa morții celei din urmă [b], dobîndesc nemurirea supremă în numele lui Brahmā și devin liberați cu desăvîrșire (de renașteri).

7. (Atunci) cele cincisprezece părți (ale corpului) intră în elementele lor și toți zeii [c] în divinitățile lor. (Atunci) faptele (și) sufletul devenit cunoaștere se contopesc cu Cel Suprem, nepieritor și întreg.

8. După cum rîurile curg și se sfîrșesc în mare, pierzîndu-și numele și înfățișarea, tot așa înțeleptul liberat de nume și înfățișare [d] se îndreaptă spre sufletul divin, (care-i) mai mare decît (tot) ce-i mare.

9. Cel care cunoaște pe Brahmā suprem devine Brahmā. În neamul lui nu se află cineva care să nu cunoască pe Brahmā. El trece dincolo de întristare și păcat și liberat de legăturile inimii [e] devine nemuritor.

[a] V. *Kaṭha-Upaniṣad*, 2, 23.

[b] *Vedānta:* Upaniṣadă. — *Yoga:* concentrarea psihică și prin aceasta contopirea cu Brahmā.— *Moartea cea din urmă:* acea care precedă liberarea finală de renașteri.

[c] *Zeii:* simțurile.

[d] *Liberat de nume și înfățișare:* liberat de aparențele acestei lumi, care se prezintă neîncetat sub alte forme, cu alt nume.

[e] *Devine Brahmā:* se contopește cu el.— *Liberat de legăturile inimii:* liberat de tot ce leagă pe om de această lume.

10. Iată ce spune un vers: „(Învățătorul) să spună știința lui Brahmā celor care săvîrșesc ceremoniile, care cunosc *Vedele*, cufundați în contemplarea lui Brahmā, care cu credință aduc ei singuri ofranda unicului Ṛși[a] și îndeplinesc după rit juruința (purtării pe) cap (a focului).

11. Acesta-i adevărul, pe care l-a spus odinioară Ṛși Aṅgiras (fiului lui Śaunaka) [164]. Cel care nu și-a îndeplinit juruința să nu știe aceasta. Închinare marilor Ṛși, închinare marilor Ṛși!

[a] *Unicului Ṛși:* focului.

Mahābhārata [165]

POVESTEA FAPTEI OMENEŞTI [166]

Notiţă introductivă

Episodul acesta din *Mahābhārata*, uriaşa epopee sanscrită, este curios din multe puncte de vedere pentru un european. Ceea ce-l caracterizează în primul rînd este tonul moral.

Unele pasagii, ca de pildă acele referitoare la asceză, vor părea puţin cam comice. Tocmai ele sînt partea cea mai serioasă pentru un indian. Dealtfel şi credinţele şi ceremoniile religioase ale grecilor şi romanilor nu se deosebesc mult, în fond, de acele ale indienilor; însă ne-am deprins cu ele din şcoală, unde le-am întîlnit în cele mai desăvîrşite opere literare.

Ceea ce-i important în acest fragment, pe care-l redăm în proză, este antiteza dintre faptă şi destin [a]. Însă, în concepţia indiană, aceşti doi factori, care determină mersul existenţei omeneşti, sînt strîns legaţi unul de altul, ca umbra şi lumina. Fapta influenţează şi modifică necontenit destinul. Concepţia aceasta este cu totul diferită de cea greacă, după care destinul este fix şi nimic nu-l poate schimba [167].

POVESTEA FAPTEI OMENEŞTI

„Care e mai presus? destinul sau fapta omului?“ [168]. Aşa l-a întrebat odată înţeleptul Vasişta pe Brahmā. (1)

Atunci zeul zeilor, cel născut din floarea de lotus, Marele Părinte, grăi vorbele înţelepte, împodobite cu pilde: (2)

Nimic nu se naşte fără sămînţă; nu e fruct fără sămînţă; din sămînţă provine sămînţa; din sămînţă provine fructul.(3)

[a] V. art. *Fapta şi destinul*, în „Revista fundaţiilor“, III, 3, 1936.

După cum e sămînța pe care o aruncă plugarul pe ogor bună sau rea, tot așa e și roada pe care o capătă. (4)

După cum ogorul nu dă roade, dacă nu se aruncă pe el sămînță, tot astfel și destinul nu se împlinește fără fapta omenească. (5) [169].

Sămînța este fapta, iar ogorul e destinul; prin unirea ogorului cu sămînța se înalță grînele îmbelșugate. (6)

După cum plugarul mănîncă roadele care provin din munca sa, tot astfel se văd pe lumea aceasta urmările faptelor bune și rele. (7)

Din fapta bună răsare fericirea, din cea rea suferința. Orice faptă săvîrșită își dă roadele; niciodată nu are urmări o faptă ce nu s-a săvîrșit. (8)

Cel întreprinzător are parte de o viață fericită; cel inactiv se prăbușește și devine la fel ca acela pe a cărui rană se pune sare. (9)

Frumusețea, fericirea și nestimatele de tot felul se dobîndesc prin asceză. Totul se capătă prin faptă, iar nu prin destin de către inactivi. (10)

Tot astfel cerul, plăcerile, o situație dorită: totul se dobîndește prin sforțarea omului. (11)

Stelele, zeii, șerpii, iakșașii [a], luna, soarele, vînturile: toți au devenit din oameni zei, prin sforțarea lor. (12) [170].

Averea, prietenii, domnia, noblețea și fericirea sînt greu de dobîndit spre folosință de cei care nu fac nimic. (13)

Preotul dobîndește fericirea prin castitate, războinicul prin vitejie, Vaiśya prin sîrguință, Śudra prin ascultare [b]. (14) [171].

Bogăția nu-l urmează pe cel care nu dă, pe cel care nu se mișcă, pe cel care nu se silește, pe cel care e leneș, pe cel care e laș și pe cel care nu e ascet. (15)

Însuși sfîntul Vișnu, care a creat cele trei lumi [c], demonii și toate zeitățile, se supune la chinuri în fundul oceanului. (16)

Dacă fapta n-ar da roadă, totul ar fi fără urmări, iar lumea ar sta și ar privi la destin. (17)

[a] Demoni.

[b] E vorba de cele patru caste: brahmanii, războinicii, meseriașii și servitorii.

[c] Cerul, pămîntul și infernul.

Cine se încrede în destin, fără a face vreo sforțare, în zadar se osteneşte, ca o femeie care a dat peste un soț neputincios. (18)

În această lume a oamenilor frica de fapta rea nu e atît de mare cum e în lumea zeilor. (19)

Odată ce fapta a fost săvîrşită de om, ea îşi urmează destinul. Destinul nu poate să dea nimănui nimic, dacă nu s-a săvîrşit ceva. (20)

Cînd vedem că nimic nu e durabil, nici chiar în lumea zeilor, cum ar putea destinul să stea neclintit şi fix fără faptă? (21)

Zeii nu se interesează de nimic din lumea aceasta [a]; dimpotrivă, ei stîrnesc turburări grozave, de frică să nu fie învinşi. (22)

Între sfinți şi zei este o luptă veşnică [b]; astfel chiar şi în lumea zeilor se dobîndesc multe merite. (23) [172].

Fiecare îşi este singur prieten, fiecare îşi este singur duşman, fiecare îşi este singur martor la ceea ce săvîrşeşte şi la ceea ce nu săvîrşeşte. (24)

Orice faptă bună, odată ce a fost săvîrşită, îşi urmează drumul spre izbîndă; însă fapta rea nu merge pe drumul cel bun. (25)

Cei virtuoşi ajung la lăcaşul sfînt al zeilor. Ce poate să facă destinul, cînd dă peste un om drept? (26)

Odinioară Yayati [c] a fost aruncat din cer şi a căzut pe pămînt; dar s-a înălțat din nou la cer prin faptele virtuoase ale nepoților săi. (27)

Fiul lui Sudasa, regele din Kośala, cel ce se făcuse vrednic prin atîtea jertfe de cai şi de altele, s-a făcut mîncător de oameni în urma unui blestem al unui mare înțelept. (28)

Vasu, cel măreț ca Indra, care adusese sute de jertfe, printr-o singură minciună a ajuns în fundul iadului celui mai adînc. (29)

Janamejaya, care pornise urcîndu-se pe piciorul lui Śakra, cînd a măcelărit pe femeile brahmanilor de ce n-a fost împiedicat de destin? (30)

[a] Aceeaşi idee o găsim la Epicur şi la poetul roman Lucreţiu.
[b] Credința aceasta e foarte caracteristică pentru indieni.
[c] Exemplele care urmează arată consecințele faptei.

Vaiśampayana, brahmanul înțelept, cînd a ucis pe un brahman fără să-și dea seama, și cînd s-a pătat cu sîngele unui copil, de ce n-a fost oprit de destin? (31)

Odinioară înțeleptul rege Nṛga a fost schimbat în șopîrlă, pentru că a dăruit pe nedrept o vacă unui brahman, cu prilejul unei jertfe mari. (32)

Împărăția Pāṇḍavașilor a fost răpită de către urmașii lui Dhṛtarāṣṭra, în marea lor nebunie, și redobîndită prin puterea brațelor, nu a destinului [a]. (33)

Pustnicii care se supun la chinuri, înfrînîndu-se și luînd asupra lor îndeplinirea strictă a juruințelor— oare blestemul [b] ce-l aruncă se datorește puterii destinului, nu faptei? (34)

Destinul nu ocrotește pe cel stăpînit de pofte și rătăciri. (35)

După cum focul, cît de mic, devine mare cînd e stîrnit de vînt: tot astfel destinul, dacă-i însoțit de faptă, crește tare. (36)

După cum lumina lămpii se micșorează din pricina scăderii uleiului: tot astfel se micșorează și puterea destinului prin scăderea faptei. (37) [173].

Pe lumea aceasta omul, chiar cînd dobîndește avuții nemăsurate, plăceri și femei, nu e cu putință să se folosească de ele, dacă nu recurge la faptă.

Însă cel cu suflet mare și întreprinzător dă peste bogăție, chiar cînd e bine ascunsă și păzită de zeități. (38)

În lumea celor vii, cel ce stă cu brațele încrucișate nu izbîndește; nu destinul îl conduce pe calea greșită; nu destinul este stăpîn. (39)

Destinul urmează fapta, care-i merge înainte ca o stăpînă. Fapta omului înclină destinul într-o parte sau într-alta, după voință. (40) [174].

Acesta-i fructul străduinței omenești, pe care l-am văzut întotdeauna cu adevărat. (41)

Prin întreprinderea faptei, prin asocierea destinului, prin soartă și faptă împreună, apucă omul calea care duce la cer. (42)

[a] Acesta-i, pentru a spune așa, subiectul epopeii *Mahābhārata*.

[b] Blestemul unui brahman se împlinește totdeauna. De el se tem și zeii.

Yudhiṣṭhira [a] grăi:

O, cel mai nobil dintre Bharata [b], spune-mi care sînt roadele faptelor bune? (43)

Bhiṣma [c] grăi:

Îţi voi spune ceea ce mă întrebi. Ascultă, Yudhiṣṭhira, taina înţelepţilor, care-i soarta mult dorită pe care o capătă fiecare în existenţa ce urmează după moarte. (44)

După cum e fapta fiecăruia şi după cum e corpul în care o săvîrşeşte, tot aşa e şi roada ei, pe care o gustă în acelaşi corp. (45)

După cum e fapta, bună sau rea, pe care o săvîrşeşte cineva în orice condiţie a vieţii, tot aşa e şi răsplata de care are parte, în aceeaşi condiţie a vieţii, în decursul renaşterilor. (46)

Niciodată nu dispare fapta săvîrşită pe lumea aceasta datorită celor cinci simţuri. Acestea sînt mărturia veşnică a faptei şi după ele, al şaselea, sufletul. (47)

Omul să-şi dea ochii, mintea şi glasul, să fie bun necontenit; căci aceasta-i jertfa însoţită de cele cinci daruri. (48)

Cine dă din toată inima de mîncare drumeţului obosit, pe care nu l-a văzut mai înainte, — răsplata aceluia pentru fapta sa cea bună este mare. (49)

Cine doarme pe pămîntul gol, sub cerul liber, acela are parte de casă şi pat; cine-i îmbrăcat în zdrenţe şi în scoarţă, acela are parte de haine şi podoabe. (50) [176].

Cine se supune la chinuri mari şi îşi cufundă sufletul în meditaţie, acela are parte de care şi cai.

Regele care şade lîngă focuri, acela-i viteaz. (51)

Cel care nu se atinge de sucuri alese, acela dobîndeşte fericirea; cel ce nu se atinge de carne, acela dobîndeşte vite şi fii. (52)

Cine atîrnă cu capul în jos, cine stă în apă, cine are mereu acelaşi pat, care-i şi scaun, — acela dobîndeşte fericirea dorită. (53)

[a] Erou principal din *Mahābhārata* [175].
[b] Descendenţii lui Bharata, de unde numele epopeii *Mahābhārata* („marea epopee privitoare la descendenţii regelui Bharata").
[c] Erou principal în *Mahābhārata*.

Cine primește pe oaspe cu cinste și-i dă apă de spălat, un scaun, o lampă, mîncare, adăpost: — aceasta-i jertfa celor cinci daruri. (54)

Cine se chinuiește cînd șade, cînd doarme, cînd stă: aceluia îi sînt asigurate pe vecie cele trei lumi și i se împlinesc toate dorințele. (55)

Prin pomană se capătă avere, prin tăcere stăpînire, prin asceză plăceri, prin castitate viață lungă. (56)

Roadele nevinovăției sînt frumusețea, domnia și sănătatea; cel ce se hrănește cu fructe și rădăcini, acela devine rege; cei care se hrănesc cu frunze ajung la cer. (57)

Cine postește pînă la moarte, acela dobîndește pacea desăvîrșită; cel care se hrănește cu iarbă ajunge la cer. (58)

Cine se spală de trei ori pe zi, acela dobîndește femei; cine soarbe aerul, acela dobîndește putere; prin adevăr capătă cerul, prin îndeplinirea juruințelor familia cea mai aleasă. (59)

Cine învață toate *Vedele*, acela e liberat de durere; cine îndeplinește datoriile minții, acela dobîndește cerul. (60)

Cine leapădă dorința, pe care cu greu o părăsesc cei proști, care nu îmbătrînește împreună cu cel care îmbătrînește, — această boală care nu ia sfîrșit decît odată cu viața, — acela dobîndește pacea. (61)

După cum vițelul își găsește mama chiar și într-o mie de vaci, tot astfel fapta săvîrșită odinioară îl urmează pe făptuitor. (62)

După cum florile și fructele nu depășesc timpul lor, tot astfel și fapta săvîrșită odinioară. (63)

Celui care îmbătrînește îi îmbătrînește părul; celui care îmbătrînește îi îmbătrînesc dinții; ochii și urechile îi îmbătrînesc; numai dorința nu îmbătrînește. (64) [177].

Cine bucură pe tatăl său, acela îl bucură pe creator; cine bucură pe mama sa, acela venerează pe zeița pămîntului; (65)

Cine bucură pe învățătorul său, acela îl venerează pe Brahmă. (66)

Toate poruncile sînt îndeplinite de acela care le păzește pe aceste trei. Cine însă nu le păzește pe acestea, zadarnice îi sînt toate jertfele. (67)

Aceasta-i povestea despre fapta omenească în capitolul preceptelor din vestita *Mahābhārata*.

POVESTE MORALĂ[a]

Odată, o antilopă, care cutreiera prin pădure, prinse din întîmplare în coarnele ei cele două bucăți de lemn ale unui brahman, care-i serveau să aprindă focul, și fugi. Brahmanul, care avea nevoie de acele bucăți de lemn pentru jertfă, rugă pe frații Pāṇḍu[b] să i le aducă. Ei urmăriră animalul, dar nu-l putură prinde și în cele din urmă dispăru. Istoviți de goana fără folos și chinuiți de sete, căutară apă. Unul din ei, Nakula, se urcă într-un copac și zări în depărtare un lac. Atunci el merse într-acolo, ca să aducă apă în tolbe. Ajunse la un lac frumos, cu apă limpede și înconjurat de cocori. Dar cînd voii să bea, un duh nevăzut[c] grăi din văzduh: „Prietene, nu săvîrși o faptă rea; lacul îmi aparține; răspunde mai întîi la întrebările mele, pe urmă bea și ia apă". Nakula nu luă în seamă aceste vorbe, bău și căzu neînsuflețit la pămînt.

Văzînd că zăbovește prea mult, se duse să-l caute Sahadeva; dar păți la fel. Atunci Yudhiṣṭhira trimise pe Arjuna, căruia nu-i merse mai bine, și în cele din urmă pe Bhima, care căută în zadar să se lupte cu nevăzutul Yakṣa. Și el bău din lac și căzu mort.

Presimțind ceva rău, se duse în cele din urmă și Yudhiṣṭhira[d] într-acolo, ca să afle ce-i cu frații săi. Spăimîntat, îi vede pe toți morți și începe a se jăli și a plînge. Dar în timp ce se îndrepta spre lac, iată că auzi și el vocea duhului, care îl preveni să nu bea pînă nu va răspunde la întrebările ce i le va pune:

Yakṣa: Ce cîntărește mai mult decît pămîntul? Ce este mai presus de cer? Ce este mai iute decît vîntul? Ce este mai numeros decît iarba?

Yudhiṣṭhira: Mama cîntărește mai mult decît pămîntul [180]. Tatăl e mai presus de cer. Spiritul e mai iute decît vîntul. Gîndurile sînt mai numeroase decît iarba.

[a] În *Mahābhārata*. V. M. WINTERNITZ, *Geschichte der indischen Literatur*, I, p. 296 și urm. Povestea aceasta cuprinde aproape întreaga învățătură morală a indienilor [178].

[b] *Frații Pāṇḍu* (Pāṇḍavașii) sînt cei cinci fii ai lui Pāṇḍu, regele străvechiului oraș Delhi [179]. Despre el povestește *Mahābhārata*, celebra epopee indiană.

[c] În scr. *Yakșa*.

[d] Cel drept.

Yakşa: Cine este prietenul călătorului? Cine este prietenul celui care şade acasă? Cine este prietenul celui bolnav? Cine este prietenul celui care moare?

Yudhişţhira: Caravana este prietenul celui care călătoreşte. Soţia este prietenul celui care şade acasă. Doctorul este prietenul celui bolnav. Bunătatea este prietenul celui care moare.

Yakşa: Care-i duşmanul greu de biruit şi care-i boala fără sfîrşit? Care om trece drept bun şi care drept rău?

Yudhişţhira: Mînia este duşmanul greu de biruit. Lăcomia este boala cea fără de sfîrşit. Cine-i prietenos faţă de toate fiinţele acela trece drept bun; cine nu cunoaşte îndurarea, drept rău.

Yakşa: Ce se numeşte orbire şi ce se numeşte mîndrie? Ce se înţelege prin lene şi ce înseamnă suferinţă?

Yudhişţhira: A fi orbit faţă de virtute este orbire; a fi mîndru de sine înseamnă mîndrie. Inacţiunea cu privire la morală este lene, şi adevărata suferinţă este neştiinţa [181].

Yakşa: Ce se numeşte de către înţelepţi tărie şi ce se numeşte vitejie? Ce se numeşte baia cea mai bună? Ce înseamnă bunătate?

Yudhişţhira: A fi tare în îndeplinirea datoriei este tărie; vitejie se numeşte înfrînarea simţurilor. Cea mai bună baie este liberarea de necurăţenia spiritului; iar bunătatea constă în ocrotirea tuturor fiinţelor.

Yakşa: Spune-mi în ce constă, la drept vorbind, brahmanismul: în obîrşie, în purtare, în citirea *Vedelor* sau în erudiţie?

Yudhişţhira: Ascultă, dragul meu Yakşa! Nici obîrşia, nici citirea *Vedelor*, nici erudiţia nu sînt temelia brahmanismului, ci numai o purtare bună — despre asta nu poate fi îndoială. Mai mult decît la oricare alt lucru brahmanul trebuie să bage bine de seamă la purtarea sa; atîta timp cît purtarea lui bună nu slăbeşte, este şi el neslăbit; odată ce s-a isprăvit cu buna sa purtare, s-a isprăvit şi cu el. Şi cei ce învaţă şi cei ce predau şi cei ce meditează asupra ştiinţelor — nebuni sînt toţi, dacă sînt robiţi de patimi. Cine-şi îndeplineşte datoria, acela e înţelept. Un mişel, chiar dacă cunoaşte cele patru *Vede*, nu stă mai presus de un paria. Cine aduce chiar numai jertfa focului, dar îşi înfrînează simţurile, acela trece drept brahman [182].

Răspunsurile acestea plăcură atît de mult duhului, încît îi înapoie lui Yudhiṣṭhira pe toţi fraţii săi. Yakṣa însă nu era altul decît *Dharma*, zeul dreptăţii şi al moralei.

नलोपाख्यानम्

POVESTEA LUI NALA[183]

Episod din Mahābhārata

Notiţă introductivă

Celebra poemă *Nala şi Damayantī*, plină de gingăşie şi de romantism, este un episod din *Mahābhārata*[a]. Subiectul ei este următorul:

Pāṇḍavaşii[b], care se află într-o pădure în exil, sînt vizitaţi de un ṛşi[c], Bṛhadaśva. Unul din ei, Yudhiṣṭhira, îi povesteşte nenorocirea sa şi alor săi, şi-l întreabă dacă a fost vreodată un rege mai nefericit decît el[184]. Atunci Bṛhadaśva îi spune povestea regelui Nala, care, după ce pierde toată averea şi domnia la jocul de zaruri cu fratele său Puşkara, porneşte în exil într-o pădure, împreună cu frumoasa şi credincioasa sa soţie, Damayantī. Urmărit şi mai departe de demonul jocului care-i ia minţile, el îşi părăseşte soţia în mijlocul pădurii, în timp ce, obosită de drum, se afla cufundată într-un somn adînc.

Părăsită de soţul ei, Damayantī rătăceşte prin pădure. Tot astfel şi Nala. După mult zbucium şi multe suferinţi, Damayantī găseşte o primire prietenească la mama regelui Cedilor; iar Nala, după ce regele şerpilor, Karkotaka, îi schimbă înfăţişarea, se tocmeşte la regele Ṛtuparṇa ca vizitiu şi bucătar. În cele din urmă, cei doi soţi, după o lungă şi dureroasă despărţire, sînt uniţi din nou în dragoste.

Toate acestea sînt povestite sub forma unui basm, în versuri. Tonul este mişcător, simplu, popular, uneori cu o uşoară nuanţă de umor.

[a] *Mahābhārata* descrie marea luptă dintre descendenţii regelui Bharata. Însă ea nu tratează numai despre aceasta, ci este o vastă enciclopedie poetică, cuprinzînd mitologie şi filosofie indiană, precepte morale, povestiri, legende, etc. Această epopee uriaşă, alcătuită din 220 000 de versuri, s-a format treptat, în decurs de multe veacuri.

[b] *Pāṇḍavaşii* sînt cei cinci fii ai regelui Pāṇḍu, din străvechiul oraş Delhi. Cel mai în vîrstă dintre ei este Yudhiṣṭhira.

[c] *Ṛşi*, sfînt sau înţelept din vechime.

Poema aceasta a fost editată, în limba sanscrită, pentru prima oară de vestitul indo-germanist Fr. Bopp, care-i adăugă o traducere în latineşte [185]. De atunci ea este considerată ca o perlă a literaturii indiene, ba chiar şi a celei universale. Extraordinar de populară în India, *Povestea lui Nala* a fost necontenit imitată de poeţi, atît în limba sanscrită cît şi în dialectele [a] moderne[186]. În Europa ea a fost tradusă în mai toate limbile (germană, engleză, franceză, italiană, suedeză, cehă, rusă, polonă, ungară şi neogreacă)[187].

În universităţile din Occident studiul limbii sanscrite începe cu *Povestea lui Nala*, atît din cauza limbii cît şi a cuprinsului.

Vocativele şi mai ales epitetele sînt foarte numeroase în această poemă. În traducere am lăsat la o parte unele din ele, fie pentru că se repetau, fie că erau prea multe înşirate unul după altul, fie, în sfîrşit, fiindcă erau de prisos. Epitetele fac parte din stilul epopeii sanscrite, încă mai mult decît la Homer. Foarte frumoase şi caracteristice în poezia originală, ele îşi pierd o bună parte din strălucirea şi vigoarea lor în traducere.

POVESTEA LUI NALA

I

Bṛhadaśva povesti:

A fost odată un rege, pe care-l chema Nala, fiul puternic al lui Virasena, înzestrat cu însuşiri alese, frumos la chip şi priceput la cai. (1)

El stătea în fruntea domnitorilor, ca regele zeilor, cu mult deasupra tuturor prin strălucirea sa, ca soarele. (2)

Era evlavios şi viteaz şi cunoştea *Vedele*. El domnea peste Nişazi, era iubitor de zaruri şi de adevăr şi mare căpitan de oşti. (3)

Iubit de toată lumea, nobil, cu simţurile înfrînate, ocrotitor şi cel mai bun arcaş, el părea că este însuşi Manu [b]. (4)

[a] O traducere foarte liberă, în versuri, a cîntului IX din povestea lui Nala (sub titlul „Nala şi Damayanti") găsim în *Antologia sanscrită* de G. Coşbuc (v. „Biblioteca pentru toţi", 285, p. 84 şi urm.) [188].

[b] *Manu*, numele unei divinităţi, strămoşul omenirii. Cf. germ. *Mann*.

La fel în țara Vidarbhilor [a] domnea Bhima, un erou strașnic de viteaz, împodobit cu toate virtuțile, dar fără copii și doritor de-a avea. (5)

Acela se chibzuia și-și dădea toată silința ca să aibă copii. Într-o zi veni la el un brahman bătrîn și înțelept, cu numele Damana. (6)

Bhima, care dorea să aibă urmași și cunoștea preceptele sfinte, îl primi cu bunătate, împreună cu regina. (7)

Pentru aceasta Damana, mulțumit, îi răsplăti pe amîndoi cu un juvaer de față și cu trei fii mîndri și plini de glorie: (8)

Damayantī, Dama, Danta și Damana cel măreț. Feciorii erau înzestrați cu toate însușirile alese, înfricoșători și strașnic de viteji. (9)

Mlădioasa Damayantī deveni vestită în lume prin frumusețea, strălucirea, mîndrețea, drăgălășia și farmecul ei. (10)

Ajunsă în floarea vîrstei, ea stătea gătită și înconjurată de sute de roabe și de prietene, asemenea soției lui Indra [b]. (11)

Acolo domnea odinioară fiica lui Bhima, gătită cu tot felul de podoabe, în mijlocul prietenelor, cu corpul fără cusur, ca fulgerul din nori. (12)

Niciodată nu s-a mai văzut, nici nu s-a auzit de o fată atît de frumoasă printre zei, demoni sau oameni. (13) [189].

Dar și Nala era cel mai falnic între bărbați și n-avea seamăn pe lume, de părea, prin frumusețea lui, că-i însuși zeul iubirii [c]. (14)

Mult îl mai lăudau pe Nala înaintea ei și fără încetare o slăveau pe Damayantī înaintea lui. (15)

Tot auzind vorbindu-se despre însușirile lor, ei se îndrăgostiră unul de altul, fără ca să se vadă; și dragostea lor creștea necontenit. (16)

Odată, nemaiputînd răbda dorul din inima sa, Nala se duce singur în pădurea din preajma palatului. (17)

Acolo văzu cum se plimbau niște lebede cu pene de aur și prinse una din păsări. (18)

[a] *Vidarbha* era o țară la sud de munții Vindhya, cu capitala Kundina. Astăzi această țară se cheamă Berar.

[b] *Indra* este zeul suprem în panteonul vedic. Soția sa este Śaci (personificarea puterii).

[c] *Kāmadeva*. Cf. EMINESCU, *Kamadeva*.

Atunci ea grăi către Nala: „O, rege, nu mă omorî, căci îţi voi face o bucurie. (19)

Îi voi vorbi Damayantiei despre tine în aşa fel, încît nu se va mai gîndi la nici un alt bărbat“ (20)

Auzind aceste vorbe, regele dădu drumul păsării: apoi lebedele îşi luară zborul, pornind spre ţara Vidarbhilor. (21)

Cînd ajunseră acolo, păsările se coborîră drept în faţa Damayantiei. (22)

Văzînd păsările cele minunate la înfăţişare, prinţesa împreună cu prietenele ei începură să alerge vesele după ele, ca să le prindă. (23)

Atunci lebedele se împrăştiară prin pădure, iar fetele fugiră în toate părţile după ele. (24)

Lebăda spre care alerga Damayantī grăi cu glas de om către ea: (25)

„Damayantī, este în ţara Nişazilor un rege, cu numele Nala, care seamănă la chip cu Aśvinii [a]; nu se mai află bărbaţi la fel ca dînsul. (26)

Dacă ai deveni soţia lui, frumoaso cu mijlocul mlădios, naşterea şi frumuseţea ta nu ţi-ar fi în zadar. (27)

Am văzut zei, Gandharvaşi [b], oameni, şerpi şi Rakşaşi [c]; dar niciodată n-am văzut pe vreunul ca el. (28)

Tu eşti un mărgăritar între femei, iar Nala este cel mai de seamă dintre bărbaţi; unirea unei femei alese cu un bărbat ales va fi cu noroc“ (29)

La aceste cuvinte ale lebedei, Damayantī grăi: „Vorbeşte-i şi lui Nala tot aşa“ (30)

„Bine“, zise pasărea către fiica regelui Vidarbhilor; şi întorcîndu-se în ţara Nişazilor povesti totul lui Nala. (31)

Acesta-i întîiul capitol [d] din *Povestea lui Nala.*

II

Bṛhadaśva povesti:

Din clipa în care auzi cuvintele lebedei, Damayantī nu mai avu linişte din pricina lui Nala. (1)

[a] Cei doi *Aśvini*, divinităţi ale Aurorei, sînt adesea invocaţi în *Rig-Veda.*

[b] *Gandharva*, cîntăreţi divini care locuiesc în cerul lui Indra.

[c] *Rakşaşi*, demoni de noapte.

[d] În scr. *adhyaya.* Cuvîntul acesta nu poate fi tradus prin „cînt“, căci poezia epică indiană nu era cîntată, ci recitată.

Îngîndurată și tristă, ea suspina întruna și fața ei păli și se ofili. (2)

Privea în gol, cufundată în visări, albă la înfățișare și turburată; căci zeul dragostei îi intrase pe neașteptate în suflet. (3)

Nu mai găsea plăcere nici să șadă, nici să se odihnească, nici să mănînce; zi și noapte nu dormea, ci numai plîngea întruna. (4)

Atunci prietenele ei aduseră la cunoștința regelui Vidarbhilor că Damayantī e bolnavă. (5)

Cînd află aceasta, regele Bhima puse la cale un lucru de mare însemnătate pentru fiica sa. (6)

Văzînd-o în floarea tinereții, el se gîndi că ar fi nimerit s-o pună să-și aleagă un bărbat. (7) [190].

Și pofti pe regi să ia parte la alegere. (8)

Auzind că Damayantī își va alege un soț, după porunca regelui, sosiră la Bhima regi din toate părțile. (9)

Umplînd văzduhul cu zgomotul cailor, elefanților și al carelor, cu oștile lor falnice, frumos împodobite cu flori. (10)

Viteazul Bhima primi pe marii domnitori cu cinstea cuvenită, găzduindu-i. (11)

Între acestea doi sfinți mari din rîndul zeilor, după ce cutreieraseră lumea, ajunseră în cerul lui Indra. (12)

Narada și Parvata, sfinți mari și mari înțelepți [191], intrară în lăcașul regelui zeilor, (13)

Care-i primi cu multă cinste și-i întrebă de sănătate și cum le merge. (14)

Narada grăi:

„Sfinte stăpîne, pretutindeni ne-a mers bine și în întreaga lume oamenii sînt buni" (15)

Bṛhadaśva povesti:

Auzind cuvintele lui Narada, Omorîtorul lui Vṛtra [a] îi întrebă: „Regii drepți, care-și dau viața în luptă, (16)

Care mor de sabie, cînd le vine timpul, fără teamă, — acelora le aparține pe veci lumea aceasta, cum îmi aparține mie vaca dorințelor [b]. (17)

[a] *Vṛtra*, numit adesea și *Ahi* („șarpele") este un demon, care a fost ucis de Indra, fiindcă producea secetă închizînd apele cerului.
[b] „Vaca dorințelor", în scr. *kāmaduh*, împlinește celui care o mulge orice dorință.

Unde sînt, așadar, războinicii aceia viteji? căci nu-i văd venind la mine pe regi, pe oaspeții mei iubiți“ (18)

La aceste vorbe ale lui Śakra [a], Narada răspunse: „Sfinte, află de la mine de ce nu-i vezi aici pe regi. (19)

Domnitorul Vidarbhilor are o fată, cu numele Damayantī, vestită prin frumusețea ei, care întrece pe a tuturor femeilor de pe pămînt. (20)

Peste puțin timp ea își va alege un soț. Acolo se duc regii și principii din toate părțile. (21)

Pe această perlă a lumii o doresc foarte și se duc s-o ceară domnitorii, o, Indra“ (22)

În timp ce vorbeau, sosiră la regele zeilor Păzitorii Lumii [b] în frunte cu Agni [c], cei mai aleși dintre nemuritori. (23)

Cînd aflară vestea cea mare de la Narada, ei strigară veseli: „Haidem și noi“ (24)

Și porniră cu toții pe carele lor spre țara Vidarbhilor, unde se aflau adunați toți regii. (25)

Auzind de adunarea regilor, Nala se duse și el voios, cu gîndul și cu inima la Damayantī. (26)

În călătoria lor, zeii îl văzură pe pămînt, frumos la înfățișare, de parcă ar fi fost însuși zeul dragostei. (27)

Cînd îl văzură strălucind ca soarele, Păzitorii Lumii se opriră fără voie, mirîndu-se de frumusețea lui. (28)

Apoi, oprind în văzduh carele lor cerești, zeii se coborîră și grăiră astfel către Nala: (29)

„O, Naișadha [d], tu ești iubitor de adevăr; dă-ne ajutor și fii solul nostru, tu, cel mai ales dintre bărbați“ (30)

Acesta-i al doilea capitol din *Povestea lui Nala.*

III

Bṛhadaśva povesti:

Nala făgădui că le va împlini dorința și apropiindu-se cu supunere îi întrebă: (1)

[a] *Śakra:* Indra [102].

[b] Păzitorii Lumii (scr. *lokapala*), în număr de patru, divinități supreme care păzeau cele patru colțuri ale lumii.

[c] *Agni*, zeul focului (cf. lat. *ignis*). Primul vers din primul imn din *Rig-Veda* începe astfel: *Agnim ide* „Slăvesc focul“.

[d] *Naiṣadha:* Nala, domnitorul Nișazilor [103].

„Cine sînteți? Cine-i acela, pentru care mă vreți ca sol? Și ce trebuie să fac pentru voi? Spuneți-mi despre ce-i vorba?“ (2)

La aceste cuvinte ale lui Naișadha, venerabilul Indra răspunse: „Află că noi sîntem nemuritori și că am venit pentru Damayantī. (3)

Eu sînt Indra, acesta-i Agni, acela-i Stăpînul Apelor [a], iar cel de colo este Yama [b], care pune capăt vieții muritorilor. (4)

Vestește Damayantiei sosirea noastră. Spune-i: „Păzitorii Lumii, în frunte cu marele Indra, au venit din dorința de-a te vedea. (5)

Vor să te aibă de soție zeii: Śakra, Agni, Varuna și Yama. Alege-ți de soț pe unul din noi“ (6)

La aceste vorbe ale lui Śakra, Nala întinse mîinile rugător și zise: „Și eu am venit cu același gînd; nu mă trimiteți pe mine; vă rog. (7)

Cum poate un îndrăgostit să-i spună iubitei sale asemenea vorbe? cruțați-mă, zei“ (8)

Zeii grăiră:

„Naișadha, tu ne-ai făgăduit adineaori că vei îndeplini ce-ți vom cere; cum se poate dar să nu te ții de cuvînt? Du-te Naișadha, nu zăbovi“ (9)

Bṛhadaśva povesti:

La aceste vorbe ale zeilor, Naișadha grăi: „Cum voi putea să intru în palat, cînd e atît de bine păzit?“ (10)

„Vei intra, răspunse Śakra. „Bine“, zise celălalt și merse la palatul Damayantiei. (11)

Acolo văzu pe crăiasa Vidarbhilor înconjurată de prietene, strălucitoare de frumusețe și plină de farmec. (12)

Gingașă din cale-afară, subțirică, cu ochi frumoși, părea că întunecă prin strălucirea ei lumina lunii. (13)

La vederea fetei cu zîmbetul dulce, dragostea lui Nala crescu și mai tare; dar și-o stăpîni, căci voia să-și țină făgăduința. (14)

Cînd îl zăriră, tinerele fete săriră de pe scaunele lor, speriate și turburate de frumusețea lui. (15)

Priveau la Nala cu uimire și plăcere, dar nu spuneau nici un cuvînt, ci numai îl adorau în gînd: (16)

[a] În scr. *āpāmpati;* numele său obișnuit este Varuna.
[b] *Yama:* zeul morții.

„Ce înfățișare frumoasă, ce strălucire, ce mîndrie la acest bărbat ales! Cine o fi oare? Poate că-i un zeu, un yakșa [a] sau un Gandharva?“ [b] (17)

Ele nu putură scoate o vorbă; atît de turburate fură frumoasele fete de strălucirea lui. (18)

Atunci Damayantī, uimită și ea, grăi zîmbind către viteazul Nala, care roșise: (19)

„O, viteazule, ești atît de frumos, încît faci să-mi crească dragostea în inima mea. Cine ești tu, care mi-ai venit asemenea unui zeu? Doresc s-o aflu de la tine. (20)

Cum ai ajuns aici? Și cum de nu te-au zărit? Căci palatul e bine păzit și regele aspru la poruncă“ (21)

La aceste cuvinte ale prințesei Vidarbhilor, Nala răspunse: „Frumoaso, eu sînt Nala; am venit aici trimis din partea unor zei. (22)

Śakra, Agni, Varuṇa și Yama vor fiecare să te aibă. Alege-ți de soț pe unul din ei. (23)

Prin puterea lor am pătruns aici, fără ca cineva să bage de seamă. Nimeni nu m-a văzut și nu m-a oprit cînd am intrat. (24)

Pentru aceasta m-au trimis cei mai mari dintre zei. Acum, după ce ai aflat, hotărăște cum vrei“ (25)

Acesta-i al treilea capitol din *Povestea lui Nala.*

IV

Bṛhadaśva povesti:

Damayantī, după ce se închină la zei, zise zîmbind către Nala: „O, rege, spune-mi cu încredere ce să fac pentru tine? (1)

Sînt a ta și tot ce am este al tău; iubește-mă. (2)

Vorbele lebedelor mă chinuiau; pentru tine am adunat pe regi. (3)

Dacă vei nesocoti dragostea mea, otrava, focul sau funia îmi vor fi scăparea; iar vina va fi a ta“ (4)

Atunci Nala răspunse: „Cum poți iubi pe un muritor ca mine, cînd sînt la mijloc Păzitorii Lumii? (5)

Spre ei îndreaptă-ți gîndul, spre Stăpînii slăviți, care au zidit lumea. Eu nu mă pot asemăna nici cu colbul picioarelor lor. (6)

[a] *Yakșa:* o categorie de semizei.
[b] V. p. 157, n. *c.*

Muritorul care pricinuieşte vreo neplăcere zeilor îşi găseşte moartea. Ocroteşte-mă, frumoaso, şi alege pe cei mai mari dintre zei. (7)

Vei fi ca ei; vei purta veşminte fără colb [a], cununi divine şi strălucitoare, podoabele cele mai minunate. (8)

Cine nu l-ar alege de soţ pe Agni, stăpînul zeilor, care poate să dărîme lumea aceasta toată şi s-o înghită din nou? [194] (9)

Cine nu l-ar alege de soţ pe Yama, a cărui lege o urmează toate făpturile, fiindu-le frică de pedeapsa lui? [b] (10)

Cine nu l-ar alege de soţ între toţi zeii pe marele Indra, cel drept şi măreţ, care a nimicit pe Daitya şi pe Danava? [c] (11)

Alege fără grijă pe Păzitorii Lumii, dacă socoţi aşa; ascultă vorbele unui prieten" (12)

La aceste cuvinte ale lui Naişadha [d], Damayantī, cu ochii plini de lacrimi de durere, zise: (13)

„O, rege, mă închin cu umilinţă înaintea tuturor zeilor; dar eu pe tine te vreau de soţ; aceasta ţi-o spun cu adevărat" (14)

Atunci regele zise către fata care tremura cu mîinile întinse rugător spre el: „Frumoaso, eu am venit aici ca sol; cum aş putea să mă gîndesc la mine? (15)

Cum aş putea să mă gîndesc la mine, cînd am făgăduit, şi încă unor zei, că-mi voi da osteneală pentru ei? (16)

Dacă această datorie poate să se împace cu dorinţa mea, voi face aşa. Altfel nu e cu putinţă" (17)

Atunci drăgălaşa Damayantī, cu vocea stinsă din pricina lacrimilor, grăi încet către Nala: (18)

„O, rege, am găsit un mijloc fără greş, cu ajutorul căruia vom izbîndi, fără ca tu să ai vreo vină. (19)

Atît tu, cel mai nobil dintre muritori, cît şi zeii în frunte cu Indra, veţi veni acolo unde îmi voi alege soţul. (20)

Atunci eu te voi alege pe tine, de faţă cu Păzitorii Lumii; şi astfel nu vei avea vreo vină" (21)

[a] Veşminte fără colb poartă numai zeii. Colbul este un „atribut" al muritorilor. Vezi V, 23—24.

[b] *Yama* este zeul morţii şi al dreptăţii. El este astfel judecătorul suprem a tot ce există. Numele său obişnuit este *Dharma* („Virtute, Dreptate, Lege"; cf. V, 37).

[c] *Daitya şi Danava:* demoni.

[d] *Naişadha:* v. p. 159, n. *d*.

După aceea Nala se întoarse la locul unde se opriseră zeii. (22).

Îndată ce-l văzură că vine, Păzitorii Lumii îl întrebară cu de-amănuntul despre cele întîmplate: (23)

„Ai văzut-o pe drăgălașa Damayantī? Ce ți-a vorbit? Spune-ne și nouă, o, rege virtuos“ (24)

Nala grăi:

„După cum mi-ați poruncit, am intrat în palatul Damayantiei, înconjurat de ziduri pînă la cer și păzit cu străşnicie. (25)

Prin puterea voastră, nimeni nu m-a văzut cînd am intrat, afară de fiica regelui. (26)

Am văzut și pe tovarășele ei și m-au zărit și ele. Și toate au rămas înmărmurite cînd m-au văzut. (27)

Am vorbit cu laudă despre voi; dar frumoasa fată era cu gîndul numai la mine și de aceea pe mine m-a ales. (28)

Ea a grăit astfel: „Să vină zeii împreună cu tine acolo unde-mi voi alege soțul. (29)

Te voi alege de față cu ei, Naișadha, și astfel nu vei avea nici o vină“ (30)

Atît am vorbit, o, regi ai zeilor; acum faceți cum vreți“ (31)

Acesta-i al patrulea capitol din *Povestea lui Nala.*

V

Bṛhadaśva povesti:

Cînd sosi ceasul prielnic, într-o zi sfîntă, regele Bhima pofti pe domnitori la alegerea de soț. (1)

Auzind aceasta, toți regii se grăbiră să vină, cuprinși de dorul Damayantiei. (2)

Trecură pe sub o boltă măreață și, asemenea unor lei care se suie pe un munte, se urcară pe un loc mai ridicat, înconjurat cu stîlpi strălucitori de aur. (3)

Acolo se așezară pe tronuri frumos împodobite; toți purtau cununi de flori cu miros îmbătător și cercei cu mărgăritare sclipitoare. (4)

Brațele lor vînjoase, asemenea unor măciuci, erau bine făcute și mlădioase, ca niște șerpi cu cinci capete[a]. (5)

[a] *Ca niște șerpi cu cinci capete:* mîinile cu degetele.

Chipurile plăcute ale regilor, cu plete frumoase, străluceau ca stelele pe cer. (6)

Atunci se urcă la ei frumoasa Damayantī, furînd ochii și mințile regilor prin strălucirea ei. (7)

Privirile vitejilor se pironiră pe făptura ei și nu se mai puteau dezlipi. (8)

Cînd se strigă numele regilor, fiica lui Bhima văzu cinci bărbați cu aceeași înfățișare. (9)

Crăiasa Vidarbhilor îi privea cu luare-aminte și sta la îndoială, căci nu putea deosebi care din ei e regele Nala. (10)

La care se uita, pe acela îl credea că e Nala. Frumoasa domniță se chibzuia în fel și chip: (11)

„Cum să fac ca să recunosc pe zei și cum aș putea să știu care-i Nala?“ (12)

În timp ce crăiasa Vidarbhilor se gîndea astfel, cuprinsă de întristare, ea căută să-și amintească semnele pe care auzise că le au zeii. (13)

Și-și zicea: „Nu văd la nici unul din cei adunați aici semnele zeilor, despre care am auzit de la bătrîni“ (14)

După ce se gîndi cînd într-un fel, cînd într-altul, cercetînd mereu, se hotărî în cele din urmă să ceară ajutorul zeilor. (15)

Se închină în gînd și în cuvinte la zei, întinse mîinile rugător spre ei și zise tremurînd: (16)

„Dacă-i adevărat că mi l-am ales de soț pe Naișadha în urma cuvintelor ce le-am auzit de la lebede, atunci arătați-mi-l, zei. (17)

Dacă-i adevărat că n-am păcătuit nici cu vorba, nici cu gîndul, atunci arătați-mi-l, zei. (18)

Dacă-i adevărat că zeii mi l-au sortit de soț pe regele Nișazilor, atunci arătați-mi-l, zei. (19)

Dacă-i adevărat că această sărbătoare a fost pusă la cale de mine de dragul lui Nala, atunci arătați-mi-l, zei. (20)

O, stăpîni puternici, Păzitori ai Lumii, luați-vă din nou înfățișarea voastră, ca să-l pot deosebi pe regele Punyaśloka“ [a] (21)

Cînd auziră cuvintele rugătoare și triste ale Damayantiei, zeii îi dădură, după cum ceruse, putința de a-i deosebi, luîndu-și din nou semnele lor. (22)

[a] *Punyaśloka* („cu bun renume“), denumire a lui Nala.

Deodată ea îi zări cum stăteau toți deasupra pămîntului, fără colb și fără sudoare, cu privirea mîndră, purtînd cununi proaspete. (23)

În aceeași clipă îl descoperi și pe Naișadha, pe pămînt, acoperit de colb și de sudoare, aruncînd umbră și purtînd o cunună vestedă. (24)

Cînd văzu pe zei și pe Nala, drăgălașa fiică a lui Bhima îl alese pe acesta, după datină. (25)

Îl apucă, rușinată, de-un capăt al hainei și-i puse pe umeri o cunună foarte frumoasă. (26)

Astfel își alese ea soțul. Atunci deodată regii adunați acolo scoaseră un strigăt de admirație. (27)

Împreună cu zeii și cu marii înțelepți îl aclamau necontenit pe Nala și plini de admirație îl ridicau în slavă. (28)

Atunci fiul lui Virasena [a], cu inima plină de bucurie, grăi către frumoasa Damayantī cuvintele dezmierdătoare: (29)

„O, frumoaso, fiindcă iubești pe un muritor mai presus de zeii care sînt de față, află că cuvintele tale îmi fac bucurie; sînt soțul tău. (30)

Cît timp voi avea suflare în trupul meu, iubito, atîta timp voi fi împreună cu tine. Aceasta ți-o spun cu adevărat“ (31)

Aceste vorbe i le spuse cu mulțumire, cu mîinile întinse spre ea.(32)

Pe urmă amîndoi, plini de iubire unul pentru altul, priviră spre zei și-i rugară din inimă să-i ocrotească. (33)

După ce fiica lui Bhima îl alese pe Nala, puternicii Păzitori ai Lumii îi dădură acestuia opt daruri: (34)

Śakra [b], soțul iubit al Śaciei, îi dădu darul de-a vedea pe zei în timpul jertfei și un mers falnic fără seamăn.(35)

Agni îi dădu propria sa prezență, oriunde ar fi dorit Naișadha, și regiunile luminate de el. (36)

Yama îi dădu priceperea de-a găti bucate și statornicie supremă în virtute; iar Stăpînul Apelor îi dădu în dar firea lor, oriunde ar fi dorit Naișadha, (37)

Și cununi mirositoare, cum nu se mai găseau altele. Și toți împreună îi dăruiră doi gemeni. După ce dădură aceste daruri, zeii plecară la cer. (38)

[a] *Fiul lui Virasena:* Nala.

[b] *Śakra:* „Puternicul“, nume dat lui Indra. Soția lui, Śaci, este personificarea puterii.

Regii, după ce se minunară și se bucurară de nunta lui Nala și a Damayantiei, plecară și ei mulțumiți, de unde veniseră. (39)

După plecarea lor, mărețul Bhima, plin de bucurie, uni pe Damayantī cu Nala. (40)

Naișadha, viteazul ales între aleși, rămase acolo cît îi plăcu; apoi, luîndu-și rămas bun de la Bhima, porni spre țara sa. (41)

Acolo, fericit peste măsură și strălucitor ca un soare, Nala cîrmui pe supușii săi cu dreptate, pricinuindu-le bucurie. (42)

Ca și Yayati [a], urmașul lui Nahușa, înțeleptul Nala aduse o jertfă de cai [b] și multe altele, însoțite de daruri bogate [c].(43)

Și ca și în trecut Nala cel asemenea zeilor se primbla prin păduri și prin crînguri pline de farmec; dar acum era cu Damayantī. (44)

Amîndoi avură parte de un fiu cu numele Indrasena și de o fată pe care o numiră la fel. (45)

Și astfel, în jertfe și desfătări, își cîrmui regele Nala țara sa bogată.(46)

Acesta-i al cincilea capitol din *Povestea lui Nala.*

VI

Bṛhadaśva povesti:

După ce Naișadha fu ales de către fiica lui Bhima, puternicii Păzitori ai Lumii se întîlniră pe drum cu Dvapara, care venea spre ei împreună cu Kali [d].(1)

Văzîndu-l pe Kali, Śakra, omorîtorul lui Bala și al lui Vṛtra [e], îl întrebă: „Unde te duci, Kali, cu tovarășul tău Dvapara?“ (2)

„Mă duc la Damayantī, să mi-o iau de nevastă“, răspunse Kali, că mi-e gîndul numai la ea“ (3)

[a] *Yayati*, patriarh străvechi, fiul regelui Nahușa.

[b] Jertfa de cai este cea mai grea și cea mai aducătoare de noroc dintre toate jertfele.

[c] Daruri bogate împărțite preoților (brahmanilor).

[d] *Dvapara* și *Kali* sînt demonii jocurilor și personificări ale zarurilor. Dvapara este zarul, sau fața zarului, cu două puncte; Kali este zarul sau fața zarului, cu un punct.

[e] *Bala* și fratele său *Vṛtra* sînt doi demoni, pe care i-a uciș *Indra (Śakra);* cf. p. 158, n. *a.*

Atunci Indra începu să rîdă și zise: „Alegerea s-a sfîrșit. Ea și l-a ales de soț pe regele Nala, de față cu noi“ (4)

Auzind aceasta, Kali înfuriat își luă rămas bun de la zei și zise: (5)

„Pentru că a luat de bărbat pe un muritor, trecînd peste zei, se cuvine să fie pedepsită cu strășnicie“ (6)

La aceste vorbe ale lui Kali, zeii răspunseră: „Damayantī l-a ales pe Nala cu voia noastră. (7)

Care femeie nu l-ar vrea pe regele Nala, împodobit cu toate virtuțile, care cunoaște toate datoriile, care-și îndeplinește făgăduințele întocmai, care studiază cele patru *Vede* și *Purāṇele* [a] și în a cărui casă zeii sînt totdeauna sătui la jertfele poruncite de legea sfîntă? (9)

O, Kali, cel care ar cuteza să blesteme pe un om atît de ales, pe regele acesta asemenea Păzitorilor Lumii, în care sălășluiesc neclintite iscusința, statornicia, dărnicia, asprimea felului de viață, curăția, stăpînirea, calmul, — acela ar fi un nebun, care s-ar blestema pe sine însuși și s-ar ucide singur. (10-11)

Cel care ar cuteza să-l blesteme pe Nala, cel înzestrat cu astfel de virtuți, acela s-ar afunda în iadul cel groaznic, în mlaștina întinsă și fără fund“ (12)

După ce zeii se depărtară, Kali zise către Dvapara: „Nu pot să-mi stăpînesc mînia; Dvapara, voi intra în Nala. (13)

Îl voi face să-și piardă domnia și nu se va mai bucura împreună cu fiica lui Bhima. Tu să intri în zaruri și să-mi dai, te rog, ajutor“ (14)

Acesta-i al șaselea capitol din *Povestea lui Nala.*

VII

Bṛhadaśva povesti:

După ce se înțelese astfel cu Dvapara, Kali se duse în țara unde domnea Naișadha. (1)

[a] *Cele patru Vede:* v.p. 135, n. *b*. *Purāṇele* (scr. *purāṇa*) sînt 18 opere care tratează mai ales despre cosmogonie și theogonie; însă nu se pot compara nici pe departe, în ceea ce privește valoarea literară și poetică, cu *Theogonia* lui Hesiod. Spre deosebire de aceasta, *Purāṇele* sînt opere religioase.

El locui timp îndelungat printre Nișazi, pîndind mereu prilejul. Și în al doisprezecelea an, prilejul acesta se ivi. (2)

Odată, Naișadha, după ce se spălase pe mîini, își făcea rugăciunea de seară, însă fără a se fi spălat pe picioare. Atunci Kali intră în el. (3)

Apoi merse la Pușkara și-i zise: „Vino să joci în zaruri cu Nala. (4)

Cu ajutorul meu îl vei învinge. Cîștigă-i la joc domnia și domnește asupra Nișazilor“ (5)

Auzind aceasta, Pușkara se duse la Nala; iar Kali se prefăcu în zarul cel mai bun și se duse la Pușkara. (6)

Sosind la fratele său Nala, Pușkara îl îndemna mereu zicînd: „Hai, să jucăm pe zarul cel mai bun“ (7)

Regele nu se putu împotrivi îndemnului; și de cîte ori i se ivea prilejul, juca. Iar prințesa Vidarbhilor suferea fără să se plîngă. (8)

Nici unul din prieteni nu-l putea opri pe Nala de la joc; căci era cu totul robit de patima zarurilor. (9)

Atunci toți locuitorii cetății, în frunte cu sfetnicii, veniră să-l vadă pe rege. (10)

Vizitiul lui se duse la Damayantī și-i grăi: „Măria Ta, iată, au venit locuitorii cetății cu treburi de-ale lor și stau la poartă. (11)

Spune-i lui Naișadha că supușii lui se află aici și nu mai pot răbda patima regelui lor bun și înțelept“ (12)

Atunci fiica lui Bhima, cu sufletul plin de amărăciune și frîntă de durere, grăi către Naișadha, cu glasul înecat de plîns: (13)

„Stăpînul meu, locuitorii cetății împreună cu sfetnicii tăi stau la poartă și vor să te vadă; căci sînt plini de iubire pentru regele lor“ (14)

Dar regele, în care intrase Kali, nu răspunse nimic la cuvintele pline de jale ale frumoasei Damayantī. (15)

Locuitorii cetății și sfetnicii își ziseră; „Nu mai este el“; și triști și umiliți se întoarseră la casele lor. (16)

Apoi Pușkara și Nala jucară din nou în zaruri, luni și luni de-a rîndul; și Nala pierdu. (17)

Acesta-i al șaptelea capitol din *Povestea lui Nala.*

Bṛhadaśva povesti:

Văzînd că regele Punyaśloka [a] e ca nebun și că singurul lui gînd sînt zarurile, Damayantī fu cuprinsă de îngrijorare și de mîhnire. (2)

Dar cînd află că lui Nala i-a fost luată aproape întreaga avere, neliniștită de patima lui și voindu-i binele, ea grăi către (3)

Bṛhatsena, doica și îngrijitoarea ei, care se bucura de mare trecere, căci era iubitoare, pricepută în toate, credincioasă și meșteră la vorbă: (4)

„Bṛhatsena, du-te la sfetnici și adă-i aici, din porunca lui Nala. Spune-le cîtă avere i-a fost răpită și cîtă i-a mai rămas " (5)

Auzind porunca lui Nala, sfetnicii veniră, zicîndu-și: „Poate vom avea noroc" (6)

Atunci fiica lui Bhima îi spuse lui Nala că sfetnicii s-au adunat din nou; dar el n-o ascultă. (7)

Dacă văzu că soțul ei nu ascultă cele ce-i spune, Damayantī se întoarse umilită și intră în cămara ei. (8)

Cînd însă află că zarurile îi sînt mereu potrivnice lui Nala și că a pierdut toată averea, Damayantī grăi din nou către doica ei: (9)

„Draga mea Bṛhatsena, du-te la vizitiul Varṣneya, ca din partea lui Nala și adă-l la mine; am o treabă de mare însemnătate pentru el" (10)

Auzind acestea, Bṛhatsena trimise oameni de încredere să-l aducă pe Varṣneya. (11)

Cînd găsi prilejul, înțeleapta fiică a lui Bhima îi spuse lui Varṣneya vorbele înduioșătoare: (12)

„Tu știi că regele s-a purtat întotdeauna bine cu tine; ajută-l, te rog, că în mare primejdie se află.(13)

Cu cît pierde mai mult, jucînd cu Puṣkara, cu atîta îi crește dorința de a juca. (14)

Dar pe cînd zarurile lui Puṣkara îi cad după plac, cu ale lui Nala se întîmplă dimpotrivă. (15)

Și nu numai că el nu ascultă de vorbele prietenilor și ale rudelor, dar nici măcar pe ale mele nu vrea să le audă; căci și-a ieșit din minți. (16)

[a] *Punyaśloka*, alt nume al lui Nala[195].

Negreșit, eu socot că nu e vina marelui Naișadha că nu vrea să mă asculte, de vreme ce și-a pierdut mințile. (17)

Am nevoie de ajutorul tău, vizitiule; împlinește-mi dorința. Dacă s-ar întîmpla să piară, niciodată n-aș avea cugetul împăcat. (18)

Înhamă caii la care ținea Nala și care aleargă ca gîndul, suie în car pe cei doi copii ai mei și pleacă la Kundina [a].(19)

Încredințează rudelor mele copiii și carul cu caii și rămîi acolo sau du-te unde vrei" (20)

Vizitiul Varșneya povesti mai întîi sfetnicilor lui Nala tot ce-i spusese Damayantī.(21)

Aceia, după ce se sfătuiră, îi dădură voie să plece; iar el luă pe cei doi copii în car și porni spre țara Vidarbhilor.(22)

Acolo vizitiul lăsă caii și carul cel minunat; lăsă și pe fată și pe băiat. (23)

Apoi, luîndu-și rămas bun de la regele Bhima și jelindu-l pe Nala, plecă mîhnit și ajunse în orașul Ayodhya [b]. (24)

Aici se duse la regele Ṛtuparṇa și intră în slujba lui, ca vizitiu. (25)

Acesta-i al optulea capitol din *Povestea lui Nala.*

IX

Bṛhadaśva povesti:

După plecarea lui Varșneya, Punyaśloka pierdu la joc domnia și tot avutul îi fu răpit de Puṣkara. (1)

Atunci acela zise batjocoritor către Nala rămas fără domnie: „Hai să jucăm din nou. Ce pui? (2)

Nu ți-a mai rămas decît Damayantī; restul ți l-am cîștigat tot. Dacă primești, jucăm pe Damayantī" (3)

La aceste vorbe ale lui Puṣkara, inima lui Punyaśloka plesni de supărare; dar nu-i dădu nici un răspuns. (4)

Apoi, privind cu mînie la Puṣkara, mîndrul Nala își scoase podoabele de pe el. (5)

Și abia acoperit cu o singură haină, regele plecă, părăsind o bogăție nemăsurată și umplînd de jale pe prietenii săi. (6)

Damayantī, îmbrăcată și ea numai cu o haină, îl însoți; trei nopți petrecu Naișadha împreună cu ea sub cerul liber. (7)

[a] V. p. 156, n. *a*.

[b] *Ayodhya*, capitala vechiului regat Oudhe din Hindustan, astăzi provincia Aoudh [196].

Puşkara porunci să se strige prin cetate că cel care va cuteza să stea împreună cu Nala va fi omorît. (8)

Din pricina poruncii şi a urii lui Puşkara, locuitorii cetăţii nu-l primiră pe Nala. (9)

Astfel petrecu el trei nopţi afară din cetate, trăind numai cu apă, fără a fi primit de cineva, el care era atît de vrednic de aceasta. (10)

Deoarece îl chinuia foamea, regele plecă, hrănindu-se cu rădăcini şi fructe; iar Damayantī îl însoţi. (11)

Trecură aşa multe zile; odată, Nala, chinuit de foame, văzu nişte păsări mari, cu aripi de aur. (12)

Atunci el se gîndi: „Acum am ce mînca, şi socot că mîncarea va fi bună“ (13)

Şi aruncă peste ele haina cu care se învelea. Dar păsările se înălţară în văzduh răpindu-i haina. (14)

În timp ce-şi luau zborul, păsările, privind la Nala cum sta gol şi abătut pe pămînt, îi ziseră: (15)

„O, nebunule, noi sîntem zarurile; am venit ca să-ţi răpim şi haina ce ţi-a mai rămas; căci nu ne tihnea că te-ai dus îmbrăcat“ (16)

Văzînd cum se îndepărtează zarurile şi că a rămas şi fără haină, Punyaśloka zise către Damayantī:(17)

„Draga mea, uite zarurile, din a căror pricină mi-am pierdut domnia şi n-am ce mînca, încît sufăr de foame, nenorocitul de mine, (18)

Şi din a căror pricină Nişazii nu m-au primit în casa lor, — s-au prefăcut în păsări de pradă şi mi-au furat haina. (19)

Am ajuns în culmea nenorocirii, sufăr, mintea mi-i luată. Sînt soţul tău: ascultă vorbele mele, căci îţi doresc binele. (20)

Iată, o mulţime de drumuri care duc spre Dekkan, spre Avanti [a] şi spre muntele Rkşavat, ocolindu-l. (21)

Acesta-i Vindhya [b] cu stînci uriaşe, iar apa aceea e Payoşni, care se varsă în ocean. Iată şi sihăstriile marilor pustnici, pline cu rădăcini şi fructe. (22)

Drumul acesta duce spre ţara Vidarbhilor; celălalt spre Kośala [c]. Ţara aceea care se întinde spre miazăzi este Dekkanul“ (23)

[a] *Dekkan*, podişul central al Indiei, în scr. *dakşinapatha* „Ţara de la miazăzi“.— *Avanti* sau Ujjayinī, nume de oraş.

[b] *Vindhya*, lanţ de munţi care merge de la răsărit la apus, în nordul Dekkanului.

[c] *Kośala*, nume de ţară, cu capitala Ayodhya.

Vorbele acestea le spuse regele Nala cu tristețe de cîteva ori către fiica lui Bhima. (24)

Atunci Damayantī, copleșită de durere, grăi cu jale și cu vocea înecată de plîns către Naișadha: (25)

„Inima mi se înfioară; tot trupul abia mi se mai ține, cînd mă gîndesc la ceea ce vrei să faci. (26)

Cum aș putea să plec și să te las în această pustietate, după ce ți-ai pierdut domnia și averea, acum, cînd ești gol, flămînd și însetat? (27)

O, rege ales, tu ești istovit și foamea te chinuiește; lasă-mă dar să-ți alung oboseala în pădurea asta grozavă. (28)

După cum spun doctorii, nu se află leac la fel ca soția, în orice răstriște. Adevăr îți spun“ (29)

Nala grăi:

„O, frumoasa mea Damayantī, asta așa-i, după cum spui. Nu se află prieten la fel ca soția, nu e leac mai bun ca ea pentru bărbatul care suferă. (30)

Eu nu vreau să te părăsesc; de ce te temi, dar, draga mea? Mai degrabă mi-aș da viața, decît să te las “ (31)

Damayantī grăi:

„O, rege, dacă n-ai de gînd să mă părăsești, de ce mi-arăți drumul care duce spre țara Vidarbhilor? (32)

Eu te-nțeleg; dar nu mă părăsi. Ai face o faptă josnică, dacă m-ai lăsa singură. (33)

O, bărbat ales, asemenea zeilor, tu mereu îmi arăți drumul acesta și prin asta îmi mărești jalea. (34)

Dacă însă dorința ta este ca să mă duc la rudele mele, atunci să mergem împreună în țara Vidarbhilor, dacă găsești cu cale. (35)

O, stăpînul meu iubit, regele Vidarbhilor te va primi cu cinste și acolo vei trăi fericit în casa noastră“ (36)

Acesta-i al nouălea capitol din *Povestea lui Nala.*

X

Nala grăi:

„Și eu am un regat, ca și tatăl tău; dar cît timp voi fi în răstriște, nu mă voi duce acolo. (1)

Cum aș putea să merg acolo pribeag, prilej de durere pentru tine, cînd odinioară am venit bogat, aducîndu-ți bucurie?“ (2)

Bṛhadaśva povesti:

Astfel vorbi Nala, mîngîind-o pe frumoasa Damayantī, îmbrăcată numai cu o jumătate de haină. (3)

Amîndoi, acoperiți cu o singură haină, rătăciră încoace și încolo, istoviți de foame și de sete, pînă ajunseră la un han părăsit. (4)

Ajunși acolo, regele Nișazilor și prințesa Vidarbhilor se așezară la pămînt. (5)

Fără haină, urît, murdar, plin de colb, Nala obosit adormi pe pămîntul gol, împreună cu Damayantī. (6)

Gingașa și frumoasa Damayantī, copleșită de suferință, fu cuprinsă îndată de somn. (7)

Însă regele Nala, în timp ce Damayantī dormea, nu putea închide ochii, căci sufletul și mintea îi erau cuprinse de suferință. (8)

Se gîndea și la domnia ce-i fusese răpită, la prietenii care-l părăsiseră toți și la pribegia sa prin pădure; și nu-și găsea liniște. (9)

„Să fac oare aceasta sau să n-o fac? Poate că-i mai bine să mor decît să-mi las supușii. (10)

Credincioasa mea soție suferă din pricina mea. Dacă o voi părăsi, poate va pleca la rudele ei. (11)

Fără îndoială că împreună cu mine va îndura suferințe, fiindcă mă iubește; iar de va fi părăsită, cine știe dacă va găsi alinare undeva“ (12)

Așa se gîndi și se răzgîndi el în fel și chip; în cele din urmă socoti că-i mai bine pentru Damayantī s-o lase singură. (13)

„Acestei femei frumoase, care-mi este atît de credincioasă și de supusă, nu poate să-i facă cineva vreun rău pe drum“ (14)

Și astfel, datorită ticăloșiei lui Kali, Nala se hotărî s-o părăsească pe Damayantī. (15)

Văzînd că el nu are haină deloc și că ea are numai una, regele voi să taie jumătate dintr-a ei. (16)[197].

„Cum să tai haina, fără ca iubita mea soție să se trezească din somn?“ Astfel se gîndea Nala, plimbîndu-se prin han.(17)

Pe cînd umbla încoace și încolo, găsi într-un ungher un paloș scos din teacă, foarte tăios. (18)

Cu acela viteazul Nala tăie jumătate din haină, se înveli cu ea și scos din minți fugi, părăsind-o adormită pe prințesa Vidarbhilor. (19)

Apoi, cuprins de îndoiosare, regele Nișazilor se întoarse la han și privind la Damayantī, plînse. (20)

„Draga mea soție, pe care mai înainte n-o vedea nici vîntul, nici soarele, doarme acum într-un han, lipsită de ocrotire. (21)

Frumoasa aceasta, cu zîmbet dulce, acoperită numai cu o zdreanță, ce se va face ea, cînd se va trezi? Oare nu va înnebuni? (22)

Singură, părăsită de mine, cum va umbla frumoasa prințesă a Vidarbhilor prin pădurea cea grozavă, plină de fiare și șerpi? (23)

Zeii Āditya, Vasu, Rudra și Aśvinii, împreună cu Maruții [a], să te aibă în paza lor, frumoaso; virtutea ta te va ocroti" [b] (24)

Zicînd aceasta, Nala, căruia Kali îi luase mințile, plecă cu hotărîre, părăsindu-și soția sa dragă, fără seamăn de frumoasă, care dormea pe pămînt. (25)

Dar de cîte ori Nala se depărta, atras de Kali, de atîtea ori se întorcea, atras de dragostea sa. (26)

Inima lui plină de întristare era ca ruptă în două; ca un leagăn care merge încoace și încolo, așa se ducea și se întorcea el la han. (27)

În cele din urmă, atras de Kali, Nala fugi ca un nebun, plîngînd amar după soția pe care și-o părăsea adormită. (28)

Pierdut, în puterea lui Kali, neavînd decît un singur gînd, el plecă plin de durere, lăsîndu-și soția singură în pădurea pustie. (29)

Acesta-i al zecelea capitol din *Povestea lui Nala.*

XI

Bṛhadaśva povesti:

După plecarea lui Nala, frumoasa Damayantī, care se odihnise, se trezi speriată în pustietatea pădurii. (1)

Plină de mîhnire și de durere, îngrozită că nu-și vedea soțul, ea îl strigă tare: (2)

[a] *Āditya:* fiii Ādityei, o categorie de zei. — *Vasu*, o categorie de zei, avînd în frunte pe Indra [198]. — *Rudra*, zeul furtunii; fiii lui sînt *Maruții*, zei ai vînturilor, care-l însoțesc pe Indra. Despre *Aśvinii*, v.p. 157, n. *a*.

[b] În scr.: „ești înfășurată (ocrotită) în virtute".

O, rege, o, soțul și stăpînul meu, de ce m-ai lăsat? Ah! Sînt nimicită, sînt pierdută, mi-e frică în pădurea asta nelocuită. (3)

O, rege mare, tu doar ești virtuos și iubitor de adevăr; de ce m-ai lăsat adormită și te-ai dus, dacă ai grăit adevărul? (4)

Cum ai putut să pleci și să mă lași pe mine, soția ta credincioasă, mai ales cînd nu eu ți-am făcut rău, ci altul? (5)

Fă ca să fie adevărate vorbele ce le-ai rostit odinioară [199] în fața Păzitorilor Lumii [a]. (6)

O, bărbat ales, moartea-i sortită pentru muritori la timpul hotărît; așa se face că iubita ta soție se mai află încă în viață, deși ai părăsit-o. (7)

Destul cu gluma aceasta; ajunge; arată-te, o, rege, căci sînt îngrozită. (8)

Te văd, te văd; te-am zărit, Naișadha; de ce te ascunzi în tufiș și nu-mi răspunzi? (9)

O, ce grozav e că nu vii să mă mîngîi, cînd mă aflu aici în starea asta și plîng. (10)

Eu nu mă jelesc pe mine sau pe altcareva, cît mai ales pe tine, o, rege; căci mă gîndesc ce ai să devii singur? (11)

Seara, cînd vei sta la rădăcina vreunui copac, flămînd, însetat și frînt de oboseală, ce ai să te faci, dacă nu mă vei vedea?" (12)

Apoi, chinuită de o jale adîncă, ea alergă de colo pînă colo, plîngînd de durere. (13)

Mereu cădea zdrobită, mereu se ridica, mereu se ascundea, mereu striga și plîngea. (14)

Chinuită de o mîhnire fără margini și suspinînd întruna, credincioasa soție zise plîngînd: (15)

„Ființa din al cărei blestem suferă Naișadha de nu-și găsește alinare să aibă parte de o suferință și mai mare decît a noastră. (16)

Nelegiuitul care l-a adus pe Nala fără nici o vină în această stare, să ducă o viață și mai amară decît a lui" (17)

Astfel se tînguia soția marelui rege, strigîndu-l necontenit pe nume și alergînd în toate părțile. (18)

În timp ce fiica lui Bhima scotea strigăte de durere, asemenea unei păsări de mare, și plîngea și se tînguia neîncetat, (19)

[a] Vezi p. 159, n. *b*.

Deodată o apucă un şarpe uriaş, înfometat, care se afla în apropiere. (20)

Deşi era strînsă tare de şarpe şi copleşită de mihnire, ea îl jelea mai mult pe Naişadha decît pe sine însăşi: (21)

„Ah, soţul meu, de ce nu-mi alergi în ajutor? Iată, sînt prinsă, fără apărare, de şarpele acesta, aici în pădurea asta nelocuită. (22)

O, Naişadha, ce te vei face, cînd îţi vei aminti de mine, atunci cînd vei fi dezlegat de blestem şi cînd îţi vei redobîndi mintea, judecata şi averea? (23)

O, bărbat ales şi fără cusur, cine îţi va alunga oboseala atunci cînd vei fi trudit, chinuit de foame şi istovit?" (24)

Un vînător, care cutreiera pădurea aceea nestrăbătută, auzi strigătele ei şi alergă întracolo. (25)

Vînătorul lovi şarpele cu paloşu-i ascuţit şi tăindu-l în două îl lăsă nemişcat. (26)

După ce o scăpă, o stropi cu apă, o îmbărbătă şi-i dădu să mănînce; apoi o întrebă: (27)

„Frumoaso cu ochi de gazelă, a cui eşti tu? Cum de-ai venit în această pădure şi cum de-ai dat peste această primejdie de moarte? (28)

La întrebările lui, Damayantī îi povesti tot ce i se întîmplase. (29)

Vînătorul o văzu îmbrăcată numai pe jumătate, cu şoldurile şi sînii plini, cu trupul gingaş şi fără cusur, cu faţa asemenea lunii pline, (30)

Cu sprîncenele arcuite, cu grăirea dulce; şi căzu în mrejele Amorului. (31)

Cuprins de dragoste, vînătorul o mîngîie cu vorbe alintătoare şi dulci. Frumoasa femeie îşi dădu seama de aceasta. (32)

Cînd îl înţelese pe netrebnic, credincioasa Damayantī se aprinse de mînie. (33)

Ticălosul cu gînduri rele, care voia s-o necinstească, văzu că cea care ardea de mînie ca o flacără nu poate fi biruită.(34)

Nefiind vremea de vorbit, Damayantī, plină de durere, rămasă fără soţ şi fără tron, îl blestemă cu mînie:(35)

„Dacă-i adevărat că nici măcar cu gîndul nu mă gîndesc la altul, afară de Naişadha, atunci mişelul acesta de vînător să cadă mort" (36)

Abia rosti aceste cuvinte și vînătorul căzu la pămînt fără suflare [a], ca un copac mistuit de flăcări.(37)

Acesta-i al unsprezecelea capitol din *Povestea lui Nala.*

XII

Bṛhadaśva povesti:

După ce-l omorî pe vînător, frumoasa cu ochii de lotus porni prin pădurea cea grozavă și pustie, care răsuna de miriade de lăcuste, (1)

Plină de lei, pantere, cerbi, tigri, bivoli și urși, de tot soiul de păsări, bîntuită de sălbatici și de hoți, (2)

Plină de fel de fel de copaci, de trestii și de lotuși. (3)

Ea văzu munți cu nenumărate minerale de tot felul, rîuri și căderi de apă minunate. (4)

Fiica regelui Vidarbhilor mai văzu acolo turme de bivoli, mistreți, urși și șerpi [b]. (5)

Plină de strălucire, măreție, frumusețe și statornicie, ea nu se temu atunci de nimic. (6)

Ajunsă în inima pădurii celei grozave [200], fiica regelui Vidarbhilor, chinuită de nenorocirea soțului ei, se tîngui cuprinsă de o mare durere: (7)

„O, rege al Nișazilor, cu pieptul larg și brațe puternice, unde ai plecat, lăsîndu-mă aici, în pădurea asta nelocuită?(8)

O, bărbat viteaz și ales, cum de te porți viclean cu mine, tu, care ai adus atîtea jertfe, și de cai și de altele, însoțite de daruri bogate?[c] (9)

O, tu, cel mai de frunte dintre domnitori, adu-ți aminte, iubitul meu, de vorbele ce mi le-ai spus chiar mie [d]. (10)

Gîndește-te la cele ce ți-au spus lebedele și la cele ce mi-ai spus tu însuți[e] (11) [202].

Oare nu sînt iubita ta soție? De ce nu-mi răspunzi în pădurea asta grozavă? (12)

[a] La nici un popor din lume credința în puterea blestemului nu-i așa de înrădăcinată ca la indieni. Literatura lor oferă în privința aceasta nenumărate exemple [201].

[b] Asemenea descrieri sînt caracteristice pentru literatura indiană, mai ales cea cultă.

[c] Vezi p. 166, n. *b*.

[d] Vezi V, 31.

[e] Vezi I, 17—31.

Iată, tigrul acesta înfiorător și înfometat, cu gura căscată, groaznic la înfățișare, vrea să mă mănînce. De ce nu-mi vii într-ajutor? (13)

„Nici una nu mi-i dragă, afară de tine"; așa-mi vorbeai întotdeauna. O, dragul meu, fă ca aceste vorbe, pe care mi le spuneai odinioară, să fie adevărate. (14)

O, rege, o, soțul meu iubit, de ce nu răspunzi soției tale dorite și iubite, care plînge turburată?(15)

Ție nu-ți pasă de mine, că plîng singură, ca o căprioară rătăcită de cîrdul ei. (16)

Iată îți vorbește Damayantī, care-i singură în pădurea asta mare; de ce nu-i răspunzi? (17)

O, tu, care ești plin de noblețe, frumos în toată înfățișarea ta, eu nu te văd aici, pe muntele acesta, (18)

Nici în pădurea asta grozavă, bîntuită de lei și de tigri, o, rege al Nișazilor, fie culcat, fie așezat, fie stînd. (19)

Pe cine să-ntreb, mîhnită și plină de jale din pricina ta: Nu cumva l-ai văzut și l-ai întîlnit aici în pădure pe regele Nala? (20)

De la cine voi auzi vorbele îmbucurătoare: „Acela pe care-l cauți, regele Nala, cel cu ochii ca floarea de lotus, iată-l?" (21)

Tigrul acesta măreț, regele pădurii, cu patru colți, cu fălci uriașe, înaintează spre mine; mă duc la el, fără frică: (22)

„Tu ești domn peste animale, tu ești stăpînul acestei păduri; sînt Damayantī, fiica regelui Vidarbhilor. (23)

O, rege al animalelor, dacă l-ai văzut cumva pe Nala, mîngîie-mă, sărmana, care chinuită de durere, îmi caut singură soțul. (24)

Dacă nu mi-l făgăduiești pe Nala, o, stăpîne al acestei păduri, cel mai ales dintre animale, mănîncă-mă și scapă-mă din această răstriște" (25)

Auzindu-i tînguirea în pădure, tigrul se gîndi: „E a mea", și se îndreptă spre un rîu cu apa limpede, care curge în ocean. (26)

Să-l întreb de Nala pe muntele acesta sfînt, cu piscurile sale numeroase, care se înalță pînă la cer, scînteind în fel de fel de culori frumoase, (27)

Pe regele acesta al munților, care se înalță ca un steag deasupra acestui codru uriaș: (28)

„Închinare ție, munte sfînt, tu cel mai falnic dintre munți, cu înfățișarea divină, vestit, ocrotitor și foarte bun! (29)

Vin și mă închin la tine; află că eu sînt fiică de domn, vestită sub numele de Damayantī. (30)

Tatăl meu este marele erou Bhima, domnul țării Vidarbhilor, regele ocrotitor al celor patru caste, (31)

Cel mai de seamă dintre regi, cu ochii mari și sprîncenele arcuite, care aduce tot felul de jertfe bogate în daruri, în primul rînd cea de încoronare și cea de cai [a], (32)

Evlavios, drept, iubitor de adevăr, bun la inimă, nobil, viteaz, căruia toate îi merg în plin, cunoscător al legilor sfinte, cu sufletul curat, (33)

Domnitor care cîrmuiește cu dreptate pe Vidarbhi, biruitor al cetelor vrăjmașe. Află că eu sînt fiica lui, care am venit la tine. (34)

Socrul meu e un bărbat foarte ales, care domnește peste Nișazi; numele lui slăvit e Virasena. (35)

Iar acela care-și cîrmuiește regatul moștenit de la tatăl său, nimicitorul de dușmani cu numele Nala, smead, cunoscut sub numele de Punyaśloka [b], (36)

Evlavios, cunoscător al *Vedelor*, priceput la vorbă, virtuos, băutor de soma [c], adorator al focului, care aduce jertfe și împarte daruri, cîrmuitor drept. (37)

O, munte ales, află că eu sînt soția lui, care am venit aici în căutarea soțului meu, bărbatul cel mai ales dintre aleși. (38)

O, tu, cel mai falnic dintre munți, nu cumva l-ai văzut în pădurea asta grozavă pe regele Nala, cu piscurile tale nenumărate care spintecă văzduhul? (39)

Nu cumva l-ai văzut pe regele Nișazilor, pe Nala cel puternic ca elefantul măreț, cu brațe lungi, înțelept și înflăcărat? (40)

O, cel mai ales dintre munți, de ce nu mă mîngîi cu vorbe bune, ca pe copila ta, acum cînd plîng singură, mîhnită și turburată? (41)

Cînd voi auzi glasul asemenea ambroziei atît de plăcut și de adînc, ca tunetul unui nour aducător de furtună?" (42)

Astfel grăi prințesa Damayantī către muntele cel falnic și porni mai departe, spre miazănoapte. (43)

[a] V. p. 166, n. *b*.

[b] V. p. 164, n. *a*.

[c] *Soma*, băutură sfîntă oferită zeilor, se extrăgea dintr-o plantă cu același nume.

După ce merse trei nopți, văzu o pădure minunată, ca un rai, (44)

Locuită de pustnici asemenea lui Vasiștha, lui Bhṛgu și lui Atri [a], cu simțurile înfrînate, măsurați la mîncare, stăpîni pe ei și purificați. (45)

Cînd văzu că pădurea e locuită de pustnici, ea respiră ușurată și înviorată se opri în loc. (46)

Fiica iubită a lui Bhima, mărgăritarul între femei, Damayantī cea evlavioasă și plină de strălucire intră în sihăstrie. (47)

Plecîndu-se cu modestie, ea salută pe cucernicii asceți. „Bine ai venit", îi ziseră aceia. (48)

Și primind-o cu cinstea cuvenită, adăugară: „Așază-te: spune ce să facem pentru tine?" (49)

Frumoasa femeie grăi: „Vă merge bine aici în asceză în mijlocul focurilor [b], îndeplinindu-vă orînduielile voastre sfinte?" (50)

„O, frumoaso, ne merge bine în toate privințele", îi răspunseră aceia; „spune, cine ești și ce dorești?" (51)

Cînd am văzut aici chipul tău atît de frumos și strălucirea ta atît de mare, am fost cuprinși de uimire; fii liniștită și nu te jeli. (52)

Nu cumva ești zîna acestei păduri sau a acestui munte, sau a acestui rîu? spune-ne adevărul, frumoaso fără cusur" (53)

Atunci ea grăi către înțelepți: „O, brahmani, eu nu sînt o zînă, nici a pădurii, nici a muntelui, nici a rîului; (54)

Aflați că sînt o femeie; am să vă povestesc totul cu de-amănuntul. Ascultați. (55)

Peste Vidarbhi domnește un rege, cu numele Bhima. Eu sînt fiica lui. (56)

Soțul meu este Nala, gloriosul rege al Nișazilor, eroul biruitor în lupte și înțelept, (57)

Plin de evlavie față de zei, proteguitor al brahmanilor, ocrotitor al neamului Nișazilor, foarte strălucit și foarte puternic. (58)

Pe acesta l-au atras niște oameni ticăloși, vicleni și fără onoare și i-au răpit la jocul de zaruri domnia și averea. (59)

[a] Aceștia sînt trei sfinți înțelepți din mitologia indiană.

[b] În literatura indiană se vorbește adesea despre asceza celor cinci focuri *(pañcagni)*. Ascetul stă între patru focuri, aprinse la cele patru puncte cardinale, avînd deasupra capului al cincilea foc, soarele.

Aflați că eu sînt soția acestui rege ales; mă numesc Damayantī și sînt plină de dorul de a-l vedea pe soțul meu. (60)

Mihnită cutreier pădurile și munții pe lumea aceasta, căutîndu-mi soțul, pe Nala cel iscusit în luptă. (61)

Poate că a venit în această pădure fermecătoare a sfinților voastre, care vă servește ca loc de ispășire, un rege cu numele Nala, domnitor al Nișazilor. (62)

Din pricina lui am ajuns în locul acesta grozav și de nepătruns, în pădurea asta înfricoșătoare, bîntuită de tigri și de alte sălbătăciuni. (63)

Dacă încă vreo cîteva zile nu-l văd pe regele Nala, îmi voi face o soartă mai bună, liberîndu-mă de acest trup. (64)

Ce-mi folosește viața fără omul acesta ales? Ce o să mă fac acum, plină de jale pentru soțul meu?" (65)

Astfel se tînguí fiica lui Bhima, singură în pădure. Atunci pustnicii grăiră cu glas de proroci către Damayantī: (66)

„Frumoaso, viitorul tău se arată fericit; noi îl vedem prin puterea faptelor noastre sfinte; în curînd îl vei vedea pe domnul Nișazilor. (67)

O, fiică a lui Bhima, îl vei vedea pe Nala, pe regele Nișazilor, cel care doboară pe vrăjmași, cel mai mare ocrotitor al dreptății; îl vei vedea izbăvit de suferința sa. (68)

Scăpat de toate relele, după ce-și va redobîndi întreaga avere, zdrobitorul de dușmani va cîrmui iarăși țara sa. (69)

Îl vei vedea pe soțul tău, pe regele de neam mare, care bagă spaima în vrăjmași și care alungă întristarea prietenilor săi. (70)

Zicînd acestea către iubita soție a lui Nala, pustnicii se făcură nevăzuți împreună cu locuințele și cu vetrele lor sfinte. (71)

Cînd văzu această minune, nora regelui Virasena, Damayantī cea fără prihană, rămase înmărmurită. (72)

„Oare am visat? Ce s-a întîmplat aici? Unde sînt toți acei pustnici? Unde-i locul pe care se aflau colibele lor?" (73)

Astfel se gîndi mult timp Damayantī, fiica lui Bhima, abătută și ofilită de durere din pricina soțului ei. (74)

Apoi plecă într-alt loc; și văzînd un copac, ce se numește Aśoka, grăi cu voce stinsă și cu ochii plini de lacrimi: (75)

„Ah, iată copacul acesta falnic, cu crengile sale nenumărate, se înalță măreț din mijlocul pădurii, ca regele munților. (76)

Nu cumva l-ai zărit pe soțul iubit al Damayantiei, pe regele Nala, zdrobitorul de dușmani? Mai era el mîhnit și chinuit de neliniște, (77)

Eroul prigonit de soartă, care a venit în această pustietate acoperit numai cu o jumătate de haină pe trupul său plăpînd? (78)

O, Aśoka, fă ca să plec fără mîhnire; fii într-adevăr Aśoka [a], cel care înlătură întristarea, așa cum te arată numele" (79)

Zicînd acestea, frumoasa fiică a lui Bhima ocoli copacul și plecă într-un ținut de tot grozav. (80)

Mulți copaci văzu ea în drumul ei și multe rîuri, mulți munți și multe sălbăticiuni și păsări. (81)

Merse ea și iarăși merse pînă ce văzu o caravană mare de elefanți, de cai și de care. (82)

Tocmai treceau un rîu fermecător de frumos, cu apa limpede și lină, lat și acoperit cu trestii. (83)

Cînd văzu caravana cea mare, mîndra și frumoasa soție a lui Nala se apropie și intră în mijlocul oamenilor. (84)

Cînd o văzură cu înfățișarea cea sălbatică, copleșită de durere, acoperită numai cu o jumătate de haină, slabă, palidă, murdară, cu părul plin de praf, (85)

Unii din ei fugiră înspăimîntați care încotro; alții se opriră nedumeriți, alții scoaseră strigăte; (86)

Unii începură să rîdă de ea, alții se mîniară, altora li se făcu milă, alții în sfîrșit întrebară: (87)

„Cine ești? A cui ești, frumoaso? Ce cauți aici în pădure? Vederea ta ne-a speriat. Ești o femeie? (88)

Sau o yakșī, sau o rakșasī, sau poate o apsară? [b] Oricine ai fi adă-ne noroc și ocrotire, o, tu, fără cusur. (89)

Fă ca această caravană să plece de aici iute și în liniște și să ne meargă bine" (90)

Atunci virtuoasa femeie, întristată de nenorocirea soțului ei, grăi către capul caravanei și către oamenii care se aflau acolo: (91)

„Aflați că sînt o femeie; sînt fiică de rege, care domnește peste oameni, noră de rege, soție de rege, și doresc să-mi văd soțul. (92)

[a] În scr. *aśoka* înseamnă „fără mîhnire".
[b] *Yakși* „stafie". — *Rakșasi* „demon".— *Apsară* „zînă"[203].

Tatăl meu e regele Vidarbhilor; iar soțul meu e regele Nișazilor, cu numele Nala, foarte glorios și nebiruit în luptă; pe acesta îl caut. (93)

Spuneți-mi îndată dacă-l cunoașteți pe rege, pe iubitul meu Nala, cel mai nobil între bărbați, nimicitorul cetelor vrăjmașe" (94)

Stăpînul acelei caravane mari, Śuci, vorbi astfel către Damayantī: „Ascultă vorbele mele, frumoaso, cu zîmbet drăgălaș. (95)

Eu sînt conducătorul și stăpînul acestei caravane. N-am văzut pe nici un om cu numele de Nala. (96)

În pădurea asta nelocuită de oameni am văzut numai elefanți, pantere, tigri, bivoli și gazele. (97)

N-am văzut pe vreun alt muritor afară de tine; așa să ne ajute azi Manibhadra, regele yakșașilor" [a]. (98)

Atunci Damayantī grăi către negustătorii și către stăpînul caravanei: „Spuneți-mi, vă rog, încotro se îndreaptă această caravană?" (99)

Stăpînul caravanei grăi:

„Caravana aceasta este a înțeleptului Subahu, regele Cedilor. Spre țara lui se-ndreaptă ea grăbită, în vederea cîștigului, o, fiică de muritor" (100)

Acesta-i al doisprezecelea capitol din *Povestea lui Nala.*

XIII

Bṛhadaśva povesti:

Auzind aceste cuvinte ale conducătorului, frumoasa femeie, plină de dorul soțului ei, plecă împreună cu caravana. (1)

După ce merseră mult timp, văzură în pădurea cea mare și grozavă un lac fermecător, cu iarbă și lemne de aprins focul, (2)

Plin de flori și de fructe, locuit de tot felul de păsări, cu apă limpede și dulce, plăcută și rece. (3)

Fiindcă animalele erau tare obosite, ei se hotărîră să facă un popas. Și, după părerea conducătorului caravanei, intrară în pădurea cea fără seamăn. (4)

[a] *Yakșașii* sînt semizei care-l urmează pe Kubera, zeul bogăției. — *Manibhadra:* fratele lui Kubera.

Deoarece se înserase, marea caravană petrecu noaptea acolo. Dar pe la miezul nopții, cînd totul era cufundat în liniște și tăcere (5)

Și în timp ce caravana dormea obosită, veni ca să se adape la lac o turmă de elefanți cu capetele pătate de sucul ce li se prelingea din tîmple[a]. (6)

Cînd elefanții sălbatici dădură cu ochii de cei blînzi, se repeziră cu toții asupra lor, ca o vijelie, plini de turbare, căutînd să-i omoare. (7)

Năvala elefanților nu putea fi oprită; ei se repeziră asemenea unor stînci rupte din vîrful unui munte, care se rostogolesc la vale. (8)

Pe neașteptate, ei închiseră drumul spre lac și călcară în picioare caravana care dormea la pămînt. (9)

Buimăciți de somn, oamenii alergau scoțînd strigăte de durere și căutînd scăpare prin tufișuri. (10)

Mulți ale căror cămile fuseseră ucise fugeau pe jos înspăimîntați, omorîndu-se în învălmășeală unii pe alții. (11)

Cădeau la pămînt cu strigăte înfiorătoare, apucați de pe copacii de care se agățaseră, sau se rostogoleau în prăpăstii.(12)

Și astfel, datorită soartei, caravana aceea numeroasă fu atacată de elefanți și nimicită cu desăvîrșire. (13) [204].

A doua zi, cei care mai rămăseseră în viață plecară din ținutul acela, văicărindu-se din pricina prăpădului ce se întîmplase. (14)

Atunci prințesa Vidarbhilor îi jeli ca pe fratele, pe tatăl, pe fiul sau pe prietenul ei, zicînd: „Ce păcat am săvîrșit? (15)

Caravana asta, pe care o găsisem în pustietatea pădurii, a fost omorîtă de turma de elefanți. Din pricina soartei mele nenorocite s-a întîmplat asta. (16)

„Nu moare cineva pînă nu-i vine timpul", spune înțelepciunea celor bătrîni. Numai așa se face că n-am fost strivită și eu, sărmana de mine, de ceata aceea de elefanți. (17)

Căci nimic nu se face pe lumea aceasta de către muritori fără voia destinului; eu doar n-am săvîrșit nici un rău, nici chiar în copilăria mea. (18)

Poate fiindcă de dragul lui Nala i-am respins pe zeii Păzitori ai Lumii, cînd au venit la serbarea alegerii de soț" (19)

Aceste vorbe, și altele încă, rosti ea cu jale: apoi plină de întristare plecă, frumoasă asemenea lunii toamna, cînd e pe jumătate. (20)

[a] Semn de agitare.

Tînăra femeie merse așa nu tocmai multă vreme și înspre seară ajunse într-un oraș mare. Acesta era scaunul înțeleptului rege Subahu, care domnea peste poporul Cedilor. (21)

Locuitorii orașului văzură o femeie turburată, slabă, abătută, cu părul despletit, nespălată, mergînd ca o nebună. (22)

Cînd o văzură intrînd în cetatea regelui Cedilor, copiii se îmbulziră după ea, ca s-o vadă. (23)

Mama regelui, care stătea pe acoperișul palatului [a], o văzu înconjurată de norod și dădu poruncă unei servitoare: „Du-te și adă-mi-o aici, înaintea mea. (24)

Este o tînără femeie, necăjită de oameni, întristată, care are nevoie de ocrotire; e atît de frumoasă, încît îmi strălucește casa ca un fulger" [b] (25)

Aceea dădu la o parte mulțimea și o aduse pe Damayantī sus pe terasă. Acolo mama regelui o întrebă cu mirare: (26)

„Așa cum ești, copleșită de mîhnire, arăți nespus de frumoasă; strălucești ca fulgerul printre nori; spune-mi cine ești și a cui ești? (27)

Chipul tău nu-i omenesc, cu toate că-i fără podoabe; nu ți-e frică de bărbați, așa fără sprijin, tu care strălucești ca o zeiță?" (28)

La aceste cuvinte fiica lui Bhima răspunse: „Află că sînt o femeie, credincioasă soțului ei. (29)

Sînt o cameristă de viță nobilă, o servitoare, care stau unde-mi place; sînt singură, mă hrănesc cu fructe și rădăcini; adăpostul meu e acolo unde mă apucă seara. (30)

Soțul meu are virtuți fără număr și mă iubește statornic. Eu de asemenea îl iubesc și mă țin de el ca umbra. (31)

Prin puterea destinului, o patimă fără margini, pentru zaruri, a pus stăpînire pe el; dar a fost învins la joc și a plecat singur în pădure. (32)

Eu de asemenea am plecat în pădure, mîngîindu-mi soțul care rămăsese cu o singură haină și era turburat de părea nebun. (33)

Odată, în pădure, cuprins de foame și scos din minți, a aruncat-o și pe aceea, dintr-o pricină oarecare. (34)

[a] În țările calde casele au acoperișul în formă de terasă.

[b] Comparație obișnuită în literatura indiană; v. și XVI, 10. Cf. P. ISPIRESCU, *Înșir'te mărgăritari:* „Și rămase strălucind, de nu putea nimenea să ție ochii de ei".

Multe nopți n-am dormit după aceea, urmîndu-l îmbrăcată numai cu o haină, pe el, care era gol și cu mintea pierdută ca un nebun. (35)

După mult timp, m-a părăsit adormită într-un loc, fără a fi vinovată cu ceva, tăindu-mi jumătate din haină. (36)

De atunci îl caut chinuită zi și noapte; dar nu-i chip să-l găsesc pe stăpînul meu, pe soțul meu iubit, cel asemenea zeilor nemuritori" (37)

Văzînd-o cu ochii plini de lacrimi, cum își spune povestea plină de jale, mama regelui, mai îndurerată decît însăși fiica lui Bhima, grăi către ea: (38)

„Rămîi la mine, draga mea. Îmi faci nespusă bucurie. Pe soțul tău îl vor căuta oamenii mei. (39)

Poate că va veni el însuși întracoace, după ce va fi cutreierat lumea. Rămînînd aici îl vei regăsi pe soțul tău" (40)

La aceste vorbe ale mamei regelui, Damayantī grăi: „O, mamă de eroi, eu pot să rămîn la tine numai cu o învoială: (41)

Nu voi mînca nici măcar resturile de mîncare, nu mă voi spăla pe picioare, nu voi vorbi niciodată cu vreun alt bărbat. (42)

Dacă mă va cere vreun bărbat de soție să-l pedepsești; doresc să văd pe brahmani și să-i rog să-mi caute soțul. (43)

Dacă se va face așa, atunci sînt hotărîtă să rămîn aici. Altfel nu mă îndeamnă inima să stau nicăieri" (44)

Atunci mama regelui zise bucuroasă: „Voi face toate acestea; juruința ta să-ți fie cu noroc!" (45)

După ce vorbi astfel cu fiica lui Bhima, mama regelui grăi către fiica ei, pe care o chema Sunanda: (46)

„Sunanda, tînăra aceasta cu chipul de zînă, care-i de-o vîrstă cu tine, va fi camerista și prietena ta" (47)

Apoi Sunanda, plină de bucurie și înconjurată de prietenele ei, intră în casă împreună cu Damayantī. (48)

Acesta-i al treisprezecelea capitol din *Povestea lui Nala.*

XIV

Bṛhadaśva povesti:

După ce o părăsi pe Damayantī, regele Nala văzu în pădurea cea nestrăbătută un foc mare. (1)

Din focul acela el auzi de cîteva ori niște strigăte puternice ale unei ființe: „Aleargă, Nala Punyaśloka“ (2)

„Să nu-ți fie teamă“, zise Nala, și intrînd în foc [a], văzu acolo pe regele șerpilor, care stătea încolăcit. (3)

Atunci șarpele, tremurînd, se rugă de Nala: „O, rege, află că eu sînt șarpele Karkotaka. (4)

Marele înțelept Narada, pustnicul cu asceză aspră, cuprins de mînie că l-am înșelat, m-a blestemat în felul acesta: (5)

„Vei sta aici nemișcat, pînă te va duce de aici Nala; atunci vei fi dezlegat de blestem. (6)

Din pricina acestui blestem, nu pot să mă urnesc din loc. Îți voi aduce o mare fericire; te rog, scapă-mă. (7)

Voi fi prietenul tău; nu se află alt șarpe la fel ca mine. Mă voi face mic de tot; ia-mă iute cu tine și îndepărtează-te“ (8)

Zicînd aceasta, regele șerpilor se făcu mic cît un deget. Regele Nala îl luă și plecă într-un loc ferit de foc. (9)

Ajungînd într-un loc deschis, Nala era să dea drumul șarpelui pe care-l scăpase din foc, cînd Karkotaka grăi din nou: (10)

„O, viteazule Naișadha, du-te și numără cîțiva pași; după care îți voi da cea mai mare fericire“ (11)

Atunci Nala începu a număra; dar cînd ajunse la al zecelea pas șarpele îl mușcă [b]. Și cum fu mușcat, pe dată îi dispăru înfățișarea. (12)

Cînd se văzu schimbat, Nala se opri uimit. În aceeași clipă regele îl văzu pe șarpe luîndu-și din nou înfățișarea. (13)

Atunci Karkotaka zise către Nala, liniștindu-l: „Ți-am schimbat înfățișarea, ca să nu te cunoască oamenii. (14)

Acela, din a cărui pricină ai avut de suferit atîta, va sta tare greu în tine, căci îl va chinui otrava mea [c]. (15)

Atîta timp cît nu-ți va da drumul, va ședea în tine greu de tot, cu mădularele pătrunse de otravă. (16)

O, rege, te-am ocrotit împotriva aceluia, din a cărui pricină ai suferit pe nedrept, fără a fi vinovat; căci de aceea îl urăsc. (17)

[a] Cf. și V, 36. Zeul focului, Agni, îi dăduse darul de a nu se arde.

[b] În scr. *daśa* înseamnă „zece“, dar și „mușcă“ (imperativul de la *daś* „a mușca“).

[c] E vorba de Kali; v. VII, 3.

Datorită mie să nu-ți fie teamă nici de fiare, nici de dușmani, nici de brahmanii înțelepți. (18)

Nu vei pătimi nimic din pricina otrăvii; iar în bătălii vei fi pururea învingător. (19)

Du-te la regele Ṛtuparṇa și spune că ești un vizitiu, cu numele Vahuka. Ṛtuparṇa cunoaște taina zarurilor. (20)

Acela ți-o va spune în schimbul tainei cailor. Și strălucitul urmaș al neamului Ikșvaku [a] se va face prietenul tău. (21)

Cînd vei cunoaște taina zarurilor, vei fi din nou fericit și-ți vei vedea soția; nu mai fi mîhnit. (22)

Și cînd vei voi să-ți reiei înfățișarea, să te gîndești la mine și să îmbraci straiele acestea. (23)

Îndată ce le vei îmbrăca, îți vei recăpăta înfățișarea". Zicînd acestea îi dădu un rînd de haine divine. (24)

După ce-l învățâ astfel pe Nala, regele șerpilor se făcu îndată nevăzut. (25)

Acesta-i al paisprezecelea capitol din *Povestea lui Nala.*

XV

Bṛhadaśva povesti:

După ce șarpele se făcu nevăzut, Nala plecă și după zece zile intră în cetatea lui Ṛtuparṇa. (1)

Acolo se înfățișă înaintea regelui și-i zise: „Eu sînt Vahuka; mă pricep să mîn caii; nu se află pe lume al doilea ca mine. (2)

Poți să mă întrebi orice lucru, cît de greu, și care cere iscusință. Mai știu și să gătesc bucate ca nimeni altul. (3)

Tot ce-i greu de îndeplinit, și toate meșteșugurile cîte sînt pe lume, mă voi sili să le fac. Tocmește-mă, Ṛtuparṇa" [205] (4)

Ṛtuparṇa grăi:

„Rămîi, Vahuka, și să-ți fie cu noroc! Vei face toate acestea. Însă dorința mea de căpetenie a fost întotdeauna ca să călătoresc iute. (5)

Suie-te în carul acesta și fă ca acești cai ai mei să devină iuți. Te fac mai mare peste grajdurile mele; vei primi ca plată de o sută de ori cîte o sută de galbeni pe lună. (6)

[a] *Ikșvaku* este numele unui rege și al descendenților săi.

De tine vor asculta în toate Varșneya și Jivala. Vei fi împreună cu ei; rămîi la mine, Vahuka. (7)

Bṛhadaśva povesti:

În urma acestor vorbe ale regelui, Nala rămase în cetatea lui Ṛtuparṇa împreună cu Varșneya și cu Jivala, bucurîndu-se de cinstea regelui. (8)

Acolo locui Nala, cu gîndul la prințesa Vidarbhilor. Și-n fiecare seară rostea mereu aceeași strofă: (9)

„Unde o fi dormind virtuoasa mea soție, obosită și chinuită de foame și de sete, gîndindu-se la nefericitul de mine? În slujba cui va fi fiind ea acum? (10)

Auzindu-l vorbind astfel în noapte, Jivala îl întrebă: „Vahuka, aș dori să aflu pe cine jelești tu mereu?“ (11)

Atunci Nala îi răspunse cu voce șovăielnică: „Odată un om fără minte a avut o soție înțeleaptă. (12)

Dintr-o pricină oarecare nenorocitul acela s-a despărțit de dînsa; de atunci prostul acesta rătăcește plin de jale. (13)

Veșnic chinuit de mîhnire, el recită noaptea o strofă, gîndindu-se la ea. (14)

După ce a cutreierat tot pămîntul, el locuiește undeva, dintr-o pricină oarecare, cu gîndul numai la ea, fără să fi meritat această durere. (15)

Ea și-a urmat bărbatul în pădurea plină de primejdii; dar a fost părăsită de acel nefericit. (16)

Și singură, tînără, neștiutoare, nedeprinsă cu drumurile, chinuită de foame și de sete, abia dacă mai trăiește “ (17)

Astfel, cu gîndul la Damayantī, locui regele Nișazilor în palatul lui Ṛtuparṇa, fără a fi cunoscut. (18)

Acesta-i al cincisprezecelea capitol din *Povestea lui Nala*

XVI

Bṛhadaśva povesti:

După ce Nala își pierdu domnia și după ce el și soția lui se făcură slujitori, Bhima, căruia îi era dor de Nala, trimise pe brahmani în căutarea lui. (1)

Bhima le dădu daruri bogate și le zise: „Căutați-mi pe Nala și pe fiica mea, Damayantī. (2)

Cine mi-i va aduce, aceluia îi voi da o mie de vaci. Îi voi dărui pe deasupra moșii și un sat mare cît un oraș. (3)

Iar dacă nu e cu putință să fie aduși, Damayantī sau Nala, îi voi da ca răsplată zece sute de vaci, dacă voi afla unde sînt“ (4)

După aceste cuvinte, brahmanii porniră voioși în toate părțile dar nu găsiră nicăieri nici pe Nala, nici pe fiica lui Bhima. (5)

Într-una din zile, un brahman cu numele Sudeva, pe cînd iscodea prin orașul cel frumos al Cedilor, zări în palatul regelui pe prințesa Vidarbhilor. (6)

Dădu bună ziua regelui și privind-o cum stătea împreună cu Sunanda, încetul cu încetul o recunoscu, după chipul ei fără seamăn. (7)

Cînd o văzu, cu toate că era neîngrijită și slabă, el socoti că aceasta trebuie să fie fiica lui Bhima, judecînd după anumite semne. (8)

Sudeva grăi:

„Femeia aceasta este așa cum am văzut-o odinioară. De-acum mi-am ajuns scopul, căci am văzut-o frumoasă ca fericirea dorită de mulțime[a], (9)

Pe femeia aceasta tînără, asemenea lunii pline, cu sînii frumoși și rotunzi, pe regina care alungă întunericul din preajma ei prin strălucirea ei[b], (10)

Plină de mîhnire pentru soțul ei, tristă ca o noapte cu lună plină, cînd aceasta e înghițită de Rahu[c], ca un pîrîu a cărui albie a secat, (11)

Ca un lac cu lotuși, a căror frunze s-au risipit, de unde păsările și-au luat zborul înspăimîntate, turburat de atingerea trompelor de elefanți; (12)

Nobilă la înfățișare, plină de virtuți, neîmpodobită și vrednică de podoabă, asemenea lunii noi cînd stă pe cer ca o secure, dar acoperită de nori negri; (13)

Lipsită de desfătările iubirii, fără rude, abătută de dorul soțului ei. (14)

Căci soțul este podoaba cea mai frumoasă a unei femei, chiar fără podoabe. Iar dacă-i lipsită de acesta, ea nu strălucește, chiar cînd e gătită. (15)

[a] *Śri*, zeița frumuseții și a fericirii.
[b] Vezi pp. 156, 191.
[c] *Rahu*, vîrcolac, demon care înghite luna și soarele, provocînd eclipse.

Fără ea, Nala abia mai poate să ducă povara vieții și se topește de supărare. (16)

Cînd o văd, cu părul ei negru, cu ochii ei lungăreți, asemenea lotusului, mîhnită, deși vrednică de a fi fericită, mi se turbură mintea chiar mie. (17)

Cînd oare va ajunge la capătul suferințelor această femeie frumoasă, fiind iarăși împreună cu soțul ei, ca virtuoasa Rohinī a zeului lunii? (18) [206].

Fără îndoială că regele Nișazilor, care și-a pierdut tronul, va fi din nou fericit, cînd o va revedea și cînd își va redobîndi domnia. (19)

Regele Nișazilor e vrednic de prințesa Vidarbhilor, tot așa de tînără, cu sufletul tot așa de mare și de aceeași obîrșie ca și el; iar ea este vrednică de dînsul. (20)

Trebuie s-o mîngîi pe soția acestui bărbat fără seamăn de puternic și viteaz; căci ea tînjește de dorul de a-l vedea. (21)

Am s-o mîngîi pe frumoasa aceasta, cu înfățișarea ca a lunii cînd e plină, cum nu s-a mai văzut, dusă pe gînduri și copleșită de durere pentru soțul ei nefericit" (22)

Bṛhadaśva povesti:

După ce se gîndi astfel și o recunoscu după diferite semne și dovezi, brahmanul Sudeva se duse la ea și-i zise: (23)

„O, prințesă a Vidarbhilor, eu sînt Sudeva, prietenul iubit al fratelui tău. Am venit aici ca să te caut, din porunca regelui Bhima. (24)

Tatăl tău, mama ta și frații tăi sînt sănătoși. Tot astfel și cei doi copii ai tăi, care se află acolo, sînt sănătoși și plini de putere. (25)

Din pricina ta, prietenii tăi sînt abătuți și brahmanii cutreieră pămîntul cu sutele, căutîndu-te" (26)

Cînd îl recunoscu pe Sudeva, Damayantī îl întrebă rînd pe rînd de toți prietenii ei. (27)

Sfîșiată de durere, prințesa Vidarbhilor plînse tare, cînd îl văzu deodată pe Sudeva, brahmanul cel ales, prietenul fratelui ei[a]. (28)

Văzînd-o cum plînge cu durere și vorbește de o parte cu Sudeva, (29)

[a] Tautologiile, repetițiile și inversarea ideilor sînt frecvente în poezia epică indiană. În traducere nu le-am putut ocoli întotdeauna, căci ne-am fi depărtat prea mult de textul original.

Sunanda zise către mama ei: „Camerista mea plînge tare; dacă eşti de părere, du-te la brahman şi întreabă-l ce-i cu ea“ (30)

Atunci mama regelui Cedilor ieşi din odaia ei şi se duse unde stătea tînăra femeie cu brahmanul, (31)

Luă de o parte pe Sudeva şi-l întrebă: „A cui soţie este femeia aceasta frumoasă, sau a cui fiică? (32)

Cum de şi-a pierdut rudele şi bărbatul şi cum de ai cunoscut-o, brahmane, în starea în care se află? (33)

Doresc să aflu toate acestea de-a fir-a-păr de la tine. Răspunde-mi dar întocmai la cele ce te-ntreb cu privire la această femeie cu chip de zînă“(34)

La aceste cuvinte, Sudeva, alesul între brahmani. îi povesti liniştit întreaga întîmplare a Damayantiei. (35)

Acesta-i al şaisprezecelea capitol din *Povestea lui Nala.*

XVII

Sudeva grăi:

„Este un rege al Vidarbhilor, cu numele Bhima, virtuos şi plin de strălucire. Femeia aceasta frumoasă este fiica lui, vestită sub numele Damayantī. (1)

Este de asemenea un rege al Nişazilor, fiul lui Virasena, cu numele Nala. Femeia aceasta frumoasă este soţia lui, a înţeleptului Punyaśloka. (2)

Regele acela a fost învins la jocul de zaruri de fratele său, care i-a răpit domnia şi atunci a plecat, împreună cu Damayantī, fără a fi recunoscut de cineva. (3)

Iar noi cutreierăm pămîntul în căutarea Damayantiei. Aceasta-i tînăra femeie pe care am găsit-o în palatul fiului tău. (4)

Ea are din naştere, între sprîncene, o aluniţă frumoasă, ca floarea de lotus. Am zărit-o, cu toate că-i ascunsă, (5)

Ca luna între nori. A fost făcută de Creator, spre a fi un semn de strălucire regească. (6)

Frumuseţea ei n-a dispărut; corpul ei minunat, deşi-i neîngrijit şi neîmpodobit, străluceşte limpede ca aurul [a]. (7)

Datorită făpturii ei minunate şi semnului aluniţei, am recunoscut-o pe regină“ (8)

[a] Cf. XIII, 25 şi XVI, 10.

Bṛhadaśva povesti:

Auzînd aceste cuvinte ale lui Sudeva, Sunanda spălă aluniţa Damayantiei, (9)

Care apăru în toată strălucirea ei, ca luna pe un cer senin [a]. (10)

Cînd Sunanda şi cu mama ei văzură aluniţa, amîndouă o îmbrăţişară pe Damayantī şi stătură un timp plîngînd. (11)

Apoi, printre lacrimi, mama regelui grăi: „Tu eşti copila sorei mele. (12)

Eu şi cu mama ta sîntem fiicele marelui rege Sudaman, care domneşte peste Daśarni. (13)

Ea a fost dată de soţie regelui Bhima, iar eu lui Virabahu. Te-am văzut, cînd te-ai născut, în casa tatălui tău, în ţara Daśarnilor. (14)

Frumoaso, cum e casa tatălui tău, aşa e şi a mea; şi cum e stăpînirea mea, tot astfel este şi a ta“ (15)

Atunci Damayantī se închină înaintea surorii mamei sale şi cu sufletul înveselit îi zise: (16)

„Şi fără să fi fost cunoscută, am petrecut mulţumită la tine. Am avut tot ce doream şi totdeauna m-ai ocrotit. (17)

Te rog, mătuşă, dă-mi voie să plec, că e mult de cînd mi-am părăsit casa. (18)

Acolo au fost duşi şi locuiesc copilaşii mei, mîhniţi că au fost părăsiţi de tatăl lor şi mai ales de mine. (19)

De vrei să-mi faci un bine, dă-mi iute un palanchin, căci doresc să plec în ţara Vidarbhilor“ (20)

„Bine“, grăi cu bucurie sora mamei ei; şi, cu învoirea fiului ei, o trimise sub paza unei oştiri mari. (21)

Mama regelui trimise pe frumoasa Damayantī cu un palanchin, dîndu-i de-ale mîncării şi băuturii. (22)

Nu după multă vreme Damayantī ajunse iarăşi în ţara Vidarbhilor. Cînd o văzură, toate rudele ei se bucurară şi o primiră cu mare cinste. (23)

După ce se încredinţă că toţi sînt sănătoşi, şi rudele şi cei doi copii ai ei şi părinţii şi toate prietenele, (24)

Damayantī mulţumi zeilor şi onoră pe brahmani după rînduiala datinei. (25)

Iar regele, bucuros că şi-a revăzut fiica, îl răsplăti pe Sudeva, dîndu-i o mie de vaci, un sat şi bani. (26)

[a] Comparaţie frecventă în această poemă [207].

După ce se odihni în noaptea aceea în casa tatălui ei, Damayantī grăi către mama ei aceste cuvinte: (27)

„Mamă, dacă ții ca să trăiesc, dă-ți silința ca să mi-l aduci pe viteazul Nala“ (28)

La aceste vorbe ale Damayantiei, regina, îndurerată și cu ochii plini de lacrimi, nu răspunse nimic. (29)

Cînd o văzură în această stare, toate femeile din jurul ei începură a se tîngui și izbucniră în plîns. (30)

Apoi soția marelui rege Bhima grăi către el: „Fiica ta, Damayantī, plînge după soțul ei. (31)

O, rege, ea a lăsat rușinea de-o parte și mi-a spus: „Slujitorii tăi să-și dea silința și să-l caute pe Punyaśloka“ (32)

Îndemnat astfel de dînsa, regele trimise pe brahmanii săi credincioși în toate părțile, spunîndu-le: „Dați-vă osteneală și căutați-l pe Nala“ (33)

În urma acestei porunci a domnitorului Vidarbhilor, brahmanii se duseră în grabă la Damayantī și-i ziseră: „Noi plecăm“ (34)

Atunci Damayantī le vorbi: „Spuneți pretutindeni, în toate țările și-n toate adunările, cuvintele următoare: (35)

„Unde ai plecat, înșelătorule, după ce mi-ai tăiat o jumătate din haină, părăsindu-mă adormită în pădurea nestrăbătută, pe mine, soția ta iubită și credincioasă? (36)

Tînăra femeie te așteaptă cu dor, cum i-ai cerut, mîhnită tare, îmbrăcată numai cu o jumătate de haină. (37)

O, viteazule, fie-ți milă de ea, că plînge necontenit din pricina acestei mîhniri și dă-i un răspuns“ (38)

Așa să-i vorbiți, precum și alte lucruri, ca să se îndure de mine. (39)

Dacă atunci, cînd îi veți vorbi astfel, vă va răspunde careva, să-l cercetați numaidecît cine-i și unde stă. (40)

Și dacă vreun bărbat va da un răspuns la ceea ce va auzi de la voi, să-mi spuneți cuvintele lui, o, brahmani aleși! (41)

Dați-vă toată silința, ca să nu afle că vorbiți din îndemnul meu, nici că m-am întors. (42)

Căutați de-i aflați gîndul și dacă-i bogat sau sărac sau doritor de avere“ (43)

După ce li se vorbi astfel, brahmanii porniră în toate părțile, ca să-l caute pe Nala, cel atît de nefericit. (44)

Ei cutreierară țări, sate și orașe, stîni și sihăstrii, căutîndu-l pe Nala. (45)

Şi pretutindeni brahmanii rostiră vorbele pe care le spusese Damayantī. (46)

Acesta-i al şaptesprezecelea capitol din *Povestea lui Nala.*

XVIII

Bṛhadaśva povesti:

După un răstimp îndelungat un brahman, cu numele Parnada, se întoarse în oraş şi grăi către Damayantī: (1)

„O, Damayantī, căutîndu-l pe domnitorul Nişazilor am sosit în oraşul Ayodhya [a], unde m-am înfăţişat înaintea lui Bhangasuri [b]. (2)

Şi i-am rostit strălucitului Ṛtuparṇa vorbele tale (3)

Cînd le-a auzit regele n-a zis nimic, nici vreunul dintre curtenii lui, deşi le-am spus de mai multe ori. (4)

Dar, după ce mi-am luat rămas bun de la rege, cineva m-a luat de o parte şi mi-a vorbit. Era un om al lui Ṛtuparṇa, cu numele Vahuka, (5)

Vizitiul regelui, urît la faţă, dar iscusit la mînat caii şi la gătit bucate alese. (6)

Acela, printre suspine şi lacrimi, m-a întrebat de sănătate, după care mi-a spus aceste vorbe: (7)

«Femeile nobile şi virtuoase, care şi-au dobîndit împărăţia cerului, se ocrotesc singure, chiar cînd se află în răstrişte. (8)

Cu toate că sînt despărţite de bărbaţii lor, ele nu se mînie niciodată. Pentru femeile alese viaţa e un izvor de virtute. (9)

Ea nu trebuie să se mînie că a fost părăsită de nebunul acela, care şi-a pierdut norocul şi se află în răstrişte. (10)

Tînăra femeie nu trebuie să se mînie pe acela care doreşte să-şi cîştige pîinea de toate zilele, căruia nişte păsări i-au răpit haina şi care-i ros de griji“ (11)

Cînd am auzit de la el aceste vorbe, am pornit cu grăbire întracoace. Acum, cînd ai aflat asta, hotărăşte cum vrei şi spune-i regelui» (12)

Auzind aceasta de la Parnada, Damayantī, cu ochii plini de lacrimi, se duse în taină la mama ei şi-i zise: (13)

„Mamă, nu cumva să i se spună lui Bhima lucrul acesta. De faţă cu tine am să-i dau o însărcinare lui Sudeva, celui mai ales dintre brahmani. (14)

[a] Capitala ţării Kośala.

[b] *Bhangasuri:* Ṛtuparṇa.

Dacă-mi dorești binele, fă așa ca să nu afle regele Bhima gîndul meu. (15)

După cum am fost adusă în scurt timp la rudele mele de către Sudeva, cu aceeași izbîndă să plece el chiar acum" (16)

Apoi, după ce Parnada, brahmanul ales, se odihni, prințesa Vidarbhilor îl cinsti cu daruri foarte bogate. (17)

Damayantī grăi:

„O, brahman ales, tu ai făcut mult pentru mine, cum nu va mai face nimeni altul, căci în curînd mă voi întîlni cu soțul meu" (18)

Bṛhadaśva povesti:

După ce Damayantī spuse aceste vorbe, el o mîngîie și o binecuvîntă cu vorbe aducătoare de noroc; apoi, mulțumit că și-a îndeplinit bine treaba, plecă acasă. (19)

Iar Damayantī, cea plină de durere și de întristare, grăi către Sudeva, de față cu mama ei: (20)

„Du-te Sudeva, în orașul Ayodhya, unde domnește Ṛtuparṇa și spune-i ca și cum ai fi un călător care s-ar abate din întîmplare pe acolo: (21)

„Fiica lui Bhima, Damayantī, își va alege din nou un soț. Din toate părțile se-ndreaptă întracolo domnitori și feciori de regi. (22)

Mîine are loc alegerea; așa e sorocit timpul. Dacă îți stă în putință, pleacă în grabă, biruitorule. (23)

Mîine, cînd va răsări soarele, ea își va alege pentru a doua oară un soț; căci nu se știe dacă viteazul Nala mai trăiește sau nu" (24)

Atunci brahmanul Sudeva se duse la regele Ṛtuparṇa și-i vorbi așa cum îi spusese ea. (25)

Acesta-i al optsprezecelea capitol din *Povestea lui Nala.*

XIX

Bṛhadaśva povesti:

Cînd auzi vestea adusă de Sudeva, regele Ṛtuparṇa grăi cu prietenie către Vahuka: (1)

„Vreau să plec în țara Vidarbhilor, la alegerea de soț a Damayantiei, într-o singură zi; ce zici, Vahuka? tu doar cunoști taina cailor" (2)

La aceste cuvinte ale regelui, inima lui Nala se rupse de durere; dar mîndrul erou se gîndi: (3)

„Poate că Damayantī spune și vrea să facă asta, fiindcă-i rătăcită de durere; sau poate că acesta e numai un mijloc de a mă aduce pe mine. (4)

O, prințesă virtuoasă a Vidarbhilor, grozav e lucrul pe care vrei să-l faci, fiindcă ai fost amărîtă, ah, sărmana, de ticălosul de mine, care mi-am pierdut mintea. (5)

Poate că ea face așa fiindcă firea femeilor e nestatornică și fiindcă greșala mea e mare; sau poate că ea face așa, fiindcă i-a pierit dragostea, din cauza lipsei mele. (6)

Cu nici un chip n-ar face ea asta, dacă ar fi mîhnită și deznădăjduită din pricina mea; cu atît mai mult, cu cît are și copii. (7)

Ce-i adevărat sau nu din toate acestea, mă voi încredința pe deplin, ducîndu-mă acolo. Astfel îi voi face pe plac lui Ṛtuparṇa, iar eu îmi voi ajunge scopul“ (8)

După ce luă această hotărîre, Vahuka, abătut, grăi cuviincios către Ṛtuparṇa: (9)

„O, rege, mă supun poruncii tale; voi merge într-o singură zi la orașul Vidarbhilor“ (10)

Apoi, după porunca regelui Bhangasuri, Vahuka se duse la grajd și cercetă caii. (11)

Zorit mereu de Ṛtuparṇa, se duse și găsi caii zvelți, buni și răbdători la drum, (12)

Plini de foc și de putere, de soi ales, fără semne rele, cu nările largi, cu fălcile mari. (13)

Însă regele, cînd îi văzu, grăi puțin cam supărat: „De ce ai cerut această slujbă? Nu cumva să mă fi înșelat!(14)

Cum o să ne ducă caii aceștia, care abia mai au vlagă și suflare în ei? Cum au să străbată astfel de cai un drum atît de lung? (15)

Vahuka grăi:

„O, rege, caii vor merge în țara Vidarbhilor; despre asta nu te îndoi. Dacă însă te gîndești la alții, spune, ca să-i pun la car pe aceia“ (16)

Ṛtuparṇa grăi:

„Vahuka, tu doar te pricepi și cunoști firea ascunsă a cailor. Înhamă iute pe aceia pe care-i socoți că-s cei mai buni“ (17)

Bṛhadaśva povesti:

Atunci Nala cel iscusit înhămă la car patru telegari buni, de soi ales. (18)

Dar cînd regele se sui grăbit în carul gata de plecare, caii căzură în genunchi la pămînt. (19)

Atunci slăvitul rege Nala, cel mai ales dintre bărbați, liniști telegarii cei plini de foc și de putere, (20)

Îi ridică cu ajutorul frîielor, îi îndemnă să meargă și suind în car și pe Varșneya, vizitiul, porni cu cea mai mare iuțeală. (21)

Îmboldiți cu pricepere de Vahuka, caii cei minunați se avîntară în văzduh și mai-mai să-l amețească pe vizitiu.(22)

Văzînd cum aleargă caii iute ca vîntul, strălucitul rege din Ayodhya fu cuprins de o mirare fără margini. (23)

Varșneya însă, cînd auzi huruitul carului și văzu cum sînt mînați caii, se gîndi la iscusința lui Vahuka: (24)

„N-o fi acesta cumva Mātali, vizitiul lui Indra? Că strașnică minune-i asta, pe care o văd la eroul Vahuka.(25)[208].

Sau poate că e chiar regele Nala, învingătorul cetăților dușmane; căci văd că îndeminarea lui Vahuka e la fel ca a lui Nala; numai urîțenia lui mă mai face să stau la îndoială“ (27)

Astfel se gîndi în cugetul său în fel și chip Varșneya, vizitiul lui Punyaśloka [a]. (28)

Iar marele rege Ṛtuparṇa, văzînd priceperea la cai a lui Vahuka și silința-i fără seamăn, se bucură foarte.(29)

Acesta-i al nouăsprezecelea capitol din *Povestea lui Nala.*

XX

Bṛhadaśva povesti:

În timp ce carul alerga astfel, regele Bhangasuri, învingătorul cetăților dușmane, băgă de seamă că i-a căzut haina la pămînt. (1)

Îndată el zise către Nala: „Vreau s-o ridic“(2)

[a] *Punyaśloka:* Nala.

Dar Nala îi răspunse: „Haina ce ți-a căzut e acum departe. Am trecut de-o poștă și n-o mai putem lua“ [a](3)

În timp ce Nala spunea acestea regelui Bhangasuri, ajunseră la o pădure și trecură pe lîngă un vibhitaka [b] plin de fructe. (4)

Abia îl zări și regele zise iute lui Vahuka: „Acuma, vizitiule, ai să vezi, la rîndul tău, puterea fără seamăn ce-o am la numărat. (5)

Omul nu poate ști totul; nimeni nu-i atotștiutor. În nici un om nu se găsește întreaga învățătură. (6)

Iată, vizitiule, cîte frunze și cîte fructe se află pe acest copac și cîte din ele sînt căzute pe jos; de fiecare sînt cîte o sută și una“ [c] (7)

Atunci Vahuka opri carul și zise regelui: „O rege, chinuitor de dușmani, tu te lauzi cu un lucru pe care eu nu-l știu.(8)

Am să tai copacul în fața ta; căci eu unul nu știu, dacă-i așa precum spui, sau nu. (9)

Am să-i număr fructele de față cu tine; Varșneya va ține o clipă hățurile cailor“ (10)

Atunci regele grăi către vizitiu: „Nu e timp de zăbovit acum“. Dar Vahuka îi zise hotărît: (11)

„Așteaptă numai o clipă; dar dacă te grăbești, să meargă dînsul drum bun; du-te cu vizitiul Varșneya“ (12)

Rtuparna îl îmbună, zicîndu-i: „Vahuka, nu se află pe pămînt alt vizitiu ca tine. (13)

Vreau să merg cu ajutorul tău în țara Vidarbhilor; căci tu te pricepi la cai. Am nevoie de tine. Te rog, nu-mi pune piedici. (14)

[a] Un pasaj aproape identic se află în povestea lui Ispirescu, *Voinicul cel cu cartea în mînă născut*. Iată acel pasaj: „O dată începu Făt Frumos să strige: « Stăi, mă, să-mi iau căciula, că mi-a căzut din cap ». — « Ce stai dumneata de vorbești? Las-o încolo la nevoile căciula, că ea acum o fi cale de șase luni de departe. să mergi cu piciorul pînă acolo unde a căzut ea »“ (P. ISPIRESCU, *Legendele sau basmele românilor*, ed. Minerva, București, 1901, p. 111. Povestea de mai sus a lui Ispirescu prezintă asemănări și cu *Povestea lui Viduşaka* din *Kathāsaritsāgara*, celebra operă a poetului indian Somadeva. Ea este deci sigur de origine indiană [209].

[b] *Vibhitaka* este un copac mare, ale cărui nuci se întrebuințează ca zaruri.

[c] Așa se explică de ce Rtuparna, care cunoaște taina zarurilor, poate număra într-o clipă frunzele și fructele unui astfel de copac.

Îți voi împlini orice dorință, Vahuka, dacă mă vei duce în țara Vidarbhilor și-mi vei arăta încă azi soarele"[a] (15)

Vahuka răspunse: „Numai după ce voi număra fructele și frunzele copacului, voi pleca în țara Vidarbhilor. Fă cum îți spun" (16)

Atunci regele îi zise în silă: „Numără". Iar acela sări iute din car și tăie copacul. (17)

Apoi, plin de mirare, zise către rege: „Am numărat; și sînt tocmai cîte ai spus. (18)

O, rege, minunată din cale-afară este puterea pe care ți-am văzut-o. Doresc să aflu și eu învățătura ta cea tainică, prin care se poate ști lucrul acesta" (19)

Deoarece avea zor să plece, regele îi zise: „Află că cunosc taina zarurilor și sînt iscusit la numărat" (20)

Atunci Vahuka îi zise: „Spune-mi și mie învățătura asta; iar eu îți voi spune în schimb taina cu privire la cai" (21)

Atunci regele Ṛtuparṇa, fiindcă avea de îndeplinit o treabă atît de însemnată și dorea să cunoască taina cailor, zise către Vahuka: „Bine, fie! (22)

Află, după cum ai cerut, marea taină a zarurilor. Acea a cailor rămîne la tine, Vahuka; mi-o vei spune cu alt prilej" (23)

Cînd Vahuka află taina zarurilor, Kali ieși din corpul lui, vărsînd pe gură otrava puternică a lui Karkotaka [b].(24)

După ce scăpă de otravă, Kali își luă din nou înfățișarea. Atunci regele Nișazilor voi să-l blesteme. (25)

Dar Kali, tremurînd de spaimă, îi zise rugător: „O, rege, stăpînește-ți mînia; căci îți voi da o slavă foarte mare.(26)

Odinioară, cînd ai părăsit pe mama lui Indrasena [c], ea m-a blestemat cu mînie [d]. De atunci am fost tare chinuit.(27)

O, rege ales și neînvins, cît timp am stat în tine, zi și noapte m-a chinuit otrava regelui șerpilor. (28)

Mă pun sub ocrotirea ta. Ascultă vorbele mele: Cei ce te vor slăvi fără încetare pe lumea aceasta, (29)

Niciodată nu vor avea să se teamă de mine, dacă nu mă vei blestema; ocrotește-mă, căci mă chinuiește groaza" (30)

[a] Înainte de-a apune.
[b] *Kali*: v. p. 166, n. *d* și VII, 3. — *Karkotaka*: v. XIV, 15—16.
[c] Damayantī.
[d] V. XI, 16—17.

Atunci Nala își înfrînă mînia. Și nimeni nu-l văzu pe Kali în timp ce vorbea cu Naișadha. (31)

Scăpat acum de durere, strălucitul rege Naișadha, omorîtorul de dușmani, se sui pe car și porni cu caii săi iuți. (32)

Cu inima înveselită, Nala îmboldi caii fără seamăn, care se avîntau mereu în sus, ca niște păsări. (33)

Gloriosul rege porni spre țara Vidarbhilor; iar Kali, după plecarea lui Nala, se duse acasă. (34)

Regelui Nala îi trecu durerea, căci scăpase de Kali; nu-i mai lipsea decît înfățișarea cea adevărată. (35)

Acesta-i al douăzecelea capitol din *Povestea lui Nala.*

XXI

Bṛhadaśva povesti:

Spre seară viteazul Ṛtuparṇa ajunse în țara Vidarbhilor. Slujitorii regelui Bhima și aduseră această știre. (1)

Poftit de Bhima, regele Ṛtuparṇa intră în Kundina [a], făcînd să răsune tot orașul de huruitul carului său. (2)

Cînd îl auziră, caii lui Nala [b] se bucurară, ca odinioară cînd se aflau lîngă stăpînul lor. (3)

Damayantī auzi și ea huruitul carului lui Nala, asemenea bubuitului adînc al norilor, cînd se apropie ploaia. (4)

Și fiicei lui Bhima și cailor lui Nala li se păru că tropotul cailor e la fel cu cel de odinioară, cînd Nala însuși îi mîna. (5)

Și păunii de pe acoperiș și elefanții din grajd și caii auziră zgomotul pe care-l făcea carul regelui Nala. (6)

Cînd îl auziră, elefanții și păunii scoaseră strigăte, neliniștiți, cu capul ridicat în sus, ca la tunetul norilor. (7)

Damayantī grăi:

„Cum îmi înveselește sufletul huruitul acesta care umple văzduhul. Trebuie să fie regele Nala. (8)

Dacă nu-l văd azi pe Nala, cel cu fața strălucitoare ca luna, viteazul cu virtuți fără număr, voi pieri, fără îndoială. (9)

Și dacă nu mă aflu încă azi în brațele plăcute la atingere ale eroului, fără doar și poate că nu voi mai fi. (10)

[a] V. p. 156, n. *a*.

[b] Caii lui Nala fuseseră aduși de vizitiul său, Varșneya, în țara Vidarbhilor, la regele Bhima, tatăl Damayantiei (v. VIII, 23).

Dacă nu vine la mine Nala, cel ce face să răsune văzduhul ca de tunet, am să mă arunc încă azi în focul cu înfățișarea de aur. (11)

Nu-mi amintesc de vreo minciună, nu-mi amintesc de vreo jignire, sau să nu mă fi ținut vreodată de cuvînt, nici chiar cînd eram încă nemăritată. (12)

Naișadha al meu e un stăpîn îndurător, un erou darnic, mai presus de ceilalți domnitori și nu se poartă josnic, cu prefăcătorie, ca un mișel. (13)

Despărțită de soțul meu iubit, mi se rupe inima de durere, gîndindu-mă întruna, zi și noapte, la virtuțile lui. (14)

Bṛhadaśva povesti:

În timp ce se tînguia astfel, cu mintea aproape rătăcită, Damayantī se urcă pe acoperișul marelui palat, mînată de dorul de a-l vedea pe Punyaśloka. (15)

Atunci ea văzu jos, în curte, carul și în el pe regele Ṛtuparṇa împreună cu Varșneya și cu Vahuka. (16)

De pe carul minunat se scoborîră mai întîi Varșneya și Vahuka. Acesta deshămă caii și puse carul la o parte. (17)

Ṛtuparṇa se scoborî și el din car și se îndreptă spre viteazul Bhima. (18)

Acesta îl primi cu multă cinste, deși sosise pe neașteptate și fără vreo pricină; căci nu știa de ceea ce puseseră la cale cele două femei [a]. (19)

La rîndul său, puternicul și înțeleptul Ṛtuparṇa nu văzu picior de rege sau de prinț. (20)

Bhima îl primi pe regele Ṛtuparṇa cu cinstea cuvenită și-l întrebă: „Bine ai venit; dar ce te aduce?“ (21)

Atunci domnitorul din Kośala [b], după ce stătu o clipă și se gîndi, zise: „Am venit ca să te salut“ (22)

Regele Bhima zîmbi și la rîndul lui se gîndi: „Nu prea e însemnată pricina sosirii lui, după cît mi-a arătat. (23)

Nu asta e pricina“. Apoi, după ce-l ospătă frumos, îl trimise la culcare, spunîndu-i de cîteva ori: „Odihnește-te, că ești trudit“ (24)

Ṛtuparṇa, cu inima înveselită de buna primire, și mulțumit de prietenia arătată, intră în odaia ce i se arătase, urmat de slujitorii regelui. (25)

[a] Vezi XVIII, 14 urm.
[b] V. p. 171, n. *c*.

După ce Ṛtuparṇa și Varșneya se îndepărtară, Vahuka luă carul și-l duse sub un adăpost.(26)

El însuși deshămase caii; îngriji de ei cu pricepere și-i mîngîie; apoi se sui în car. (27)

Între acestea, Damayantī, văzînd pe regele Bhangasuri [a] și pe vizitiii Varșneya și Vahuka și purtarea lor, (28)

Se gîndea: „Al cui să fi fost oare huruitul acesta de car? era puternic, ca al lui Nala, dar nu-l văd pe Naișadha. (29)

De la dînsul trebuie să fi învățat Varșneya destoinicia asta. De aceea semăna zgomotul cel mare de adineaori cu acela pe care-l făcea Nala. (30)

Sau poate că regele Ṛtuparṇa e la fel ca Nala; și de aceea se aude zgomotul acela de car la fel ca acela al lui Naișadha" (31)

După ce se gîndi astfel, frumoasa Damayantī trimise o femeie de încredere ca să-l caute pe Naișadha. (32)

Acesta-i al douăzecișiunulea capitol din *Povestea lui Nala.*

XXII

Damayantı grăi:

Du-te, Keśinī, și vezi cine-i vizitiul acela din car, urît la înfățișare și cu numele Hrasvavahuka [b], (1)

Du-te la el și întreabă-l cu iscusință și cu bunătate cum îi merge. (2)

Tare bănuiesc că acela trebuie să fie regele Nala; așa mi-i de mulțumit sufletul și așa mi-i inima de liniștită. (3)

După ce vei isprăvi de vorbit cu el, să-i spui vorbele lui Parnada; și ține minte răspunsul său, draga mea" (4)

Bṛhadaśva povesti:

Atunci femeia de încredere se duse repede, și-n timp ce frumoasa Damayantī stătea și privea de pe acoperiș, grăi către Vahuka: (5)

„Bine ai venit, bărbat ales; doresc să-ți meargă toate în plin. Ascultă cu luare-aminte ce te-ntreabă Damayantī:(6)

„Cînd ați plecat și cu ce scop ați venit aici? Spune-mi adevărul întocmai; căci prințesa Vidarbhilor dorește să știe" (7)

[a] *Bhangasuri:* Ṛtuparṇa.

[b] *Hrasvavahuka* „Braț scurt", este numele luat de Nala, pe cînd se afla în slujba lui Ṛtuparṇa.

Vahuka grăi:

„Marele rege din Kośala [a] a auzit de la un brahman că mîine dimineață Damayantī își va alege pentru a doua oară un bărbat. (8)

Cînd a aflat aceasta, regele a pornit la drum cu caii săi cei mai buni, iuți ca vîntul, care străbat o sută de poște într-o zi; iar eu sînt vizitiul lui“ (9)

Keśinī grăi:

„Dar al treilea dintre voi unde-i și al cui e? Și tu al cui ești și cum de-ai căpătat această slujbă?“ (10)

Vahuka grăi:

„Frumoaso, acela-i vizitiul lui Puṇyaśloka [b], cunoscut sub numele de Varșneya. După ce a fugit Nala, el s-a dus la Bhangasuri. (11)

Și eu mă pricep la cai și sînt vizitiu. Însuși Ṛtuparṇa m-a ales și mă ține pentru slujba asta“ (12)

Keśinī grăi:

„Varșneya trebuie să știe unde a plecat regele Nala. Nu ți-a vorbit despre asta?“ (13)

Vahuka grăi:

„După ce a lăsat aici pe copiii lui Nala, care a săvîrșit o faptă rea, el s-a dus unde a voit. Despre Naiṣadha [c] însă nu se știe nimic. (14)

Și nici vreun alt bărbat nu știe ceva despre Nala, frumoaso. El cutreieră prin lume ascunzîndu-se sub o altă înfățișare. (15)

Numai el singur se cunoaște și ființa care-i este cea mai aproape [d], căci Nala nu-și arată niciodată semnele“ (16)

Keśinī grăi:

„Brahmanul acela, care s-a dus întîia oară în Ayodhya, repeta mereu aceste vorbe ale unei femei: (17)

« Unde ai plecat, înșelătorule, după ce mi-ai tăiat jumătate din haină, părăsindu-mă adormită în pădurea nestrăbătută, pe mine, soția ta iubită și credincioasă? » (18)

Tînăra femeie te așteaptă cu dor, așa cum i-ai cerut, mîhnită tare, îmbrăcată numai cu o jumătate de haină. (19)

[a] Ṛtuparṇa.
[b] *Puṇyaśloka:* Nala.
[c] *Naiṣadha:* Nala.
[d] Damayantī.

O, viteazule, fie-ți milă de ea, că plînge necontenit din cauza acestei mîhniri, și dă-i un răspuns. (20)

Prințesa Vidarbhilor dorește să afle din nou de la tine răspunsul ce l-ai dat atunci brahmanului, cînd ai auzit aceste vorbe" (21)

Bṛhadaśva povesti:

La aceste vorbe ale Keśiniei, Nala se turbură în inima sa și ochii i se umplură de lacrimi. (22)

Dar, cu toate că suferea, își stăpîni durerea și cu glasul stins vorbi din nou: (23)

„Femeile nobile și virtuoase, care și-au dobîndit împărăția cerului, se ocrotesc singure, chiar cînd se află în răstriște. (24)

Cu toate că sînt despărțite de bărbații lor, ele nu se mînie niciodată. Pentru femeile alese viața-i un izvor de virtute. (25)

Ea nu trebuie să se mînie că a fost părăsită de nebunul acela care și-a pierdut norocul și se află în răstriște. (26)

Tînăra femeie nu trebuie să se mînie pe acela care dorește să-și cîștige pîinea de toate zilele, căruia niște păsări i-au răpit haina și care-i ros de griji" (27)

După ce rosti aceste cuvinte, Nala, în culmea durerii, nu mai putu să-și oprească lacrimile și începu să plîngă tare. (28)

Atunci Keśinī merse la Damayantī și-i povesti totul, descriindu-i turburarea lui. (29)

Acesta-i al douăzecișidoilea capitol din *Povestea lui Nala.*

XXIII

Bṛhadaśva povesti:

Cînd auzi aceasta, Damayantī, cuprinsă de o îndoioșare nespusă, bănui că-i Nala și zise către Keśinī:(1)

„Du-te, Keśinī, din nou și pîndește-l pe Vahuka; vezi ce face el acolo și cum se poartă. (2)

Pune-i piedici peste piedici, și fă tot ce-ți stă în putință ca să nu i se dea foc sau apă, cînd va cere. (3)

Să-mi spui dacă vei vedea la el vreun semn divin, supraomenesc, precum și orice alt lucru vei mai observa" (4)

După ce Damayantī îi vorbi astfel, Keśinī plecă; îi observă pe furiș semnele și se întoarse iarăși. (5)

Povesti Damayantiei tot ce se petrecuse şi-i arătă semnul divin, supraomenesc, pe care-l văzuse la Vahuka. (6)

Keśinī grăi:

„O, Damayantī, bărbatul acela are o purtare cu totul neprihănită. Aşa un om încă n-am văzut, nici n-am auzit de vreunul ca el. (7)

Niciodată nu se apleacă, oricît de mică ar fi intrarea peste care dă; cînd o vede, se strecoară prin ea cu uşurinţă. (8)

I s-a trimis acolo, ca de obicei, carne multă, spre a fi gătită pentru regele Ṛtuparṇa. (9)

El a pregătit vase, ca s-o spele; şi numai cît s-a uitat la ele, şi s-au umplut cu apă. (10)

Vahuka a spălat carnea şi a pus-o pe vatră; apoi, luînd un pumn de iarbă uscată, a pus-o la soare. (11)

Şi iată că deodată au izbucnit flăcări. Cînd am văzut această minune, am alergat uimită întracoace. (12)

Am mai văzut la dînsul şi altă minune, de tot mare; el nu se arde, cînd se atinge de foc. (13)

Şi încă altă minune foarte mare am mai văzut: a luat nişte flori şi le-a frecat încet între palmele sale. (14)

După ce le-a turtit în mîinile sale, florile s-au făcut din nou fragede şi mirositoare“ [a] (15)

Bṛhadaśva povesti:

Auzind aceste lucruri despre Punyaśloka, Damayantī înţelese că a sosit Nala, căci îl trădau faptele ce le săvîrşise. (16)

Ea bănui numaidecît că sub înfăţişarea lui Vahuka se ascunde soţul ei; plîngînd, ea grăi cu voce blîndă către Keśinī: (17)

„Draga mea, du-te iarăşi acolo şi, cînd Vahuka nu va băga de seamă, ia de pe masă carnea pregătită de el şi vino cu ea. (18)

Atunci Keśinī se duse acolo unde se afla Vahuka, luă bucata de carne şi o aduse la Damayantī. (19)

Mai înainte ea obişnuise să mănînce adesea carne pregătită de Nala. De aceea, cînd o gustă, ea se încredinţă că vizitiul nu e altul decît Nala şi plină de durere scoase un strigăt. (20)

[a] Cf. V, 36 şi 38.

Turburată peste măsură, se duse de se spălă pe față. Apoi trimise pe cei doi copii gemeni ai ei împreună cu Keśinī. (21)

Cînd Vahuka îl văzu pe Indrasena și pe sora acestuia, alergă la ei și-i strînse la piept. (22)

Inima îi fu cuprinsă de-o duioșie negrăită, că-și regăsise copiii, care semănau cu niște odrasle de zei și începu să plîngă tare. (23)

Astfel își dădu Naiṣadha pe față simțimintele de cîteva ori; apoi, deodată, dădu drumul la copii și zise către Keśinī: (24)

„Perechea asta seamănă mult cu cei doi copii ai mei. De aceea, cînd i-am văzut așa pe neașteptate, am început să plîng. (25)

Lumea ar putea să te bănuiască de ceva rău, că vii atît de des pe aici; eu doar sînt un străin. Du-te în pace, draga mea“ (26)

Acesta-i al douăzecișitreilea capitol din *Povestea lui Nala.*

XXIV

Bṛhadaśva povesti:

Văzînd turburarea înțeleptului Punyaśloka, Keśinī merse iute la Damayantī și-i istorisi totul. (1)

Atunci Damayantī, plină de dorul lui Nala, trimise pe Keśinī din nou la mama ei, zicînd: (2)

„L-am iscodit în mai multe rînduri pe Vahuka, pentru că inima îmi spune că trebuie să fie Nala. Mai am o singură îndoială, în ceea ce privește înfățișarea sa. Vreau să cercetez eu singură. (3)

Să vină la mine, mamă, sau dă-mi voie să mă duc eu la el; cu știrea sau fără știrea tatălui meu, fă-o“ (4)

Cînd auzi aceste cuvinte ale prințesei Vidarbhilor, regina îi spuse lui Bhima dorința copilei lor; acela încuviință. (5)

După ce i se dădu voie din partea părinților, Damayantī porunci să-l aducă pe Nala în odaia ei. (6)

Cînd o văzu pe neașteptate pe Damayantī, Nala se turbură adînc și ochii i se umplură de lacrimi. (7)

Frumoasa Damayantī, văzîndu-l așa, fu cuprinsă și ea de o mare turburare. (8)

Purta o rochie de culoare închisă, ca pentru pocăință, și era nespălată și acoperită de praf. Ea grăi: (9)

„O, Vahuka, nu cumva ai văzut pe un bărbat, pe care-l chema Punyaśloka și care și-a părăsit în pădure soția adormită și a plecat? (10)

Care altul ar fi în stare să-și lase în pădure soția lui dragă, fără prihană, sfîrșită de oboseală, și să plece, afară de Nala Punyaśloka? (11)

Greșit-am oare, fără să știu, față de el că s-a dus și m-a lăsat în pădure furată de somn? (12)

De ce m-a părăsit, pe mine, care l-am ales odinioară de soț de față cu zeii, cărora l-am preferat? Oare nu-i eram credincioasă și plină de iubire pentru el? Și nu eram eu mama copiilor lui? (13)

Unde s-a dus, el, care m-a luat de mînă lîngă focul sfînt[210] spunîndu-mi înaintea zeilor: „Te voi ocroti", și făgăduind că se va ține de cuvînt? (14)

Șiroaie de lacrimi, izvorîte din durere, curgeau din ochii Damayantiei, în timp ce vorbea astfel. (15)

Văzînd cum curgeau lacrimile din ochii ei negri, cu colțurile înroșite, Nala grăi către ea: (16)

„Draga mea, nu eu sînt de vină că mi-am pierdut domnia și că te-am părăsit, ci Kali. (17)

Dar cum e cu putință ca o femeie credincioasă și plină de iubire față de soțul ei să-l lase și să-și aleagă altul, așa cum faci tu? (18)

Din porunca regelui, pămîntul e cutreierat în lung și-n lat de crainici, care vestesc că fiica lui Bhima își va alege pentru a doua oară un soț" (19)

Cînd auzi cuvintele pline de amărăciune ale lui Nala, Damayantī, speriată și tremurînd, grăi rugătoare către el: (20)

„O, iubitul meu, te rog, nu mă bănui de vreun păcat. Eu doar am trecut peste zei și te-am ales pe tine. (21)

În căutarea ta au pornit brahmani în toate părțile, repetînd pretutindeni, în versuri, vorbele mele. (22)

Atunci un brahman înțelept, cu numele Parnada, te-a găsit în Kośala [a], în palatul lui Ṛtuparṇa. (23)

Acela a rostit întocmai cuvintele mele; și după ce mi-a adus răspunsul la ele, am născocit acest mijloc, ca să te aduc. (24)

[a] V. p. 171, n. *c*.

Căci nimeni altul pe lumea aceasta, afară de tine, nu-i în stare să străbată cu caii o sută de poşte într-o singură zi. (25)

O, rege, aşa să-mi fie dat să ating picioarele tale, cum n-am făptuit nimic rău, nici măcar în gînd. (26)

Iată, zeul vîntului străbate lumea aceasta şi e martorul tuturor celor ce sînt; să-mi ia viaţa, dacă am făcut vreun rău. (27)

Tot astfel soarele străbate veşnic lumea care-i deasupra noastră; să-mi ia viaţa, dacă am făcut vreun rău. (28)

Luna pătrunde ca martoră în tot ce se află pe pămînt; să-mi ia viaţa, dacă am făcut vreun rău. (29)

Zeii aceştia trei stăpînesc întreaga lume; să spună ei dacă-i adevărat aceasta, sau să mă lase în voia soartei" (30)

Atunci Vîntul grăi din văzduh: „O, rege, ea n-a săvîrşit nici o faptă rea; adevăr îţi grăiesc. (31)

Comoara de virtuţi a Damayantiei este neatinsă şi bine păzită. Noi am fost martorii şi păzitorii ei trei ani de-a rîndul. (32)

Pentru tine a întrebuinţat ea acest mijloc neobişnuit. Căci nici un om pe lumea aceasta nu-i în stare să facă o sută de poşte într-o singură zi, afară de tine. (33)

Ai regăsit pe fiica lui Bhima, iar ea te-a regăsit pe tine. Nu trebuie să te mai îndoieşti de asta; du-te la soţia ta" (34)

În timp ce Vîntul vorbea astfel, căzu o ploaie de flori, tobe divine răsunară şi o adiere lină începu să sufle. (35)

Văzînd această minune, Nala lepădă orice îndoială în privinţa Damayantiei. (36)

Apoi, aducîndu-şi aminte de regele şerpilor, Nala îmbrăcă haina cea fără colb [a]; şi îndată îşi recăpătă înfăţişarea sa minunată. (37)

Cînd Damayantī îşi văzu soţul sub adevărata lui înfăţişare, scoase un ţipăt puternic şi-l îmbrăţişă. (38)

La rîndul său, Nala, care strălucea acum ca altădată, o îmbrăţişă pe fiica lui Bhima şi sărută cu bucurie pe cei doi copii ai săi. (39)

Frumoasa lui soţie, adînc turburată, îşi puse faţa suspinînd pe pieptul lui. (40)

Nobilul ei soţ, deopotrivă de mişcat, ţinu mult timp îmbrăţişată pe soţia-i cu zîmbetul drăgălaş. (41)

[a] V. p. 162, n.*a*.

Apoi mama ei, plină de bucurie, îi povesti lui Bhima toată întîmplarea cu Nala și Damayantī. (42)

Atunci marele rege zise: „Vreau să-l văd pe Nala, după ce se va spăla și odihni bine împreună cu Damayantī“ (43)

Pe urmă cei doi soți petrecură noaptea împreună fericiți, povestindu-și întîmplările de odinioară din pădure. (44)

Prințesa Vidarbhilor și Nala rămaseră în palatul lui Bhima, dorindu-și unul altuia fericirea și veseli că li s-a împlinit gîndul: (45)

Nala era în culmea bucuriei că și-a revăzut soția, în al patrulea an, și că dobîndise pe deplin tot ce dorise. (46)

Iar Damayantī, recăpătîndu-și soțul, se învioră ca un lan de grîne pe jumătate răsărite, peste care se revarsă ploaia. (47)

Acesta-i al douăzecișipatrulea capitol din *Povestea lui Nala.*

XXV

Bṛhadaśva povesti:

După ce petrecu noaptea acolo, Nala, gătit frumos, se înfățișă la timpul potrivit, împreună cu soția sa, înaintea regelui. (1)

Bhima îl primi cu mare bucurie, ca pe copilul său, dîndu-i cinstea cuvenită și spunîndu-i vorbe de îmbărbătare. (2)

Regele Nala primi cum se cuvine această cinste și-i arătă supunerea sa. (3)

Cînd norodul din cetate văzu c-a sosit Nala, îl salută cu strigăte de bucurie. (4)

Drumurile domnești fură stropite și acoperite cu flori frumoase de tot felul; iar la ușile tuturor locuitorilor fură atîrnate ghirlande. (5)

Și regele Ṛtuparṇa află că Nala, care stătuse ascuns sub înfățișarea lui Vahuka, a regăsit pe Damayantī, și se bucură. (6)

Apoi, chemîndu-l la el, își ceru iertare și-i zise: „O, Naiṣadha, slavă cerului că ți-ai revăzut soția. (7)

Nădăjduiesc că nu ți-am pricinuit nici o supărare, cît timp ai stat necunoscut în casa mea. (8)

Dacă însă, fie cu știință, fie fără să vreau, ți-am făcut vreun neajuns, te rog să mă ierți“ (9)

Nala grăi:

„O, rege, nu mi-ai pricinuit nici o supărare, măcar cît de mică; și chiar de mi-ai fi pricinuit, tot nu sînt supărat, și trebuie să te iert. (10)

Tu doar ai fost pînă acum prietenul și ruda mea [211]; de aceea trebuie să fim prieteni și de acum înainte. (11)

Am trăit la tine în bună pace, avînd din plin tot ce doream. Nici în casa mea n-am fost atît de mulțumit, cum am fost întotdeauna în a ta. (12)

Ți-am rămas dator cu învățătura mea privitoare la cai. Dacă dorești, ți-o încredințez. (13)

Bṛhadaśva povesti:

Zicînd acestea, Naiṣadha îi spuse învățătura, iar Ṛtuparṇa o primi în felul orînduit de tradiție. (14)

După ce află taina cailor, regele Bhangasuri [a] își luă alt vizitiu și se întoarse la cetatea sa. (15)

După plecarea lui Ṛtuparṇa, regele Nala rămase cîtva timp în Kundina. (16)

Acesta-i al douăzecișicincilea capitol din *Povestea lui Nala.*

XXVI

Bṛhadaśva povesti:

O lună stătu acolo Naiṣadha; apoi își luă rămas bun și însoțit de o mică ceată plecă din cetatea aceea spre țara Niṣazilor, (1)

Cu un singur car frumos, cu șaisprezece elefanți, cincizeci de cai și șase sute de pedestrași. (2)

Falnicul rege intră în cetatea sa grăbit și plin de mînie, făcînd să se cutremure pămîntul. (3)

După ce-l găsi pe Puṣkara, Nala, fiul lui Virasena, îi zise: „Hai să jucăm în zaruri; am dobîndit din nou o avere mare. (4)

Damayantī și tot ce-mi aparține: iată miza mea; iar a ta, Puṣkara e domnia. (5)

Să înceapă din nou jocul! Aceasta-i hotărîrea mea. Hai, noroc, să jucăm pe-o singură miză și pe viețile noastre. (6)

Cea mai înaltă datorie a celui care a cîștigat avutul altuia. care i-a luat domnia sau bogățiile, este ca să-i dea putința de recîștigare. (7)

[a] *Bhangasuri:* Ṛtuparṇa.

Dacă însă nu vrei să joci, atunci să ne luăm la luptă. În lupta de care între amîndoi să fie moartea mea sau a ta.(8)

Trebuie să năzuiesc cu orice chip și prin orice mijloc la domnia pe care am moștenit-o; așa spune învățătura celor bătrîni. (9)

Așadar, Pușkara, hotărăște-te pentru una din două: sau pentru jocul de zaruri, cu miză, sau pentru luptă — și atunci să ne încordăm arcurile" (10)

La aceste cuvinte ale lui Naișadha, Pușkara izbucni în rîs și crezînd că biruința sa e sigură, zise: (11)

„Noroc, Naișadha! averea pe care ai dobîndit-o să servească drept miză; Damayantī cea atît de greu de dobîndit e pierdută! (12)

Fiica lui Bhima, împodobită cu averea pe care o voi cîștiga, mă va servi ziua în amiaza mare, cum îl servesc în cer zînele pe Indra. (13)

Mereu eram cu gîndul la tine și te așteptam, o, Naișadha. Îmi place jocul de zaruri, nu însă cetele dușmane. (14)

Dacă o cîștig azi pe frumoasa Damayantī, cea fără prihană, mi-am împlinit dorința: căci ea îmi stă veșnic în inimă" (15)

Cînd auzi aceste vorbe rostite fără șir, ca un potop, Nala înfuriat voi să-i taie capul cu paloșul, (16)

Se stăpîni însă, și cu ochii roșii de mînie zise zîmbind: „Să jucăm. Cînd vei fi învins, n-ai să mai vorbești ca acum" (17)

Apoi începu jocul între Nala și Pușkara; și dintr-o singură miză Pușkara fu învins. (18)

Atunci Nala zise rîzînd: „Domnia asta toată îmi aparține mie, neturburată și fără dușmani. (19)

Nu-ți este îngăduit să-ți ridici ochii la Damayantī, rege decăzut. Ai devenit robul ei, nebunule, și tu și cei care te însoțesc. (20)

Nu ești tu de vină că am fost învins odinioară, ci Kali; dar tu, prostule, nu ți-ai dat seama. (21)

Nu voi pune nicidecum în sarcina ta vina altuia. Trăiește în pace. Îți dăruiesc viața. (22)

Îți las și întreaga avere, partea ta; iar dragostea mea față de tine rămîne aceeași. (23)

Prietenia mea nu se va depărta de tine, Pușkara; tu doar ești fratele meu; să trăiești o sută de ani" (24)

Astfel grăi viteazul Nala cuvinte de mîngîiere către fratele său; apoi, îmbrățișîndu-l de cîteva ori, îl trimise în orașul său. (25)

Astfel mîngîiat de Naișadha, Pușkara grăi cu umilință către el: (26)

„O, rege, fiindcă-mi dăruiești viața și domnia, gloria ta să fie nepieritoare! Să trăiești ani fără număr în fericire“ (27)

Regele Pușkara rămase o lună la Nala, care se purtă frumos cu el; apoi plecă mulțumit la cetatea sa, urmat de curtenii săi. (28)

După ce-l trimise pe Pușkara nevătămat și încărcat de bogății, Nala intră falnic în orașul său frumos împodobit. (29)

Toți locuitorii, de prin sate și de prin orașe, în frunte cu dregătorii, erau plini de bucurie și cu mîinile ridicate la cer spuneau: (30)

„Acum sîntem fericiți, ca zeii cînd l-au redobîndit pe Indra [a], spre a-l sărbători“ (31)

În timp ce în cetate era mulțumire, veselie și sărbătoare, Nala porni în fruntea unei oștiri mari, ca s-o aducă pe Damayantī. (32)

Iar viteazul cu suflet mare, Bhima, nimicitorul de dușmani, o trimise pe fiica sa Damayantī. (33)

După ce prințesa Vidarbhilor se întoarse împreună cu copiii ei, Nala trăi fericit, ca regele zeilor în rai [212], (34)

Și cîrmuind din nou, cu mare slavă, regatul pe care-l redobîndise, deveni vestit printre regii Indiei. (35)

Acesta-i al douăzecișișaselea capitol din *Povestea lui Nala*.

Aici se sfîrșește *Povestea lui Nala*.

[a] *Indra*: regele zeilor [213].

कालिदास

Kālidāsa[214]

Studiu

Kālidāsa este reprezentantul cel mai de seamă al poeziei culte indiene. Poezia cultă este ceea ce indienii numesc *kāvya*, care înseamnă „artă poetică" și îndeosebi „arta poetică desăvîrșită ca formă". Ea a fost cultivată mai ales la curțile domnitorilor [a].

Este caracteristic pentru nesiguranța care domnește în istoria literaturii indiene faptul că indienii nu știu să spună despre viața celui mai celebru poet al lor decît legende și că cu privire la epoca lui Kālidāsa părerile atît ale învățaților indieni cît și ale celor apuseni încă se mai deosebesc cu secole, deși s-a scris infinit de mult despre aceasta [b].

La fel ca epoca lui Kālidāsa, nu se poate determina decît arareori și aceea a celorlalți poeți dintre cei mai vestiți. Ba am putea spune de-a dreptul: cu cît numele unui poet este mai celebru în literatura ndiană, cu atît mai nesigur este timpul în care a trăit [c].

O tradiție întemeiată pare a fi numai aceea că marele poet Kālidāsa a trăit pe la sfîrșitul secolului al IV-lea e.n., la curtea regelui Candragupta al II-lea, supranumit Vikramāditya [215], în capitala acestuia Ujjayinī [d].

Fiu de brahman, dar orfan de timpuriu, el fusese crescut de un păstor. Necioplit și fără nici o educație, dar frumos, el fu însurat cu o prințesă. Legenda nu se preocupă de inegalitățile sociale. Ignoranța tînărului îi producea rușine soției sale. Atunci el imploră ajutorul zeițe

[a] M. WINTERNITZ, *Geschichte der indischen Literatur*, III, p. 1.
[b] *Ibidem*, p. 40 sq.
[c] *Ibidem*, p. 46. Epoca lui Kālidāsa este aproximativ între 350—472 e.n.
[d] *Ibidem*, p. 43.

Kāli, consacrîndu-i-se în întregime. De aici numele său: Kālidāsa „sclavul zeiței Kāli".

Din informațiile, foarte puține, pe care ni le dau însești operele lui Kālidāsa, se poate trage concluzia că era într-adevăr brahman, adorator al lui Śiva și adept al Vedāntei; pe lîngă aceasta, om de viață, elegant și rafinat, cu trăsături nobile. El iubea orașul Ujjayinī și cunoștea ținuturile din preajma Himalaiei [a].

Cu privire la operele ce i se atribuie lui Kālidāsa, învățații încă nu sînt pe deplin de acord. E drept că un mare număr de opere sînt socotite ca avînd drept autor pe un Kālidāsa; însă este cert că ele nu provin de la marele poet.

În mod necontestat îi aparțin lui Kālidāsa epopeele: *Kumārasaṃbhava* și *Raghuvaṁśa*, dramele *Śakuntalā* și *Vikramorvaśī*, și poemul liric *Meghadūta*; foarte probabil piesa de teatru *Mālavikāgnimitra* și poate și colecția de poezii intitulată: *Ṛtusaṃhāra*.

Deci opera lui Kālidāsa cuprinde poezii epice, lirice și dramatice.

Miturile despre zei din *Purāṇe* îi dau lui Kālidāsa materia pentru epopeea *Kumārasaṃbhava* „Nașterea lui Kumāra" (zeul războiului).

Cealaltă epopee mare a lui Kālidāsa este *Raghuvaṁśa* „Povestea neamului lui Raghu", în care poetul cîntă viața și faptele lui Rāma, ale strămoșilor săi și ale urmașilor.

Cele două epopei ale lui Kālidāsa aparțin celor mai celebre produse ale poeziei culte. Aceasta o dovedește nu numai menționarea lor frecventă în operele despre poetică, ci și numeroasele comentarii asupra lor. La *Kumārasaṃbhava* sînt peste 20, la *Raghuvaṁśa* nu mai puțin de 33 de comentarii diferite.

Epopeele lui Kālidāsa se deosebesc de toate celelalte de mai tîrziu prin simplitatea limbii și prin evitarea artificiilor prea subtile [b].

Ceea ce caracterizează întreaga poezie indiană este tendința spre lirism, și Kālidāsa este primul poet mare în lirica sanscrită. Kālidāsa este mai mult sau mai puțin liric și în poeziile sale epice și dramatice, și fără îndoială că tot ce a creat el mai bun în poezia lirică se află în multe părți din epopeele sale și mai ales în drame. Kālidāsa este totdeauna în culmea artei sale atunci cînd aduce imagini cu sentimente, în care descrieri ale naturii și sentimente omenești se întrepătrund.

Cea mai celebră poezie lirică a lui Kālidāsa este *Meghadūta* „Norul sol", pe care indienii o numără printre marile lor epopei (*mahākāvya*). Ea poate fi considerată ca „epopee" prin faptul că strofele lirice au un cadru epic.

[a] H. de WILLMAN-GRABOWSKA, *L'Inde antique*, p. 327 sq.
[b] M. WINTERNITZ, *op.cit.*, III, p. 63.

Eroul poemului, exilat și despărțit de iubita sa, roagă în anotimpul ploilor un nor să-i spună iubitei cît de mare îi este dorul după ea. Prima jumătate conține o descriere a naturii, strîns împletită cu descrierea sentimentelor omenești. A doua jumătate zugrăvește sufletul omenesc pe fondul frumuseților naturii [a].

Goethe, care cunoștea *Meghadūta* din traducerea engleză a lui Wilson, spune despre această poezie: „Prima cunoștință cu o astfel de operă face totdeauna epocă în viața noastră". Iar indienii au prețuit și prețuiesc extraordinar de mult acest poem. Gloria lui Kălidăsa ajunse pînă în Tibet, unde *Meghadūta* a fost tradus în limba tibetană, probabil în secolul al XIII-lea [b].

Dintre celelalte poezii lirice atribuite lui Kălidăsa aceea care merită cel mai mult să-i fie atribuită atît prin vechimea, cît și prin limba și perfecțiunea ei poetică, este *Ṛtusaṃhāra* „Scurtă descriere a anotimpurilor". În această poezie cele șase anotimpuri: vara [216], anotimpul ploios, toamna, iarna, dezghețul și primăvara sînt descrise în imagini de un colorit splendid [217].

Kălidăsa reprezintă punctul culminant al epopeii culte și al poeziei lirice; și tot el este și cel mai mare poet dramatic al Indiei. Lui Kălidăsa i se atribuie trei drame: *Mālavikāgnimitra*, *Vikramorvaśī* și *Śakuntalā*.

Înainte de a ne ocupa de aceste piese, e nimerit să spunem cîteva cuvinte despre drama hindusă.

Indienii cred că drama a fost născocită de Bharata, personaj mitologic, despre care se spune că ar fi reprezentat pentru prima oară dansuri și piese de teatru în fața zeilor; actorii erau Gandharvași semizei) și Apsaras (zîne). Fără îndoială că dramele sanscrite erau scrise pentru a fi reprezentate pe scenă. Ele sînt însoțite de indicații amănunțite de regie și de reguli de plasare a publicului. Spre deosebire de Grecia antică, la reprezentații participau și actrițe [c]. Spectacolele se dădeau dimineața și durau toată ziua.

Drama indiană este totdeauna lirică, nobilă și are un deznodămînt bun.

Orice dramă începe cu un prolog sau uvertură, care cuprinde o rugăciune sau binecuvîntare, după care urmează de cele mai adeseori o scurtă indicație cu privire la piesă și la poet; apoi vine un dialog, de obicei între directorul reprezentației și o persoană dintre actori; dialogul acesta este un fel de *captatio benevolentiae* a publicului.

[a] J. NEHRU, *Descoperirea Indiei*, p. 167 sq.
[b] M. WINTERNITZ, *op.cit.*, III, pp. 105—109.
[c] J. NEHRU, *op.cit.*, p. 170.

Drama sanscrită nu observă unitatea de timp nici cea de loc, ci are întreaga libertate de mişcare a dramei romantice.

Drama indiană cuprinde şi un element comic, reprezentat prin confidentul regelui (*vidūşaka*); acest confident e un brahman ignorant, bufon şi fricos; însă tot el este şi prietenul devotat al eroului piesei.

În ceea ce priveşte peripeţiile, cînd tragice cînd comice, şi sfîrşitul care-i totdeauna bun, cea mai apropiată de drama sanscrită pare a fi comedia lui Terenţiu [218].

Proza este întreruptă foarte des de strofe frumoase, care descriu natura, dragostea, stări sufleteşti şi în general sentimente. Ele constituie elementul liric şi idilic al dramei indiene.

Limba e un amestec de sanscrită şi pracrite, adică variante populare ale sanscritei. În aceeaşi dramă oamenii culţi vorbesc sanscrita, iar oamenii simpli, de obicei femeile, pracrita. Sînt totuşi şi excepţii. Pasajele poetice şi lirice, foarte numeroase în drame, sînt scrise în sanscrită. Probabil că acest amestec de limbi făcea ca drama să fie mai accesibilă unui auditoriu mijlociu. Era un compromis între limba literară şi cerinţele artei populare [a].

După aceste indicaţii sumare cu privire la drama indiană, să trecem la cele trei drame ale lui Kălidăsa.

Mālavikāgnimitra „Drama despre Mālavikă şi Agnimitra", este o piesă de intrigă, în care se oglindeşte viaţa de curte şi de harem a Evului Mediu indian. Ea se apropie cel mai mult de noţiunea noastră de „comedie" şi în multe privinţe ea ne aminteşte de comediile lui Shakespeare [b].

În actul al treilea este scena fermecătoare în care Mălavikă face să înflorească *aśoka*, arborele fără grijă. După o credinţă a poporului indian, copacul acesta înfloreşte atunci cînd îl atinge cu piciorul o femeie frumoasă. Numai un poet cum e Kălidăsa, neîntrecut în descrierea naturii, căruia natura şi omul îi apar mereu ca un tot armonios, putea să exprime într-un mod atît de minunat în drama sa această credinţă [c].

Vikramorvaśī sau *Urvaśī* [219], după numele eroinei, este şi ea o dramă feerică, în care muritorii stau în strînse legături cu zei şi cu semizei. Subiectul acestei drame este un basm străvechi despre iubirea regelui Purūravas şi a zînei Urvaśī, pe care-l întîlnim în *Rig-Veda* (10, 95) şi în alte opere vechi din literatura sanscrită. Poetul a transfor-

[a] J. NEHRU, *op.cit.*, p. 170.
[b] M. WINTERNITZ, *op.cit.*, III, p. 224.
[c] *Ibidem*, p. 225.

mat această poveste într-o poezie lirico-dramatică, jumătate piesă, jumătate operă.

Această dramă a fost tradusă adesea în diferite limbi europene și s-au făcut și încercări de a o reprezenta pe scenă.

Cea mai celebră dramă a lui Kālidāsa este *Śakuntalā*, după numele eroinei. Aici geniul lui Kālidāsa atinge perfecțiunea. Și în India *Śakuntalā* e socotită drept capodopera poeziei dramatice. „Floarea literaturii, spun învățații indieni, este arta dramatică; între drame cea mai frumoasă este *Śakuntalā*; în aceasta actul al IV-lea; iar aici versurile în care Kanva își ia rămas bun de la fiica sa adoptivă".

Śakuntalā este una dintre primele opere ale literaturii indiene care a devenit cunoscută în Europa. Ea a fost tradusă în 1789 în englezește, de William Jones, iar în 1791 din englezește în limba germană, de Georg Forster.

Śakuntalā deveni repede cunoscută și celebră și entuziasmul cu care au salutat-o cei mai mari poeți a avut o deosebită însemnătate pentru dezvoltarea pe care avea s-o ia în curînd filologia sanscrită. Herder publică scrisori despre *Śakuntalā* și-i face o introducere. Tot el scoate a doua ediție a traducerii lui Forster, în 1803. Schiller scrie către W. von Humboldt că „în întreaga antichitate greacă nu există o descriere poetică a vreunei femei frumoase sau a unei iubiri frumoase, care să se poată compara, măcar pe departe, cu *Śakuntalā*" [a]. Goethe scrie în „Analele" sale că s-a adîncit ani de zile în admirarea *Śakuntalei*. Tot el a scris și niște distihuri pline de entuziasm pentru această dramă. Se știe că „Vorspiel auf dem Theater", pe care l-a scris Goethe pentru *Faust* în 1797, este inspirat de prologul din *Śakuntalā*.

De notat și asemănarea dintre scena cu Faust singur în odaia Margaretei [b] și scena a 6-a din actul al III-lea din *Śakuntalā*, unde regele Duṣyanta stă singur în coliba pe care tocmai o părăsise Śakuntalā. Se pare că această asemănare încă n-a fost relevată pînă acum.

Śakuntalā a fost tradusă de repetate ori în multe limbi europene, mai ales în engleză, franceză și germană; iar la noi a fost prelucrată liber, în versuri, cu deosebită măiestrie, de Coșbuc.

Śakuntalā este o piesă de categoria cea mai înaltă, numită de indieni *nātaka*. Drama aceasta cuprinde șapte acte și un prolog. Scenele sînt indicate prin sosirea sau plecarea unei persoane; iar actele prin plecarea tuturor persoanelor de pe scenă, care rămîne o clipă goală. La sfîrșitul fiecărui act se repetă formula: *īti niṣkrāntāḥ sarve* „toți pleacă".

[a] M. WINTERNITZ, *op.cit.*, III, p. 215, n. 1.
[b] GOETHE, *Faust*, 2687—2728.

Eroul este un rege din timpurile legendare; eroina este fiica zînei cereşti Menakă şi a înţeleptului Vişvāmitra; fiul ei Bharata este strămoşul vestitului neam al Bharatizilor. Deci, întîmplarea se desfăşoară într-o epocă foarte îndepărtată, cu mult înainte de luptele pe care le cîntă *Mahābhārata*[a].

Piesa începe cu o rugăciune către Śiva. După aceea urmează prologul, în care directorul dramei spune unei actriţe că se va reprezenta noua dramă a lui Kālidāsa, *Abhijñānaśakuntalā* [220]. Înainte de începerea primului act, actriţa celebrează într-un cîntec, format dintr-o strofă de patru versuri, frumuseţea verii care a sosit. Prologul sfîrşeşte cu cuvintele directorului, care indică prima scenă care urmează.

Subiectul *Śakuntalei* este următorul:

Regele Duşyanta, vînînd prin pădure, soseşte la sihăstria lui Kanva. Pustnicul nu-i acasă; o tînără fată îl întîmpină pe rege pentru a îndeplini datoriile ospitalităţii. Este Śakuntalā, fiica zînei Menakă şi a înţeleptului Viśvāmitra, după cum am arătat mai sus. Părăsită de mama ei, pentru că zînele cereşti *(apsaras)* nu-şi cresc copiii, ea a fost luată de Kanva şi crescută printre pustnici. Prietena ei Anasūyā îi povesteşte regelui obîrşia ei: seducerea ascetului Viśvāmitra de către Menakā, pe care zeii o trimiseseră anume pentru a distruge efectul ascezei sfîntului. Regele, care se îndrăgosteşte de Śakuntalā de cum o vede, află cu bucurie că tînăra fată nu e din casta brahmanică, ceea ce ar fi fost o piedică pentru unirea lor. Deşi rege, el n-are dreptul de a lua de soţie pe una dintr-o castă superioară. Śakuntalā, naivă şi sinceră, nu ştie nici ea să-şi ascundă iubirea. Ea scrie cu unghia nişte versuri pe o frunză de lotus ... Regele îi propune căsătoria după ritul Gandharva,— unire făcută fără ştirea părinţilor, dar legală; Śakuntalā consimte. Curînd regele, chemat în capitală, părăseşte sihăstria, promiţînd tinerei femei că va trimite s-o aducă cu mare alai, şi-i lasă inelul său.

Din acest moment lucrurile se complică: Śakuntalā, adîncită în gînduri privitoare la fericirea ei, nu aude vocea asprului şi mîniosului ascet Durvāsas, care trecînd pe lîngă sihăstrie cere găzduire. El o blestemă pe Śakuntalā: „Acela pentru care tu uiţi respectul datorit sfinţilor să te uite la rîndul lui!" Fiind implorat de cele două prietene ale Śakuntalei, Anasūyā şi Priyaṃvadā, el se îmbunează şi adaugă: „La vederea inelului— iubitul îşi va reaminti". Dar Śakuntalā, absentă în visarea ei, nu ştie nimic despre ceea ce s-a întîmplat; iar prietenele ei se feresc s-o întristeze.

[a] LEOPOLD v. SCHROEDER, *Indiens Literatur und Kultur*, p. 613.

Kanva se reîntoarce. Glasuri cereşti i-au destăinuit căsătoria fiicei sale şi destinul glorios ce-l aşteaptă pe fiul ei. Este timpul s-o încredinţeze pe Śakuntalā în mîinile soţului ei, care întîrzie în chip ciudat de a trimite s-o aducă. Ea pleacă, însoţită de Gautami, mama ei adoptivă, şi de doi asceţi. Actul acesta, al patrulea, care arată cum îşi ia rămas bun Śakuntalā de la pădure şi de la toţi aceia care i-au fost dragi, oameni şi animale, flori şi copaci, este profund mişcător. Miraculosul se amestecă aici cu realul. Arborii se apleacă prietenos spre aceea care i-a îngrijit, genii nevăzute rostesc binecuvîntări. Ea plînge cînd părăseşte tufişul de iasomie pe care l-a îngrijit cu dragoste; iar puiul de căprioară, favoritul ei, aleargă mult timp după ea. Kanva îi vorbeşte despre datoriile ce-o aşteaptă, despre iubirea sa părintească; iar prietenele îi şoptesc încetişor să arate regelui inelul, în caz că n-o va recunoaşte îndată. Aceasta o face pe Śakuntalā să se înfioare de o presimţire. Ea se întoarce încă o dată şi-l întreabă pe Kanva cînd va putea să revadă sihăstria. Bătrînul pustnic îi răspunde: „După ce-ţi vei fi servit soţul ani îndelungaţi şi după ce-ţi vei fi crescut un fiu demn de numele lui, cînd vei vedea că-i predă frînele domniei, atunci, însoţită de soţul tău, te vei întoarce în liniştea sihăstriei noastre".

Memoria regelui e ca acoperită de un văl. La sosirea Śakuntalei, el nu îndrăzneşte s-o privească, fiindcă crede că-i soţia altuia. El nu-şi mai aminteşte de nimic. Ea vrea să-i arate inelul, dar l-a pierdut în apa Gangelui. Regele crede că la mijloc este o înşelătorie. Śakuntalā se revoltă, dar asceţii îi poruncesc să rămînă în casa soţului ei şi se retrag. Deznădăjduită, ea cheamă în ajutor pe mama ei, zîna apelor, şi în clipa în care o duc o formă nebuloasă o apucă şi dispare cu ea în lac.

În actul al şaptelea un pescar este arestat pentru furtul unui inel, pe care spune că l-a găsit într-un peşte [a]. Regele îşi recunoaşte inelul şi îndată îşi aduce aminte şi-l cuprinde remuşcarea şi tristeţea. Timpul trece. Zeii îi dau regelui prilejul de a lupta victorios împotriva demonilor. Suit pe carul lui Indra, alături de vizitiul divin Mātali, regele vine să-şi ia răsplata de la sfîntul Mārīca şi de la Aditi, soţia acestuia, strămoşii venerabili ai lumii. În acest lăcaş al zeilor el vede un copil care se joacă cu un pui de leu. Este Bharata, fiul lui Duşyanta. Śakuntalā stă lîngă copil, ca ascetă, tristă dar liniştită. Iubiţii de odinioară se regăsesc. Mārīca prezice tînărului Bharata domnia lumii şi lasă familia reunită să se întoarcă pe pămînt, în regatul lui Duşyanta [b].

[a] Cf. inelul lui Polycrat (HERODOT, 3, 41—42).
[b] H. de WILLMAN-GRABOWSKA, *op.cit.*, p.362 sq.

Śakuntalā nu este o dramă în sensul în care o înțelegem noi. Cine ar vrea să aplice norma tragediei grecești la această dramă feerică, țesută din firele cele mai subtile, nu va ști să aprecieze cum trebuie frumusețile ei incomparabile. Trebuie să ne cufundăm cu totul în lumea spirituală hindusă, să *credem* pentru moment tot ce crede India; trebuie să putem crede în puterea blestemului, în relațiile amicale dintre zei și oameni, în toate minunile despărțirii și regăsirii în dumbrăvi sfinte, pentru a lăsa să acționeze asupra noastră această poezie minunată în toată frumusețea ei. Herder a arătat cel dintîi că drama aceasta trebuie citită „în spirit indian și nu european“ [a].

Personajele din această dramă sînt bine caracterizate: regele, Śakuntalā (protagoniști), Vidūșaka, generalul etc. Fiecare vorbește potrivit rangului și ocupației sale. Persoanele însă nu sînt tipice, ca de pildă în comedia nouă greacă sau în cea latină, ci individuale, ca în tragedia lui Sofocle sau a lui Euripide. Însă aici caracterul personajelor este bazat în cea mai mare parte pe tradiție (mitologie).

Oricît de mult s-a învățat mai tîrziu despre poezia indiană, *Śakuntalā* rămîne floarea cea mai frumoasă și cea mai fermecătoare din cîte au înflorit în India. Parfumul ei nu se va pierde niciodată, atîta timp cît vor exista oameni care să înțeleagă și să simtă frumusețile poeziei [b].

Dramele lui Kālidāsa sînt pline de o gingășie și de o finețe de sentiment desăvîrșită și de neimitat. Nimic aspru, nimic care să îngrozească, nimic violent nu tulbură armonia frumoasă a sentimentului delicat și poetic,— cum se întîmplă adesea în marile drame ale grecilor, ale lui Shakespeare și ale modernilor. Iubirea apare în dramele lui Kālidāsa sub înfățișarea cea mai atrăgătoare; chiar cînd văpaia ei amenință să devină nimicitoare, ea rămîne totuși în limitele frumosului și nu-i în stare să dea naștere la gelozie sălbatică sau să se transforme în ură; durerea chinuitoare e atenuată aici într-o melancolie adîncă și mișcătoare. Aici a știut spiritul hindus să găsească măsura, care constituie caracteristica frumuseții adevărate și desăvîrșite; de aceea aici a creat el capodopere de o frumusețe care poate servi ca model pentru toate timpurile.

Prin însușirile despre care am vorbit, aceste creațiuni se înrudesc în mod vădit cu acele ale lui Goethe, și înțelegem ușor de ce tocmai el s-a simțit atras atît de puternic de această poezie.

Pe de altă parte însă tocmai aceste însușiri, în primul rînd gingășia sentimentelor și a motivelor, fac ca aceste piese să nu fie potri-

[a] M. WINTERNITZ, *op.cit.*, III, p. 216 sq.
[b] L. v. SCHROEDER, *op.cit.*, p. 612 sq.

vite pentru a fi jucate pe scenă. De aceea încercările de a le reprezenta pe scena teatrelor din Europa n-au prea avut succes.

Altă trăsătură caracteristică a acestor drame, spre deosebire de acele ale grecilor și ale poeților moderni, este puternica evidențiere a poeziei naturii. Omul apare aici în cel mai familiar și intim contact cu natura, cu arbori de Mango și de Keșara. cu liane, lotuși și flori de Patala, cu gazele, flamingi, papagali și Kokila [221]. El le vorbește și trăiește împreună cu ei. Această poezie a naturii formează doar o caracteristică esențială a poeziei hinduse în genere; însă în dramă ne așteptăm cel mai puțin la ea; și tocmai aici rolul ei e atît de însemnat, aici s-a dezvoltat atît de mult și de frumos, pătrunde în sufletul nostru cu atîta farmec, încît nu am putea renunța pentru nimic la ea și nici nu ne putem închipui Śakuntalā sau Urvaśī fără această poezie a naturii [a].

Nimeni n-a egalat pe Kālidāsa în arta de a evoca sentimentele cu nuanțele lor cele mai delicate; nimeni n-a știut să zugrăvească natura așa cum a făcut el. Nimeni n-a avut grația și eleganța sa și mai ales măsura sa plină de noblețe [b].

ऋतुसंहार

ANOTIMPURILE [222]

Vara

A sosit, iubito, anotimpul verii, cu soare dogoritor, cu luna mult dorită, cu apele mereu turburate de băi, cu seri plăcute, cu dragoste potolită. (1)

În lunile de vară, iubito, îndrăgostiții doresc nopțile în care luna risipește întunericul, casele cu fîntîni din care țîșnește apa, parfumul de santal și cristalele răcoritoare de tot felul. (2)

În nopțile de vară le place îndrăgostiților terasa frumoasă plină de miresme, băutura răcoritoare care tremură la buzele iubitei, cîntecul însoțit de sunet lin de coarde, care aprinde iubirea. (3)

[a] L. v. SCHROEDER, *op.cit.*, p. 610 sq.
[b] H. de WILLMAN-GRĄBOWSKA, *op. cit.*, p. 366.

Atunci femeile cu șolduri pline, cu rochii de mătasă, cu sînii împodobiți cu șiraguri de perle și unși cu santal, cu părul mirositor de ape parfumate, potolesc focul celor îndrăgostiți. (4)

Înroșite tare cu lac, picioarele frumoaselor cu șolduri frumoase, împodobite cu cercuri care sună la fiecare pas ca strigătul unui flamingo, trezesc dragostea în inima iubitului. (5)

Sînii uzi de apă de santal, acoperiți cu șiraguri de perle albe ca zăpada, și șoldurile încinse cu centuri de aur, cui nu-i turbură mintea? (6)

Cu membrele pline de sudoare, tinerele femei frumoase leapădă acum hainele grele și își acoperă sînii ridicați cu un văl subțire. (7)

Vîntul evantaliilor parfumate cu apă de santal, podoaba de perle de pe sînii rotunzi, cîntecul acompaniat de sunetul lin al ghitarei trezesc acum dragostea adormită. (8)

Zeul lunii privind îndelung și plin de dor fețele femeilor care dorm liniștit pe terasele albe ale caselor, la sfîrșitul nopții devine palid, ca și cum s-ar ruși na. (9)

Pămîntul plin de vîrtejuri de colb stîrnit de vîntul năvalnic și dogorit de arșița soarelui aprins nu poate fi privit de drumeții cu sufletul ars de focul despărțirii de iubită. (10)

Antilopele chinuite tare de căldura excesivă, cu cerul gurii uscat de o sete cumplită, văzînd cerul plumburiu aleargă spre altă pădure, crezînd că acolo-i apă. (11)

În serile înfrumusețate de lună, tinerele femei, cu privirile lor piezișe, pline de cochetărie și însoțite de zîmbete, iute aprind iubirea în sufletul călătorilor. (12)

Chinuit tare de razele soarelui, ars de colbul înfierbîntat din drum, cu capul în jos, cu mersul strîmb, gîfîind mult, șarpele se ascunde sub umbra cozii păunului. (13)

Cu puterile sleite de o sete strașnică, suflînd tare, cu gura larg căscată, cu limba tremurătoare și cu coama zbîrlită, leul nu omoară elefanții, deși stau aproape de el. (14)

Sorbind cu gîtlejul uscat picăturile de rouă, chinuiți de razele soarelui, istoviți de setea crescîndă, doritori de apă, elefanții nu se mai tem de leu. (15)

Cu corpul și cu vigoarea moleșite de razele soarelui, arzătoare ca focul, păunii nu ucid șarpele de lîngă ei, ce și-a vîrît botul sub roata cozii lor. (16)

Răscolind cu boturile lor rotunde și lungi lacul plin de ierburi și de mîl uscat, dogoriți grozav de razele soarelui, mistreții parcă ar vrea să intre în pămînt. (17)

Chinuită tare de razele arzătoare ale soarelui, broasca sare afară din lacul plin de apă mîloasă și se refugiază sub creasta șarpelui, ca sub o umbrelă. (18)

În lacul din care au fost smulse toate fibrele de lotus, în care peștii au murit și de pe care cocoarele au zburat înspăimîntate, mîlul s-a făcut neted de atîta frămîntare a elefanților înghesuiți unul în altul. (19)

Strălucind cu nestimata ce i-a ieșit în cap din cauza arșiței soarelui, lingînd aerul cu cele două limbi ce se agită, chinuit de focul veninului și de dogoreala soarelui, șarpele însetat nu mai ucide neamul broaștelor. (20)

Cu boturile roșii, alungite, și pline de spumă, cu limba scoasă și palidă, cu capul în sus, turma de bivoli, însetată, a ieșit din codrul muntelui, doritoare de apă. (21)

Pretutindeni, cu iarba uscată cu desăvîrșire din cauza incendiului puternic, cu frunzele arse, împrăștiate de vîntul puternic, cu apele secate din pricina arșiței, pădurea insuflă o frică grozavă cînd e privită. (22)

Suflă greu stolurile de păsări care stau pe copacii despuiați de frunze. Cete de maimuțe se îndreaptă obosite spre desișul de pe munte. Turme de bivoli rătăcesc în toate părțile căutînd apă; stoluri de *śarabha*, fără limbă, ar vrea să scoată apă din fîntînă. (23)

Peste tot arde ținutul, cuprins de focul ce strălucește ca *kusumbha* de curînd înflorit și ca miniul de un roșu aprins; stîrnit impetuos de vîntul puternic, el cuprinde iute crengile copacilor și vîrfurile lianelor. (24)

Izbit de vînt, incendiul se întinde de-a lungul pădurii, trosnește în văgăunile munților, se împrăștie cu un zgomot ascuțit peste întinderile acoperite cu trestii uscate, înaintează prin ierburi și devenind într-o clipă puternic nimicește turmele de antilope. (25)

Devenit și mai mare în mijlocul arborilor de bumbac, el izbucnește galben ca aurul, în scorburile copacilor, sare iute de pe copacul fără frunze și fără crengi și cutreieră pădurea mînat de vînt în toate părțile. (26)

Elefanți, bivoli și lei, cu corpul ars de foc, lasă la o parte dușmănia dintre ei și reuniți ca niște prieteni ies din desișul pădurii istoviți de dogoarea focului, și se îndreaptă spre insulele întinse de nisip ale rîurilor. (27)

Cu lacuri acoperite de lotuși, cu parfum îmbătător de pătala, cu stropiri răcoritoare de apă, cu lumina dorită a lunii, să-și treacă vara în mod plăcut, împreună cu prietenele îndrăgostite, cu cîntece line, noaptea, pe terasă. (28)

सोमदेव

Somadeva [223]

KATHĀSARITSĀGARA 39 [224]

În orașul Vardhamānapura trăia odată un rege foarte drept, cu numele Vīrabhuja. (3)

Între cele o sută de soții ale sale se afla o regină, numită Guṇavarā, pe care o iubea mai presus de viața sa. (4)

Însă dintre cele o sută de soții nici una nu-i născu un fiu. (5)

De aceea el întrebă pe un vraci cu numele Śrutavardhana: „Este oare vreun leac prin care să se nască un băiat?" (6)

Vraciul grăi: „Măria ta, am să-și împlinesc dorința; dar să poruncești să mi se aducă un țap sălbatic" (7)

Atunci regele porunci să i se aducă un țap din pădure. (8)

Pe acesta vraciul îl dădu bucătarilor regelui și pregăti din carnea țapului o supă minunată pentru regină. (9)

Regele dădu poruncă să se adune soțiile laolaltă; dar cînd acestea se întruniră, regele plecase pentru a se închina unui zeu. (10)

Numai regina Guṇavarā lipsi de la adunare, fiindcă în acest timp ea stătea lîngă rege, care își făcea rugăciunea către zeu. (11)

Fără să bage de seamă, vraciul dădu toată supa, amestecată cu un praf, celor adunate, ca s-o bea. (12)

Îndată după aceea, sfîrșind rugăciunea, regele sosi împreună cu soția sa iubită și văzînd că a fost întrebuințată toată băutura zise către vraci: (13)

„Ah, n-ai pus nimic deoparte pentru Guṇavarā. Ai uitat tocmai ce era mai de seamă din toată treaba" (14)

După ce grăi astfel către vraciul tulburat, regele întrebă pe bucătari: „A mai rămas ceva carne din țap?" (15)

„Au rămas numai coarnele", răspunseră bucătarii. Atunci vraciul grăi: „Foarte bine; o supă de măduvă de coarne o să fie minunată" (16)

Zicînd acestea, le porunci să pregătească supa de coarne și amestecînd-o cu un praf o dădu reginei. (17)

După aceea toate cele nouăzeci și nouă de soții ale regelui rămaseră însărcinate, și cînd le veni sorocul, născură toate băieți. (18)

Pe urmă născu și regina de frunte, Guṇavarā, un băiat înzestrat cu toate semnele cele mai bune. (19)

Fiindcă se născuse datorită supei de coarne, tatăl său Vīrabhuja, îi puse numele Śṛṅgabhuja [a] și dădu un ospăț mare. (20)

Crescînd împreună cu ceilalți frați, el fu cel mai mic dintre ei numai ca vîrstă, dar prin însușirile sale cel mai mare. (21)

Treptat fiul regelui deveni la chip ca zeul Kāma [b], în știința tragerii cu arcul asemenea lui Arjuna, iar în putere la fel ca Bhīmasena [c]. (22)

Văzînd cît îi e de dragă regelui Vīrabhuja, Guṇavarā împreună cu fiul ei, celelalte soții deveniră invidioase. (23)

Atunci una din ele, Ayaśolekhā, punîndu-i gînd rău, se sfătui cu celelalte soții și se înțelese cu ele. (24)

Cînd regele se întoarse acasă și o întrebă, ea, prefăcîndu-se obosită, abia îi răspunse: (25)

„Mărite soț, cum de suferi ocara casei? Tu, care păzești pe alții de necinste, cum de nu te păzești pe tine? (26)

Guṇavarā este îndrăgostită de tînărul Surakṣita, mai marele peste harem. (27)

Ea are legături cu dînsul, pentru că nu poate avea la îndemînă pe altul în haremul acesta păzit de servitori. (28)

Peste tot se vorbește de lucrul acesta, căci e bine cunoscut". Auzind aceasta, regele căzu pe gînduri. (29)

Apoi se duse și întrebă pe rînd pe toate celelalte soții; iar ele, mințindu-l toate, îi spuseră că așa stau lucrurile. (30)

Atunci regele, chibzuit și stăpînindu-și mînia, se gîndi: „Nu li se poate atribui celor doi o astfel de faptă; însă zvonul e acesta. (31)

[a] *Śṛṅgabhuja* „Braț de corn".
[b] *Kāma:* zeul iubirii.
[c] *Arjuna* și *Bhīmasena:* eroi din *Mahābhārata.*

De aceea nu trebuie să destăinuiesc nimănui lucrul acesta, fără a mă asigura mai întîi. Cei doi trebuie cruțați deocamdată, ca să văd sfîrșitul" (32)

După ce luă această hotărîre, a doua zi el chemă pe Surakșita, mai marele peste harem, și în plină adunare îi zise cu prefăcută mînie: (33)

„Am aflat, ticălosule, că ai ucis pe un brahman; de aceea să nu te mai văd, pînă nu vei fi făcut un mare pelerinaj" (34)

Auzind aceasta, foarte tulburat acela întrebă: „Măria ta, cum se poate să fi ucis eu un brahman?" Atunci regele grăi din nou: (35)

„Nu fi îndrăzneț. Pleacă în Kașmir, izbăvitorul de păcate, unde sînt locurile sfinte Vijayakșetra, Nandikșetra și Vārāha, unde fiica Gangelui ia numele de Vitastā[a] (36),

Unde se află la miazănoapte Madava și Mānasa. După ce te vei curăți de păcate în aceste locuri sfinte, ai să mă poți vedea din nou; altfel nu" (38)

Zicînd acestea, regele Vīrabhuja îl trimise anume pe Surakșita departe în pelerinaj. (39)

După aceea regele, plin de iubire, dar supărat și pe gînduri, se duse la regina Guṇavarā. (40)

Aceasta, văzîndu-l abătut, îl întrebă turburată: „Ce ai azi, de ești așa de întristat?" (41)

Atunci regele, prefăcîndu-se, grăi către ea astfel: „A venit azi la mine un mare prezicător, care mi-a spus: (42)

„Măria ta, pe regina Guṇavarā trebuie s-o pui, pentru un timp anumit, într-o hrubă; iar tu trebuie să practici asceză. (43)

Altfel îți vei pierde domnia, iar dînsa va muri." După ce a spus acestea, prezicătorul a plecat. De aici se trage turburarea mea" (44)

La aceste vorbe ale regelui, regina Guṇavarā, foarte neliniștită de teamă și din dragoste pentru soțul ei, îi zise: (45)

„Atunci de ce nu mă arunci în hrubă chiar acum? Aș fi fericită să-mi dau viața pentru binele tău" (46)

Mai bine să mor eu, decît să dai peste vreo supărare. Doar soțul este refugiul suprem al femeii, atît pe lumea aceasta cît și în cealaltă. (47)

[a] *Vitastā:* fluviul Hydaspes al grecilor.

Auzind aceste cuvinte, regele se gîndi cu lacrimi în ochi: „Eu cred că nici ea, nici Surakṣita nu au vreo vină. (48)

Eu am văzut că el nu s-a îngălbenit la față și că nu avea teamă. Totuși vreau să aflu ce-i cu zvonul acesta“ (49)

Gîndindu-se astfel, regele grăi mîhnit către soția sa: „Atunci acordă-mi o favoare: să se facă hruba“ (50)

„Bine“, răspunse ea; iar regele porunci să se facă, chiar în harem, o hrubă la care să se poată ajunge ușor, și așeză acolo pe regină. (51)

Pe fiul ei, Śṛṅgabhuja, care îl întrebă speriat care-i cauza, regele îl liniști, spunîndu-i ceea ce spusese și reginei. (52)

Iară ea, socotind că aceasta-i spre binele regelui, socoti că hruba e un rai. Pentru femeile virtuoase nu există altă fericire decît aceea a soțului. (53)

După aceea Ayaśolekhā, cealaltă soție a regelui, grăi în taină către fiul ei, Nirvāsabhuja: (54)

Potrivnica noastră, Guṇavarā, a fost pusă acum în hrubă de către rege. Însă dacă fiul ei ar pleca din țară, atunci am fi liniștiți. (55)

Gîndește-te împreună cu ceilalți frați ai tăi la vreun mijloc ca Śṛṅgabhuja să plece neîntîrziat în surghiun. (56)

Atunci Nirvāsabhuja, turburat, spuse fraților săi cele ce-i grăise mama sa și se sfătui împreună cu ei, cum să-l surghiunească. (57)

Odată, pe cînd își mînuiau arcurile, fiii regelui zăriră pe terasa palatului un bîtlan uriaș. (58)

Un cerșetor, cititor de stele, care tocmai trecea pe acolo, grăi către cei care priveau uimiți pasărea cea urîtă: (59)

„Acesta nu-i bîtlan, ci un zmeu, care a luat această înfățișare. El se numește Agniśikha și cutreieră orașele, pustiindu-le. (60)

De aceea trageți în el cu săgețile, pînă va pleca rănit de aici“. Auzind aceasta, cei nouăzeci și nouă de fii ai regelui (61)

Traseră cu săgeți asupra bîtlanului; dar nici unul din ei nu-l nimeri. Atunci cerșetorul grăi din nou: (62)

„Numai fratele vostru cel mai mic, Śṛṅgabhuja, este în stare să-l lovească. De aceea să ia el arcul“ (63)

Îndată netrebnicul Nirvāsabhuja, aducîndu-și aminte de ceea ce-i spusese mama sa și folosindu-se de prilej, se gîndi: (64)

„Iată un mijloc de a-l face pe Śṛṅgabhuja să plece în pribegie. Să-i dăm dar arcul și săgeata tatei. (65)

Dacă bîtlanul va fi rănit și va pleca luînd cu el săgeata, care-i de aur, va trebui să plece și dînsul după el, căci îi vom cere săgeata. (66)

Iar dacă-l va căuta și nu-l va găsi pe bîtlanul zmeu, el va rătăci încoace și încolo și nu se va întoarce fără săgeată. (67)

După ce se chibzui astfel, ticălosul îi dădu lui Śṛṅgabhuja arcul tatălui său, împreună cu săgeata, spre a omorî bîtlanul. (68)

Voinicul Śṛṅgabhuja luă arcul, îl încordă și nimeri bîtlanul cu săgeata cea de aur, împodobită cu nestemate. (69)

Bîtlanul, fiind numai rănit, dispăru cu săgeata înfiptă în corp, lăsînd să-i curgă șiroaie de sînge. (70)

Atunci vicleanul Nirvāsabhuja și frații săi, puși la cale de el, îi spuseră viteazului Śṛṅgabhuja: (71)

„Dă-ne săgeata cea de aur a tatei; altmintrelea ne omorîm în fața ta chiar acum“ (72)

Fără ea, tata ne va alunga; căci nu e cu putință să se facă sau să se dobîndească o săgeată asemănătoare“ (73)

Auzind aceasta, viteazul Śṛṅgabhuja zise vicleniloг: „Curaj; nu vă fie teamă și nu stați abătuți. (74)

Voi merge și omorînd zmeul voi aduce săgeata“ (75)

Apoi porni iute înspre partea în care plecase bîtlanul, urmărind dîra de sînge căzut pe pămînt. (76)

În timp ce frații săi se bucurau împreună cu mama lor, Śṛṅgabhuja ajunse la un codru îndepărtat. (77)

Acolo văzu, în mijlocul pădurii, un oraș mare, ca un fruct al pomului virtuții, ivit la timpul său. (78)

Pe cînd se odihnea într-o grădină la rădăcina unui copac, el văzu venind spre dînsul o fată, cu o înfățișare minunată, (79)

Operă fermecătoare a Creatorului, care, despărțită, ia viața, iar, unită, o dă, ca și cum ar fi fost făcută din otravă și ambrozie. (80)

Robit de fata care se apropia încet și-l privea cu ochi plini de dragoste, fiul regelui o întrebă: (81)

„O, tu, cu ochi de gazelă, spune-mi al cui e orașul acesta și cum se numește? Iar tu cine ești și pentru ce ai venit aici?“ (82)

Atunci ea, cu fața întoarsă într-o parte și cu ochii plecați la pămînt, îi răspunse cu glas dulce și drăgăstos: (83)

„Orașul acesta, lăcaș al tuturor bogățiilor, se numește Dhūmapura. În el locuiește Agniśikha, cel mai de frunte dintre zmei. (84)

Află că eu sînt Rūpaśikhā, fiica sa vrednică de el, și că am venit aici, fiind atrasă de frumusețea ta fără seamăn. (85)

Acum, spune-mi și tu cine ești și de ce ai venit aici?" Atunci Śṛṅgabhuja îi povesti totul: (86)

Cine-i și cum se numește, fiul cărui rege și cum a sosit în Dhūmapura din cauza săgeții. (87)

După ce află cele întîmplate, Rūpaśikhā îi zise: „Nu se află arcaș la fel ca tine nici în cele trei lumi. (88)

De tine, mare săgetător, a fost rănit însuși tatăl meu, cu înfățișare de bîtlan; iar săgeata de aur am luat-o eu, ca să mă joc cu ea. (89)

Tata a scăpat iute de rană, datorită sfetnicului său, Mahādaṇṣṭra; el cunoaște o buruiană minunată, care scoate săgeata. (90)

Acum plec să-l înștiințez pe tata, iar după aceea te voi duce îndată la el; căci inima mea îți aparține, iubitule" (91)

Zicînd acestea, îl lăsă pe Śṛṅgabhuja să stea acolo, iară ea merse la tatăl ei și-i zise: (92)

„Tată, a sosit aici un fiu de rege, cu numele Śṛṅgabhuja, fără seamăn prin înfățișarea, familia, purtarea și tinerețea sa. (93)

Eu socot că el nu e om, ci vreun zeu pogorît pe pămînt. Dacă nu devine soțul meu, să știi că-mi iau viața" (94)

Atunci tatăl ei, zmeul, îi zise: „Copila mea, pe oameni noi trebuie să-i mîncăm; totuși, dacă ții atît de mult la el, (95)

Fie, adă-l aici pe fiul de rege, ca să-l văd". Atunci Rūpaśikhā merse la Śṛṅgabhuja (96)

Și după ce-i povesti ce a făcut, îl duse la tatăl ei. Iar acesta, prețuindu-l, îi zise: (97)

„Eu ți-o dau pe Rūpaśikhā, dacă nu vei trece niciodată peste ceea ce-ți voi spune" (98)

Śṛṅgabhuja, plecîndu-se îi zise: „Bine, nu voi nesocoti poruncile tale" (99)

Mulțumit de vorbele lui, Agniśikha grăi: „Ridică-te atunci, fă baie și pe urmă vino la mine" (100)

Apoi grăi către fiica sa: „Tu du-te și întoarce-te îndată cu toate surorile tale“ (101)

După ce Agniśikha le vorbi astfel, Śṛṅgabhuja și Rūpaśikhā ieșiră împreună. (102)

Apoi iscusita Rūpaśikhā îi zise lui Śṛṅgabhuja: „Iubitul meu, eu am o sută de surori tinere. (103)

Toate avem aceeași înfățișare, aceeași îmbrăcăminte și aceleași podoabe; și toate avem la gît salbe de mărgăritare la fel. (104)

Tata ne va aduna laolaltă și, ca să te zăpăcească, îți va spune să-ți alegi dintre ele pe aceea care ți-e dragă. (105)

Știu că are de gînd să te înșele; altminteri ce rost are să ne adune? (106)

Atunci eu voi lua șiragul de mărgăritare de la gît și-l voi pune pe cap; iar tu, recunoscîndu-mă, să-mi pui pe cap o cunună de flori de pădure. (107)

Tata e cam prost și lipsit de judecată. De mine atîrnă ce cale trebuie să urmeze. (108)

De aceea să primești tot ce-ți va spune el ca să te înșele; cît despre rest, știu eu că să fac“ (109)

Śṛṅgabhuja îi făgădui că va face așa cum îi ceruse și plecă să se îmbăieze; (110)

Iar Rūpaśikhā se duse la surorile ei și împreună cu ele merse la tatăl ei. Śṛṅgabhuja, după ce făcu baie, sosi și el. (111)

Atunci Agniśikha, dîndu-i o coroană de flori de pădure, îi zise: „Dă-o iubitei tale, care se află printre acestea“ (112)

Fiul de rege așează ghirlanda pe gîtul Rūpaśikhăi, care-și pusese de mai înainte pe cap salba de mărgăritare, ca semn de recunoaștere. (113)

Atunci Agniśikha grăi către Rūpaśikhā și Śṛṅgabhuja: „Mîine dimineață voi îndeplini ceremonia căsătoriei voastre“ (114)

Zicînd acestea, trimise acasă pe cei doi și pe celelalte fete. Îndată după aceea chemă pe Śṛṅgabhuja și-i grăi așa: (115)

„Pleacă afară din oraș cu acești doi colți de fildeș și seamănă azi acolo în pămînt o sută de boabe de semințe de sesam, care stau în grămezi“ (116)

„Bine“, zise Śṛṅgabhuja și ducîndu-se la Rūpaśikhā îi povesti totul; iară ea îi spuse: (117)

„Nu te turbura deloc din pricina asta. Du-te, că eu voi îndeplini iute treaba prin vrăjitoria mea“ (118)

Auzind aceasta, fiul de rege merse acolo și văzu grămezile de sesam; dar în timp ce, neliniștit, voia să se apuce de săpat și de semănat, (119)

Văzu, foarte uimit, pămîntul săpat și sesamul semănat prin puterea vrăjitoriei iubitei sale. (120)

Atunci se duse la Agniśikha și-i spuse că treaba a fost îndeplinită. Dar zmeul cel viclean îi vorbi din nou: (121)

„Nu mai am nevoie de sesam semănat. Du-te și adună-l în grămezi." Atunci fiul de rege merse din nou la Rūpaśikhā și-i spuse și aceasta. (122)

Ea îl trimise la locul unde mai fusese și prin vrăjitoria ei creă o puzderie de furnici, cu care adună la un loc semințele de sesam. (123)

Văzînd aceasta, Śṛṅgabhuja se întoarse și-i spuse zmeului că sesamul a fost adunat în grămezi. (124)

Atunci Agniśikha cel prost și viclean grăi iarăși către el: „Pleacă de aici cale de două poște. (125)

Este într-un pustiu un templu părăsit al lui Śiva [a], unde stă fratele meu iubit, Dhūmaśikha. (126)

Du-te acolo chiar acum și strigă în fața templului: „Hei, Dhūmaśikha, m-a trimis Agniśikha să te invit împreună cu însoțitorii tăi. (127)

Vino iute, că mîine are loc nunta Rūpaśikhăi" (128)

După ce vei spune numai atît, să-mi vii iute înapoi, încă azi; iar mîine dimineață o vei lua de soție pe fiica mea" (129)

„Bine", răspunse Śṛṅgabhuja, și ducîndu-se la Rūpaśikhā îi povesti totul. (130)

Atunci ea îi dădu un bulgăre de pămînt, apă, spini și foc, precum și cel mai bun cal al ei, spunîndu-i: (131)

„Încalecă pe acest cal și închinîndu-te înaintea templului rostește iute invitația lui Dhūmaśikha pe care ți-a spus-o tata. (132)

După aceea vino repede, în goana calului; dar întoarce mereu capul și privește înapoi. (133)

Dacă-l vei zări pe Dhūmaśikha venind în urma ta, să arunci înapoi în drum acest bulgăre. (134)

Dacă și după aceea Dhūmaśikha va veni după tine, să verși în urma ta apa. (135)

[a] *Śiva:* zeu.

Dacă și atunci te va mai urmări, să arunci la fel spinii. Dacă totuși se va repezi spre tine, aruncă la mijloc focul acesta. (136)

De vei face așa, te vei întoarce cu bine aici. Nu sta la îndoială; pleacă; vei vedea azi puterea vrajei mele" (137)

Atunci Śṛṅgabhuja încălecă pe calul Rūpaśikhăi și ținînd bulgărele de pămînt și celelalte porni spre templul din pustiu. (138)

Acolo, zărind la stînga pe soțul Gauriei [a], iar la dreapta pe Gaṇeśa [b], se închină înaintea lui Śiva și rosti iute cuvintele ce i le spusese Agniśikha. (139)

Și prin care îl invita pe Dhūmaśikha. Apoi fugi iute, călare pe calul său. (140)

Dar curînd, privind înapoi, îl văzu pe Dhūmaśikha venind după el. (141)

Atunci repede aruncă îndărăt, în drum, bulgărele de pămînt; și îndată se ridică un munte înalt. (142)

Trecîndu-l cu greu, zmeul fu zărit în urmă; atunci fiul de rege aruncă în spatele său apa. (143)

Îndată se ivi un rîu mare cu valuri. Trecîndu-l și pe acesta, cu chiu cu vai, zmeul se ivi din nou. (144)

Atunci Śṛṅgabhuja împrăștie iute în urma sa spinii. Din aceștia se făcu între el și zmeu o pădure nepătrunsă și spinoasă. (145)

Cînd și de acolo ieși zmeul, fiul de rege aruncă în urma sa focul, care aprinse drumul. (146)

Văzîndu-l aprins și greu de trecut, Dhūmaśikha se întoarse, abătut și speriat, pe drumul pe care venise. (147)

Zăpăcit prin vrăjitoria Rūpaśikhăi, zmeul plecă pe jos, uitînd că putea să meargă prin nori. (148)

Iar Śṛṅgabhuja, slăvind în gînd puterea vrăjitoriei iubitei sale și trecîndu-i frica, ajunse în Dhūmapura. (149)

După ce dădu calul înapoi Rūpaśikhăi și-i povesti cele întîmplate, se înfățișă lui Agniśikha (150)

Și-i zise: „L-am poftit pe fratele tău, Dhūmaśikha". Atunci Agniśikha, foarte speriat, grăi: (151)

„Dacă ai fost într-adevăr acolo, spune-mi un semn de recunoaștere." Atunci Śṛṅgabhuja grăi către viclean: (152)

[a] *Soțul Gauriei:* zeul Śiva.
[b] *Gaṇeśa:* zeul înțelepciunii, care înlătură piedicile.

„Ascultă, să-ți spun semnul de recunoaștere: În templul acela se află la dreapta atotputernicului Śiva zeița Pārvatī [a], iar la stînga Gaṇeśa. (153)

Auzind aceasta, Agniśikha rămase încremenit. Apoi se gîndi: „Cum de nu l-a putut mînca fratele meu, că doar s-a dus la el?“ (154)

Eu cred că acesta nu e om, ci fără îndoială un zeu; și atunci el e un soț potrivit pentru fiica mea“ (155)

După ce se gîndi astfel, satisfăcut, îl trimise la Rūpaśikhā, fără să știe c-a fost înșelat. (156)

Śṛṅgabhuja se duse la ea, nerăbdător să se însoare și petrecu noaptea mîncînd și bînd împreună cu iubita sa. (157)

A doua zi Agniśikha i-o dădu pe Rūpaśikhā, bogat înzestrată, înaintea focului [b], după datină. (158)

Ce deosebire între fiica unui zmeu și fiul unui rege! Și ce fel de căsătorie între ei! Ce ciudate sînt urmările faptelor săvîrșite odinioară! [c] (159)

Se bucură fiul de rege cînd o dobîndi de soție pe frumoasa fiică a zmeului, ca lebăda cînd dă peste un lotus fermecător ce se înalță din fundul unui lac. (160)

Stătu acolo împreună cu Rūpaśikhā, cu gîndul numai la ea, gustînd tot felul de plăceri, create prin puterea vrăjitoriei zmeului. (161)

După cîtva timp, fiul de rege îi spuse în taină Rūpaśikhāi: „Hai să mergem, iubito, la Vardhamānapura. (162)

Aceasta-i reședința mea și nu mai pot îndura surghiunirea mea de acolo; cei de felul meu prețuiesc onoarea tot atîta cît și viața. (163)

De aceea părăsește de hatîrul meu locul tău de naștere. Înștiințează-l pe tatăl tău și ia cu tine săgeata de aur“ (164)

„Voi face așa cum îmi ceri“, răspunse Rūpaśikhā. (165)

„Ce-mi pasă de locul meu de naștere sau de rude? Femeile virtuoase nu au altă fericire decît soțul. (166)

Dar nu trebuie să-i spunem tatei, căci nu ne-ar lăsa. De aceea să plecăm fără a-l înștiința, căci e mînios din fire. (167)

[a] *Pārvatī:* soția lui Śiva.
[b] *Înaintea focului:* înaintea altarului cu focul sfînt.
[c] *Odinioară:* într-o existență anterioară.

Dacă însă va afla de la slujitorii săi și ne va urmări, îl voi zăpăci prin vrăjitoria mea, căci e prost ca un zevzec“ (168).

Bucuros de aceste vorbe, a doua zi Śṛṅgabhuja încălecă pe calul ei cel mai bun „Iute-ca-Săgeata“ împreună cu soția sa, care primise jumătate din regat și o lădiță plină cu mărgăritare neprețuite, (169)

Și care luase cu ea săgeata cea frumoasă de aur. (170)

Înșelînd pe cei din jurul său, sub pretext că vrea să se plimbe prin grădină, Śṛṅgabhuja porni de acolo spre Vardhamānapura. (171)

După ce merseră o bună bucată de drum, zmeul Agniśikha prinse de veste și mînios se luă după ei prin văzduh. (172)

Cînd Rūpaśikhā auzi de departe vuietul stîrnit de iuțeala sosirii lui, ea grăi către Śṛṅgabhuja: (173)

„Dragul meu, sosește tata, ca să ne întoarcă. Stai liniștit pe loc și privește cum am să-l păcălesc. (174)

El nu te va vedea cu calul, căci te voi ascunde prin vrăjitoria mea.“ Spunînd acestea, descălecă și luă înfățișare de bărbat. (175)

„Vine întracoace zmeul uriaș; stai o clipă și taci.“ Abia rosti aceste cuvinte și Śṛṅgabhuja vede cu uimire un om venit la pădure pentru a căra lemne și pe Rūpaśikhā despicîndu-le cu toporul. (176—177)

Între acestea iată că sosește și prostul de zmeu acolo și văzînd-o pe Rūpaśikhā cu înfățișarea de lemnar, se coboară din văzduh și întreabă: (178)

„Hei, măi, nu cumva ați văzut pe drumul ăsta un bărbat și o femeie?“ Atunci ea, îmbrăcată bărbătește și prefăcîndu-se obosită, abia blești: (179)

„Ochii noștri îs tare obosiți, așa că n-am văzut pe nimeni. Noi am stat aici despicînd lemne multe, ca să-l ardem azi pe Agniśikha, regele zmeilor, care a murit“ (180)

Auzind aceasta, zmeul cel cu minte proastă se gîndi: (181)

„Vai de mine, cum de am pierit? Atunci ce treabă mai am eu cu fata mea? Ia mai bine să mă duc acasă și să-i întreb pe slujitorii mei“ (182)

Gîndindu-se așa, Agniśikha plecă în grabă acasă; iar fiica lui își continuă drumul mai departe, împreună cu soțul ei. (183)

Dar curînd zmeul se întoarse din nou, vesel, căci întrebîndu-i pe slujitorii săi, care rîdeau pe înfundate, aflase de la ei că este viu. (184)

Rūpaśikhā, dîndu-și seama de departe că zmeul se apropie din nou, după vuietul grozav pe care-l făcea, se coborî de pe cal și, la fel ca mai înainte, îl ascunse pe soțul ei prin vrăjitorie. (185)

Apoi luînd o scrisoare din mîna unui poștaș care venea pe drum spre ea, se prefăcu încă o dată în bărbat. (186)

Între acestea sosi și zmeul și găsind-o sub această înfățișare, o întrebă: „Nu cumva ai văzut pe drum un bărbat cu o femeie?“ (187)

Atunci ea, suflînd greu, îi răspunse: „N-am văzut pe nimeni, căci eram grăbit. (188)

M-a trimis Agniśikha. Rănit de dușmani, mai avea în el o scînteie de viață și cerea să-l chem pe fratele său, Dhūmaśikha, un desfrînat, care se află în orașul său, ca să-i lase lui domnia“ (189—190)

Cînd auzi aceasta, Agniśikha, foarte turburat se întrebă: „Nu cumva am fost omorît de vrăjmași?“ și se întoarse din nou acasă, spre a se încredința despre aceasta. (191)

El nu pricepea că n-a fost ucis și că e teafăr. Ce făptură ciudată a Creatorului mai e și prostul cu mintea rătăcită! (192)

Cînd ajunse acasă și văzu că și de astă dată nu era adevărat ce i se spusese și că stîrnește rîsul lumii, zmeul nu se mai întoarse, sătul de zăpăceală și dînd uitării pe fiica sa. (193)

Iar Rūpaśikhā, după ce zăpăci mintea tatălui ei, se îndreptă ca și mai înainte spre soțul ei. Femeile virtuoase nu cunosc altă fericire decît pe aceea a soțului. (194)

Pe urmă Śṛṅgabhuja, împreună cu soția sa, plecă iute spre orașul Vardhamānapura, călare pe calul cel năzdrăvan. (195)

Regele Vīrabhuja, aflînd că fiul său vine împreună cu soția sa, îi ieși vesel întru întîmpinare. (196)

Văzîndu-l înfrumusețat prin ea, ca Viṣṇu [a] prin Bhāmā [b], regele socoti că i-a sosit o nouă zeiță a fericirii [c] domnești. (197)

[a] *Viṣṇu:* zeu.
[b] *Bhāmā:* soția lui Viṣṇu.
[c] *Zeița fericirii:* Śrī, soția lui Viṣṇu.

Îl ridică pe fiul său, care descălecase și împreună cu iubita sa îi stătea la picioare, și după ce-l îmbrățișă, (198)

Cu ochii plini de lacrimi de bucurie, îi conduse în oraș și dădu o serbare. (199)

Fiind întrebat pe unde a fost, fiul său îi povesti de-a-fir-a-păr întîmplările sale. (200)

Apoi chemă pe Nirvāsabhuja și pe ceilalți frați ai săi și le dădu săgeata de aur, de față cu tatăl său. (201)

Cînd întrebă despre aceasta și află cele petrecute, regele nu mai voi să știe de ceilalți fii ai săi și nu-l socoti ca fiu decît pe acesta. (202)

Înțeleptul rege judecă astfel: „Fiul meu a fost surghiunit fără vină, din dușmănie, (203)

De acești răi, cu numele de frați. Fără îndoială că iubita mea soție Guṇavarā, mama sa, a fost ponegrită pe nedrept de mamele lor. Nu trebuie să zăbovesc. Vreau să văd îndată cum stau lucrurile. (204—205)

După ce se chibzui astfel, regele petrecu ziua aceea ca de obicei; iar noaptea, dorind să afle adevărul, se duse la cealaltă soție, Ayaśolekhā. (206)

Bucuroasă de venirea lui, ea fu îmbătată de rege și începu să bolborosească în somn, în timp ce el stătea treaz: (207)

„Dacă n-am fi învinuit pe nedrept pe Guṇavarā, ar mai fi venit regele la mine?“ (208)

Cînd auzi vorbele rostite în somn de acea femeie rea, regele nu mai avu nici o îndoială și plin de mînie se sculă și ieși. (209)

Apoi se duse la locuința sa, unde adună pe slujitorii săi mai de seamă și le porunci: „Scoateți din hrubă pe Guṇavarā și, după ce se va îmbăia, aduceți-o îndată. (210)

Mi s-a spus de către cititorii de stele că clipa aceasta este aceea cînd încetează nenorocirea ei și șederea ei în hrubă“ (211)

Atunci aceia merseră la Guṇavarā și o aduseră înaintea regelui spălată și gătită. (212)

Apoi cei doi soți, mulțumiți că au străbătut cu bine oceanul despărțirii, se îmbrățișară și petrecură noaptea aceea împreună. (213)

Regele povesti cu bucurie reginei întîmplările fiului ei Śṛṅgabhuja. (214)

Cînd se trezi Ayaśolekhā și văzu că regele a plecat și că a minții-o, se sperie foarte. (215)

A doua zi regele Virābhuja porunci să se aducă înaintea Guṇavarei fiul ei Śṛṅgabhuja împreună cu Rūpaśikhā. (216)

Acela se bucură, cînd o văzu pe mama sa ieșită din hrubă și împreună cu soția sa se plecă înaintea părinților săi. (217)

Iar Guṇavarā, îmbrățișînd la rîndul ei pe fiul întors din călătorie și pe noră, trecea din bucurie în bucurie. (218)

După aceea, la îndemnul tatălui său, Śṛṅgabhuja îi povesti pe larg întîmplările sale și ce făcuse Rūpaśikhā pentru el. (219)

Regina Guṇavarā grăi cu bucurie către el: „Fiul meu, ce n-a făcut Rūpaśikhā pentru tine? (220)

Părăsindu-și aici, pe pămînt, felul ei de viață, rudele și țara, ea ți-a dăruit toate acestea prin purtarea ei minunată. (221)

Ea trebuie să fie o zeiță, care, prin puterea destinului, s-a coborît pe pămînt pentru tine, întrecînd pe toate soțiile devotate soților lor“ (222)

După ce regina spuse acestea, în timp ce regele îi încuviința vorbele și Rūpaśikhā stătea modestă, cu capul plecat, (223)

Sosi Surakṣita, mai marele peste harem, care, fiind defăimat pe nedrept de către Ayaśolekhā, cutreierase locurile sfinte. (224)

Regele Vīrabhuja, știind cum stau lucrurile, îl primi cu multă cinste pe Surakṣita, care, plin de bucurie, stătea plecat la picioarele sale. (225)

După aceea porunci să-i fie aduse soțiile cele rele, spunînd: „Du-te și bagă-le pe toate în hrubă“ (226)

Cînd auziră aceasta, ele se înspăimîntară; atunci Guṇavarā, cuprinsă de milă, îl imploră pe soțul ei: (227)

„Pune-mă, rege, și pe mine din nou în hrubă. Fie-ți milă; nu pot să le privesc cum sînt îngrozite“ (228)

Astfel ea opri închiderea lor. Cei mărinimoși se răzbună pe dușmanii lor prin milă față de ei. (229)

După ce regele le dădu drumul, ele plecară rușinate pe la casele lor, cu toate că lăsaseră să le intre în cuget o faptă neîngăduită. (230)

Iar pe mărinimoasa Guṇavarā regele o prețui mult, socotindu-se fericit că are o astfel de soție. (231)

Apoi dădu poruncă să-i fie aduși ceilalți fii, în frunte cu Nirvāsabhuja, și le grăi prefăcut, cu gîndul de a-i surghiuni. (232)

„Am auzit că voi, ticăloșilor, ați ucis pe un negustor care călătorea; de aceea plecați și vizitați toate locurile sfinte. Să nu cumva să stați aici“ (233)

În zadar căutară ei să-l lămurească pe rege. Cine poate convinge pe un domnitor împotriva voinței lui? (234)

Cînd îi văzu pe frații săi că pleacă, Śṛṅgabhuja începu să plîngă de mila lor și-l rugă pe tatăl său: (235)

„Tată, iartă-le o greșeală; fie-ți milă de ei.“ Zicînd acestea căzu în genunchi la picioarele regelui. (236)

Iar acesta, văzînd că fiul său este vrednic să poarte povara domniei și că e înzestrat, încă din tinerețe, cu strălucire și îndurare, ca o incarnare a lui Hari [a], (237)

Își schimbă gîndul și căutînd să-l ferească de dușmănia lor, îi împlini dorința. Iar ei văzură că fratele lor le-a scăpat viața. (238)

Toți supușii îl îndrăgiră pe Śṛṅgabhuja, cînd aflară covîrșitoarea lui virtute. (239)

În ziua următoare, tatăl său, Vīrabhuja, îl făcu moștenitorul tronului, ca fiind cel mai mare dintre frați prin virtute, deși prin vîrstă mai mic decît ei. (240)

Iar Śṛṅgabhuja, după ce fu ales moștenitor, își luă rămas bun de la tatăl său și porni cu toată oștirea să cucerească lumea. (241)

După ce prin puterea brațelor sale birui pe toți domnitorii din jurul țării, el se întoarse împreună cu ei, răspîndind pretutindeni strălucirea gloriei dobîndite. (242)

Apoi, mulțumit, purtă povara domniei împreună cu frații săi, care-i erau supuși, bucurîndu-i pe părinții săi, mulțumiți și fără griji. (243)

Și dînd mereu daruri brahmanilor, Śṛṅgabhuja trăi fericit, împreună cu Rūpaśikhā, soția sa, care era ca o întrupare a izbînzii sale. (244)

[a] *Hari:* Viṣṇu.

CULTURA INDIANĂ
şi
CULTURA ROMÂNEASCĂ

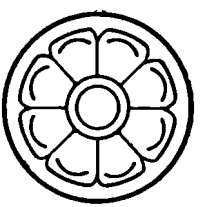

Variante străvechi în basmele lui Ispirescu [225]

În basmele lui Ispirescu [a] se găsesc multe elemente folclorice identice cu acele pe care le întîlnim în literatura greacă și mai ales în cea sanscrită *(Mahābhārata, Pañcatantra* etc.) [226]. Cu mult cea mai importantă în această privință este celebra colecție de povești în versuri a lui Somadeva, intitulată *Kathāsaritsāgara* [b]. Aici găsim foarte multe elemente asemănătoare acelora din basmele lui Ispirescu. Uneori aceste asemănări sînt atît de mari și de numeroase încît unele basme par a fi o prelucrare, foarte liberă, a anumitor povești din opera lui Somadeva.

Cu excepția unui singur basm *(George cel viteaz)*, studiul nostru s-a limitat la elementele folclorice străvechi în basmele lui Ispirescu.

Cu basmul *Hoțu împărat*, care se găsește, ca variantă, și la Herodot (II, 121 urm.) s-au ocupat foarte mulți, între care și Gaston Paris [c]. O variantă a acestui basm se află și la Somadeva *(Kathāsaritsāgara.* 43, 20 urm.), unde se povestește despre automate, car zburător și elicopter (la Ispirescu *foișor*); v. 13 a-b (p. 27 sqq.) [226].

[a] P. ISPIRESCU, *Legendele sau Basmele românilor*, București, 1901.

[b] *Kathāsaritsāgara* „Oceanul de povești" este titlul cel mai potrivit [227] pentru opera lui Somadeva, unul din cei mai mari poeți ai Indiei. Ea a fost scrisă între 1063 și 1081 e.n. și cuprinde 21 388 de versuri și 350 de povești intercalate în povestea principală despre regele Naravahanadatta (v. M. WINTERNITZ, *Geschichte der indischen Literatur*, III, p. 319).

Textul sanscrit de care ne-am folosit este cel editat de Durgaprasad și Kasinath Pandurang Parab, ed. a III-a, Bombay, 1915.

[c] GASTON PARIS, *Le conte du trésor du roi Rhampsinite.*

Povestirile în care se află variantele comune sînt cu totul diferite, dacă le luăm în întregime. De aceea am citat numai variantele, spre a se vedea mai bine asemănarea dintre acestea, deşi sînt şi aici deosebiri, după epocă şi loc.

Indice de variante

1 a. *Balaurul cel cu şapte capete* (18), p. 202.
b. Homer, *Odiseea*, IX, 216—396.
2 a. *George cel viteaz* (12), 144.
b. *Biblia*, *Profetul Daniil*, 5, 1, 4—6; 24—28.
3 a. *Voinicul cel cu cartea în mînă născut* (9), 111.
b. *Mahābhārata*, *Povestea lui Nala*, 20, 1—3.
4 a. *Fata săracului cea isteaţă* (15), 181 urm.
b. *Pañcatantra*, I, 21.
5 a. *Cei trei fraţi împăraţi* (25), 281.
b. *Apuleius*, *Metamorphoseon*, III, 24—25; XI, 13.
6 a. *Zîna zînelor* (20), 214 urm.
b. Somadeva, *Kathāsaritsāgara*, 3, 46—52.
7 a. *Făt-Frumos cel rătăcit* (14), 162 urm.
b. Somadeva, *op. cit.*, 18, 86—105.
8 a. *Voinicul cel cu cartea în mînă născut* (9), 101 urm.
b. Somadeva, *op. cit.*, 18, 254—287.
9 a. *Omul de piatră* (10), 113—116, 118.
b. Somadeva, *op. cit.*, 28, 113—151.
10 a. *Copiii văduvului şi iepurele, vulpea, lupul şi ursul* (30), 333 urm.
b. Somadeva, *op. cit.*, 32, 116—118; 181—182.
11 a. *Ileana Simziana* (2), 25 urm.
b. *Voinicul cel fără de tată* (11), 130 urm.
c. *Făt-Frumos cu carîta de sticlă* (17), 195 urm.
d. Somadeva, *op. cit.*, 39, 131—148.
12 a. *Fata de împărat şi fiul văduvei* (32), 354.
b. *Băiatul cel bubos şi ghigorţul* (36), 389, 391.
c. Somadeva, *op. cit.*, 43, 8—15.
13 a. *Hoţu împărat* (34), 367 urm., 378 urm.
b. Somadeva, *op. cit.*, 43, 20 urm.
14 a. *George cel viteaz* (12), 138—140.
b. *Der hürnen Seyfrid* (Sigfrid cel de corn).

1 a. BALAURUL CEL CU ŞAPTE CAPETE (18), p. 202.

În peşteră acolo trăiau nişte oameni uriaşi, care aveau numai un ochi în frunte. Ceru foc de la dînşii, dar ei, în loc de foc, puseră mîna pe dînsul şi-l legară. După aceea aşezară şi un cazan pe foc cu apă şi se găteau să-l fiarbă ca să-l mănînce.

Dară tocmai cînd era să-l arunce în căldare, un zgomot se auzi nu departe de peștera aceea; toți ieșiră și lăsară pe un bătrîn de-al lor ca să facă astă treabă.

Cum se văzu viteazul nostru singur numai cu unchiașul, îi puse gînd rău. Unchiașul îl dezlegă, ca să-l bage în cazan; dară voinicul îndată puse mîna pe un tăciune și-l azvîrli drept în ochiul bătrînului, îl orbi și apoi, fără să-i dea răgaz a zice nici cîrc! îi puse o piedică și-i făcu vînt în cazan.

1 b. Cf. *HOMER*, ODISEEA, IX, 216-396[229].

2 a. GEORGE CEL VITEAZ (12), p. 144.

Tot atunci căpitanul de tîlhari își adună ceata într-o culă sub niște dărîmături de ziduri ce se aflau în muntele acela, și unde era locuința lor, și se puse a cina. Pe cînd ei beau și se înveseleau, vorbind verzi și uscate, bătîndu-și joc de scrisele împăratului și de răspunsul împărătesei, odată se despică zidul și se ivi o umbră, care puse pe masă două lumînări aprinse de piatră, o carte și o cheie. Apoi umbra se făcu nevăzută. Tîlharii rămaseseră ca scrișii pe perete și tăcură mîlcă. Se putea auzi musca zbîrnăind, atîta liniște și tăcere se făcu.

Căpitanul luă cartea, îi rupse pecetea, o deschise și citi: „Firul nelegiuirilor tale s-a sfîrșit ... Ești blestemat".

2 b. BIBLIA, PROFETUL DANIIL, 5, 1, 4-6; 24-28.

Belșațar împăratul făcu un mare ospăț pentru o mie din boierii săi și bău vin în fața celor o mie. (1)

Ei băură vin și proslăviră pe dumnezeii de aur, de argint, de aramă, de lemn și de piatră. (4)

În clipa aceea ieșiră la iveală degetele unei mîini de om, care scriseră în fața candelabrului celui mare, pe văruitura peretelui palatului împărătesc, și împăratul văzu vîrful degetelor mîinii care scria. (5).

Atunci fața împăratului îngălbeni și gîndurile lui îl tulburară; încheieturile coapselor sale slăbiră, iar genunchii începură să dîrdîiască. (6) ...

Atunci el (Dumnezeu) a trimis vîrful mîinii care a scris această scriptură. (24)

Iată scriptura care este scrisă: *Mene, mene, techel u farsin.* (25)

Aceasta este tîlcuirea cuvîntului *mene:* „Dumnezeu a numărat zilele împărăției tale și i-a pus capăt"; (26)

Techel: „Tu ai fost cîntărit în cîntar și ai fost găsit ușor"; (27)

Peres [230]: „Împărăția ta va fi împărțită și va fi dată mezilor și perșilor!" [a] (28)

3 a. VOINICUL CEL CU CARTEA ÎN MÎNĂ NĂSCUT (9), p. 111.

Făt-Frumos n-așteptă să-i mai zică o dată. Se dete binișor jos din butcă și porni cu lăutarii la drum. Unul din lăutari îl luă în circă și cînd își făcu vînt, se aruncă drept în slava cerului și mergea ca vîrtejul. Ar fi voit el să meargă ca gîndul, dar îi fu teamă să nu plesnească fierea în Făt-Frumos.

Odată începu Făt-Frumos să strige:

— Stăi, mă, să-mi iau căciula, că mi-a căzut din cap.

— Ce stai dumneata de vorbești? Las-o încolo la nevoile căciula, că ea acum o fi cale de șase luni de departe, să mergi cu piciorul pînă acolo, unde a căzut ea.

3 b. POVESTEA LUI NALA (20, 1-3).

În timp ce carul alerga astfel, regele Bhangasuri, învingătorul cetăților dușmane, bagă de seamă că i-a căzut haina la pămînt. (1)

Îndată el grăi către Nala: „Vreau s-o ridic". (2)

Dar Nala îi răspunse: „Haina ce ți-a căzut este acum departe. Am trecut de-o poștă și n-o mai putem lua" [b]. (3)

[a] Traducerea textului biblic este aceea din *Biblia* tradusă de V. Radu și Gala Galaction, Fundația pentru literatură și artă, București, 1938.

[b] V. *Povestea lui Nala.* Episod din *Mahābhārata.* Traducere din limba sanscrită, 1937. Premiată de Academia Română [231].

Boierul se duse odată în treaba lui pe moșie. În lipsa lui veniră doi țărani cu prigonire la curte. Aflînd că boierul nu este acasă și văzînd pe cuconița într-un ceardac, ei începură să se jeluiască la dînsa. Ea asculta și tăcea.

Unul zise: Aveam să mă duc pînă în cutare loc, însă o roată de la căruță mi se stricase. Nu mai puteam înhăma iapa la căruța cu trei roate, mai cu seamă că era a făta. Atunci m-am rugat de vecinul meu, ăsta care e de față, ca să-mi împrumute el o roată. El, ce e drept, aseară mi-a împrumutat roata ce i-am cerut, cu gînd ca azi pînă la ziuă să mă duc la treaba mea. Cînd, ce să vedeți, cinstiți boieri? Astă noapte mi-a fătat iapa un mînz.

Țăranul cel cu roata îi tăie cuvîntul și zise și el: Nu-l credeți, cucoană, să vă ție Dumnezeu! Roata mea a fătat mînzul.

Cucoana asculta din ceardac și tăcea.

Țăranii așteptară ce mai așteptară, și dacă văzură că cucoana nu le face nici o judecată, întrebară:

— Da unde-i dus boierul, cucoană?

— Ia s-a dus, răspunse ea, să vază un loc de mălai ce-l avem pe marginea unui iaz, că în toate nopțile ies broaștele dintr-însul să mănînce mălaiul.

Țăranii se uitară lung și plecară. Ajungînd la poarta ogrăzii boierești, ei începură a se întreba unul pe altul:

— Ce fel de vorbă fu aia a cucoanei, mă nea ăsta? Cum se poate ca broaștele să mănînce mălaiul?

Ce se sfătuiră ei, ce vorbiră că numai se întoarseră să întrebe pe cucoană ce vorbă fu aia.

Dacă veniră înaintea ceardacului iară, prinseră a întreba:

— Da bine, cucoană, ca ce să fie vorba ce ne-ai spus? Poate-se ca broaștele să mănînce mălaiul?

— Nu știu dacă broaștele poate să mănînce mălai, au ba, răspunse cucoana; dară știu că roata nu poate să fete mînji.

Tocmai atuncea își veniră și țăranii de acasă. Acum înțeleseseră șiretenia vorbei cucoanei, se mirară de atîta înțelepciune și se împăcară cum știură ei mai bine.

În casa aceluia se afla un cîntar de fier; greu de o mie de kilograme, adus încă de strămoșii lui. Pe acesta îl încredință spre păstrare în casa unui alt negustor, iar el plecă în țară străină. După ce umblă multă vreme prin străinătate, se întoarse iarăși în orașul său și zise negustorului: „Dă-mi cîntarul pe care ți l-am dat în păstrare". Acela răspunse: „Cîntarul tău nu mai este. L-au mîncat șoarecii". Scăpătatul zise: „Dacă l-au mîncat șoarecii, atunci nu e vina ta. Așa-i viața. Nimic nu e veșnic aici pe pămînt. Acum însă vreau să mă duc la rîu să mă scald. Trimite împreună cu mine pe băiatul tău, ca să-mi ducă lucrurile trebuitoare pentru baie". Acela, temîndu-se de el din pricina hoției, zise către băiat: „Fiule, unchiul acesta al tău se duce la rîu să se scalde. Mergi împreună cu el și du-i cele trebuitoare pentru baie".

După aceea fiul negustorului luă cele trebuitoare pentru baie și plecă plin de bucurie împreună cu noul sosit. Negustorul, după ce se scăldă, duse pe băiat într-o peșteră a rîului și astupă intrarea cu o lespede mare de piatră. După aceea se întoarse în grabă înapoi. Cînd negustorul îl întrebă: „Spune-mi unde-i băiatul meu, care s-a dus cu tine la rîu?", acela răspunse: „L-a răpit un uliu, chiar pe malul rîului". „Mincinosule, strigă negustorul, este un uliu în stare să răpească pe un băiat? Dă-mi pe fiul meu, că de nu te voi pîrî la curtea regelui". Acela zise: „Ascultă, tu, care spui adevărul: după cum un uliu nu poate să ducă un băiat, tot așa și niște șoareci nu pot să mănînce un cîntar de fier de o mie de kilograme. De aceea, dacă-ți trebuie băiatul, dă-mi cîntarul". Tot certîndu-se așa, cei doi se duseră la curtea regelui. Acolo negustorul strigă cît îl ținea gura: „Ajutor, ajutor! Tîlharul acesta mi-a răpit băiatul!" Atuncea judecătorii ziseră: „Dă băiatul înapoi negustorului". Scăpătatul răspunse: „Ce să fac? Băiatul a fost răpit de un uliu chiar sub ochii mei, pe malul rîului". „Minți, strigară judecătorii, cum poate un uliu să răpească un băiat?" „Ascultați ce vă spun", zise acela:

„O, rege, acolo unde șoarecii mănîncă un cîntar de fier de o mie de kilograme, poate și uliul să răpească un băiat; nu mai încape îndoială" (414)

„Cum asta?", întrebară aceia. Atunci Scăpătatul le povesti judecătorilor toată întîmplarea, de la început. Aceia

începură să rîdă; apoi, sfătuindu-i cu binișorul pe amîndoi, îi împăcară și-i făcură să-și dea înapoi unul altuia cîntarul și băiatul [232].

5 a. **CEI TREI FRAȚI ÎMPĂRAȚI** (25), p. 281.

Tot scăldîndu-se, văzu de ceea parte a rîului niște smochini. Își aduse aminte că nu mîncase de două zile și se duse să facă o gustărică cu nițele smochine. Mîncă el ce mîncă, dară începu a simți că din ce în ce se schimbă. Unde din om ce era, se pomeni deodată măgar ...

Toată ziua umblă rătăcind cu inima cît un purice de frică. Flămînzi iară. Căutînd cîte ceva de mîncare, dete peste niște roșcove. Se apucă să mănînce, căci era lihnit de foame. Cît p-aci era să moară de bucurie, cînd văzu că încet, încet, se schimbă și se făcu iară om.

5 b. **APULEI METAMORPHOSEON,** III, 24-25 și XI, 13.

Atunci mă dezbrăcai iute și-mi frecai membrele cu cea unsoare. Și deja mișcîndu-mi alternativ mîinile doream să mă fac pasăre; dar nici o pană, nici un puf nu se ivi; în loc de aceasta, perii mei se îngroșară și deveniră țepi, pielea se întări, degetele se transformară în cîte o copită, iar de la capătul șirei spinării apăru o coadă lungă. Îndată fața îmi deveni enormă, gura întinsă, nările larg deschise, iar buzele îmi atîrnau; tot astfel și urechile mi se lungiră și se acoperiră cu peri țepoși. Și uitîndu-mă la corpul meu, văzui că în loc de pasăre devenisem măgar ...

Dar iată că preotul ... întinde mîna și pune coroana chiar înaintea gurii mele. Atunci eu, cu inima bătîndu-mi tare, apuc iute coroana de trandafiri și o devorez. Îndată înfățișarea cea urîtă și animalică îmi dispare. Mai întîi îmi cad perii cei țepoși, apoi pielea cea groasă se subțiază, pîntecele mare se dezumflă, tălpile picioarelor se termină în degete, mîinile nu mai sînt picioare, ci se înalță, gîtul cel lung se scurtează, fața și capul devin rotunde, urechile enorme își reiau micimea de mai înainte și, ceea ce mă chinuia mai tare, coada, nicăieri!

Rupt de osteneală și de sbuncinare (fiul împăratului) se dete nițel la umbră, într-o vîlcea, să se mai odihnească oleacă. Și stînd el acolo, îl fură somnul. Deodată se deșteptă, auzind o gărîială de glasuri omenești, și sări drept în sus. Ce să vezi dumneata? Trei draci se certau de făceau clăbuc la gură. Se duse la dînșii cu pieptul înainte și le zise:

— Cearta fără păruială, ca nunta fără lăutari.

— Se lovi ca nuca în perete și vorba ta, eacă, răspunseră ei. Dară noi nu ne certăm, ci numai ne sfădim.

— Și pentru ce vă sfădiți voi? îi întrebă el; căci gălăgia ce făceți voi, mort d-ar fi cineva și tot îl deșteptați.

— Uite, avem de moștenire de la tata, o pereche de opinci, o căciulă și un bici, și nu ne învoim între noi, care ce să ia din ele.

— Și la ce sînt bune bulendrele pe care vă sfădiți voi?

— Cînd se încalță cineva cu opincile, trece marea ca pe uscat. Cînd pune căciula în cap, nu-l vede nici dracul, măcar de i-ar da cu degetul în ochi. Iară cînd va avea biciul în mînă și va trosni asupra vrăjmașilor săi, îi împietrește.

— Aveți dreptate să vă sfădiți voi, mă. Căci una fără alta nu fac nici două cepe degerate. Iacă ce-mi zice mie gîndul, de veți voi să mă ascultați să vă fac eu dreptate omenească.

— Te ascultăm, te ascultăm, răspunseră dracii într-o glăsuire; spune-ne cum, și vom vedea.

— Vedeți voi cei trei munți ce stau în fața noastră? Să vă duceți fiecare în cîte unul, și cine va veni mai curînd, după ce voi face eu semn, ale lui să fie toate astea.

— Că bine zici dumneata! Așa vom face. Bravo! Iacă ne-am găsit omul care să ne facă dreptate.

Și îndată o rupseră d-a fuga dracii, tulind-o fiecare înspre cîte un munte.

Pînă una alta, voinicul puse opincile în picioare, căciula în cap și luă biciul în mînă. Cînd ajunseră dracii în vîrfurile munților și așteptară să le facă semnul, fiul cel mic al împăratului trăsni de trei ori cu biciul în fața fiecărui drac și îi împietri acolo locului. Apoi o luă și el la drum, în treaba lui, unde îl trăgea dorul.

6 b. *Somadeva*, **KATHĀSARITSĀGARA** (3, 46-52).

Cutreierînd prin pădurea cea mare, fiul de rege văzu doi oameni care se băteau între ei. „Cine sînteţi voi?", îi întrebă el. (46)

„Noi sîntem fiii zmeului Maya şi averea noastră este asta: o oală, un băţ şi papucii ăştia. (47)

Din pricina lor ne certăm: cine-i mai tare, acela le ia". Cînd auzi aceste vorbe, tînărul zise rîzînd: (48)

„Dar ce preţ au aceste lucruri?" Atunci cei doi grăiră într-un glas:

„Cine încalţă papucii aceştia, acela poate să meargă prin văzduh; (49)

Ce se scrie cu băţul, aceea se întîmplă, iar în oală stă orice mîncare la care se gîndeşte cineva" (50)

Auzind aceasta, tînărul zise: „Ce vă trebuie luptă? Faceţi învoiala asta: Cine va fugi mai iute, acela să capete aceste lucruri" (51)

„Aşa să fie", grăiră cei doi proşti şi începură să alerge; iar tînărul, încălţînd papucii, se avîntă spre cer, ţinînd băţul şi oala. (52)

7 a. **FĂT-FRUMOS CEL RĂTĂCIT** (14), 162 urm.

Într-una din zile, ce-i vine drăcosului de copilaş, că numai încălecă pe mînzul lui şi mi-ţi dete călcîie; iară mînzul, carele şi dînsul crescuse, de se făcuse un cîrlănaş zburdalnic de n-avea astîmpăr, o rupse d-a fuga, cu băiat cu tot, şi duşi au fost pînă în ziua de astăzi.

Cînd prinseră de veste părinţii că băiatul nu e, caută-l în sus, caută-l în jos, nu e; ba mai în dreapta, ba mai în stînga, deloc! Mai cercetară ei pe ici, mai cercetară pe dincoace, băiatul aşi! nici pomeneală nu era de el! Tocmai tîrziu, hei! aflară de la nişte drumeţi că au văzut un băieţandru călare pe deşelate pe un căluşel care se ducea ca vîntul. Ei ziceau că n-apucară să se uite după dînsul, ca de cînd se apucase să le spuie, şi pieri din ochii lor ca o nălucă, ca şi cînd n-ar mai fi fost ...

Pasă-mi-te, ei dacă s-au lăsat zburdălniciei lor şi s-au văzut la cîmp, nu s-au mai gîndit în urmă, ci au întins la

drum zbenguindu-se și încurîndu-se, pînă ce, cînd băgară de seamă, ajunsese pe niște tărîmuri necunoscute.

Aici stătură să se mai odihnească. Și voind să se întoarcă, ei se rătăciseră. Nu mai știau nici pe unde veniseră, nici pe unde să se întoarcă. Atunci băiatul începu să plîngă și să dorească pe părinți.

Mai cu seamă cînd s-a văzut singur, singurel, el care nu era ieșit din casa părinților, începu să-l ia niște răcori, de nu știa ce va să zică asta.

Calul, dacă văzu așa, începu să-l îmbuneze, ba că o să facă cutare lucru, ba că cealaltă. Pînă una alta, își căutară un culcuș, unde să mîie peste noapte. Se odihniră și dormiră sub acoperămîntul cerului.

A doua zi, nici tu masă, nici tu casă. Băiatul începu iarăși să plîngă și să voiască să se întoarcă la părinți. Cătară să-și găsească urmele pe unde veniseră; dar nu găsiră nici piculeț de urmă. Dacă văzu și văzu, calul zise:

— Stăpîne, am făcut o greșeală, care nu se mai poate întoarce. Dă-mi voie să mă duc să caut vreun mijloc ca să ne căpătuim.

—Asta nu se poate odată cu capul, răspunse băiatul. După ce am ajuns pe aste tărîmuri neumblate, prin pustietăți fără locuitori, să mă lași și tu? Singur nu pot sta, uite, nici olecuță.

— Încinge-te cu frîul meu, și cînd vei vedea vreo nevoie, scutură-l și într-o clipă sînt la tine. Eu mă duc să caut pe unde să ieșim la lume, și cum să ne chivernisim.

Calul, vedeți dumneavoastră, era năzdrăvan.

7 b. *Somadeva*, OP. CIT. (18, 86-105).

Odată regele Adityasena plecă din Ujjayinī [a], ca să atace pe un vecin trufaș. (86)

El își luă ca tovarășă de călătorie, ca pe o zeiță ocrotitoare a oștirii, pe regina Tejasvatī, suită pe un elefant. (87)

Iar el încălecă pe un cal falnic și înalt, ca un munte însuflețit, (88)

[a] *Ujjayinī:* nume de oraș.

Care, cu picioarele dinainte ridicate pînă la colțurile gurii, părea că imită în aer zborul (păsării mitologice) Garutman, al cărei rival era. (89)

„Ce limită poate avea iuțeala mea?", părea că gîndește calul care, cu gîtul ridicat, privea țintă pămîntul.(90)

După ce merse o bucată, ajungînd la loc neted, regele dădu pinteni calului, ca să-și arate iscusința înaintea Tejasvatiei. (91)

Îmboldit de călcîiul regelui, calul porni ca o săgeată și într-o clipă dispăru din ochii oamenilor.(92)

Văzînd aceasta, oștirea se înspăimîntă, iar călărețiі alergară în toate părțile; dar nu putură găsi pe regele răpit de cal. (93)

Atunci curtenii, temîndu-se de vreo nenorocire, se întoarseră la Ujjayinī împreună cu regina, care se văicăra. (94)

Ajunși acolo, după ce închiseră porțile și puseră străji pe întărituri, căutară să liniștească poporul și așteptară vești despre rege. (95)

Între acestea, regele fu dus îndată de cal în pădurea muntelui Vindhya, nestrăbătută, înfiorătoare, cutreierată de lei. (96)

Acolo calul se opri deodată, iar regele, neștiind unde se află în acel codru mare, fu cuprins de neliniște. (97)

Văzînd că nu are alt mijloc de-a ieși de acolo, regele descălecă și închinîndu-se înaintea calului, a cărui fire o recunoscuse, îi zise: (98)

„Tu ești o divinitate; unul ca tine nu trebuie să pricinuiască rău stăpînului său. De aceea du-mă pe o cale cu noroc spre un adăpost" (99)

Auzind aceasta, calul avu remușcări și amintindu-și de existența sa anterioară[a], încuviință în cugetul său (rugămintea regelui); căci cei mai aleși dintre cai sînt divinități[b]. (100)

Apoi calul porni cu regele călare pe el și după ce străbătu o sută de poște, trecînd pe lîngă lacuri cu apă limpede și rece, care alungă oboseala drumului, îl aduse spre seară în preajma orașului Ujjayinī. (101—102)

[a] *Existența anterioară:* credință foarte înrădăcinată la indieni.
[b] *Divinități:* cf. calul năzdrăvan din basmele noastre.

Văzîndu-și cei șapte cai ai săi întrecuți de iuțeala acestuia, soarele se ascunse, ca de rușine, în prăpastia muntelui apusului[a]. (103)

Fiindcă se lăsase întunericul, porțile orașului era închise, iar afară se afla cimitirul, înfiorător în timpul nopții. (104)

Atunci calul cel cuminte îl aduse pe rege să petreacă noaptea într-o sihăstrie, ascunsă într-un loc singuratic. (105)

8 a. VOINICUL CEL CU CARTEA ÎN MÎNĂ NĂSCUT (9), p. 101 urm.

Și apucînd spre soare scapătă (fiul unchiașului) se duse, se duse, zi de vară pînă-n seară, fără să dea de vreun sat și fără să vază pui de om; și mai mergînd ce mai merse, dete de un copaciu și mase acolo ... A doua zi o apucă iarăși spre soare scapătă, după cum plănuia el, pînă ce dete peste niște căpățini și oase de oameni ...

De ce mergea mai înainte, de aceea grămezile de oase de om se înmulțeau. El se făcu că nu le bagă în seamă și tot înainte mergea, pînă ce ajunse la un oraș mare, din care numai dărîmături rămăsese. Prea puține ziduri mai erau în picioare. Și mai merse ce mai merse, și dete de niște palaturi foarte frumoase.

Acolo, dacă ajunse, bătu în poartă.

. . . . . .

Dacă îi deschise portița, ce credeți că mi-ți văzu? O umbră de om, un bătrîn cu barba pînă la genunchi ... Acest bătrîn era portarul curții și lăsat acolo să păzească palatul pînă s-o găsi cineva care să desfacă făcutul locului aceluia.

Dacă intră Făt-Frumos înăuntru, bătrînul îi puse o masă curată, și pe masă niște pîine albă ca zăpada și niște legumă bună de mîncare ...

Băiatul ... după ce mîncă și se sătură, se puse la vorbă cu unchiașul.

— Bine tătuțule, ca ce să fie asta de n-am întîlnit eu, cale de atîtea zile de cînd viu, nici un suflețel de om p-aici pe la voi, fără numai grămezi, grămezi de oase de oameni, risipite colea și colea? Ș-apoi și aici la palaturile acestea, numai pe tine te găsesc cu sufletul în oase; încolo, parcă ar fi în împărăția morții.

[a] *Se ascunse* etc.: apuse.

— Ei, tătișorule, povestea împărăției acesteia este mare. Eu ți-oi spune o cîtinică din ea... Această împărăție a fost și ea odată mare și puternică. Împăratul și împărăteasa locului n-aveau copii. Ei în loc să se roage lui Dumnezeu, ca să le dea un moștenitor, se apucaseră să umble cu farmece. Umblară ei ce umblară, și dete peste un fermecător meșter.

Acesta nu știu ce făcu, nu știu ce drese, că numai iată că împărăteasa rămîne grea și după nouă luni născu o fată mai frumoasă decît nu știu care zînă din cer. Ea trăiește și acum. Este atît de frumoasă, încît s-o vezi și să n-o uiți în toată viața ta.

La trei zile cînd veniră Ursitoarele, o ursiră ca ea să nu se poată mărita, pînă ce nu se va găsi cineva care să petreacă o noapte în cămara ei și să scape teafăr. Pasă-mi-te, Dumnezeu pedepsea pe copil pentru păcatele părinților. Nu numai atît, dară Ursitoarele întinse pedeapsa aceasta și asupra împărăției. Ele zise că din ziua cînd va veni cel dintîi pețitor și nu va izbuti să scape, toate orașele și toate satele să se dărîme, precum le-ai văzut și tu, și toți oamenii să putrezească, să le rămîie numai oasele. Aceasta ca să îngrozească pe juni, ca să nu vie în pețit. Vezi dumneata, și fermecătorul acela, care a făcut pe împărăteasă să nască fu pedepsit, căci umbra lui este care vine noaptea de muncește și chinuiește pe bieții tineri, carii se încumetă a rămînea în cămara domniței.

Mulți tineri s-au încumes pînă acum a face cercare și toți au pierit.

Auzind unele ca acestea, Făt-Frumos zise portarului că ar dori să vadă și el pe fata de împărat.

— Fugi d-acolo, tătișorule, nu-ți mai băga sufletul în păcat. Fă-ți cruce și te depărtează de locurile aceste, ca să nu-ți pierzi viața. Păcat de tinerețile tale.

Fie! își zise băiatul, gîndindu-se la cele ce pățise pînă acum, tot n-am eu la ce mai trăi singur prin pustietățile acestea, și stărui ca să-l ducă în cămara domniței.

Portarul dacă văzu că nu este chip să-l oprească de a merge, îl duse la fata împăratului. Ei, cum se văzură se și plăcură. Se vede că ei erau făcuți unul pentru altul. Și de unde să nu fie așa.

Biata fata împăratului ar fi dorit să rămîie în noaptea aceea băiatul în camera ei; dară îi era milă de tinerețile lui,

cum de să se prăpădească o așa bunătate de june. Și împreună cu portarul mai cercară încă o dată să-l facă a nu rămînea. Dară fu peste poate...

Și așa, cum veni seara, el se duse cu cărticica lui în mînă și stătu în priveghere. Ce făcu el, ce nu făcu, că văzu albul zilei. A doua zi îl găsiră tot cu cartea în mînă și searbăd și galben ca turta de ceară, de pare că muncise cine știe la ce lucruri grele, și cine știe cîte nopți nemîncat și nebăut.

Se deșteptă și fata de unde dormea ea, și cum îl văzu în carne și oase îi zise: „Tu să fii soțul meu". Atunci o dată, ca din senin, începură a învia oamenii de prin orașe și de prin sate, slugile de prin curte și toate cîte erau cu suflet în ziua cînd veni cel dintîi petitor începu să miște și să se scoale ca dintr-un somn adînc...

Portarul se buimăcise la cele ce vedea. Nu știa încotro să-și întoarcă privirea și la ce să se uite mai întîi.

Făt-Frumos și cu domnița ieșiră și se arătară la lume. Mulțimea striga de bucurie de se auzea în cer strigătul lor, și din fiecare gură ieșea vorbele: „Să ne trăiască împăratul și împărăteasa noastră".

Făt-Frumos dacă se cunună cu fata, se așeză în scaunul împărăției.

8 b. *Somadeva*, op. cit. (18, 254 - 287).

Mergînd în fiecare zi spre răsărit, Vidușaka ajunse în orașul Paundravardhana. (254)

Acolo el intră în casa unei bătrîne, soția unui brahman, și-i spuse: „Maică, lasă-mă să rămîn o noapte aici" (255)

Dîndu-i găzduire și primindu-l ca pe un oaspe, brahmana îi zise, adînc întristată: (256)

„Fiule, îți dăruiesc toată casa: ia-o; de-acum nu mai am pentru ce să trăiesc" (257)

„Da de ce vorbești așa?", o întrebă el mirat. Atunci bătrîna îi răspunse: „Ascultă ce am să-ți povestesc. (258)

În orașul acesta se află un rege cu numele Devasena. Acestuia i s-a născut o singură fată, care-i o podoabă a lumii. (259)

Greu am dobîndit-o, se gîndi regele plin de iubire pentru fiica sa și-i dădu numele de Duhkhalabdikā („greu dobîndită"). (260)

Cînd fata se făcu mare, el o dădu de soție, în palatul său, regelui Kacchapanathā. (261)

Dar îndată ce intră noaptea în camera de dormit împreună cu soția sa, acela muri. (262)

După aceea Devasena dădu în căsătorie pe fiica sa altui rege; dar și acela pieri la fel. (263)

Îngroziți de aceasta, ceilalți regi nu voiră s-o ia de soție. Atunci regele porunci căpiteniei oștirii sale: (264)

«Adă în fiecare zi cîte un bărbat, fie brahman, fie războinic, din acest ținut. (265)

Și du-l noaptea în iatacul fiicei mele. Vreau să văd cîți au să mai moară aici și cît timp. Nu se poate prevedea de mai înainte mersul ciudat al destinului» (266-267)

După ce primi această poruncă. mai marele peste oștire aduse rînd pe rînd, în fiecare zi, cîte un bărbat. (268)

Dar la fel pieriră și ei cu sutele. Nenorocita de mine, am și eu un singur fiu. (269)

Azi i-a venit rîndul să meargă acolo, spre pierzarea sa. Fără el nu-mi mai rămîne decît să mă sui mîine pe rug. (270)

De aceea, cît sînt încă în viață, îți dau ție, virtuosule, toată casa mea, ca să nu fiu iarăși nenorocită (într-o altă existență)" (271)

Atunci Vidușaka îi spuse hotărît: „Maică, dacă-i așa, să n-ai teamă. (272)

Mă voi duce eu acolo; fiul tău unic să-ți trăiască. Să nu te cuprindă mila de mine la gîndul că m-ai trimite la moarte. (273)

Datorită puterii mele magice, nu-i nici o primejdie pentru mine, dacă mă duc acolo". Auzind acestea, brahmana îi zise: (274)

„Se vede că trebuie să fii vreun zeu, care ai venit aici pentru faptele mele bune. Dă-ne dar, fiule, viața și fericirea" (275)

Primind astfel încuviințarea ei, Vidușaka, însoțit de un slujitor dat de căpitenia oștirii, se duse seara la casa fetei regelui. (276)

Acolo o văzu pe aceasta, mîndră de tinerețea ei și frumoasă ca o creangă aplecată sub povara florilor. (277)

După aceea, în timp ce fiica regelui stătea culcată în pat, Vidușaka, ținînd în mînă paloșul de foc, care se ivise îndată ce se gîndise la el, (278)

Stătu de veghe în iatacul ei, gîndindu-se: „Ia să văd, cine omoară aici oamenii?“ (279)

În timp ce toți ceilalți dormeau, deodată el văzu un zmeu groaznic, care se apropia de ușa întredeschisă. (280)

Ajungînd acolo, zmeul întinse brațul său asemenea buzduganului zeului morții, cu care acesta lovește dintr-o dată o sută de oameni. (281)

Atunci Vidușaka se repezi plin de mînie și dintr-o singură lovitură cu paloșul tăie brațul zmeului. (282)

Spăimîntat de marele curaj al lui Vidușaka, zmeul, cu brațul tăiat, dispăru îndată, pentru a nu se mai întoarce. (283)

Cînd se trezi și văzu brațul căzut al zmeului, fata regelui fu cuprinsă în același timp de spaimă, de uimire și de bucurie. (284)

A doua zi, regele Devasena văzu lîngă ușa iatacului fiicei sale brațul tăiat al zmeului, (285)

Ca și cum Vidușaka ar fi pus acolo un drug lung, pentru ca de acum înainte nimeni altul să nu mai intre. (286)

După aceea, plin de bucurie, regele îi dădu lui Vidușaka pe fiica sa de soție, înzestrînd-o cu mari bogății. (287)

9 a. **OMUL DE PIATRĂ** (10), pp. 113-116).

Auzind feciorul împăratului toate acestea, hotărî să se ducă el însuși să o ceară de la tatăl ei. Așa dară spuse toate acestea fratelui său de cruce (feciorul bucătăresei) și într-o zi plecară amîndoi și se făcură nevăzuți.

.....

Vîntul se liniști și se puse la masă; iară după ce mîncă... se puse la povestit...

...această cale se poate face... dacă cineva s-o duce în pădurea cea neagră de lîngă girla de păcură, care aruncă cu pietre și foc pînă la cer și dacă o încăleca pe bușteanul Elelor cu care poate să treacă girla; însă cine aude și va spune cuiva, acela să se facă de piatră pînă la genunchi.

După ce va ajunge la împărăție, trebuie să se facă un cerb de aur și să intre într-însul ca să ajungă în odaia împărătesei și să o fure; cine aude și va spune cuiva, să se facă de piatră pînă la brîu. După ce o va lua de soție, muma Crivățului, de pizmă, o să trimeată un ovrei cu niște cămăși frumoase și mai subțiri decît pînza păianjenului; doamna

Chiralina o să cumpere cămăși; și dacă nu le va uda cu lacrimi de turturică, cum se va îmbrăca cu dînsele va muri; cine aude și va spune cuiva, să se facă cu totul și cu totul de piatră".

Pe cînd Vîntul spunea toate acestea, feciorul de împărat adormise; iară feciorul bucătăresei rămăsese deștept și auzise tot.

.....

Afin (feciorul bucătăresei) află de boala împărătesei și intră pe la miezul nopții în odaia unde dormea ea, apoi o stropi peste tot cu lacrimi de turturică și ieși afară; dară străjerii de la ușă se duseră la Dafin împărat și-l pîrîră că l-a văzut sărutînd pe împărăteasă.

Împăratul, cum auzi, se făcu foc de mînie și porunci să taie capul lui Afin. Dară cînd ajunse la locul de pierzare, Afin zise împăratului: „Mulți ani să-ți dea Dumnezeu, împărate! Pentru toată frăția și dragostea mea către tine, te rog să strîngi pe toți boierii cei mari ai împărăției, că am să spun înaintea lor un mare cuvînt, și apoi vei porunci să-mi taie capul".

Împăratul porunci să se adune divanul împărătesc...; și aducînd pe Afin îi zise: „Spune, nelegiuitule, aceea ce ai de spus".

9 b. *Somadeva*, op. cit. (28, 113-151).

În orașul Pușkaravati trăia odată un rege cu numele Gudhasena, care avea un singur fiu. (113)

Acesta era neastîmpărat; însă fiindcă era singurul său copil, tatăl său îl lăsa să facă tot ce voia, fie bun, fie rău. (114)

Odată, pe cînd se plimba prin parc, văzu pe băiatul unui negustor, cu numele Brahmadatta, care avea aceeași vîrstă și înfățișare. (115)

Cum îl zări, îndată și-l alese ca prieten, și de atunci fiul regelui și fiul negustorului deveniră la fel. (116)

Curînd ei nu mai puteau sta fără să se vadă; căci iute leagă prietenie amintirea unei existențe anterioare. (117)

Nici o plăcere nu gusta fiul regelui, pe care să n-o împărtășească mai întîi fiului de negustor. (118)

Odată, fiul regelui hotărî să-l însoare pe prietenul său, și plecă în orașul Ahicchattra ca să se însoare el mai întîi. (119)

Așezat pe un elefant, împreună cu prietenul său, și însoțit de oșteni, el ajunse spre seară la malu riului Iksumati, unde petrecu noaptea. (120)

După ce bău pînă la răsăritul Lunii, stînd în pat, la rugămintea mamei sale începu să spună o poveste. (121)

Fiind obosit și beat, îl fură îndată somnul, iar mama sa adormi și ea. Dar fiul de negustor, din dragoste pentru fiul regelui, rămase treaz. (122)

Pe cînd stătea așa și ceilalți dormeau, auzi în aer o convorbire ca de femei. (123)

„Ticălosul ăsta a adormit fără să isprăvească povestea. De aceea eu îl blestem: mîine dimineață el va zări o salbă de mărgăritare. (124)

Dacă o va lua și o va atîrna la gît, pe dată va muri". Zicînd acestea, întîia femeie încetă. După aceea, a doua grăi: (125)

„Dacă va scăpa de asta, el va vedea un copac mango. Dacă-i va culege fructele, își va da sufletul" (126)

Zicînd așa încetă și ea. După aceea, vorbi a treia: „Dacă va trece și peste asta, atunci, cînd va intra în casă pentru a se cununa, (127)

Casa va cădea peste el și-l va omorî". După ce spuse acestea, tăcu și ea. Apoi grăi a patra: (128)

„Dacă va scăpa și de aici, cînd va intra noaptea în odaia de dormit, el va începe, deodată să strănute de o sută de ori. (129)

Dacă atunci nimeni nu-i va spune de o sută de ori «să trăiești», el va ajunge în puterea morții. (130)

Cine aude acestea și-i va spune spre a-l ocroti, va muri și el". După ce vorbi astfel, tăcu și ea. (131)

Cînd auzi toate acestea, grozave ca o furtună, feciorul de negustor, tulburat și plin de iubire pentru fiul regelui, se gîndi: (132)

„S-o ia naiba de poveste, începută și neisprăvită, dacă duhurile curioase vin neobservate s-o asculte și pe urmă blestemă. (133)

Apoi dacă moare fiul regelui, la ce-mi mai folosește viața? De aceea prietenul acesta al meu, care mi-i scump ca suflarea, trebuie păzit cu iscusință. (134)

Dar n-am să-i spun nimic despre această întîmplare, ca nu cumva să pățesc ceva de aici". Tot chibzuindu-se astfel, în sfîrșit trecu și noaptea. (135)

A doua zi, fiul regelui, însoțit de prietenul său, zări înaintea sa, în drum, o salbă și voi s-o ridice. (136)

Dar fiul de negustor îi zise: „Nu lua salba, prietene. Asta-i o vrăjitorie; altfel, cum se face că n-o văd și oștenii?“ (137)

Auzind acestea, fiul regelui o lăsă și mergînd mai departe văzu arborele mango și voi să mănînce din fructele lui. (138)

Dar, ca și mai înainte, fu oprit de fiul de negustor și mergînd încet și supărat ajunse la casa socrului său. (139)

Acolo, cînd vru să intre în odaia de nuntă, fu întors de la ușă de prietenul său și în aceeași clipă casa se prăbuși. (140)

După aceea, abia scăpat, intră pentru noaptea aceea în altă casă. (141)

Stînd acolo în pat, fiul regelui începu să strănute de o sută de ori. (142)

De fiecare dată, fiul de negustor, care se strecurase în casă fără a fi văzut, șopti încet: „să trăiești“; după aceea, satisfăcut și vesel, ieși pe furiș. (143)

Dar, pe cînd ieșea, fu zărit de fiul regelui și de soția sa; atunci acesta, mînios și uitînd de dragostea lui pentru el, strigă către ușieri: (144)

„Ticălosul ăsta s-a furișat în odaia mea de nuntă. Țineți-l legat, pînă mîine dimineață, cînd va fi pedepsit“ (145)

Atunci paznicii îl legară pe fiul de negustor, care petrecu noaptea în felul acesta. A doua zi, în timp ce era dus la locul de osîndă, el grăi către păzitori: (146)

„Duceți-mă mai întîi înaintea fiului regelui, că am să-i spun ceva; pe urmă puteți să mă ucideți“ (147)

Auzind acestea, păzitorii merseră la rege și-l înștiințară. Acesta, după îndemnul sfetnicilor săi, porunci ca fiul de negustor să fie adus înaintea sa. (148)

Cînd fu adus, fiul de negustor îi povesti toată întîmplarea. Iar fiul regelui fu încredințat că spune adevărul, căci avea ca dovezi cele ce văzuse el singur. (149)

După aceea, fiul de rege, însurat și mulțumit, plecă spre orașul său, însoțit de prietenul care scăpase de la moarte. (150)

Acolo fiul de negustor se însură și el și trăi în tihnă, slăvit de toată lumea pentru virtutea sa. (151)

10 a. **COPIII VĂDUVULUI ŞI IEPURELE, VULPEA, LUPUL ŞI URSUL** (30), p. 333 urm.

Se sculă deci, de dimineaţă, îşi luă copiii şi plecară împreună, cu vorba că merge la lemne. Fata, ca una ce era şi mai mare decît băiatul, luă în şorţ vreo doi pumni de mălai şi presără pe drum, pînă în pădure...

Pasă-mi-te ei se luase după dîra de mălai ce presărase fata cînd merseră în pădure.

10 b. *Somadeva*, op. cit. (32, 116-118 şi 181-182).

Ducîndu-se acolo zînele, din dragoste pentru Menaka [a] îi pregătiră (fiicei acesteia) găteala de nuntă.(116)

Apoi, punîndu-i în mînă seminţe de muştar, îi ziseră: „Cînd vei pleca, să arunci pe drum seminţe, ca să-l poţi recunoaşte. (117)

Cînd, dispreţuită de soţul tău, te vei întoarce vreodată aici, vei cunoaşte drumul datorită muştarului ce va răsări din ele“ (118)

.....

Părăsită de rege şi îndurerată de învinuirea ce i-o aducea, soţia sa ieşi din palat. (181)

Şi se întoarse la sihăstria tatălui ei pe acelaşi drum pe care venise şi care era însemnat prin muştarul răsărit din seminţele aruncate odinioară. (182)

11 a. **ILEANA SÎMZIANA** (2), p. 25 urm.

Ajunseră cu norocire la ţărm, cînd ce să vezi? Drăcoaica de muma zmeului, cum auzi de la roabe că pe Ileana Sîmziana o furase un neguţător şi fugea cu dînsa cu corăbiile, se luă după ei; şi ajungînd la ţărm, o văzură venind după dînşii ca o leoaică, cu o falcă în cer şi una în pămînt, şi aruncînd văpaia din gura ei ca dintr-un cuptor.

Cum o văzu, Ileana Sîmziana înţelese că e zgripţuroaica de mumă a zmeului, spuse neguţătorului, cu care era călare pe Galbenu-de-Soare şi începu a plînge cu foc.

[a] *Menaka*, numele unei zîne, mama Śakuntalei.

Fata împăratului întrebă pe Galbenu-de-Soare ce să facă că o dogorește văpaia ce iese din gura zmeoaicei; iară Galbenu-de-Soare îi răspunse:

— Bagă mîna în urechea mea cea stîngă de scoate grezia ce este acolo și o aruncă înapoi.

Așa făcu fata împăratului. Apoi o luară iute la picior, pe cînd în urma lor se înălță deodată un munte de piatră care atingea cerul.

Muma zmeului făcu ce făcu și trecu muntele, cățărîndu-se din colț în colț, și să te ții după dînșii. Văzînd Ileana Sîmziana că era să-i ajungă spuse neguțătorului; iar acesta, după ce se înțelese cu calul, scoase din urechea lui cea dreaptă o perie și o aruncă înapoi. Îndată se făcu o pădure mare și deasă de nu putea să treacă prin ea nici pui de fiară.

Muma zmeului roase din copaci, se agață de ramure, sări din vîrf în vîrf, se strecură, și tot după dînșii, alergînd ca un vîrtej. Dacă văzură că și de astă dată umbla să-i ajungă, fata împăratului întrebă iară pe cal ce să facă, și acesta îi zise să ia inelul de logodnă ce se află în degetul Ilenei Sîmzianei și să-l arunce înapoi. Cum aruncă inelul, se făcu un zid de cremene pînă la cer.

Muma zmeului, dacă văzu că nu se poate urca pe dînsul și să treacă dincolo, nici să roază din acest zid, nu mai putea de ciudă și cum era de cătrănită și amărîtă, se urcă și ajunse cu gura la gaura ce lăsase inelul să rămînă și suflă văpaia din gura ei cea spurcată cale de trei ceasuri, ca să-i ajungă și să-i pîrjolească; dar ei se așezară jos la rădăcina zidului și nu le păsa nimic de focul zmeoaicei.

Zmeoaica suflă ce suflă, și dacă văzu că nu poate să-i prăpădească, nici să pună mîna pe dînșii, plesni fierea într-însa de necaz, căzu și crăpă ca necuratul; iară ei așteptară pînă să moară bine, apoi neguțătorul bagă degetul în gura inelului, după cum îl învățase Galbenu-de-Soare, și zidul pieri ca și cum n-ar mai fi fost, și-i rămase inelul în deget.

11 c. FĂT-FRUMOS CU CARÎTA DE STICLĂ (17), p. 195 urm.

Atunci Făt-Frumos călare intră în palaturi și se opri drept la scară. Fata cum îl văzu, ieși afară. Vorbi cu Făt-Frumos d-a-n călarele și se înțeleseră la cuvinte. Fata, văzînd că are a face cu un viteaz, luă cu dînsa o grezie, o bas-

ma cu chenar pe margine și o perie, ieși repede din casă, se puse pe calul lui Făt-Frumos și o luară la sănătoasa.

Cum păsiră pragul porții, începură curțile și palaturile a hăui, de să ferească Dumnezeu! Și auzind zmeoaica de unde era dusă, într-o clipă se întoarse acasă. Aici, dacă sosi și văzu că fata este răpită, se luă după dînșii, și gonește-i, gonește-i, pînă ce, cînd era să puie mîna pe ei, fata aruncă peria înaintea zmeoaicei și îndată, se făcu o pădure mare și deasă, de nu putea pui de pasăre să răzbată printr-însa.

Zmeoaica făcu ce făcu, roase la copaci, cățărîndu-se din cracă în cracă și strecurîndu-se prin desiș, pînă ce trecu dincolo, și să te ții după dînșii!

Calul zbura ca vîntul: dară zmeoaica venea după dînșii ca gîndul. Cînd să puie mîna pe dînșii, fata aruncă în urma ei basmaua. O dată se făcu o apă, mare, mare de abia i se vedea marginea și de jur împrejur înconjurată de foc. Zmeoaica se făcu luntre și punte și trecu. Dete prin foc și prin apă, și după dînșii! tot după dînșii, și din goană nu-i slăbea!

N-apucase calul să se depărteze o bucată de loc mai de doamne-ajută și iată că zmeoaica iară îi ajunse.

Atunci fata aruncă d-a-n fugă și grezia. O dată se făcu între dînșii și zmeoaică un munte numai și numai de piatră.

Zmeoaica crăpă de necaz și nu vedea înaintea ochilor de cătrănită ce era. Începu a se sui pe munte; dară ași! unde era pomana aia, ca să se poată urca? Muntele era drept și piatra lustruită, mă rog, ca o grezie ce era. N-avea unde pune piciorul ca să se sprijinească... În cele din urmă... făcu pe dracu în patru și se urcă deasupra muntelui. Făt-Frumos sta în poale cu arcul în mînă. Zmeoaica, cum se văzu în vîrful muntelui, răsuflă o toană și învîrtejindu-se la vale, se lăsă ca o furtună.

Făt-Frumos, cum văzu una ca asta, înstrună iute arcul, puse săgeata și o luă la cătare. Cînd îi veni bine, dete drumul arcului și o săgetă drept în ochi.

11 d. *Somadeva*, op. cit. (39, 131-148).

Atunci ea îi dădu un bulgăre de pămînt, apă, spini și foc, precum și cel mai bun cal al ei, spunîndu-i: (131)

„Încalecă pe acest cal și închinîndu-te înaintea templului, rostește iute invitația lui Dhūmaśikha pe care ți-a spus-o tata. (132)

După aceea, vino repede în goana calului; dar întoarce mereu capul și privește înapoi. (133)

Dacă-l vei zări pe Dhūmaśikha venind în urma ta, să arunci înapoi în drum acest bulgăre. (134)

Dacă și după aceea Dhūmaśikha va veni după tine, să verși în urma ta apă. (135)

Dacă și atunci te va mai urmări, să arunci la fel spinii. Dacă totuși se va repezi spre tine, aruncă la mijloc focul acesta. (136)

De vei face așa, te vei întoarce cu bine aici. Nu sta la îndoială; pleacă; vei vedea azi puterea vrajei mele" (137)

Atunci Śṛṅgabhuja încălecă pe calul Rūpaśikhăi și ținînd bulgărele de pămînt și celelalte, porni spre templul din pustietate. (138)

Acolo, zărind la stînga pe soțul Gauriei [a], iar la dreapta pe Gaṇeśa [b], se închină înaintea lui Śiva și rosti iute cuvintele ce i le spusese Agniśikha, (139)

Și prin care îl invita pe Dhūmaśikha. Apoi fugi iute călare pe calul său. (140)

Dar curînd, privind înapoi, îl văzu pe Dhūmaśikha venind după el. (141)

Atunci aruncă repede îndărăt, în drum, bulgărele de pămînt; și îndată se ridică un munte înalt. (142)

Trecîndu-l cu greu, zmeul fu zărit în urmă; atunci fiul de rege aruncă în spatele său apa. (143)

Îndată se ivi un rîu mare cu valuri. Trecîndu-l și pe acesta cu chiu cu vai, zmeul se ivi din nou. (144)

Atunci Śṛṅgabhuja împrăștie iute în urma sa spinii. Din aceștia se făcu între el și zmeu o pădure nepătrunsă și spinoasă. (145)

Cînd și de acolo ieși zmeul, fiul de rege aruncă în urma sa focul, care aprinse drumul. (146)

Văzîndu-l aprins și greu de trecut, Dhūmaśikha se întoarse, abătut și speriat, pe drumul pe care venise. (147)

Zăpăcit prin vrăjitoria Rūpaśikhăi, zmeul plecă pe jos, uitînd că putea să meargă prin nori. (148)

[a] *Soțul Gauriei:* zeul Śiva.
[b] *Gaṇeśa:* zeul înțelepciunii, care înlătură piedicile.

12 a. **FATA DE ÎMPĂRAT ŞI FIUL VĂDUVEI** (32), p. 354.

Toate lucrurile în această casă erau cu şart. Nimic nu lipsea. Toate catrafusele îşi aveau vătaful lor şi nimic nu era nerostit. Cînd voiai ceva, era destul numai să poruncești, şi îndată se făcea. Aici era în adevăr: *pun-te masă, ridică-te masă* [a].

12 b. **BĂIATUL CEL BUBOS ŞI GHIGORŢUL** (36), pp. 389, 391.

Dar aşa palat măiestru nici că s-a văzut, măre. Toate lucrușoarele dintr-însul erau puse la rînduiala lor şi toate îmi vorbeau ca niște năzdrăvane. (389)

. . . . . .

Împăratul nici n-avea vreme să se minuneze de ceea ce văzu în acele palaturi. N-apucă să privească cu băgare de seamă la lucrurile ce mergeau singure şi-şi făceau slujba şi sta să asculte la altele care vorbeau şi se îmbărbătau unul pe altul la lucru. Masa se puse în liniște şi cu bună rînduială. Toate îşi aveau vătaful lor: tacîmurile mesei, trăncăliile de la bucătărie, aşternuturile, măturile de casă şi de curte, grajdurile, curtea, toate erau cu rîndvielile lor (p. 391).

12 c. *Somadeva*, op. cit. (43, 8-15).

În cele din urmă ajunse la orașul acela, situat în apropierea oceanului, cu turnuri asemenea unui pisc de munte, cu străzi late şi cu porți, (8)

Strălucind cu palatele sale de aur asemenea (muntelui) Meru [b], şi de o întindere uriaşă, ca un al doilea glob pămîntesc. (9)

Intrînd în el pe drumul pieții, el văzu că totul era din lemn şi că se mişca la fel ca şi cum ar fi avut viață. (10)

Negustori, femei, orășeni, care stîrneau uimirea şi pe care nu-i puteai cunoaște că nu-s vii decît prin aceea că n-aveau glas. (11)

[a] Cf. GRIMMS *MÄRCHEN* 36: *Tischchen deck dich.*
[b] *Meru:* numele unui munte de aur din mitologia indiană.

Apoi Naravahanadatta, însoțit de Gomukha, dădu în preajma locuinței regelui peste elefanți, cai și alte ființe, tot din lemn. (12)

Plin de uimire, el intră, împreună cu însoțitorul său, în palatul regelui, care înfrumusețea culmea orașului de aur. (13)

Acolo el văzu un bărbat frumos, stînd pe un tron împodobit cu nestemate, înconjurat de făpturi mecanice, de slujitori și de femei. El era singura minte care le punea în mișcare, ca sufletul care conduce simțurile. (14—15)

13 a. **HOȚU ÎMPĂRAT** (34), p. 367 urm. și 378 urm.

(Fiul de împărat) sculîndu-se de la masă, se duse, unde se duse el și se întoarse numaidecît, peste așteptarea tuturor, cu o slugă a lui credincioasă, aducînd niște scînduri, stinghii, drugi, otgoane și pînze. Cu acestea se apucă, ajutat de sluga lui, de clădi un fel de foișor.

Gătindu-se foișorul, se urcă într-însul și învîrtind niște șuruburi și niște vîrtejuri la niște meșteșuguri ce avea acest foișor, începu a pluti în vînt, și pe cînd se tot urca, el își luă ziua bună de la toți cei de față.

.....

El se întoarse cu mai mulți oameni însăxănați cu bucățelele foișorului său. Și acolo, de față cu toți, așeză fiecare lemnișor la îmbucătura lui și clădi foișorul din nou. Apoi, viind înaintea împăratului îi sărută mîna și ceru ca soția lui, fata împăratului să se urce cu dînsul în foișor, ca de acolo să mărturisească cine este și ce a făcut.

Împăratul primi.

Cum se suiră în foișor, fiul împăratului prinse a întoarce vîrtejele; și, pe cînd foișorul începu a se sui în slavă și a pluti în aer, el zise cu grai lămurit: „Să știți că eu sînt fiu de împărat, că mi-a fost dat să-mi fur nevasta, ceea ce și făcui, și că acum mă duc la împărăția tatălui meu.

Astfel vorbind, foișorul se urca mereu, pînă cînd se pierdu din ochii tuturor.

Este un oraș Kāñci, plin de mari frumuseți, o adevărată podoabă a pămîntului. (20)

Acolo domnește vestitul rege Bāhubala, în a cărui vistierie se află averea ce a dobîndit-o prin vitejia sa. (21)

În regatul său locuiau doi frați, meșteri pricepuți în construirea de mașini magice [a], din lemn sau din alt material, meserie pe care ne-a învățat-o Maya [b]. (22)

Cel mai în vîrstă, Prāṇadhara, ruinat din pricina patimei sale pentru femei, iar cel mai tînăr eu, Rājyadhara, devotat lui. (23)

Acela, după ce a cheltuit toată averea moștenită de la tatăl său, a cheltuit-o și pe aceea dobîndită de mine, pe care i-o dăruisem din dragoste pentru el. (24)

Fiind din cale-afară de pătimaș și dorind să pună mîna pe avere ca s-o dea la ibovnice, a făcut din lemn o pereche de lebede, puse în mișcare prin sfori. (25)

Pe acestea le introducea noaptea în tezaurul regelui Bāhubala (26)

Prin deschizătura unei ferestre. Acolo scotea cu ciocul lebedelor niște juvaiere dintr-o lădiță și după aceea pleca cu ele acasă. (27)

După ce le vindea, cheltuia banii căpătați împreună cu o femeie. În felul acesta a prădat mereu vistieria regelui. (28)

Deși oprit de mine, fratele meu nu s-a lăsat de apucăturile sale rele. Care om orbit de patimă se mai uită dacă purtarea sa e bună sau rea? (29)

În felul acesta tezaurul regelui a fost prădat în cîteva nopți fără să fi fost mișcat vreun zăvor sau să se fi ivit măcar un șoarece. (30)

Vistiernicul, care observase aceasta zi cu zi dar tăcea, în cele din urmă, foarte neliniștit, se duse la rege și-i destăinui cele ce se petrec. (31)

Atunci regele îl trimise noaptea, împreună cu alți păzitori, în camera în care se afla tezaurul, spre a vedea ce se întîmplă. (32)

[a] *Magice:* automate.
[b] *Maya:* demon artist și vrăjitor.

Păzitorii văzură cum sînt introduse noaptea, prin deschizătura ferestrei, cele două lebede ale fratelui meu și cum sînt puse în mișcare prin sfori. (33)

În timp ce ele mergeau așa și apucau juvaiere cu ciocul, paznicii tăiară sforile și luară lebedele ca să le arate regelui în zorii zilei. (34)

Atunci fratele meu mai mare îmi zise speriat: „Cele două lebede ale mele au fost luate de păzitorii tezaurului. (35)

Căci funia a slăbit iar cuiele de lemn au căzut. De aceea, trebuie să plecăm amîndoi de aici. (36)

Altfel mîine, cînd va afla regele, el ne va pedepsi ca pe niște hoți; căci noi avem reputația că cunoaștem magia[a]. (37)

Am aici un car ce merge singur, fiind pus în mișcare cu vînt; printr-o singură apăsare asupra pîrghiilor sale de lemn, el străbate dintr-o dată opt sute de poște. (38)

Cu el să plecăm acum departe, în țară străină, chiar dacă lucrul acesta ne pricinuiește întristare. Cum se poate ivi fericirea dintr-o faptă rea, cînd se nesocotește sfatul binevoitor? (39)

Fiindcă nechibzuitul de mine n-am ținut seama de vorbele tale, iată urmările care se revarsă și asupra ta, deși n-ai nici o vină“ (40)

Zicînd acestea, fratele meu Prāṇadhara se sui, împreună cu ai săi, în carul care merge prin văzduh. (41)

Eu însă, deși îndemnat de el, n-am vrut să mă urc în car, pentru că era plin. Pe urmă înălțîndu-se în văzduh, plecă undeva departe. (42)

După plecarea lui Prāṇadhara, înțelegînd că mă amenință o primejdie din partea regelui, cînd se lumină de ziuă (43)

Mă suii în alt car zburător, făcut de mine, și iute mă îndepărtai cale de două sute de poște. (44)

Împingînd din nou carul zburător, plecai și de acolo, cale de două sute de poște. (45)

Apoi, socotind că sînt în preajma oceanului, am părăsit carul zburător și mergînd pe jos am ajuns în cele din urmă în orașul acesta pustiu. (46)

.....

[a] Aici: știință magică, supranaturală.

Auzind acestea, meșterul îi oferi lui Naravahanadatta carul purtat de vînt, pregătit de mai înainte. (135)

.....

Meșterul, însoțit de slujitori, sosi și-l înștiință pe rege că a construit un car zburător uriaș, care poartă cu cea mai mare ușurință mii de oameni. (227—228)

Atunci Naravahanadatta îl întrebă cu admirație pe meșter, după ce-l lăudase și cinstise: (229)

„Nu cumva ești Prāṇadhara, fratele mai mare al lui Rājyadhara, care știi să născocești tot felul de mașini, oricît de mari?“ (230)

14 a. **GEORGE CEL VITEAZ** (12), pp. 138—140.

Dacă colindă o mare parte din oraș, ajunse la o fierărie și acolo, văzînd și buzdugane, intră și ceru să i se dea și lui o sabie și un buzdugan.

Dacă văzu că n-are încotro, ceru să slujească fierarului pentru sabie și buzdugan.

Se învoiră, deci, ca pentru aceste lucruri să slujească un an, și așa se băgă ucenic.

Iscusința lui George ajunse de poveste: unde alții nu puteau face unele lucruri de fierărie nici în trei ani, el într-o jumătate de an lucra ca o calfă veche...

Dacă își împlini anul, se mai băgă pe un an, ca să-i dea fier și cărbuni să-și făureze el o sabie și un buzdugan, după pofta inimii sale. Împlinindu-se și acest an, stăpînul porunci să-i dea fier și cărbuni. Calfa cea mare, temîndu-se să nu-i ia locul, îi puse gînd rău și căuta cum să facă să-l prăpădească.

Îi spuse, deci, că fier este destul, dar că nu sînt cărbuni de ajuns, ci să se ducă la pădurea neagră să-și facă, căci de acolo aduc și ei. Aceasta nu era adevărat. Acolo la pădurea neagră se iscodise o scorpie, care omora pe oricine mergea în acea pădure și de aceea îl trimitea pe dînsul acolo ca să se prăpădească...

Ajungînd la pădure, (George) tăiă cu sabia o mare mulțime de copaci, din care făcu o grămadă, de nu-i putea da nimeni de seamă și-i puse foc.

Stînd pe lîngă foc, simți că un oarecare lucru, un fel de sorbitură îl trăgea și îl tot mișca din loc; se întoarse; cînd, ce să vezi? unde venea, măre vericule, asupra lui năbădă-

ioasa de scorpie... Voinicuțul de George, unde zmuci o dată sabia din pămînt și mai iute decît ai gîndi o aduse și tăie în două scorpia.

Apoi se luă după dînsa care fugea către scorbura unde viețuia și ajungînd-o îi tăie capul. Atîta sînge mohorît curse din spurcăciunea de scorpie încît se alcătui o baltă.

Cînd era să se întoarcă într-ale sale, deodată auzi un grai dulce, care îi vorbi și-i zicea pe nume.

Cînd se uită, ce să vază? O păsărică drăgulică și frumușică sta pe o ramură și-i zicea:

„Gheorghiță cel viteaz, spre mulțumire că mi-ai scăpat pe ai mei de la pieirea acestei scorpii necurate, care în toți anii îmi sorbea puii, te sfătuiesc să te scalzi în sîngele acestei fiare blestemate, și nici un rău nu se va mai atinge de tine în toată viața ta, și să nu mai ai frică de nimeni, afară de Dumnezeu."

Voinicul de George făcu precum îl învățâ păsărica; cînd ieși din scăldătoare, păsărica văzu pe spinarea lui George lipită o frunză de copaciu și-i zise:

„George, ți-a rămas un locșor pe trupul tău supus la metehne; dară de te vei păzi bine, habar să n-aibi."

Apoi voinicul, punînd capul scorpiei într-un burduf și-n celălalt cărbunii ce făcuse, se întoarse la prăvălia stăpînului său, își luă fierul pentru care muncise un an și se puse a-și făuri o sabie și un buzdugan. După ce le isprăvi, își încercă sabia dînd cu dînsa într-un drug de fier și se rupse în două; o lepădă și luînd buzduganul îl aruncă în slava cerului, și cînd căzu jos se turti; îl lepădă și pe acesta...

Cînd se întoarse la prăvălie, găsi pe toți morți bușteni. Pasă-mi-te ei în lipsa lui căutară în burduful său și dete peste capul scorpiei. Cîți o văzură, toți muriră [a].

14 b. SIGFRID CEL DE CORN[b] (1—11).

Ședea odată în Țara de Jos un rege vestit și foarte puternic, care se numea Sigmund. Acesta avea cu soția lui un fiu pe care-l chema Sigfrid. Despre felul lui de a fi veți auzi în acest cînt. (1)

[a] Cf. capul Meduzei în mitologia greacă.

[b] Cf W. GOLTHER, *Der Nibelunge Not*, Sammlung Göschen, Leipzig, 1909, p. 174 urm., *Der hürnen Seyfrid* (1530).

Băiatul era tare neastîmpărat și pe lîngă aceasta puternic și mare, astfel încît treaba aceasta necăjea din cale-afară pe tatăl și pe mama sa. El nu voia să se supună în ruptul capului nici unui om și gîndul și dorința lui erau numai să plece de la ei. (2)

Atunci sfetnicii regelui îi spuseră: „De vreme ce nu vrea să rămînă, lăsați-l să plece; aceasta-i hotărîrea cea mai bună, și lăsați-l să se ostenească cu ceva, căci atunci se va domoli într-adevăr. Peste cîțiva ani el va deveni un erou foarte viteaz". (3)

Astfel tînărul plecă de acasă. În drumul său, văzînd un sat înaintea unei păduri, se îndreptă grăbit întracolo și sosi la un fierar, căruia dori să-i slujească cum trebuie și să bată fierul ca orice ucenic. (4)

Dar fierul îl frînse în două și nicovala o izbi de pămînt. Fiind dojenit pentru aceasta, el nu voi să primească lecția. Bătu și pe ucenic și pe meșter și-i puse pe fugă. Atunci acesta se gîndi cum să scape de el. (5)

Lîngă un tei stătea culcat toată ziua un balaur uriaș. Întracolo îl trimise meșterul să-i aducă știri. În pădure stătea un cărbunar; pe acesta trebuia să-l aștepte (Sigfrid) în dosul teiului că avea să-i dea cărbuni. (6)

Fierarul credea că balaurul îl va scăpa de ucenic. Dar cînd acesta sosi la tei, el ținu piept balaurului! Tînărul cel viteaz îl ucise iute. Apoi, aducîndu-și aminte de cărbunar, se duse spre el. (7)

Ajunse într-o pustietate, unde se aflau o mulțime de balauri, de broaște și de năpîrci, cum nu mai văzuse de cînd era el, într-o vale dintre munți. Atunci se apucă să zmulgă copaci și-i adună la un loc. (8)

Apoi îi aruncă peste jivine, ca să nu se poată ridica nici una, ci să rămînă pe loc toate cîte erau acolo. După aceea alergă la cărbunar, la care găsi foc, și aprinse lemnele, așa că arseră toate jivinele. (9)

Cornul acestora începu a se muia și se formă un pîrîiaș. Sigfrid se miră foarte de aceasta și vîrî în el un deget. Cînd acesta se răci, se făcu de corn. Atunci Sigfrid își unse trupul în acel pîrîiaș. (10)

Așa că deveni în întregime tare ca cornul, afară de partea dintre umeri. Dar tocmai aici avea să sufere moartea, după cum veți afla în altă poezie [a]. (11)

[a] *În altă poezie:* cf. W. GOLTHER, *op. cit.*, c. XV–XVI.

Un element folcloristic străvechi la Caragiale[233]

Povestea hoțului prins în capcană, pe care o găsim la Ispirescu *(Hoțu împărat)*[234], a fost studiată de mulți folcloriști, printre care și Gaston Paris [a]. Ea se găsește și la Herodot, în cartea a II-a, unde vorbește despre Egipt, și, ceea ce ne interesează cu deosebire aici, la Caragiale, în nuvela sa *O făclie de Paști*. În această nuvelă hoțul își trece mîna prin gaura făcută de el în ușă și-n timp ce vrea s-o deschidă, mîna îi este legată și arsă.

Cu neînsemnate variante, motivul acesta apare într-o poveste budistă din secolul al II-lea e.n. și în *Metamorfozele* lui Apuleius, din aceeași epocă.

Dăm mai jos cele două povestiri.

POVESTE BUDISTĂ

A fost odată un călugăr cerșetor, care mereu era călcat de hoți. Într-o zi, după ce închisese bine ușa, veni din nou un hoț, bătu în ea și strigă. Călugărul răspunse: „Dacă te-aș vedea, m-aș speria foarte tare. Treci însă mîna ta prin această deschizătură și am să-ți dau ceva". Atunci hoțul își trecu mîna prin gaură. Călugărul i-o legă cu o funie de-un stîlp; apoi, luînd un ciomag, deschise ușa și începu să-l lovească. Dîndu-i prima lovitură, zise: „Refugiu în Buddha!" Cuprins de groază, hoțul repetă și el: „Refugiu în Buddha!" După aceea, călugărul îi dădu și a doua lovitură, spunînd: „Refugiu în Lege!" Hoțul, căruia îi era frică să nu moară, repetă:

[a] *Le conte du trésor du roi Rhampsinite.*

„Refugiu în Lege!" La a treia lovitură călugărul îi mai spuse: „Refugiu în Comunitate!" Spăimîntat, hoțul repetă: „Refugiu în Comunitate!" [235] Apoi se gîndi: „Oare cîte formule de refugiu are sfîntul acesta? Dacă mai sînt multe, n-am să mai văd niciodată Jambudvipa [a]; hotărît, acesta îmi va fi sfîrșitul". În clipa aceea călugărul îi dădu drumul și-l lăsă să plece. Hoțul avea trupul stîlcit din pricina loviturilor primite și rămase mult timp, pînă fu în stare să se ridice. Atunci îl cuprinse dorința de-a intra în viața religioasă. Cineva îl întrebă: „Mai înainte tu erai un tîlhar și făceai tot felul de blestemății. Atunci de ce vrei să renunți la lume și să urmezi Calea?" [236]. Hoțul răspunse: „Vreau să părăsesc lumea, fiindcă am băgat bine de seamă care sînt avantagiile Legii lui Buddha. Am întîlnit azi pe un om înțelept și deștept, care mi-a dat trei lovituri de ciomag. Puțin a lipsit ca să nu-mi pierd viața. Cel Desăvîrșit, Sublimul [237], este într-adevăr atotștiutor. Dacă i-ar fi învățat pe discipolii săi patru formule de refugiu, s-ar fi isprăvit cu mine. Însă probabil că Buddha a prevăzut de departe cazul în care unul din discipolii săi ar da unui hoț trei lovituri și pentru a împiedica moartea mea, el a propovăduit un refugiu întreit și nu unul împătrit. Fiindcă lui Buddha i-a fost milă de mine, el a prescris un refugiu întreit și nu un refugiu împătrit" *(Sūtrālamkāra*, nr. 40) [b].

DIN METAMORFOZELE LUI APULEIUS

„Abia ajunserăm în Theba, cetatea cu șapte porți, și îndată ne și apucarăm să iscodim cu grijă ce bogătași sînt pe acolo, — o preocupare de frunte a meseriei noastre. Pînă în cele din urmă am aflat de un oarecare Chryseros, un zaraf foarte bogat, care-și ascundea cu multă iscusință averea de frica sarcinilor și a îndatoririlor obștești. Trăia singur cuc, într-o casă mizerabilă dar bine întărită, îmbrăcat în zdrențe

[a] După cosmologia budistă, Jambudvipa este cel mai sudic dintre cele patru continente care alcătuiesc pămîntul. În acest continent se află India și țările învecinate.

[b] René Guyon, *Anthologie Bouddhique*, Paris, 1924, p. 151 ss. — *Sūtrālamkāra* este o colecție de legende, în proză și în versuri, alcătuite de Aśvaghoșa (pe la 100 e.n.), unul din cei mai mari poeți ai literaturii sanscrite.

și murdar, culcat pe pungi pline cu aur. Deci, hotărîrăm să dăm prima lovitură la el, pentru ca, fără luptă și fără bătaie de cap, să punem mîna ușor pe tot avutul lui. Fără zăbavă, la ivirea nopții, ne puserăm la pîndă la ușa lui, pe care nu voiam s-o scoatem, nici s-o desfacem sau s-o spargem, ca nu cumva zgomotul să trezească din somn pe vecini, spre pierzarea noastră. Atunci Lamachus, marele nostru căpitan, încrezător în puterea sa, trecu mîna binișor prin gaura ușii și voi să zmulgă drugul care o închidea. Dar Chryseros, cel mai păcătos dintre toți bipezii, de mult stătea de veghe și simțise totul; se apropie tiptil, în tăcere adîncă, și deodată, cu o lovitură foarte puternică, pironi cu un cui mare mîna căpitanului nostru de scîndura ușii. Apoi, lăsîndu-l așa atîrnat, se sui pe acoperișul tavernei sale, de unde începu să zbiere din răsputeri, chemînd în ajutor pe vecini și spunînd că-i arde casa. Atunci toți vecinii, spăimîntați de primejdia care-i amenința și pe ei, alergară într-acolo. Trebuia sau să ne lăsăm să fim prinși, sau să ne părăsim tovarășul; de aceea, cu învoirea lui, luarăm o hotărîre potrivită cu împrejurarea. Dintr-o lovitură tăiarăm de la umăr mîna căpitanului nostru și, lăsînd brațul acolo, oblojirăm rana cu multe cîrpe, ca nu cumva să ne trădeze picăturile de sînge și luarăm în grabă cu noi pe Lamachus. Însă, în timp ce tumultul mulțimii care ne urmărea și teama de primejdia apropiată ne zorea la fugă, el nu putea nici să ne urmeze, nici să rămînă în siguranță pe loc. Atunci bărbatul acela cu suflet mare și eroic ne rugă și ne conjură pe Marte și pe credința jurămîntului nostru față de el, să-l scăpăm de cbinuri și de captivitate. De ce să supraviețuiască un tîlbar curajos ca dînsul mîinii care era deprinsă numai să prade și să gîtuie? Fiindcă nimeni dintre noi nu se lăsa înduplecat să-l ucidă, el apucă cu mîna rămasă paloșul, îl sărută și dintr-o lovitură vitejească își străpunse pieptul. Atunci noi, plini de admirație pentru eroismul marelui nostru căpitan, îi înfășurarăm iute trupul într-un giulgiu și-l aruncarăm în mare. Și acum Lamachus al nostru zace înmormîntat în fundul ei" (Apulei *Metamorphoseon*, IV, 9—11).

*

Din povestirile de mai sus se poate vedea asemănarea cu nuvela lui Caragiale, care trebuie să fi cunoscut din vreun izvor oarecare povestea hoțului cu mîna prinsă în ușă.

Astfel de povestiri, adesea de origine foarte veche, se găsesc de pildă şi la Boccaccio (în *Decamerone*) şi printre fabulele lui La Fontaine. La aceştia se văd clar împrumuturile făcute din celebra carte de poveşti hinduse *Pañcatantra*.

Influenţa literaturii şi a gîndirii hinduse asupra scriitorilor şi gînditorilor europeni din antichitate [a] pînă în zilele noastre este foarte însemnată şi n-a fost studiată decît prea puţin. La noi s-ar putea face în privinţa aceasta un studiu interesant asupra lui Eminescu [b].

[a] Cf. de pildă, Fiinţa supremă în mistica hindusă, „Ethos", I, 1944, pp. 2—3.

[b] Cf. Originea universului în concepţia indienilor şi a grecilor, în „Revista fundaţiilor", 1935, nr. 5.

Drama Śakuntalā a lui Kālidāsa în traducerea lui Coşbuc[238]

Drama *Śakuntalā* a lui Kālidāsa ni s-a transmis în două variante principale: textul *devanāgarī*, editat, între alţii, de O. Böhtlingk (1842) şi de Carl Cappeller[a], şi textul bengalez. Ea a fost tradusă de repetate ori în multe limbi europene, mai ales în engleză, franceză şi germană; iar la noi a fost prelucrată liber, cu deosebită măiestrie, de Coşbuc[b]. O traducere literală a textului sanscrit *devanāgarī* este aceea a lui Eugen Papiniu, care a fost refăcută de Eusebiu Camilar[c].

Titlul dramei *Sacontala* de Coşbuc poartă indicaţia: „Traducere liberă după Calidasa". În realitate ea îi aparţine în cea mai mare parte, căci nu e o traducere propriu-zisă, ci o prelucrare totală, cu suprimări, adăugiri, prescurtări, amplificări şi schimbări în fiecare scenă din cele şapte acte.

Pe lîngă aceasta, *Sacontala* lui Coşbuc mai prezintă două deosebiri esenţiale faţă de opera lui Kālidāsa: prima deosebire, care se vede imediat, este faptul că, de la început pînă la sfîrşit, întreaga dramă a lui Coşbuc este în versuri, pe cînd în drama lui Kālidāsa, ca şi în celelalte drame sanscrite, textul este alcătuit din proză care alternează cu strofe.

A doua deosebire, inevitabilă nu numai pentru Coşbuc, dar pentru toţi traducătorii, se datoreşte faptului că în drama sanscrită personale din castele superioare (brahmanii şi războinicii), vorbesc în sanscrită, pe cînd cele din castele inferioare, ca, de pildă, pescarul (v. Prologul actului al VI-lea), precum şi femeile, de pildă Śakuntalā,

[a] KĀLIDĀSA's *Śakuntalā*, H. Haessel Verlag, Leipzig, 1909.
[b] *Sacontala*. Traducere liberă după Calidasa. Bucureşti, Editura librăriei C. Sfetea, 1897.
[c] KĀLIDĀSA, *Śakuntala*, dramă sanscrită, în româneşte de Eusebiu Camilar. Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1964.

vorbesc în diferite *pracrite* (limbi populare), ca *māhāraṣṭrī*, *māgadhī* ş.a., care diferă mult, din punct de vedere fonetic şi morfologic, de limba sanscrită clasică.

La Coşbuc toate persoanele vorbesc aceeaşi limbă. Deosebirea constă numai în vocabular, care variază, în mod firesc, după rangul şi ocupaţia fiecăruia, adică după rolul pe care-l joacă în piesă.

Unele nume de persoane apar schimbate la Coşbuc, astfel: *Anusuia* (scr. *Anasūyā*) [239]; *Bradasena* (scr. *Bhadrasena*) [240].

Ca şi în *Pañcatantra*, unele nume proprii caracterizează pe cei care le poartă, după anumite însuşiri ale lor. Astfel: *Priamvada* (scr. *Priyamvadā*), „care vorbeşte prietenos"; *Anusuia* (scr. Anasūyā), „nedefăimătoare, bună". Ambele sînt prietene ale Śakuntalei. De asemenea: *Bradasena* (scr. *Bhadrasena*), „care are o armată bună, norocoasă". Cuvîntul acesta lipseşte în textul sanscrit al lui Cappeller; în locul lui stă *senāpati*, „general" (cf. Cappeller, *op. cit.*, p. 18, r. 22—p. 20, r. 8).

Vidușaca (scr. *vidūṣaka*) nu e nume propriu, ci înseamnă „bufon"; v. p. 1. Numele lui este *Māthavya* (v. Cappeller, *op. cit.*, p. 20, r. 17).

La Coşbuc numele propriu *Duşanta* alternează cu *Regele*, uneori chiar pe aceeaşi pagină; astfel: *Duşanta*, pp. 10, 11—23, *56*, *65*, 47—76, *123*, *168*, 171—190. *Regele:* pp. 3—4, 7—8, 25—43, *56*, *65*, 104—*123*, 141, 152—*168*. Faptul acesta poate produce nedumerire în mintea cititorului neatent, care ar putea crede că e vorba de două persoane diferite. Textul sanscrit al lui Cappeller are peste tot *Regele* (scr. *rājā*).

În lista persoanelor lipsesc: *Caturica* (scr. *Caturikā* „iscusita"), p. 165; *Navaitaca*, pp. 32, 38; *Pingalica* (scr. *Piṅgalikā*), p. 165 [241].

Pe cînd drama sanscrită conţine numai strofe, care alternează cu proza, *Sacontala* lui Coşbuc este, în întregime, în versuri rimate, terminate alternativ cîte două într-o silabă accentuată, apoi cîte două într-o silabă neaccentuată. De ex.:

„Şi-n fiecare clipă, la orice pas al meu,
La rugă, ori la jertfă, te voi vedea mereu,
Cum te jucai tu mică, pe-un ţermure de vale,
Cum îmi săreai pe umeri, cum îmi ieşeai în cale"

(p. 101)

Strofele sînt rare de tot la Coşbuc (v. pp. 55, 75 şi 107). Ele exprimă un sentiment profund, de mînie, de întristare sau de iubire; cf. p. 8.

Vocabularul este neaoș românesc; dăm numai cîteva exemple: *biserici* (= temple), p. 130; *căprioară* (= antilopă), p. 31; *fata de suflet* (= fiica adoptivă), p. 2; *popi* (p. 116), alături de *preot* și de *bramin* (= brahman), p. 40; *sihastru* (= pustnic), p. 35, r. 6; *sihastră* (= pustnică), p. 2; etc. Cf. și schimbarea numelor proprii (p. 4).

Excepțiile sînt extrem de rare; de pildă: *resignat* (p. 27, r. 24).

Coșbuc s-a folosit de o traducere făcută după textul bengalez al *Sacontalei*, după cum ne arată următoarele nume de persoane:

Textul devanăgarī	Textul bengalez	Coșbuc
senăpati „generalul" (act. II, p. 19)	Bhadrasena	Bradasena
Kaśyapa (act. IV, p. 45 ss)	Kaṇva	Camva
Mărīca (act. V, p. 100 ss)	Kăśyapa	Kasyapa

Varianta bengaleză a fost tradusă în limba germană, între alții, de Forster (1791), Hirzel (1833) și Fritze (1877). De traducerea acestuia din urmă trebuie să se fi folosit Coșbuc, așa cum s-a folosit de ea și cînd a alcătuit *Antologia sanscrită* [a].

Dacă comparăm traducerea lui Coșbuc cu textul sanscrit al lui Cappeller (v. p. 3), vedem că ea diferă foarte mult prin numeroasele ei suprimări și schimbări și mai ales amplificări și adăugiri.

În cele ce urmează dăm numai unele exemple pentru fiecare categorie de deosebiri între textul sanscrit devanăgarī editat de Cappeller și cel românesc al lui Coșbuc. Aceste deosebiri apar mai ales în pasajele pe care le citim la pp. 280—282, precum și în întreg actul al cincilea al dramei.

Amplificări

Coșbuc	Kālidāsa
Act. II, p. 27 s (10 versuri)	II, p. 18, r. 1—6 (2 rînduri proză și 4 rînduri strofă)
Act. III (fine): p. 76 ss (Duşanta) (34 versuri)	p. 36, r. 13—24 (12 rînduri)

Prescurtări

Śakuntalā/ ṇa eso dhiṭṭho viramadi/aṇṇado gamissaṃ/ padāntare sthitvā sadṛṣṭikṣepam/kadhaṃ / ido vi āacchadi /

[a] Cf. *Antologia sanscrită a lui Coșbuc*, în „Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza din Iași" (serie nouă), secțiunea III (științe sociale). Tomul II, anul 1956, fasc. 1—2, p. 79.

halā parittāadha parittāadha mam imiṇā duvviṇīdeṇa duṭṭhamahuareṇa ahibhūamāṇam (p. 8, r. 16—19).

Śakuntalā. Această (albină) îndrăzneață nu încetează! Am să mă duc în altă parte. (După un pas, privind împrejur): Cum, vine și aici? Dragele mele (prietene) apărați-mă, apărați-mă, că mă atacă această albină obraznică și rea.

Sacontala: Mă tem de ea (sc. de albină).

(Coșbuc, *Sacontala*, p. 10).

Adăugiri

Pag.

2 Persoanele

3—4 (Act. I) Cînd — Sărmanele [242]

8 (Act. I) *Priamvada:* Principesă

9 (Act. I) *Sacontala* — Sînt

10 (Act. I) Acum — Nu-i

11 (Act. I) *Dușanta:* Nu — *Priamvada:* Dar

82—83 (Actul IV) *Priamvada* (15 versuri)

103—114 (Actul V) *Camerierul* — *Paznicul*

152—155 (Actul VI) *Vataiana:* Să — *Regele:* Eu singur.

Schimbări de persoane

În loc de *Anasūyā* (Kālidāsa, act. I, p. 9, r. 5 și p. 10, r. 3) stă la Coșbuc *Priamvada* (I, p. 11 sus și p. 12: *Știi* etc.).

Schimbări de loc

Blestemul lui Durvāsas (la Kālidāsa, act. IV, la început, ca Prolog) stă la Coșbuc la finele actului II (p. 75).

Cu desăvîrșire schimbat e actul al V-lea din *Sacontala* lui Coșbuc. Aici, spre deosebire de textul sanscrit, regele își amintește de Sacontala și o recunoaște, dar șovăie s-o primească și s-o accepte ca soție, determinat mai ales de îndemnurile și insinuările ministrului Vataiana și ale generalului Bradasena, două personaje care lipsesc la Kālidāsa, precum și ale lui Vidușaca. Aceștia îl sfătuiesc să n-o primească pe Sacontala, ci s-o uite și să se întoarcă la soția sa, Vasumati, pe care o ocrotește mama regelui (p. 139). Tot astfel lipsește la Kālidāsa scena dintre Gautamī și rege, din același act. În sfîrșit, lipsesc la poetul indian scenele violente, ca aceea de mai sus, dintre Gautamī și rege.

De aceea se poate afirma că actul al V-lea din *Sacontala* este aproape în întregime diferit de textul devanāgarī editat de Cappeller.

Suprimări

La Coșbuc lipsește atît Invocația, cît și Prologul care precedă actul I.

Comentar

Traducerea lui Coșbuc nu are comentar. Ea este atît de accesibilă cititorului, atît de clară, încît comentarul ar fi de prisos.

Deosebirea dintre drama lui Kālidāsa și *Sacontala* lui Coșbuc apare în modul cel mai evident în pasajele pe care le citām mai jos, în original, în traducerea noastră literală și în prelucrarea poetului român.

saṃprati hi
subhagasalilāvagāhāḥ pāṭalasaṃsargasurabhivanavātāḥ/
pracchāyasulabhanidrāḥ divasāḥ pariṇāmaramaṇīyāḥ //3//
isicumbiāiṃ bhamarehiṃ
suumārakesarasihāiṃ /
avaamsaanti daaṃāṇā
pamadā sirīsakusumāiṃ // 4 //

(Prastāvanā)

शकुन्तल

Prolog

Au sosit zilele cu băi în lacuri frumoase, cu adieri parfumate dinspre pădurea de pāṭala, cu somn plăcut la umbră, cu seri pline de farmec (3).

Frumoasele îndrăgostite fac ghirlande de flori de śirīṣa și buchete gingașe de kesara, sărutate ușor de albine. (4)

(Pasajul lipsește la Coșbuc).

Actul II

rājā / bhadra senāpate / āśramasaṃnikṛṣṭe sthitāḥ smaḥ / atas te vaco nā 'bhinandāmi / adya tāvat
gāhantāṃ mahiṣā nipānasalilaṃ śṛngāir muhus tāditaṃ
chāyābaddhakadambakaṃ mṛgakulaṃ romantham abhyasyatu /

viśrabdhaṃ kriyatāṃ varāhatatibhir mustākṣatiḥ palvale
viśrāmam labhatām idaṃ ca śithilajyābaddham asmad dhanuḥ //33//

Regele. Scumpul meu general, noi ne aflăm în preajma unei sihăstrii. De aceea nu aprob spusele tale, ci azi:

Să se cufunde bivolii în apa bălților străpunse necontenit de coarnele lor; antilopele să rumege în grupe la umbră. Turmele de mistreți să distrugă neturburate iarba mirositoare a lacului; iar arcul acesta al meu să stea cu coarda desfăcută.

Regele (către Bradasena) [243]

Mergi curînd

La tabără și spune oștenilor să iasă
Din codru. Dă răpaos vitejilor și lasă
Deacum în pace cerbii și fiarele. Deacum
S-alerge căprioara pe vecinicul ei drum;
Nici arcul să n-o simtă, nici spaimă să nu-și facă!
Iar bivolii sălbatici cu zile-ntregi să zacă
Prin largile mocirle, și cerbul săltător
Să rumege stînd pacinic în umbră la izvor.
Și nimeni să nu facă sihaștrilor vreo silă —
De oameni, se cuvine, să aibă omul milă.
Să pleci acum, de grabă

(p. 31 s).

Actul IV

viṣkambhakaḥ

nepathye / ā antithiparibhāvini /
vicintayantī yam ananyamānasā
tapodhanaṃ na vetsi mām upasthitam /
smariṣyati tvāṃ na sa bodhito 'pi sa-
nkathāṃ pramattaḥ prathamaṃ kṛtām // 70 //
priyaṃvadā / ... / ... / ... / ... / eso duvvāsā sulahakovo mahesī

(p. 39, 7—11, 14).

(În dosul scenei): Ah, tu, care disprețuiești oaspeții,
Acela, la care gîndindu-te mereu nu știi că am venit,
nu-și va aminti de tine, chiar cînd i se va atrage atenția,
cum uită cel neatent o poveste care tocmai i-a fost spusă. (70)

Priyaṃvadā ... Acesta-i mîniosul Durvāsas, marele sfînt.

Actul III [244]

(Se ivește un sihastru bătrîn)

Durvasas. O, cît de rău va fi
Sacontala, de tine! Acum, de-atîta vreme
Degeaba vin sihaștri, la jertfe să te cheme!
Uitat-ai tot, și-altare, și rugi, și sfîntul post —
Așa-mi ești preoteasa lui Brama? Cît ai fost
De bună mai'nainte, cît timp sărmanul tată
Era pe lîngă tine! Și cît ești de schimbată
De cînd e dus.

Sacontala Mă judeci —

Durvasas (furios, arătînd spre rege):
O, taci, că mi-e rușine
De cîte văd! Tu-n codru, și-acesta lîngă tine!
E crimă! Dar ascultă, și-asculte-mi Dumnezeu
Cuvîntul! Să se lege acest blestem al meu:
Iubitul tău pe care-l crezi
Menit de soarte,
Să-l ai amic pînă la moarte,
În brațul altora să-l vezi!

(p. 75).

*

Floarea literaturii, spun învățații indieni, este arta dramatică; între drame cea mai frumoasă este *Śakuntalā*; în aceasta, actul al IV-lea; iar aici versurile în care Kanva își ia rămas bun de la fiica sa adoptivă.

Kanva [a] își arată în cuvinte mișcătoare durerea despărțirii de Śakuntală:

Kāśyapaḥ

yāsyati adya śakuntale 'ti hṛdayaṃ saṃspṛṣṭam utkaṇṭhayā
kaṇṭhaḥ stambhitabāṣpavṛttikaluṣaś cintājaḍaṃ darśanam /
vāiklavyaṃ mama tāvad īdṛśam api snehād araṇyāukasaḥ
pīḍyante grhiṇaḥ kathaṃ nu tanayāviśleṣaduḥkhāir navāiḥ / 47 /

Kanva

Inima mi-e îndurerată la gîndul că acum va pleca Śakuntalā; nu-mi pot reține lacrimile care-mi curg șiroaie; privirea mi-i turburată de neliniște. Dacă atît de mare-i slăbiciunea mea, a unui pustnic, ce durere negrăită trebuie să aibă părinții, cînd se despart de fiicele lor! (74)

(Lipsește la Coșbuc)

Profund mișcătoare sînt și versurile în care Kanva o binecuvîntează pe Śakuntală, dîndu-i ultimele povețe, și în care Śakuntală își ia rămas bun de la prietenele ei și de la bătrînul pustnic:

kāśyapaḥ / sā tvam itaḥ patikulaṃ prāpya
śuśrūṣasva gurūn kuru priyasakhīvṛttiṃ sapatnījane
bhartur viprakṛtā 'pi roṣaṇatayā mā sma pratīpam gamaḥ /
bhūyiṣṭham bhava dakṣiṇā parijane bhāgyesv anutsekinī
yānty evaṃ gṛhiṇīpadaṃ yuvatayo vāmāḥ kulasyā 'dhayaḥ / 87 / .

Kanva (către Śakuntală):

Ajunsă în casa soțului tău să asculți de bătrîni, să te porți ca o prietenă plină de iubire cu celelalte soții, să nu te răzvrătești cu mînie împotriva soțului tău, chiar cînd te va jigni, să fii bună cu servitorii, să fii modestă în fericire.

[a] În cele ce urmează am scris *Kanva* în loc de *Kaśyapa*.

Aceasta-i condiția de soție în care intră tinerele fete menite a fi chezășia familiei (87) [245].

/La Coșbuc:/

Camva

Ajungind
La curte, vei fi pusă în rînd cu celelalte
Femei; și poate sta-vor pe trepte mai înalte
Vreunele, ori poate tu-n frunte le vei sta —
Noi nu știm! Dar la urmă oricum s-ar întîmpla,
Ești blîndă azi și blîndă rămîi viața toată.
Tu fă ca celelalte femei să te socoată
O soră, ba chiar sclavă, dar nu rivala lor!
Pe rege tu-l iubește, dă cinste tuturor
Celor iubiți de dînsul și-atunci vei fi cinstită.
De vei simți cu timpul că nu-i mai ești iubită,
Nu-i face-mpotrivire și nu te supăra
Pe el, ca să nu superi pe cei din preajma ta.
Cu cei mai mici din casă fii bună, însă dreaptă,
Și judecă-ți tot pasul și nu grăbi la faptă,
Nicicînd nu fi pripită cu dorul care-l ai,
Și nu uita cu cine și pentru cine stai
În casă! Iar în prieteni prea mult tu nu te-ncrede!
De nu te vede nimeni, din ceruri Brama vede.
Să n-o uiți asta! Singur ți-ajunge Dumnezeu:
Te mîngîie la bine, te-amenință la rău.
Femeile modeste sînt cuib de fericire,
Iar cele-ntr-o ureche sînt ciumă și perire
(p. 96).

*

Śakuntalā / pitaram āślişya / kadhaṃ dāṇiṃ tādassa aṅkādo paribbhaṭṭhā malaātaḍ ummūlidā candaṇaladā via desantare jīvidaṃ dhāraissaṃ /

kāśyapaḥ / vatse / kim evaṃ kātara 'si /
abhijanavato bhartuḥ ślāghye sthitā gṛhiṇīpade
vibhavagurubhiḥ kṛtāyir asya pratikṣaṇam ākulā /
tanayam acirāt prāci 'vā 'rkam prasūya ca pāvanaṃ
mama virahajāṃ na tvaṃ vatse śucaṃ gaṇayiṣyasi
// 88 //

Śakuntalā (îmbrățișîndu-și tatăl adoptiv):

Cum voi trăi de-acum înainte în altă parte, despărțită de părintele meu, ca un vlăstar de santal dezrădăcinat de muntele Malaya?

Kanva:

De ce te temi, copila mea?

Trăind în lăudabila condiție de soție a unui bărbat nobil, ocupată necontenit cu treburile sale pline de însemnătate, avînd un fiu asemenea soarelui divin, nu te vei mai gîndi la întristarea ce mi-o va pricinui despărțirea de tine (88) [240].

/La Coșbuc:/

(Sacontala îmbrățișează gîtul lui Camva)

Sacontala

Vai, tată!
Eu smulsă de la pieptu-ți, ca floarea, și-aruncată
Din brazda ei, putea-voi să cresc într-alt pămînt?

Camva

Nu fi așa-ngrijată!

Sacontala

N-aș vrea să fiu și sînt!

Camva

Cînd tu vei fi nevastă, potop veni-vor, dragă,
Și grijile! Cu gîndul să fii la casa-ntreagă,
Să faci sclavilor haine, să dai și să iei bani,
Să ții de toate seama, să-ți aperi de dușmani
Averile și cinstea, atunci ești îngrijată!
E greu să fii cu capul la toate! Cîte-odată
Și cei mai dragi în lume se ceartă, cînd sînt soți!
Să ai treizeci de brațe, ca să-i împaci pe toți
Ai casei. Cînd averea e multă, ea se ține
Cu mult necaz. De grija de-acum, o știu eu bine,
Îți va veni odată să rîzi, în chinul tău,
Cînd plînge-ți va copilul — și deie-ți Dumnezeu
Un fiu frumos și verde ca tatăl său! Te doare
Că-ți lași acum părinții, dar nici un om nu moare
De boala despărțirii de frați și de părinți,

Cînd are să-i mai vadă! Sînt lacrime fierbinți
Pe cari le verși tu astăzi, dar s-or răci odată.
Așa e mersul lumii! Tu pleacă mîngîiată!

(p. 98 s).

*

śakuntalā / āśramābhimukhī sthitvā / tāda / kadā ṇu bhūo tavovaṇaṃ pekkhissaṃ /
kāśyapah / śruyātām /
bhūtvā cirāya caturantamahīsapatnī
dāuṣyantam apratiratham tanayam niveśya /
bhartrā tadarpitakuṭumbabharena sārdham
śānte kariṣyasi padam punar āśrame 'smin // 89 //

(p. 50 s).

Śakuntalā (cu fața îndreptată spre sihăstrie):

Tată, cînd voi revedea dumbrava sfîntă a asceților?

Kanva: Ascultă.

După ce vei fi mult timp soția domnitorului Duşyanta, după ce-l vei căsători pe fiul tău cel fără seamăn și după ce tatăl său îi va încredința povara familiei, atunci, împreună cu soțul tău, vei intra din nou în această sihăstrie liniștită (89).

Sacontala

Și noi, iubite tată, noi cînd ne-om mai vedea?

Camva

Vei fi de mult nevastă și mamă, draga mea,
Și fiul tău va crește, voinic de cei de frunte,
Ca puiul de leoaică în peștera de munte,
Și-n zile de primejdii tot cel dintîi va fi —
Și-ajunge-va la vîrsta să poată cîrmui,
Și-i va lăsa Dușanta toiagul peste turmă,
Și-atunci, atunci iubito, în zilele din urmă,
Voi veți veni în codru! Și-aici ai să petreci
Viața fără moarte a liniștei de veci!

(p. 100)[24].

*

Actul V

Camerierul

Eşti om! De-ai fost pe lume gigant, ori un pitic,
Şi de-ai făcut de toate, ori n-ai făcut nimic,
De-ai pus tu robi în lanţuri, ori ei te-au pus pe tine,
Un giulgiu ţi-e partea toată, cînd ceasul morţii vine.
Cînd moartea e tot una, nebun eşti dac'alegi
Dintre nebuni pe-un geniu, pe-un miser dintre regi!
Un rege! Cum e dînsul mai mult decît noi oare?
Îl dor aceleaşi patimi şi griji, durerea-l doare
Ca şi pe noi, iubeşte şi uită ca noi toţi!

(p. 103 s).

(Lipseşte la Kālidāsa).

*

Iată acum scena finală, din actul al VII-lea, cu dialogul dintre Mārīca (la Coşbuc, Kasyapa) şi Duşyanta:

mārīcaḥ / vatsa / tvam api svāpatyadārasahitaḥ sakhyur
ākhaṇḍalasya ratham āruhya svāṃ rājadhānīm pratiṣ-
ṭhasva /
rājā / yad ājñāpayati bhagavān /
mārīcaḥ / tava bhavatu viḍāujāḥ prajyavaṣṭiḥ prajāsu
tvam api vitatayajñaḥ svarginaḥ prīṇayā 'lam /
yugaśataparivartān evam anyoyakṛtyāir
nayatam ubhayalokānugrahaślāghanīyāih // 188 //
rājā / bhagavan / yathāśakti śreyase yatiṣye
mārīcaḥ / vatsa / kiṃ te bhūyaḥ priyam upaharāmi /
rājā / ataḥ param api priyam asti / yad iha bhagavān
priyaṃ
kartum icchati / tarhī 'dam astu bharatavākyam /
pravartatāṃ prakṛtihitāya pārthivaḥ
sarasvatī śrutimahatāṃ mahīyatām /
mamā 'pi ca kṣapayatu nīlalohitaḥ
punarbhavaṃ parigataśaktir ātmabhūḥ // 189 //

(p. 103 s).

Mārīca Fiule, urcă-te împreună cu soţia şi cu fiul tău pe carul lui Indra şi pleacă spre capitala regatului tău.

Regele. Voi face așa cum poruncești, sfinte.

Mărica. Indra să reverse asupra supușilor tăi ploi îmbelșugate, iar tu să bucuri pe zei, aducîndu-le jertfe bogate. Astfel să trăiți amîndoi o sută de vieți și să vă iubiți, ajutîndu-vă unul pe altul, spre bucuria celor două lumi (a cerului și a oamenilor). (188)

Regele. O, sfinte, voi năzui din toate puterile spre mîntuire.

Mărica. Fiule, ce altă favoare să-ți mai acord?

Regele. Este vreo favoare mai mare, pe care vrea să mi-o acorde sfîntul? Atunci să se împlinească cuvintele lui Bharata [a]:

Domnitorul să se dedice binelui supușilor, Sarasvatī [b] să fie în mare cinste la marii învățați, Iar Șiva cel atotputernic care există prin el însuși, să facă să nu mă mai renasc. (189)

Kasyapa (către rege și Sacontala):
Plecați acum acasă! Să nu mai fie nime
Ca voi iubiți de neamuri! Și nimeni buni ca voi!
Ș-amic vă fie Indra cu rodnicele-i ploi!
(Dușanta, Sacontala, și copilul se suie în car)
Ș-acum, mai înainte de ce plecați, tu-mi spune
De ai vr-un dor —

Dușanta

Se poate să-mi cer eu sorți mai bune?
Eu am răpus puterea potrivnicilor mei,
Sacontala-i aproape de cel ce este-al ei.
Acesta-mi fuse dorul, și dorul azi e faptă.
Poporul mă iubește; și-n cartea cea-nțeleaptă
A Vedei dînsul află virtute și onor —
Ce dor să am? Și totuși, de pot să am un dor
Și am acum putința să-i cer îndeplinire,
Te rog atunci, la moarte, să-mi iei această fire;
Să fiu pămînt deapururi, atunci cînd nu voi fi
Acel ce sînt eu astăzi! Atît aș mai dori,
Ca zeii cei puternici să nu mă mai renască
În acest cuib de plîngeri pe lumea pămîntească!

(p. 190 s) [248].

[a] *Bharata:* aici autorul unui tratat despre arta teatrală.
[b] *Sarasvatī:* zeița elocvenței.

Ultimele cinci versuri sînt traducerea amplificată a cuvintelor sanscrite: *kṣapayatu...punarbhavam* (litt. „să îndepărtezi renașterea").

Traducerea lui Coșbuc nu este exactă; tot astfel și aceea a lui H. C. Kellner[a] (după textul sanscrit devanāgarī):

Doch Siva, der sich selbst das Sein gegeben
Und der den Raum durchdringt in Götterkraft,
Verhüte dass, nach diesem Erdenleben,
Ich nochmals müss'auf dieser Erde leben!

Adevăratul înțeles al textului sanscrit este cel indicat de noi: „să nu mă mai renasc" (în orice lume, fie a muritorilor, fie chiar și a zeilor celor mai mari). Cf. în privința aceasta romanul lui Gjellerup: ***Pelerinul Kamanita***, mai ales partea finală.

Din pasajele citate vedem că *Sacontala* îi aparține lui Coșbuc, tot așa cum *Śakuntalā* îi aparține lui Kālidāsa. Principala deosebire între amîndouă stă în faptul că una este în esența ei indiană, iar cealaltă românească.

[a] *Sakuntala*, Drama in sieben Akten von KALIDASA. Deutsch von H. C. Kellner. Reclams Universal Bibliothek, Leipzig, 1890.

Antologia sanscrită a lui Coşbuc[249]

Introducere

Coşbuc a publicat traducerile sale din literatura sanscrită în trei serii:

I. *Proverbi indice*[250], în rev. „Vatra", anul 1894, pp. 310—312 şi 344—346.

II. *Hymnuri din Rig-Veda*, în rev. „Vatra", anul 1894, p. 408 (v. p. 294).

III. a. *Din Mahābhārata:*

1. *Tilotama*, în rev. „Convorbiri literare", anul 1896, pp. 1—4.
2. *Bhima*, *ibid.*, pp. 18—21.
3. *Daśaratas*, *ibid.*, pp. 111—116.
4. *Moartea Pāṇḍuizilor*, *ibid.*, pp. 336—338.
5. *Urvaśī*, *ibid.*, pp. 495—498.

III. b. *Din Rāmājaṇa* *:

1. *Rāma*, *ibid.*, pp. 643—644.
2. *Nala* (Cîntul IX), *ibid.*, pp. 658—660.

În 1897 toate aceste traduceri apar reunite într-o broşură, sub titlul: „*Antologie sanscrită*, fragmente din *Rig-Veda*, *Mahābhārata*, *Rāmājaṇa*, poezii lirice şi proverbii".

Aici aceste traduceri sînt orînduite astfel:

I. *Hymnuri din Rig-Veda.*

1. *Soarele.*
2. *Aurora.*
3. *Focul.*
4. *Puterea.*

II. *Maxime şi proverbii.*

III. *Pacrit.*

Potopul.

---

* V. n. 254.

IV. Din *Mahābhārata.*

1. *Urvaśī.*

2. *Tilotama.*

3. *Bhima.*

4. *Moartea Pāṇḍuizilor.*

V. Din *Rāmājaṇa.*

1. *Rāma.*

2. *Daśaratas.*

3. *Nala.*

Aceste traduceri sînt precedate de o introducere şi urmate, la sfîrşit, de note. Atît introducerea cît şi notele au nevoie de o revizuire, căci conţin greşeli numeroase şi grave, care de mult ar fi trebuit să fie înlăturate (v., de pildă, p. 136).

Dacă comparăm tabla de materii din broşură cu ordinea în care au fost publicate traducerile în revistele „Vatra" şi „Convorbiri literare", constatăm următoarele:

1. S-au modificat unele titluri, ca: „*Maxime şi proverbii*", în loc de: „*Proverbi indice*" (în rev. „Vatra", l.c.).

2. A fost schimbată ordinea poeziilor traduse din *Mahābhārata* şi din *Rāmāyaṇa.*

În broşură traducerile din *Mahābhārata* se succedă astfel: *Urvaśi, Tilotama, Bhima* şi *Moartea Pāṇḍuizilor*, pe cînd în „Convorbiri literare" ordinea lor este următoarea: *Tilotama, Bhima, Daśaratas, Moartea Pāṇḍuizilor* şi *Urvaśi.*

Traducerile din *Rāmāyaṇa* se succedă în broşură astfel: *Rāma, Daśaratas* şi *Nala.* În „Convorbiri literare" se află numai *Rāma* şi *Nala.*

3. Atît în revista „Convorbiri literare" cît şi în broşură sînt date indicaţii greşite; în „Convorbiri literare", 1896, p. 111, *Daśaratas* e dat ca fragment din *Mahābhārata*, pe cînd în realitate episodul acesta face parte din *Rāmāyaṇa*, cum se arată în broşură. În schimb episodul *Nala* e dat ca făcînd parte din *Rāmāyaṇa*, atît în „Convorbiri literare" (1896, p. 658), cît şi în broşură; în realitate *Nala* e un episod din *Mahābhārata.*

4. În broşură apare şi o traducere intitulată *Potopul*, din Pakrit[a].

N-am putut stabili de unde-i luat acest fragment; în orice caz „Prakrit" nu este o operă, după cum se vede din nota noastră în josul paginii [251].

[a] În loc de *prakrit*, care înseamnă: „limbă stricată, vulgară", spre deosebire de *sanskrit*, care înseamnă: „limbă aleasă, literară".

N-am putut afla izvorul direct (foarte probabil german), după care a tradus Coşbuc imnurile din *Rig-Veda* şi fragmentele din *Mahābhārata* şi din *Rāmāyaṇa*, afară de *Nala* (din *Mahābhārata*), pentru care poetul s-a folosit de traducerea lui Kellner (v. p. 343).

La „Maxime şi proverbii" n-am putut afla originalul sanscrit pentru următoarele numere: 5, 7, 8, 19, 34, 35, 36, 38, 41, 45, 46, 49, 51, 55 şi 58; aceasta din cauză că n-am avut la îndemînă ediţia a II-a a operei lui Böhtlingk: *Indische Sprüche*, de care s-a folosit Fritze (v. p. 307), ci prima ediţie, în care lipsesc cugetările de mai sus.

Numerele 5, 19, 35 şi 38 nu se găsesc nici la Fritze, la care lipsesc şi numerele: 18, 53, 54 şi 56, al căror original sanscrit l-am putut descoperi.

Aceasta ne arată că Coşbuc s-a folosit şi de altă traducere pentru maximele sale.

Trebuie notat însă că maximele 5 şi 58 sînt simple variante, şi anume: maxima 5 este o variantă a maximei 6, iar maxima 58 o variantă a maximei 22.

Coşbuc se depărtează adesea foarte mult de traducerea germană respectivă şi, deci, încă şi mai mult de originalul sanscrit, după cum se poate vedea uşor atît la *Nala*, cît mai ales la aproape toate cugetările din *Maxime şi Proverbii*, unde am putut găsi izvorul german.

Multe schimbări la Coşbuc se datoresc în mod evident necesităţii ritmului; v. de ex. nota la maxima 13 şi cea de la maxima 20. Ele au fost indicate prin litere italice.

Spre a se vedea şi mai bine originalitatea lui Coşbuc ca traducător, pasajele şi chiar unele cuvinte esenţiale, care nu se găsesc în traducerea germană sau în textul sanscrit, au fost puse în paranteze. De asemenea au fost puse în paranteze acele părţi din traducerea germană sau, în lipsa acesteia, din originalul sanscrit, care au fost omise de Coşbuc.

Numai la *Rāma* şi la *Daśaratas* (ambele din *Rāmāyaṇa*) n-am dat tndicaţiile de mai sus, deoarece traducerea lui Coşbuc diferă mult de iextul sanscrit, după cum se poate vedea şi din traducerea pe care am dat-o noi [a].

În studiul nostru ne vom ocupa de fiecare grupă de poezii din antologia lui Coşbuc, dînd atît textul sanscrit cît şi traducerea germană de care s-a folosit poetul.

Fiecare poezie este însoţită de un comentar; iar la sfîrşit am dat, în ordine alfabetică, scurte indicaţii privitoare la diferitele opere din

[a] La *Rāma* (p. 117 sqq.) am subliniat principalele idei comune din traducerea noastră şi acea a lui Coşbuc.

literatura sanscrită care constituie izvorul primitiv și indirect al acestor poezii [252].

Textele sanscrite sînt însoțite de o traducere în proză, spre a se vedea cum le-a redat traducătorul german și mai ales cum le-a prelucrat Coșbuc. Aici va apărea marea originalitate a poetului român, pentru care traducerea germană nu-i adesea decît un simplu izvor de inspirație. Într-adevăr, traducerile lui Coșbuc, după cum am spus, sînt foarte libere și în bună pârte „europenizate", ba s-ar putea spune „românizate". Nuanța exotică, indiană, dispare adesea, pentru a face loc unor aspecte, idei și sentimente mai familiare pentru noi.

Ca traducător și ca poet, Coșbuc ocupă un loc de frunte în literatura noastră. Adesea textul sanscrit și traducerea germană sînt mai prejos de traducerea poetului român (v. mai ales traducerile din *Rig-Veda*). Aceasta ne arată o dată mai mult că și un traducător poate fi uneori un mare poet și să lase cu mult în urmă originalul.

Hymnuri din RIG-VEDA

Sub titlul de mai sus, Coșbuc a publicat în revista „Vatra" din anul 1894, la p. 408, următoarele imnuri:

I. *Soarele.*
II. *Aurora.*
III. *Focul.*
IV. *Puterea.*

La sfîrșit stă indicația: „Traduceri din literatura sanscrită".

Traducerea este foarte liberă, încît cu multă greutate se poate identifica originalul sanscrit, mai ales la primul imn: *Soarele.* La aceasta se mai adaugă și faptul că Coșbuc a schimbat și titlul la trei din cele patru imnuri, și anume: *Soarele* (în loc de *Savitar*), *Focul* (în loc de *Varuṇa*) și *Puterea* (în loc de *Indra*).

În *Rig-Veda* le corespund următoarele imnuri:

Coșbuc	Rig-Veda
Soarele	*Savitar*, 10, 149
Aurora	*Uṣas*, 1, 92
Focul	*Varuṇa*, 5, 85
Puterea	*Indra*, 2, 12.

SAVITĀ

(Rig-Veda, 10, 149)

Savitā' yantrā'iḥ pṛthivī'm aramnād askambhané savitā' dyā'm adṛṃhat / áśvam iva dhukṣad dhúnim antárikṣam atū'rte badhám savitā' samudrám. (1)

Yátrā samudráḥ skabhitó vy'āunad apā'm nápāt savitā' tásya veda / áto bhū'r áta ā'útthitaṃ rájo'to dyāvāpṛthivī aprathetām. (2)

Paścé'dam ányad abhavad yájatram ámartyasya bhū-vanasya bhūnā, / suparṇó āngá savitúr garútmān pū'rvo jāta'h sà' u asyā''nu dhárma. (3)

Gāva iva grā'maṃ yū'yudhir ivā' 'śvān vāśré'va vatsáṃ sumánā dúhānā / pátir iva jāyā'm abhi no ny'etu dhartā' diváḥ savitā' viśvávāraḥ. (4)

Hiraṇyastūpaḥ savitar yáthā tvā'm āngirāso juhve vājé asmin. / evā tvā'rcann ávase vándamānaḥ sómasye'vā'ṇśúṃ práti jāgāra'hám. (5)

SAVITAR

(Savitar[a] a întepenit pămîntul cu legături, Savitar a fixat solid cerul în spațiu, Savitar a făcut să curgă oceanul, fixat în spațiul nestrăbătut, din văzduhul care vuia ca un cal). (1)

(Unde a izvorit oceanul fixat, asta o știe Savitar, fiul apelor. De acolo a ieșit lumea, de acolo văzduhul, de acolo s-au întins cerul și pămîntul). (2)

(Pe urmă s-a ivit lucrul acesta măreț al lumii divine: vulturul[b] lui Savitar, care plutește sus, care s-a născut după orînduirea lui). (3)

(Savitar, care are toate bunurile, susținătorul cerului) să se îndrepte spre noi, (ca vacile spre sat, ca viteazul spre cai, ca vaca, binevoitoare și dătătoare de lapte, spre vițel), ca soțul spre soție. (4)

O, Savitar, eu. Hiraṇyastūpa[c], te invoc la această jertfă, la fel ca Aṅgirașii[d]; (așa veghez lîngă sucul Somei), cîntîndu-te și slăvindu-te, (spre a ne da ajutor). (5)

[a] *Savitar:* personificare a Soarelui.
[b] *Vulturul:* Soarele.
[c] *Hiraṇyastūpa:* numele unui preot.
[d] *Aṅgiraşii:* divinități intermediare între zei și oameni, strămoși ai acestora și soli ai zeilor.

3, 1: Tu ce toate le privești. Cf. *R.-V.*, 1,50,2: ápa ... nákṣatrā yanty aktúbhih/sū'rāya viśvácakṣase: „Stelele dispar împreună cu întunericul dinaintea Soarelui care privește toate", și mai ales *R.-V.*, 7, 63, 1: úd v eti subhágo viśvácakṣāh sā'dharanaḥ sūryo mānu-

I

Soarele

1

(Acest cîntec nou și plin
De mărire, ție, soare,
Inimă luminătoare,
Umilit eu ți-l închin).

2

(Tu-mi ascultă-ndurător
Rugămintea mea, și) *cată*
Spre-a mea inimă-ntristată,
Cum spre o soție cată
Soțul ei cel iubitor.

3

(Tu, ce toate le privești,
Tu ne fii stăpînul, soare —
Inimă luminătoare,
Cel mai mare zeu tu ești).

4

(Eu mă voi gîndi mereu
La divina ta lumină,
Ca, pătruns de cea divină,
Pentru veci de-a ta lumină
Plin să fie gîndul meu).

ṣāṇām: „Răsare frumosul Soare, care privește toate, susținătorul comun al oamenilor".

3, 4: „Cel mai mare zeu tu ești". Cf. *R.-V.*, 1, 50, 10: devám devatrā́sū́ryam áganma jyótir uttamám: „Noi invocăm pe zeul între zei, pe soare, lumina supremă".

Langlois traduce: „Nous nous présentons devant le Soleil, *le plus grand des dieux*, la plus belle des lumières célestes."

4, 2: „Divina ta lumină": Cf. *R.-V.*, 8. 101, 12: *vibhú jyótir ádābhyam* „lumina puternică, indestructibilă".

5

(Că noi hrană căutăm;
Numai tu ne-o poţi da, soare,
Inimă luminătoare —
Pentru asta te rugăm).

6

Preoţii bramani, în veac
Înţelepţi în gînduri sfinte,
Ei adoră prin cuvinte
Soarele, prin cînturi sfinte
Şi prin jertfele ce fac.

UṢĀḤ

Dyutádyāmanaṃ bṛhatī'm ṛténa ṛtā'varīm aruṇápsuṃ víbhātīm / devī'm uṣásam svár āváhantīṃ práti víprāso matíbhir jarante. (1)

Eṣā' jánaṃ darśatā' bodháyantī sugā'n patháḥ kṛnvatī' yāty ágre / bṛhadrathā' bṛhatī' viśvaminvó ṣā' jyótir yācchaty ágre ahnā'm. (2)

Eṣā' góbhir arunébhir yujānā' 'sredhanti rayím áprāyu cakre / pathó rádantī suvitā'ya' devī' puruṣṭutā' viśvávārā víbhāti. (3)

Eṣā' vy'eni bhavati dvibárhā āviṣkṛṇvānā' tanvàṃ purástāt / ṛtásya pánthām anvéti sādhú prajānatī' va ná díśo mināti. (4)

Eṣā' śubhrā'ná tanvò vidānò'rdhvé'va snātī' dṛśáye no asthāt / ápa dvéṣo bā'dhamānā támāṃsy uṣā' divó duhitā' jyótiṣā'gāt. (5)

Eṣā' pratīcī' duhitā' divó nṛ'n yóṣe'va bhadrā' ni riṇīte ápsaḥ / vyūrṇvatī' dāśúṣe vār'yāni púnar jyótir yuvatíḥ pūrváthā'kaḥ. (6)

AURORA

(Rig-Veda, 5, 80)

(Preoții salută cîntînd Aurora cu calea) luminoasă, zeița cea măreață (și sfîntă, cu înfățișarea trandafirie, care strălucește în depărtări, aducînd soarele). (1)

(Frumoasa care trezește omenirea merge înainte), făcînd cărările ușor de străbătut. (Măreață, pe carul ei mare, ea străbate universul), *dăruind lumină* (la ivirea zilei). (2)

Pe carul ei înjugat cu tauri roșii [a] (ea dă bunăstare și dobîndește necontenit avuții. Zeița mult slăvită, care posedă toate bunurile, strălucește în depărtare), deschizînd drumuri (spre prosperitate). (3)

(Ea capătă aspecte diferite și putere îndoită), descoperindu-și corpul la răsărit. (Ea merge drept pe calea legii divine, căci o cunoaște bine și nu greșește direcția). (4)

(Ea ni se arată înaltă, ca o fată frumoasă după ce s-a scăldat). Alungînd dușmanii și întunericul, (Aurora), fiica cerului, vine împreună cu lumina. (5)

(Cu fața îndreptată spre bărbații care oficiază slujba divină), ea își dezvăluie pieptul, (ca o femeie frumoasă). Dăruind celui care i se închină (bunuri de preț), fecioara face din nou lumină, (ca și în trecut). (6)

II

AURORA

Tu, *regină maiestoasă*, (prietena lui Dumnezeu,
Ca un rîu d-argint se varsă luminosul păr al tău
Peste drăgălașii umeri, cînd răsari înzvăpăiată,
Nobilă, cu ochi de zîmbet și cu mers ușor de fată.
Și cum vii, o visătoare), *rătăcind pe cer așa*,
(Tu pierzi una cîte una stelele din salba ta [b].
Te-ai împodobit, frumoaso, cu tot ce-i frumos sub soare,
Și zîmbești cu ochii umezi de mărire și splendoare),
Arătînd, șireato, pieptul dezvălit de-al tău vestmînt,
Și din cer aduci lumina și-admirarea pe pămînt.

[a] *Tauri roșii:* nori roșietici.

[b] V.6: „Tu pierzi una cîte una stelele din salba ta"; cf. *R.-V.*, 1. 50, 2: apa ... nákṣatrā yanty aktúbbhiḥ sū'rāya viśvácakṣase. „Stelele dispar împreună cu întunericul dinaintea soarelui care privește toate". Acesta-i singurul pasaj din *R.-V.* cu nom. pl. nákṣatrā.

(Nori-n calea ta cu vuiet speriați se-ndepărtează,
Că tu-i biruiești, stăpîno, cu puterea ta vitează.
Cît ești tu de bună, Doamnă! Tu, cea cu alai de stele),
Faci cărările frumoase (presărînd argint pe ele.
Pui vopsea de-argint pe vîrful munților întunecoși
Și te legeni blîndă)-n carul înjugat cu tauri roși.
Tu te lupți prin întuneric cu-ntunericul, și plină
De puterea ta, lumina se renaște din lumină [a].
(Tu prin munții cu prăpăstii ți)-*ai bătătorit poteci*
Și cu pieptul alb de fată luminînd în cale treci.
Iar dușmanii tăi se-nchină și se umilesc în cale [b];
(Nu atît însă puterii, pe cît frumuseții tale,
Cînd zăresc ieșind din umbră ochii tăi nebiruiți,
Pieptul alb și fruntea albă) și *obrajii înfloriți.*
(Te salut, frumoasă Doamnă), fiica cerului senin,
(Inima tu mi-o-ntărește, că din inimă mă-nchin.
Ruga mea să-ți fie-aminte, că din suflet eu trimit-o,
Și cînd te întorci în ceruri, tu să nu ne uiți, iubito!)

VARUNAḤ

(Rig-Veda, 5,85)

Prá samrā'je bṛhád arcā gabhīráṃ bráhma priyám váruṇāya śrutā'ya / ví yó jaghā'na śamité'va cármo'pastíre pṛthivī'ṃ sū'ryā́ya. (1)

Váneṣu vy' antárikṣam tatāna vā'jam árvatsu páya usriyāsu / hṛtsú krátuṃ váruṇo apsv'agniṃ divi sū'ryam adadhāt sómam ádrāu. (2)

Niciná́bāraṃ várunaḥ kávandhaṃ prá sasarja ródasī antárikṣam / téna vi'śvasya bhúvanasya rā'jā yávam ná vṛṣṭir vy'unatti bhū'ma. (3)

[a] V. 17—18: „Tu te lupți prin întuneric cu-ntunericul, și plină/ De puterea ta, lumina se renaște din-lumină": Cf. *R.-V.*, 1, 92,4: Jyótir viśvasmāi bhúvanaya kṛnvatī'... vy' uṣā' ā'var támaḥ. „Aurora a luminat întunericul, ..., dînd lumină întregii lumi".

[b] V. 21: „Iar dușmanii tăi se-nchină și se umilesc în cale": Cf. *R.-V.*, 1, 113, 12: Yā́vayáddveṣā... uṣaḥ śréṣṭhatamā vy'uccha. „Aurora, tu care alungi dușmanii, strălucește mai tare ca niciodată".

Unátti bhū'mim pṛthivīm utá dyā'm yadā dugdhám váruno vaṣṭy ā'd it / sám abhréṇa vasata párvatāsas taviṣīyántaḥ śrathayanta ví'rā'ḥ. (4)

Imā'm ū ṣv' āsurásya śrutásya mahī'ṃ māyā'ṃ váruṇasya právocam / mā'nene'va tasthivā'ṇ antárikṣe vi yó mamé pṛthivī'm sū'ryeṇa. (5)

Imā'm ū nú kavī'tamasya māyā'ṃ mahīm devásya nákir ā'dadharṣa / ékam yád udnā' ná pṛṇanty énīr ā'siñcántīr avánayaḥ samudrám. (6)

Aryamy'aṃ varuṇa mitry'aṃ vā sákhāyam vā sádam īd bhrā'taraṃ vā / veśáṃ vā nityaṃ váruṇā' 'ranaṃ vā yát sīm ā'gaś cakṛmā' śiśrathastát. (7)

Kitavā'so yád riripúr ná dīví yád vā ghā satyám utá yán ná vidmá/ sárvā tā' vi ṣya śithiré'va devā' 'dhā te syāma varuṇa priyā'sah. (8)

VARUṆA

Cîntă imnul (măreț și profund) atotstăpînitorului, (slăvitului) Varuṇa[a], care a întins pămîntul spre a servi de covor soarelui, (ca tăietorul pielea). (1)

(Varuṇa a întins văzduhul în spațiul ceresc al norilor); a pus iuțeală în cai, lapte în vacile roșcate, evlavia în inimi, focul în ape, soarele pe cer, (soma [b] pe munte). (2)

(Varuṇa a revărsat butoiul peste cele două lumi și peste spațiul dintre ele. Regele întregii lumi (udă prin el pămîntul, ca ploaia grînele). (3)

(Cînd vrea lapte, Varuṇa udă pămîntul întins și cerul. Munții se îmbracă în nori, eroii puternici se odihnesc). (4)

(Vreau să celebrez marea înțelepciune a divinului și slăvitului) Varuṇa, care stînd în văzduh a măsurat pămîntul cu soarele ca măsurător. (5)

Nimeni nu îndrăznește să conteste această înțelepciune mare a celui mai înțelept zeu: că fluviile curgătoare ce se varsă în ocean nu-l umplu cu apă. (6)

[a] *Varuṇa*: divinitate supremă, judecă și pedepsește pe oameni; el e zeul soarelui, al stelelor și al apelor.

[b] *Soma*: sucul unei plante, care constituie băutura favorită a zeilor.

O, Varuṇa, dacă am făcut vreodată un rău unui prieten, unui cunoscut, unui tovarăș sau unui frate, familiei proprii sau uneia străine, iartă-ne. (7)

Dacă am înșelat la joc, (cu știință sau din neștiință, toate acestea dezleagă-le ca pe un nod), zeule, și să fim iubiți de tine. (8)

III

FOCUL

Ascultați acum cîntarea (focului), a lui Varuna.
Soarele(-i stă-n mîna dreaptă, iar în stînga lui stă luna)
Și covor pe sub picioare stă pămîntul cel bătrîn.
(Iată-l numai el e tare), singur numai el stăpîn;
(El va fi d-acum d-apururi, căci a fost în totdauna).

El a pus în cal iuțimea, el a pus în uger lapte,
Pune mintea-n cel cuminte (și-n cel vrednic pune fapte).
El adapă (și hrănește, călător din loc în loc),
El topește în aer norii și din apă naște foc:[a]
(Iată-l, regele puterii[b] cum din ziuă naște noapte).

El stă veșnic în văzduhuri (luminînd îndepărtarea).
Soarele plutește-n aer, măsurînd în cale zarea,
Căci Varuna-i Domnul lumii, soarele-i măsura lui —
Cîte rîuri sînt în lume, alte rîuri să mai pui
Ca să curgă toate-n mare, ele tot nu umplu marea.

(Cine este cel ce poate într-un loc ceva să puie
Necurmat, fără să-l umple? Nu e om, și nimeni nu e.
Singur el, Varuna, poate! El se plimbă fulgerînd
Și cu tunet umple cerul, plin de spaimă despicînd
Aerul; pe vînt și neguri el scoboară și se suie).

[a] *Foc:* fulgerul din nori.
[b] *Regele puterii* (scr. *śavasaḥ pátiḥ*): atributul acesta nu-i al lui Varuṇa în *Rig-Veda*, ci al altor divinități, ca: Indra Agni etc.

Doamne, dacă noi vr-odată ne-am înduşmănit vecinii,
Dac-am înşelat la jocuri, dacă n-am primit străinii,
Iartă-ne! (Tu bun şi tare, noi sărmanii slabi şi răi!)
Însă năzuinţa noastră e să fim iubiţii tăi
(Şi iubirea noastră cată biruinţele luminii!)

INDRAḤ

(Rig-Veda, 2,12)

Yó jātá evá prathamó mánasvān devó devā'n krátunā paryábhūṣat / yásya śúṣmād ródasī ábhyasetām nṛmnásya mahnā'sá janāsa indraḥ. (1)

Yáḥ pṛthivīṃ vyáthamānām ádṛṃhad yáḥ párvatān prákupitāṅ áramṇāt / yó antárikṣam vimamé várīyo yó dyā'm ástabhnāt sá janāsa índraḥ. (2)

Yó hatvā' 'him áriṇāt saptá síndhūn yó gā' udā'jad apadhā' valásya / yó áśmanor agnim jaja'na saṃvṛ'k samátsu sá janāsa indraḥ. (3)

Yéne'mā' viśvā cyávanā kṛtā'ni yó dā'sam várṇam ádharam guhā' 'kaḥ / śvaghnī' 'va yó jigīvāṃ lakṣám ā'dadar yáḥ puṣṭā'ni sá janāsa indraḥ. (4)

Yáṃ smā pṛcchánti kúha sé'ti ghorám uté'm ā'hur nāi'ṣó astī'ty enam / só aryáḥ puṣṭi'r vīja ivā' 'mināti śrád asmāi' dhatta sá janāsa indraḥ. (5)

Yó radhrásya coditā' yáh kṛśásya yó brahmáṇo nā'dhamānasya kīréḥ / yuktágrāvṇo yó'vitā' suśipráḥ sutásomasya sá janāsa indraḥ. (6)

Yásyā 'śvāsaḥ pradíśi yásya gā'vo yásya grā'mā yásya viśve ráthāsaḥ / yáḥ sū'ryaṃ yáḥ uṣásaṃ jajā'na yó apāṃ netā' sá janāsa índraḥ. (7)

Yáṃ krándasī saṃyatī' vihváyete páre'vara ubháyā amitrāḥ / samānáṃ cid rátham ātasthivā'nsā nā'nā havete sá janāsa índraḥ. (8)

Yásmān ná ṛté vijáyante jánāso yáṃ yúdhyamānā ávase hávante / yó viśvasya pratimā'naṃ babhū'va yó acyutacyút sá janāsa índraḥ. (9)

Yáḥ śáśvato máhy éno dádhānān ámanyamānāñ chárvā jaghā'na / yáḥ śárdhate ná' 'nudádāti śṛdhyā'ṃ yó dásyor hantā' sá janāsa indraḥ. (10)

Yáḥ śáṃbaraṃ párvateṣu kṣiyántaṃ catvāriṇ śyā'ṃ śarády anvávindat / ojāyámānaṃ yó áhiṃ jaghā'na dā'nuṃ śáyānaṃ sá janāsa indraḥ. (11)

Yáḥ saptáraśmir vṛṣabhás túviṣmān avā'sṛjat sártave saptá síndhūn yó rāuhiṇám ásphurad vájrabāhur dyā'm āróhantaṃ sá janāsa indraḥ. (12)

Dyā'vā cid asmāi pṛthivī namete śúṣmāc cid ásya párvatā bhayante / yáh somapā' nicitó vájrabāhur yó vájrahastaḥ sá janāsa índraḥ. (13)

Yáḥ sunvántam ávati yáḥ pácantaṃ yáḥ śáṃsantam yáh śaśamānám ūtī' / yásya bráhma várdhanaṃ yásya sómo yásye'dáṃ rā'dhaḥ sá janāsa índraḥ. (14)

Yáḥ sunvatć pácate dudhrá ā' cid vā'jaṃ dárdarṣi sá kilā'si satyáḥ / vayáṃ ta indra viśváha priyā'sah suvī'rāso vidáthamā' vade na. (15)

INDRA

Zeul (înțelept) care s-a născut cel dintîi și care a înzestrat cu putere pe zei, de a cărui forță s-au cutremurat cerul și pămîntul, (din pricina marii sale bărbății): acesta, neamuri, e Indra [a](1)

Cel care a fixat pămîntul (ce se clătina, care a liniștit munții răzvrătiți), care a întins văzduhul, (care a sprijinit cerul), acesta, neamuri, e Indra. (2)

(Cel care ucizînd balaurul a făcut să curgă cele șapte fluvii, care a scos vacile din văgăuna lui Vala [b], care a făcut să țîșnească focul din nori, cel care cucerește prăzi în lupte): acesta, neamuri, e Indra. (3)

(Cel care a săvîrșit toate aceste fapte mari, care a subjugat rasa demonică, făcînd-o necunoscută, cel care, ca un jucător ce ciștigă, a luat zgîrcitului cele mai alese bogății): acesta, neamuri, e Indra. (4)

(Teribilul, despre care oamenii întreabă: „unde-i el?" și despre care ei spun: „nu există", — el e acela care face să

[a] *Indra:* zeul suprem în panteonul vedic.

[b] *Balaurul:* demonul care închide apele în nori și oprește ploaia (v. 11). — *Cele șapte fluvii:* torentele ce se revarsă din cer. — *Vala:* demon care închide vacile (ploaia) și pe care-l ucide Indra.

dispară, ca niște zaruri fugare, prosperitatea celui nelegiuit, credeți în el): acesta, neamuri, e Indra. (5)

Cel care îmboldește (pe cel obosit, pe cel slab, pe brahman, pe cîntărețul care imploră, cel cu buze frumoase, care ajută pe cel care pregătește pietrele de tescuit, pe tescuitorul de Soma [a]: acesta, neamuri, e Indra. (6)

Acela la a cărui dispoziție se află (caii, vacile, locuitorii, toate carele; care a creat Soarele și Aurora, care călăuzește apele): acesta, neamuri, e Indra. (7)

(Acela pe care-l invocă oștile încăierate, dușmanii de ambele părți, și cei care stau pe același car de luptă, în diferite locuri): acesta, neamuri, e Indra. (8)

Acela fără de care oamenii nu cîștigă biruința, (pe care-l chiamă în ajutor cei ce se luptă, cel care egalează totul și care face să se clatine și ceea ce nu se clatină): acesta, neamuri, e Indra. (9)

(Cel care ucide cu săgeata pe toți aceia care săvîrșesc crime, cînd nu se așteaptă; cel care nu iartă trufia celui care se încumetă; cel care l-a ucis pe demon): acesta, neamuri, e Indra. (10)

(Cel care, în al patruzecilea an, l-a găsit pe demonul Śambara, care stătea culcat în mijlocul norilor; cel care a ucis balaurul ce-și încorda puterile, pe demonul care sta culcat): acesta, neamuri, e Indra. (11)

(Taurul puternic, cu șapte frîne, care a slobozit să curgă torentele de apă închise de balaur în nori, care ținînd în mînă trăsnetul a izbit demonul care încerca să escaladeze cerul): acesta, neamuri, e Indra. (12)

Înaintea lui se pleacă cerul și pămîntul; de puterea lui se tem munții. (Cel care-i văzut cum bea Soma, cum poartă fulgerul): acesta, neamuri, e Indra. (13)

(Cel care ajută pe tescuitorul de Soma, pe cel care coace jertfa, pe cel care-l slăvește, pe cel care se ocupă cu jertfa, acela pe care-l întărește rugăciunea, Soma, această ofrandă): acesta, neamuri, e Indra. (14)

(O, impetuosule, tu ești într-adevăr acela care faci accesibilă prosperitatea celui care tescuiește Soma, care coace jertfa. O, Indra, să fim totdeauna iubiții tăi și uniți cu cei viteji să conducem adunarea liturgică. (15)

[a] *Soma:* v. n. *a*, p. 300.

IV

PUTEREA

1

(Eternul) zeu, întîi născutul,
Podoaba zeilor (și scutul
Întregii lumi), *de toți temutul* —
Voi, neamuri, este Indra.

2

Acel ce pune biruință
În cei războinici (și credință
În cei ce merg la pocăință) —
Voi, neamuri, este Indra.

3

Acel ce-a-ntemeiat pămîntul
Și-a-ntins văzduhul și-a pus vîntul
Să poarte nori, d-apururi sfîntul —
Voi, neamuri, este Indra.

4

Acel ce singur guvernează
(Și după chipul său creează
Și stelele-n cărări le-așează) —
Voi, neamuri, este Indra.

5

Acel, d-a căruia putere
Orice tărie-n haos piere,
Și toate pier ca o părere —
Voi, neamuri, este Indra.

El în făpturi a pus mişcare
(Şi viaţă-n tot ce nume are,
El, cel lipsit d-asemănare
Cîntaţi, cîntaţi pe Indra).

MAXIME ŞI PROVERBII[a 253]

Poezia gnomică (de cugetări)[b] este un domeniu al literaturii unde indienii au ajuns la o măiestrie care n-a fost atinsă niciodată de vreun alt popor. Nimic nu le-a reuşit mai bine ca arta de a exprima în mod concis şi fin o idee în două versuri şi de-a o îmbrăca adesea într-o imagine frumoasă din natură sau într-o comparaţie surprinzătoare şi ingenioasă.

Numeroase povestiri, sentenţe şi exprimări din literatura indiană dovedesc cît de mult au preţuit indienii în toate timpurile o „vorbă aleasă" (*subhāşita*). Şi azi se consideră ca o cerinţă a educaţiei să cunoască cineva sentenţe nimerite, pe care să le poată întrebuinţa la locul potrivit într-o conversaţie.

Sentenţele se referă fie la purtare (*artha* „ştiinţa utilului", *nīti* „ştiinţa purtării"), fie la morală. Ele sînt adesea rezultatul unei bogate experienţe şi aproape că nu există aspect al vieţii omeneşti de care să nu se ocupe.

Poeţii indieni introduc versuri gnomice pretutindeni. Le găsim în epopei, în romane, ba chiar şi în drame; cf. în această privinţă tragicii greci, mai ales Euripide.

Versurile gnomice alcătuiesc o parte esenţială a literaturii religioase a budiştilor şi a jainiştilor, precum şi a povestirilor, fie religioase, fie profane, ca de ex. *Pañcatantra*.

Această predilecţie pentru poezia gnomică datează încă din perioada vedică; iar literatura ştiinţifică a dreptului (*dharmaśāstra*) şi a politicii (*nītiśāstra*) este atît de plină de sentenţe poetice, încît adesea e greu de tras linia de demarcare între poezia didactică şi ştiinţă.

[a] V. p. 293 sq.
[b] Gr. γνώμη, lat. *sententia* = „sentenţă", „cugetare".

Mai tîrziu numeroase sentențe, care circulau în cercurile literare și ale căror autori erau de obicei uitați, au fost adunate în colecții, de preferință de cîte o sută (*śataka*); mulți poeți au alcătuit singuri colecții întregi de sentențe. Una dintre cele mai apreciate este aceea atribuită lui Cāṇakya.

O. Böhtlingk a alcătuit și tradus cea mai bogată antologie de cugetări, sub titlul *Indische Sprüche*, 1870—1873, în trei volume. Această antologie cuprinde 7613 cugetări, din care L. Fritze[a] a tradus în versuri 387. Dintre acestea din urmă a tradus Coșbuc un mic număr de cugetări (58) sub titlul: „Maxime și proverbii", pe care le redăm mai jos.

Fritze numerotează fiecare cugetare și indică în paranteză numărul pe care-l are cugetarea sanscrită în antologia lui Böhtlingk. La fel am procedat și noi; însă numerele respective sînt cele din ediția I a lui Böhtlingk.

1

Anāyake na vastavayṃ na vased bahunāyake
Strīnāyake na vastavyam na vased bālanāyake.
Śārṅg. Paddh. Nīti, 48

(Böhtl., *Ind. Spr.*, 96).

*

Nu sta acolo, unde nu-i conducător; nici acolo, unde-s mulți conducători.

Nu sta acolo, unde conduce o femeie; nici acolo, unde conduce un copil.

*

Nicht wohne, wo ein Herrscher fehlt, auch nicht wo viele Herrscher sind;

Nicht wohne, wo ein Weib regiert, auch nicht wo Herrscher ist ein Kind.

(Fr., *Ind.*, 40). (279).

[a] L. Fritze, *Indische Sprüche*. Aus dem Sanskrit metrisch übersetzt. Leipzig, Ph. Reclam, 1880.

*

. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .
. . . . . .

Nu sta *în casa* unde vezi
Că e stăpîn numai nevasta —
Dar unde e nevasta rob,
Fugi mai ales *de casa* asta.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 1)

2

Atiramaṇīye kāvye 'pi piśuno dūṣaṇam anveṣayati
Atiramaṇīye vapuṣi vraṇam iva makṣikānikaraḥ.
(Padyasaṃgraha, 3)

(Böhtl., *Ind. Spr.*, 3409).

*

Chiar într-o poezie foarte frumoasă bîrfitorul caută cusur;
După cum chiar şi într-un corp foarte frumos muştele caută o rană.

*

Ist ein Gedicht auch noch so wohl gelungen,
Den Fehlern spüren nach die Lästerzungen.
So späht am schönsten Leib die Fliegenschar,
Ob er nicht eine Wunde biete dar.

(Fr., *Ind.*, 41) (184).

*

De-ar fi o poezie oricît de închegată,
Toţi criticii cu zgomot pe dînsa năvălesc.
Şi muştele întocmai (poftăreţe) pîndesc
Să afle-o rană (mică) pe-un corp frumos (de fată).

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 2).

3

Anyamukhe durvādo yah priyavadane sa eva parihāsaḥ
Itarendhanajanmā yo dhūmaḥ so'gurubhavo dhūpaḥ.
Śārṅg. Paddh. Prakīrṇakākhyāna 4

(Bŏht., *Ind. Spr.*, 132).

*

Ceea ce în gura altuia e un reproș, în gura prietenului e o glumă.

Ceea ce-i fum, cînd provine din alt lemn, este parfum, cînd emană din aloe.

*

In Freundesmund als Spass und Scherz nur gilt,
Womit ein Andrer, spricht er's aus, uns schilt.
Was Rauch bei schlichtem Holz man nennt,
Das heisst ja Duft, wenn Aloē brennt.

(Fr., *Ind.*, 29) (5621)

*

Din gura unui prieten sînt glume, lucru bun,
Cuvintele pe care străinii de le spun
Sînt pentru noi insulte, (chiar spuse fără voie). —
Aceea ce e fumul la orice lemn comun,
Noi zicem că e miros, cînd lemnul e aloe.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 3).

4

Jalāukayo 'pamīyante pramadā mandabuddhibhiḥ
Mṛgīdṛśāṃ jalāukānāṃ vicārān mahad antaram
Jalāukā kevalaṃ raktam ādadānā tapasvinām
Pramadā sarvam ādatte cittaṃ vittaṃ balaṃ sukham.
(Halāyudha, s. v. jalāukā)

(Bŏhtl., *Ind. Spr.*, 948—9).

*

(Numai) proștii compară femeia cu o lipitoare.
Între felul cum se poartă femeile cu ochi de gazelă și lipitorile este o mare deosebire.
Acestea iau bieților oameni numai sîngele,
Pe cînd femeile le iau totul: mintea, averea, puterea și fericirea.

*

Blutegeln sind die Weiber gleich, behauptet wohl ein Tor;
Doch tritt ein grosser Unterschied, wenn man dies prüft, hervor:
Blutegel nehmen weiter nichts den Ärmsten als ihr Blut;
Ein Weib jedoch nimmt (Alles): Kraft, Verstand und Glück und Gut.

(Fr., *Ind.*, 55—56) (2368—2369).

*

„Lipitoare e femeia", zise un nebun odată.
O, sărmană lipitoare, cu ce-i ea asemănată!
Numai sîngele (cel negru) ți-l răpește lipitoarea,
Dar femeia-ți ia puterea, mintea, *banii* și *onoarea.*

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 4).

5[a]

Cîinele-a văzut o fată:
„Carne!", a zis bătîndu-și dinții!
Și-și priveau părinții fata:
„Floare"-au zis plîngînd părinții.
Și-a văzut-o un călugăr:
„Bestie", a strigat ascetul.
Și-un poet văzut-a fata:
„Înger", a șoptit poetul.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 5).

6

Eka eva padārthas tu tridhā bhavati vīkṣitaḥ
Kuṇapaṃ kāminī māṇsam yogibhiḥ kāmibhiḥ śvabhiḥ.

(Böhtl., *Chrest.*[2], 198,5) (*Sprüche*, 104).

*

[a] Poezia aceasta este o variantă a celei următoare (6) și nu se găsește nici la Fritze, nici la Böhtlingk. Ea este o creație a lui Coșbuc.

Un singur obiect devine trei: cadavru, cînd e privit de un yogin[a]; fată, cînd e privit de un îndrăgostit; carne, cînd e privit de un cîine.

*

Wenn man dasselbe Wesen prüft, erscheint als dreifach der Befund): Ein Leichnam ist's, ein Liebchen, Fleisch — so denken Mönch, Liebhaber, Hund.

(Fr., *Ind.*, 252) (1344).

*

Femeile sînt carne, cadavre, un *secret* —
Așa gîndește-un cîine, un popă, un *poet.*

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 6)

7

Der Dichter schafft, der Kenner würdigt nach seiner Schönheit ein Gedicht;
So kennt die Anmut einer Schönen ihr Gatte wohl, ihr Vater nicht.

(Fr., *Ind.*, 239) (1584).

*

Un poet creează numai. (Poezia-i ca o fată).
Numai criticul cunoaște toată *goliătatea* ei.
Astfel și drăgălășia măritatelor femei
O cunosc bărbații numai, dar părinții niciodată.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 7).

8

Genossen wird von Glücklichen, was Geizige zusammentragen;
Was mühevoll die Zähne kau'n, verschlingt die Zunge ohne Plagen.

(Fr., *Ind.*, 241) (1521).

*

[a] *Yogin:* cel care practică *yoga* („unirea" cu sufletul universal, prin concentrarea minții).

Vezi! Ce-au adunat părinții
Risipesc copiii lor —
Limba-nghite așa ușor
Toată munca ce-o fac dinții.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 8).

9

Kavayaḥ kiṃ na paśyanti kiṃ na bhakṣanti vāyasāḥ
Madyapāḥ kiṃ na jalpanti kiṃ na kurvanti yoṣitaḥ.

(Vet. în L. A. 26) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 615).

*

Ce nu văd poeții! Ce nu mănîncă ciorile! Ce nu vorbesc bețivii! Ce nu fac femeile!

*

Was Krähen wohl nicht fressen! Was Dichter wohl nicht schauen!
Was Trunkne wohl nicht reden! Was tun wohl nicht die Frauen!

(Fr., *Ind.*, 236) (1582).

*

Ce nu văd poeți(-n lume)?
Corbilor *ce nu le place?*
Omul beat ce nu vorbește?
Și femeia ce nu face?

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 9).

10

Abhinavasevakavinayāiḥ prăghūrṇoktāir vilāsinīruditāiḥ
Dhūrtajanavacananikarāir iha kaścid avañcito nā'sti.

(*Pañc.*, 3, 119).

*

Cine n-a fost înșelat pe lumea aceasta de purtarea frumoasă a servitorilor luați de curînd, de veștile aduse de

oaspeți, de lacrimile femeilor și de potopul de vorbe al celor de rea-credință?

*

Hier wird ein Jeder des Betruges Beute
Durch Dirnentränen, (durch verschlagner Leute
Beredsamkeit), durch das, was Gäste sagen,
Durch neuer Diener ittiges Betragen.

(Fr., *Ind.*, 318) (488).

*

.....toată lumea-nșeală:
.....
Prin purtarea bună *păcătoșii* slugi,
Fetele prin lacrămi, (preoții prin rugi).
.....

(Coșbuc, *Ant. sanscr.*, Max. 10).

11

Lālayet pañca varṣāṇi daśa varṣāṇi tāḍayet
Prāpte tu ṣoḍaśe varṣe putraṃ mitravad ācaret.

(Cāṇ., 11) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 2665).

*

Fiul să fie răsfățat cinci ani și să fie bătut zece ani; dar cînd a atins vîrsta de șaisprezece ani, să fie tratat ca un prieten.

*

Du sollst den Sohn fünf Jahre hätscheln, dann züchtigen die nächsten zehn, Doch einen Freund, wenn fünfzehn Jahre er alt geworden, in ihm sehn.

(Fr., *Ind.*, 377) (5848).

*

Pînă la cinci ani copilul *cu nuiaua tu să-l crești*;
Zece ani apoi *cu vorba cît de rău să-l dojenești*;
Iar *d-aici* ca pe un prieten *cu blîndețe stăpînești.*

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 11).

12

Ajñaḥ sukham ārādhyaḥ sukhataram ārādhyate viśeṣajñaḥ
Jñānalavadurvidagdhaṃ brahmā'pi naraṃ na rañjayati.

(Bhar., *Nīt.*, 3).

*

Uşor îl cîştigi pe cel neştiutor; şi mai uşor e cîştigat cel care are judecată. Dar pe semidoctul cu o fărîmă de ştiinţă nici Brahmā [a] nu-l poate mulţumi.

*

Man kann Unwissende bequem gewinnen;
Bei Klugen ist noch leichter solch Beginnen;
Doch wen ein Wissensbröcklein macht zum Toren,
Bei dem sind Brahma's Gründe auch verloren.

(Fr., *Ind.*, 338) (105).

*

Uşor *conduci* pe-un om *netot*,
Dar mai uşor pe cel cuminte.
Pe-un semidoct nici tu, *Părinte*
(Nici zeii cerului) nu pot.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 12).

13

Gate hi durdaśāṃ loke kṣudro'py ahitam ācaret
Pañke nimagne karini bheko bhavati mūrdhagaḥ.

(Böhtl., *Chrest.*[3], 201, 27 sq.).

*

Şi un mişel poate face rău unor oameni în răstrişte.
Cînd elefantul e cufundat în mîl, broasca i se suie pe cap.

*

[a] *Brahmā:* spiritul suprem şi absolut.

Geriet ein Mensch in Missgeschick, so kann ihm Leides tun ein Tropf.
Versank ein Elephant im Sumpf, so hüpft ein Frosch ihm auf den Kopf.

(Fr., *Ind.*, 51) (2074).

*

Sînt nenorocit sărmanul!
De cei răi nu pot să scap —
Leului[a] căzut în baltă
Îi sar broaștele pe cap.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 13).

14

Aśnīmahi vayam bhikṣām āśāvāso vasīmahi
Śayīmahi mahīpṛṣṭhe kurvīmahi kim īśvarāiḥ.

(Bhartṛh., *Vair.* 30) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 270).

*

Noi vrem să mîncăm din pomană, să umblăm goi,
Să dormim la pămînt: Ce nevoie avem de boieri?

*

Wir wollen uns vom Brod, das wir erbetteln, nähren,
Die Himmelsgegenden als Kleidung tragen[b],
Der nackte Boden mag ein Lager uns gewähren:
Was haben wir nach Herren dann zu fragen!

(Fr., *Ind.*, 295) (726).

*

Noi vom trăi din pîinea cerșită-(n umilire);
Noi vom purta *văzduhul* (*cel vînăt*) ca vestmînt
Noi vom *dormi* (în crivăț) pe *netedul* pămînt;
Noi n-avem trebuință de *legi și stăpînire.*

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 14).

[a] *Leului*, în loc de *elefantului*, cum e în textul sanscrit și în cel german; leul nu e animal de baltă, ca elefantul, înlocuirea se datorește ritmului.
[b] D.h. nackt gehen (Fritze).

15

Aśvamedhasahasraṃ ca satyaṃ ca tulayā dhṛtam
Aśvamedhasahasrād dhi satyam eva viśiṣyate.

(*Mahābh.*, 1, 3095) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 271).

*

Am pus la cîntar o mie de jertfe de cai și adevărul,
Și (am văzut că) adevărul cîntărește mai greu decît o mie de jertfe de cai[a].

*

Ich wog der Pferdeopfer tausend und wog die Wahrheit auch dagegen,
Und fand, nachdem ich sie gewogen, die Wahrheit jenen überlegen.

(Fr., *Ind.*, 291) (732).

*

La cîntar *trei mii de preoți* și-adevărul am pus eu:
Dar *decît trei mii de preoți* adevărul e mai greu.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 15).

16

Guṇavantaḥ kliśyante prāyeṇa bhavanti nirguṇāḥ sukhinaḥ
Bandhanam āyānti śukā yatheṣṭasaṃcāriṇaḥ kākāḥ.

Śārṅg. Paddh., Guṇapraśaṃsa 16—17. (Böhtl., *Ind. Spr.*, 844).

*

De obicei aceia care au merite suferă, pe cînd cei fără merit o duc bine.

Papagalii ajung în captivitate, pe cînd ciorile cutreieră în voie.

*

[a] *Jertfe de cai:* jertfa cea mai importantă la indieni, în antichitate.

Wie häufig leidet Not ein Mensch mit Gaben!
Wie lebt man ohne sie von Kummer frei!
Gefangen nimmt man, sieh, den Papagei;
Doch ungehindert tummeln sich die Raben.

(Fr., *Ind.*, 343) (2123).

*

Cei cu talente ajung mereu
La griji și zile grele;
Iar cei fără de ele
Scutiți sînt d-orice greu.

Privighetoarea (blîndă ce-i)!
Dar tu o-nchizi, (sărmana),
În timp ce *coțofana*
Se plimbă-n dragul ei.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 16).

17

Arthaprāṇavināśasaṃśayakarīṃ prāpyā 'padaṃ dustarām
Pratyāsannabhayo na vetti vibhavaṃ svaṃ jīvitaṃ kāṅkṣati
Uttīrṇas tu tato dhanārtham aparāṃ bhūyo viśaty āpadam
(Prāṇānāṃ ca dhanasya cā 'dhamādhiyām anyo'nyahetuḥ paṇaḥ).

(*Tantr.*, II, 77) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 3588).

*

Cînd omul dă peste o nenorocire care-i primejduiește avutul și viața, atunci în fața pericolului iminent el nu se gîndește la avuții, ci caută numai să-și scape viața; iar după ce a scăpat de acolo, el dă din nou peste altă nenorocire, din cauza averii; astfel cei cu minte puțină pun în joc, pe rînd, cînd viața, cînd averea, una pentru alta.

*

Gerät ein Mensch in harte Not
Und muss Verlust des Geldes und den Tod
Er fürchten, o, nicht fragt er dann nach Geld.
Er wünscht nur, dass er lebend sich erhält.
Doch stürtzt er sich, von dieser Not befreit,
Darauf um Geld in neue Fährlichkeit.

(So wird von Toren wechselsweis das Leben
Für Geld, und dies für jenes preisgegeben).

(Fr., *Ind.*, 311 (585).

*

Cînd ajunge omul în pericol mare,
Ca să-şi scape viaţa el dă tot ce are:
(În astfel de cazuri banii sînt duşmani).
Dar, scăpat de *moarte*, (el îşi schimbă faţa)
Şi-n primejdii nouă îşi aruncă viaţa
Ca să facă bani.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 17).

18[a]

Calaty ekena pādena tiṣṭhaty ekena buddhimān
Nā'samīkṣya paraṃ sthānaṃ pūrvam āyatanaṃ tyajet.

(Cāṇ., 32) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 905).

*

Înţeleptul mişcă un picior dar stă pe loc cu celălalt;
(Înainte de a cerceta locul următor), să nu părăsească cineva locul precedent.

*

Dacă voieşti să fii cuminte,
Cu un picior tu stăi pe loc,
Cu celălalt mergi înainte.
(Decît să plingi că n-ai noroc
Şi c-ai greşit un pas), mai bine
Cu amîndouă stai pe loc.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 18).

19[b]

Pe cel ce sub picior îţi sapă
Nu-l prinde prieten, cît trăieşti;
El ţi-e duşman; să-ţi aminteşti
Că apa-i apă.

[a] Această cugetare lipseşte la Fritze.
[b] Această cugetare lipseşte la Fritze şi la Böhtlingk.

Iar apa-ncet își schimbă locul —
S-o faci fierbinte cît ai vrea,
S-o clocotești, căci totuși ea
Va stinge focul!

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 19).

20

Yuddhaṃ ca prātar utthānaṃ bhojanaṃ saha bandhubhiḥ
Striyam āpadgatāṃ rakṣec catuḥ śikṣeta kukkutāt.

(Cān., 72) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 2494).

*

Lupta, sculatul de dimineață, masa împreună cu ai săi,
Ocrotirea femeii în nenorocire: aceste patru lucruri, să le învețe cineva de la cocoș.

*

Zu kämpfen, Frühaufstehn, die Gattin zu schützen, wenn Gefahren nahn,
Das Mahl zu halten mit den Seinen, die Viere lerne man vom Hahn.

(Fr., *Ind.*, 36) (5510).

*

Să te scoli de dimineață, (să muncești cît ți-e puterea),
Să te lupți (voinic și nobil), cu ai tăi să-mparți *averea*,
Și nevasta să ți-o aperi *de obraznici ticăloși:*
Aste patru[a] lucruri, frate, să le-nvești de la cocoși.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 20).

21

Vāidyo guruś ca mantrī ca yasya rājñaḥ priyaṃvadaḥ
Śarīradharmakośebhyaḥ kṣipraṃ sa parihīyate.

(Hit. 3, 103) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 2902).

*

[a] *Patru:* din cauza ritmului poetul a scris *patru*, deși sînt *cinci*.

Regele, căruia medicul, învățătorul și ministrul îi spun numai ceea ce-i place, își pierde iute sănătatea, virtutea și vistieria.

*

Wenn Arzt, Minister, Lehrer, stets das reden vor des Fürsten Ohren,
(Was gern er hört), — Gesundheit, Schatz und Tugend gehn dann rasch verloren.

(Fr., *Ind.*, 89) (6290).

*

Cînd regele ascultă de medici, de miniștri,
De (domnii) profesori,
Adio sănătate! Adio cuminție!
Adio, voi *comori*!

(Coșbuc, *Anl. scr.*, Max. 21).

22

Vṛthā vṛṣṭiḥ samudreṣu vṛthā tṛptasya bhojanam
Vṛtha dānaṃ samṛddhasya vṛthā śūre vibhūṣaṇam.

Śārṅg. Paddh. Nīti 36 (35) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 2890).

*

Zădarnică e ploaia în ocean, zădarnică ospătarea celui sătul;
Zădarnic este darul (făcut) unui bogat, zădarnică-i podoaba pentru cel viteaz.

*

(Den Meeren nützet nicht der Regen,
Dem Satten nützt es nicht, mit Speise ihn zu laben),
Dem Reichen nicht, dass du ihm spendest Gaben,
Dem Helden nicht, sich Schmuckwerk anzulegen.

(Fr., *Ind.*, 27) (6258).

*

Să dai bogatului un dar,
Unui viteaz să-i dai podoabe,
(Eunucilor să le dai roabe),
Supremele prostii îmi par!

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 22)[a]

23

Na devā daṇḍam ādāya rakṣanti paśupālavat
Yaṃ tu rakṣitum icchanti buddhyā saṃvibhajanti tam.

(*Mahābh.*, 5, 1222) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 4304).

*

Zeii nu ocrotesc cu bita, ca ciobanii;
Pe cine vor să-l ocrotească, ei îl înzestrează cu minte.

*

Nicht lassen Schutz die Götter angedeihen
Wie Hirten mit dem Stabe in der Hand;
Doch wem sie wollen ihren Schutz verleihen,
Den rüsten sie mit Einsicht und Verstand.

(Fr., *Ind.*, 19) (3302).

*

Cînd Dumnezeu te are drag,
Şi te ia-n paza (milei sfinte),
Ca arme de-a lupta-nainte
Nu-ţi dă nici pietre, nici ciomag —
Cînd Dumnezeu te are drag,
Îţi dă pricepere şi minte.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 23).

24

Yo na dadāti na bhuṅkte sati vibhave nāi'va tasya tad dravyam
Cañcāpuruṣa īvā'sau rakṣati sasyaṃ parasya'rthe.

(Vikr., 74) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 2536).

*

[a] V. max. 58, care-i o variantă a acesteia şi unde sînt traduse primele două versuri din Fritze, omise aici.

Cine nici nu dă, nici nu se foloseşte de averea sa, aceluia nu-i aparţine acea avere;

El seamănă cu omul de paie care păzeşte lanul pentru altul.

*

Wer Reichtum hat und doch davon nicht spendet,
Und doch ihn zum Geniessen nicht verwendet,
(Der hat ihn gar nicht), gleicht dem Strohmann nur,
Der Korn bewacht für Andre auf der Flur.

(Fr., *Ind.*, 33) (5602).

*

Cel ce-şi *încuie* bogăţia
Şi (pe săraci) nu-i dăruieşte,
Nici pentru el nu cheltuieşte,
E o momîie ce păzeşte
Pe seama altora *cîmpia*.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 24).

25

Na dānena na mānena nā'rjavena na sevayā
Na śastreṇa na śastreṇa sarvathā viṣamāḥ striyaḥ.

(Hit. 2, 112) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 1393).

*

Nici cu daruri, nici cu respect, nici cu sinceritate, nici cu servire,

Nici cu cuţitul, nici cu povaţa (n-o scoţi la capăt cu) femeile; ele sînt cu desăvîrşire imposibile.

*

Beschenke Frauen (ehre sie), sei offen, dienstbar immerhin,
Versuch's mit Gründen, mit Gewalt: du beugst nicht ihren starren Sinn.

(Fr., *Ind.*, 128) (3283).

*

Dăruieşte-le, fii sincer, (clevetеşte-le cum vrei),
Fii *slugarnic*, (blînd) ori silnic, cu temei, fără temei:
Ce şi-au pus în cap odată, nu poţi scoate din femei.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 25).

26

Vyasaneṣu nirudvegā vibhaveṣv apy agarvitāḥ
Kāryeṣv akātarā ye ca te dhīrās tāir jitaṃ jagat.

(Kathās., 52, 289).

*

Cei care nu se turbură în nenorocire, nu sînt trufaşi în prosperitate, nu au teamă în acţiunile lor: aceia sînt tari[a], aceia biruie lumea.

*

Wer auch im Unglück noch besonnen bleibt,
Wen Wohlergehn zum Übermut nicht treibt,
Wem in Gefahr der Mut nicht wird entrungen:
Der ist ein weiser Mann, und hat die Welt bezwungen.

(Fr., *Ind.*, 23) (6317).

*

Acela ce şi-n fericire [b]
Nu-şi pierde capul (şi-i cinstit),
Cel ce rămîne umilit,
Cînd are-avere şi mărire,
Şi-acel ce-şi ţine jurămîntul
Şi faţă cu duşmanii săi:
Tu dă-mi tovarăşi p-aceşti trei
Şi-ţi biruiesc cu ei pămîntul.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 26).

27

Āśritānāṃ bhṛtāu svāmisevāyāṃ dharmasevane
Putrasyo 'tpādane cāi'va na santi pratihastakāḥ.

(Hit. 2, 32) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 399).

*

[a] Scr. *dhīrās* înseamnă şi „înţelepţi"; aşa traduce Fritze.
[b] În textul sanscrit şi-n cel german stă: „nefericire".

Pentru a ocroti pe cei care depind de noi, pentru a servi pe stăpîn, pentru a ne îndeplini datoria (prescrisă de legea sfîntă)
Şi pentru a face un copil, nu există înlocuitor.

*

Gilt's Tugendübung, (Herrendienst), (dass man die Untergebnen nährt),
Gilt's einen Sohn zu zeugen, dann sind Stellvertreter nicht gewährt.

(Fr., *Ind.*, 129) (1055).

*

Cînd e vorba *să faci bine*,
(Să ajuţi pe cei ce mor,
De nevoi să-ţi aperi ţara)
Şi să-ţi naşti moştenitor —
(La aceste patru lucruri)
Cine-şi ia locţiitor)?

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 27).

28

Ṛṇaśeṣo'gniśeṣaś ca vyādhiśeṣas tathāi'va ca
Punaś ca vardhante yasmāt tasmāc cheṣaṃ na kārayet.

(Cān. 40) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 510).

*

Fiindcă rămăşiţa de datorie, rămăşiţa de foc şi rămăşiţa de boală
Cresc mereu din nou, nu trebuie lăsată rămăşiţa.

*

Es wachsen stets von Neuem wieder heran die Reste von den Schulden,
Von einer Krankheit, einem Feuer; (drum soll man keine Reste du den).

(Fr., *Ind.*, 251) (1333).

*

Din rest nu poate creşte întreg nimic la loc —
Dar sînt, zic eu, trei lucruri, cari au acest noroc:
Un rest de datorie, de boală şi de foc.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 28).

29

Mātṛvat paradārāṇi paradravyāṇi loṣṭavat
Ātmavat sarvabhūtāni yaḥ paśyati sa paśyati.

(*Pañc.*, 1, 402).

*

Cine priveşte pe femeia altuia ca pe mama sa, averea altuia ca pe-un bulgăre de pămînt, pe toate fiinţele ca pe sine însuşi: acela este înţelept [a].

*

Die wie auf sich auf alle Wesen schauen;
Als ob es Mütter sind, auf fremde Frauen;
Auf fremde Schätze, wie auf blosse Schollen
Von Lehm: die schauen, wie wir schauen sollen.

(Fr., *Ind.*, 281) (905).

*

Cei ce privesc (cu multă seamă)
La alţii, cum privesc la sine;
Cei ce privesc ca la o mamă
La ori şi ce femei străine;
Cei ce privesc (cu rîs, ori teamă),
La bani, *ca la un rău ce vine:*
(Aceştia toţi cuminţi se cheamă),
Căci toţi privesc precum e bine.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 29).

30

Avaṃśapatito rājā mūrkhaputraś ca paṇḍitaḥ
Adhanena dhanam prāpya tṛṇavan manyate jagat.

(Cāṇ. 81) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 240).

*

[a] *Acela este înţelept:* în scr.: *acela priveşte (bine).*

Un rege de neam prost, un învățat al cărui tată e un neghiob
(Și) un sărac îmbogățit privesc lumea cu dispreț.

*

Ein König, der in niedrem Stamm geboren,
Ein Kluger, welcher Sohn ist eines Toren,
Ein Armer, wenn er kam zu vielem Geld:
Als einen Strohhalm sehn sie an die Welt.

(Fr., *Ind.*, 305) (653).

*

Un domnitor născut din neam de jos;
Un (preot) înțelept, al cărui tată
A fost un *idiot* (și un caraghios);
Și-un om sărac care-a ajuns de-odată
Să aibă bani (și bunuri) de prisos —
(Aceștia trei, oricît de buni s-arată),
Ei toate, cîte sînt, le văd pe dos.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 30).

31

Vyālāśrayā 'pi viphalā 'pi sakaṇṭakā 'pi vakrā'pi paṅki' abhavā 'pi durāsadā 'pi
Gandhena bandhur asi ketaki sarvajantor eko guṇaḥ khalu nihanti samastadoṣān.

(Vṛddha-Cān. 17, 21) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 5046).

*

Tu adăpostești șerpi și nu dai roadă, ai ghimpi și ești strîmb, crești în pămînt mocirlos și-i greu să se apropie cineva de tine;
Și totuși, o, ketaki [a], prin parfumul tău tu ești prietenul tuturor ființelor. O singură însușire înlătură toate defectele.

*

[a] *Ketaki:* copacul *Pandanus odoratissimus.*

Du bist, o Ketaki, voll Dornen und krumm, dazu an Früchten leer,
Du liebst den Sumpf, beherbergst Schlangen, man dringt zu dir heran nur schwer;
Und doch um deines Duftes willen giltst du als lieber Freund bei Allen).
So läst man sich um eine Tugend die Fehler insgesammt gefallen.

(Fr., *Ind.*, 44) (6331).

*

Uiți o sumă de defecte
Pentr-o singură virtute ...
(Cei ce captivează iute
Sînt naturi perfecte).

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 31).

32

Taskarebhyo niyuktebhyaḥ śatrubhyo nṛpavallabhāt
Nṛpatir nijalobhāc ca prajā rakṣet pite'va hi.

(Hit. 2,105) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 1009).

*

Regele să-și ocrotească supușii, ca un tată, împotriva hoților, dregătorilor, dușmanilor, împotriva favoritului său și a propriei sale lăcomii.

*

Vor Dieben, vor Beamten soll ein König, vor der Feinde Scharen,
Vor seinem Liebling, (seinem Geiz) sein Volk, (dem Vater gleich), bewahren.

(Fr., *Ind.*, 59) (2513).

*

Regele să *se* păzească
De *dușmani* (tradus femei,
Că-s mai rele decît ei).

Și de *hoți* (să se păzească)
(Sau tradus: funcționari,
Că sînt cei mai răi tîlhari).

(Regele să se păzească)
De *curteni* (tradus dulăi,
Că sînt cîinii cei mai răi).

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 32).

33

Kiṃ kulena viśālena śīlam evā 'tra kāraṇam
Kṛmayaḥ kiṃ na jāyante kusumeşu sugandhişu.

(Śārṅg., Paddh., *Nīti* 67) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 3927).

*

Ce importanţă are o familie ilustră? Temelia este un caracter ales.
Oare nu se nasc viermi (şi)-n flori mirositoare?

*

Was liegt daran, dass vornehm dein Geschlecht?
Sei von Charakter echt und recht!
Man sieht ja Maden auch entstehn und wohnen
In dufterfüllten Blumenkronen.

(Fr., *Ind.*, 94) (1735).

*

(Eu sînt născut din neam de jos) —
Tu eşti boier, dar *ticălos!*
(Ce crezi, că am să cad pe spate
Cînd văd frumoasele-ţi palate?)
Eu văd păduchi d-atîtea ori
Şi-n cele *mai frumoase* flori!

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 33).

34[a]

Des Mannes, welcher seinen Leib behütet, lacht
Der Tod, die Erde dessen, der sein Gut bewacht;
Gleichwie mit innerm Lachen an den Gaten denkt
Ein treulos Weib, der an dem Sohn mit Liebe hängt.

(Fr., *Ind. Spr.*, 95 (4956).

[a] Traducerea lui Coşbuc se deosebeşte mult de aceea a lui Fritze; cf. maxima 55.

De oameni zgîrciți rîde pămîntul
(Și rîde iadu-n pumni de domni și regi,
De cei ce fac pentru popoare legi,
Cum rîd în codri fiarele și vîntul!
Și viermii rîd de cei care-și fac placul).
Și de femei cu poale lungi e vesel dracul.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 34).

35[a]

Foc celor ce-au ucis și fură!
Bogaților plumb cald în gură!
Pumnal celor mîndriți cu rangul!
Și cui își vinde țara dați-i știreangul.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 35).

36

Erblickt man einen Hund, so ist kein Stein zur Hand.
Und fehlt es nicht am Stein, so kommt kein Hund gerannt;
Doch wenn du, kommt ein Hund, zum Steine kannst gelangen,
So ist's des Königs Hund. Nun sprich, was anzufangen.

(Fr., *Ind.*, 43) (6488).

*

Cînd vezi (pe drum) un cîine, n-ai piatră — (lucru trist).
Cînd ai în mînă piatră, e gol de cîini tot locul.
Cînd ai și cîini și pietre (și-arunci, tu n-ai norocul
Să-i poți lovi! Iar dacă lovești ca bun artist,)
Stăpînul lor te vede și-ți scutură cojocul.
Cu-o soartă așa perversă, să nu fii pesimist?

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 36).

37

Niḥsārasya padārthasya prāyeṇā 'ḍambaro mahān
Na suvarṇe dhvanis tādṛg yādṛk kāṇsye prajāyate.

(Śārṅg., *Paddh.*, Prakīrṇakākhyāna 19) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 1624).

*

[a] Această cugetare lipsește la Fritze și la Böhtlingk.

De obicei un lucru fără valoare produce un vuet mare:
Din aur nu iese un sunet așa de puternic ca din aramă.

*

Gewöhnlich wird ein grosser Lärm gemacht von nicht'gen Dingen.
So mächtig, wie das Messing tönt, vermag nicht Gold zu klingen.

(Fr., *Ind.*, 159) (3785).

*

Zgomot fac cei răi și josnici, (nu cei nobili, bagă seama).
Aurul nu poate face zgomotul ce-l face arama.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 37).

38

Sag an, o Bettler, liebst du Fleisch zu speisen?
— Ich mag es, fehlt der Wein, nicht eben preisen.
So bist du also auch ein Freund vom Wein?
— Ich trink' ihn gern mit Dirnen im Verein.
Die Dirne will doch Geld; muss dir's nicht fehlen?
— Ich schaffe mir's durch Würfelspiel und Stehlen.
So treibst du also Diebstahl auch und Spiel?
— Was bleibt mir sonst, der ich so tief schon fiel?

(Fr., *Ind.*, 199)(4588).

*

Cerșetorule, ia spune-mi, mînînci carne bucuros?
— Cînd n-am vin, nu laud carnea: (mi se pare de prisos).
(Auzi tu!) Cum văd îți place vinul (și cînd nu ți-e sete?)
— Așa! îl beau, dar nu cu poftă, cînd n-am (muzică și) fete.
Fetele vreau cheltuială. Ai tu bani? (Ești zdrențe tot).
— (Aflu eu). Cîștig cu jocul și mai fur (de unde pot).
Ești tîlhar și joci și cubii? (Omul rău în temniți piere!)
— Cum să-mi duc altfel viața, *dacă n-am nici o avere?*

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 38).

*

Kaś cit pumān kṣipati mām atirūkṣavākyāiḥ so 'ham kṣamābhavanam etya mudaṃ prayāmi
Śokaṃ vrajāmi punar evam ayaṃ tapasvī cāritrataḥ skhalitavān iti mannimittam.

(Śilh., Śāntiś. 3,10) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 618).

*

Un oarecare aruncă asupra mea vorbe de tot aspre; iar eu mă bucur, că le rabd.

Dar cînd mă gîndesc că din pricina mea bietul om s-a abătut de la purtarea bună, mă întristez.

*

Wenn wider mich ein rauhes Wort geschleudert ward von einem Andern,
So freu'ich mich; vermag ich doch zum Hause der Geduld zu wandern.
Doch pflegt mich Kummer hinterher bei dem Gedanken zu beschleichen:
Vom guten Wandel musste so der Ärmste meinetwegen weichen.

(Fr., *Ind.*, 234) (1590).

*

Cînd m-ai *clevetit* mă bucur (şi zîmbesc de fericire).
Pentru că de tac, văd însumi că sînt drept şi bun bărbat —
De mă supăr însă, Doamne, cît de mult sînt vinovat,
Că eu te-am făcut cu voia-mi vinovat de clevetire!...

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 39).

40

Kāsī vivarjayec cāuryaṃ nidrāluś carmacāritām
Jihvālāulyaṃ ca rogārto jīvituṃ yo 'tra vañchati.

(*Pañc.*, 5,41) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 662).

*

Cel ce tușește să evite furtul, cel somnoros ședерea pe o blană,
Cel bolnav lăcomia, dacă vor să trăiască.

*

Nicht dürfen Männer stehlen gehn, wenn sie am Husten leiden;
Wer leicht in Schlaf verfällt, der soll ein Fell zu mausen [a] meiden;
Nicht dürfen ihrer Zunge Lust befriedigen die Kranken,
Und reiche Leute sollen nicht um Kleinigkeiten zanken [b].

(Fr., *Ind.*, 228) (1715).

*

Cel cu tuse niciodată să nu plece(-n sat) să fure;
Cei ce cad în somn *isteric să nu meargă prin pădure;*
Cei bolnavi *să nu vorbească*, să le curgă vorba vale;
Cei bogați să nu se certe pentru două-trei parale.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 40).

41

Sag'an, worauf man Eifer soll verwenden?
— Auf Wissen, gute Arzeneien und Spenden.
Worauf indess soll man verschmähn zu schauen?
— Auf Böse, fremdes Gut und fremde Frauen.

(Fr., *Ind.*, 223) (1793).

*

Să-mi spui tu, unde-i bine să fii mereu zelos?
— La daruri, la știință, la leacuri cu folos.
Și a fi zelos, tu spune-mi la ce nu este bine?
— La bun străin, la rele și la femei străine.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 41).

*

[a] Er könnte sich sonst darauf legen, einschlafen und ergriffen werden. (Fritze).

[b] Ultimul vers din traducerea lui Fritze și a lui Coșbuc lipsește în textul sanscrit; ceea ce-i încă o dovadă că Coșbuc a tradus după textul lui Fritze.

42

Janaṃ janapadā nityam arcayanti nṛpārcitam
Nṛpenā'vamato yas tu sa sarvāir avamanyate.

(Hit. 2,76) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 930).

*

Totdeauna poporul cinstește pe acela pe care-l cinstește regele;
Cine-i disprețuit de rege, acela-i disprețuit de toți.

*

Vom ganzen Volke wird geehrt, wer Ehre bei dem Fürsten fand;
Doch wen der Fürst geringschätzt, ach, ihn schätzt gering das ganze Land.

(Fr., *Ind.*, 18) (2323).

*

Stai cu regele tu bine?
Geniu ești, puțini ca tine.
Dar ești urgisit de rege?
Ești o vită, se-nțelege.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 42).

43

Udīrito 'rthaḥ paśunā'pi gṛhyate
Hayāś ca nāgāś ca vahanti coditāḥ!
Anuktam apy ūhati paṇḍito janaḥ
Pareñgitajñānaphalā hi buddhayaḥ.

(*Tantr.*, I, 16) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 463).

*

Și un animal înțelege ce i se vorbește; și caii și elefanții merg cînd sînt îmboldiți cu vorba. Omul învățat pricepe și fără să i se spună; căci roadele inteligenței se află în recunoașterea semnelor făcute de alții.

*

Des ausgesprochnen Wortes Sinn wird auch vom Vieh erkannt;
(Es ziehn, wenn's anbefohlen ward, wie Ross, so Elephant).
Erraten wird, was keiner noch aussprach, von klugen Leuten;
(Gibt doch Verstand die Fähigkeit, Gebärden recht zu deuten).

(Fr., *Ind.*, 11) (1236).

*

Cei proşti, ca vita, te-nţeleg
Numai cînd spui cuvîntu-ntreg;
Dar te-nţelegi cu cei cu minte
Numai din ochi, fără cuvinte.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 43).

44

Krīdante bhujaṃgāiḥ sārdhaṃ ramante parayoşitā
Rājānam api sevante aho sāhasikā narāḥ.

(Hit. II, 21) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 764).

*

Ce temerari sînt oamenii! Ei se joacă cu şerpii, se desfată cu femeile altora şi servesc pînă şi pe un rege!

*

Die Scherz und Spiel mit Schlangen treiben, mit fremden Weibern Umgang pflegen,
Die selbst in Fürstendienst sich stellen, wie sind die Männer, ach, verwegen!

(Fr., *Ind.*, 215) (1964).

*

Ştii tu-n cine-i nebunia mai nebună? În acei
(Care-şi pierd viaţa-ntreagă) alergînd după femei!
În acei care se joacă cu vr-un şarpe (-n lan culcat)
Şi-n acei ce cred că-i cinste de-a fi slugi pe la palat.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 44).

45

Die Löwin schläft mit ihrem Sohn, dem einen, wackren, ohne Zagen;
Zehn Söhne hat die Eselin und muss sammt ihnen Lasten tragen.

(Fr., *Ind.*, 247) (1417).

*

Leul, cel c-un singur pui,
Liber prin pustii petrece —
Dar măgarul are zece
Și e vai de capul lui!

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 45).

46

Im Herzen denkt ein schlechter Mann: Ich habe Kleidung, habe Speise;
Und wird von Unmut nie erfasst. Wie ist so niedrig diese Weise!

(Fr., *Ind.*, 294) (725).

*

De sînt rău, eu mă gîndesc:
„Am vestminte, am mîncare —
Să-și cîștige cel ce n-are!“
Iată cel mai mișelesc
Fel de cugetare!

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 46).

47

Avṛtter bhayam antyānāṃ madhyānāṃ maraṇād bhayam
Uttamānāṃ tu martyānām avaṃānāt paraṃ bhayam.

(Mahābh., 5.1146) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 3629).

*

Cei mai de jos se tem de sărăcie: cei mijlocii, de moarte; dar pentru muritorii cei mai de sus frica supremă este rușinea.

*

Dem Mittelschlag bereitet Furcht der Tod; es könnte Nahrung fehlen,
Befürchten Niedre; Schande ist die höchste Furcht der edlen Seelen.

(Fr., *Ind.*, 300) (702).

*

(Trei rele noi vedem):
Cei *proşti* se tem de *moarte*, cei *semiculţi* se tem
De *foame*, *iar bărbatul cinstit şi plin de bine*
Se teme de *ruşine.*

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 47).

48

Anyasmāl labdhoṣmā kṣudraḥ prāyeṇa duḥsaho bhavati
Ravir api na dahati tādṛg yādṛg uttaptabālukānikaraḥ.

(Kav., 38) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 3501).

*

Cel ce-şi capătă înflăcărarea din altă parte devine insuportabil;
Chiar şi soarele nu arde atît de tare ca o grămadă de nisip.

*

Fast unerträglich ist ein Wicht,
Ward ihm vom Gelde Lebensglut;
Die Sonne selber brennt ja nicht
So heiss, wie Sand den sie erhitzte, tut.

(Fr., *Ind.*, 332) (373).

*

Cea mai infamă fiară e prostu-mbogăţit,
(Căci el se crede mare şi vrednic în tot chipul);
Vezi, soarele nu poate să ardă ca nisipul,
Deşi nisipul [a] este de soare încălzit.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 48).

[a] Comparaţia cu soarele şi cu nisipul nu poate fi înţeleasă decît în originalul sanscrit; v. traducerea noastră.

Beim besten Menschen ist der Zorn nach einem Augenblick verschwunden;
Bei Menschen von dem Mittelschlag vergeht er nach zweimal drei Stunden;
Er ist, wenn Tag und Nacht verstrich, bei einem Niedrigen vorbei;
Ein Bösewicht der schlimmsten Art wird nimmermehr vom Zorne frei.

(Fr., *Ind.*, 262) (1177).

*

Mînia-n oamenii cei buni
Se naşte moartă, se topeşte;
În cei *cumînţi* un ceas trăieşte;
În *semidocţi trăieşte luni;*
(Trei ani în proştii cei de gloată,)
Iar în mişei viaţa toată.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 49).

50

Nā 'kāle mriyate jantur viddhaḥ śaraśatāir api
Kuśāgreṇaī'va saṃspṛṣṭaḥ prāptakālo na jīvati.

(Ghat., Nīt., 29) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 1517).

*

Nu moare omul la timp nepotrivit, chiar dacă-i străpuns de sute de săgeţi;
Dar cînd i-a sosit timpul, el nu trăieşte, chiar de-i atins de un fir de iarbă.

*

Nicht stirbt ein Mensch vor seiner Zeit, ob hundert Pfeile ihn durchbohren;
Er ist, von Grases Spitze nur berührt, erschien die Zeit, verloren.

(Fr., *Ind.*, 385) (3595).

*

Cazi în foc, te-arunci în apă,
Bei venin — zeii te scapă,
Dacă zeii ți-au menit
Zile sub cerescul soare.
Dar cînd timpul ți-a sosit,
Tu te-atingi de-un spic, de-o floare,
Și-ai murit.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 50).

51

Vier Mittel schuf der Schöpfer einst, geeignet Feinde zu bezwingen.
Ein fünftes schuf er nicht, durch das dir Frauenzähmung kann gelingen.

(Fr., *Ind.*, 4) (2227).

*

Ca să-mi îmblînzesc dușmanii,
Patru lucruri[a] *am.* D-aceea
Îmi mai trebuiește unul
Ca să-mi îmblînzesc femeia.

(Coșbuc, *Ant. scr.*, Max. 51).

52

Cintyate naya evā 'dāv amandaṃ samupepsubhiḥ
Vinamya pūrvaṃ siṃho 'pi hanti hastinam ojasā.

(Kus., *Drst.*, 7) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 914).

*

Cei care năzuiesc spre o țintă mare își fac mai întîi un plan.
Și leul mai întîi se pitește, apoi atacă hotărît elefantul.

*

Wer Grosses zu erreichen wünscht, von dem wird erst ein Plan erdacht;
Der Löwe duckt sich, dann erwürgt den Elephanten er mit Macht.

(Fr., *Ind.*, 9) (2294).

*

[a] *Patru lucruri:* patru mijloace (și anume: dezbinarea, blîndețea, corupția și forța).

Vrei să faci un lucru mare?
Fă-te mic, stăi liniştit.
Leul, (oricît e de tare),
Cînd atacă elefantul,
Stă întîi pitit.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 52).

53[a]

Mahābhijanajātānām api hā dhīn ṇisargataḥ
Saritām iva nārīṇāṃ vṛttlr nimnānusāriṇi.

(Kalh., *Rājatar.*, 6,316) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 2155).

*

Ah! (chiar şi purtarea) femeilor (de obîrşie nobilă) tinde în jos, la fel ca apa (rîurilor).

*

Femeile şi apa sînt lucru curios;
Au numai o tendinţă; s-ajungă tot mai jos.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 53).

54[b]

Sarvatra saṃpadas tasya saṃtuṣṭaṃ yasya mānasam
Upānaḍgūdhapādasya nanu carmāvṛte 'va bhūḥ.

(Śārṅg., Paddh., *Saṃtoṣaprašaṇsā*, 10) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 3206).

*

Cine-i mulţumit în inima sa, acela-i pretutindeni fericit. Cine are piciorul încălţat, pentru acela pămîntul (întreg) e acoperit cu piele.

*

Are tot şi-n totdauna
Omul care-i mulţumit:
Pentru cel *desculţ*[c] pămîntul
E cu piele-acoperit.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 54).

[a] Această cugetare lipseşte la Fritze.
[b] Şi această cugetare lipseşte la Fritze.
[c] Ciudată e traducerea lui Coşbuc: „Pentru cel desculţ"; textul sanscrit este: „Pentru cine are piciorul încălţat". Probabil că şi aici a influenţat asupra traducerii ritmul.

55

Den, welchem ohne eignes Mühn der Zufall etwas reicht,
Und den, der nichts beim Mühn erlangt, du findest sie nicht leicht.

(Fr., *Ind.*, 12) (2305).

*

Dau zeii mult, mari daruri fac,
Dar nu vin ca să-ţi bage-n sac.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 55)[a].

56[b]

Udeti savitā tāmras tāmra evā 'stam eti ca
Saṃpattāu ca vipattāu ca mahatām ekarūpatā.

(Mam. Kāvyaprakāśa, 92) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 464).

*

Soarele răsare roşu şi apune tot roşu.
Cei aleşi rămîn neschimbaţi [c] în fericire şi-n răstrişte.

*

Soarele răsare roşu, şi tot roşu el apune;
Omul bun, în zile rele, e tot bun, ca-n zile bune.

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 56).

57

Doşabhiter anārambhaḥ kāpuruşasya lakşaṇam
Kāir ajīrṇabhayād bhrātar bhojanaṃ parihīyate.

(Hit. 2,54) (Böhtl., *Ind. Spr.*, 1257).

*

[a] Maxima aceasta se deosebeşte atît de mult de aceea a lui Fritze, încît ambele n-au în comun de cît ideea. E posibil ca poetul nostru să se fi inspirat din altă cugetare; însă n-am găsit-o la Fritze, nici la Böhtlingk. Cf., dealtfel, maxima 34 şi nota de acolo.

[b] Această cugetare lipseşte la Fritze.

[c] Literal: „au aceeaşi înfăţişare".

Caracteristica omului fricos este că nu întreprinde nimic, de teamă să nu greşească.

Cine, frate, renunţă la mîncare, de frica indigestiei?

*

Das ist ein Wicht, der sich aus Furcht vor Schaden nichts zu tun getraut;
Stellt Keiner doch das Essen ein aus Furcht, dass er es nicht verdaut.

(Fr., *Ind.*, 109) (2984).

*

Sînt oameni, care de teamă că nu vor reuşi,
Nimic nu vreau să-nceapă şi stau în nelucrare. —
Văzut-aţi om vr-odată să fugă de mîncare,
De teamă că mîncarea el n-o va mistui?

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 57).

58[a]

Ori norii-şi varsă ploaia-n mare,
Ori dai *bogatului* mîncare:
(Prostia tot un nume are).

(Coşbuc, *Ant. scr.*, Max. 58).

DIN MAHĀBHĀRATA

Coşbuc traduce din *Mahābhārata* patru episoade, pe care le publică în ordinea următoare:

1. *Urvaśī*, 2. *Tilotama*, 3. *Bhima*, 4. *Moartea Pāṇḍuizilor*.

În *Mahābhārata* ele se succedă altfel:

1. *Bhima* (I, 139, 1—142, 34), 2. *Tilotama* (I, 202, 27—204, 25), 3. *Urvaśī* (III), 4. *Moartea Pānduizilor* (XVII).

N-am avut la îndemînă textul sanscrit al acestor episoade, nici traducerea germană de care s-a folosit Coşbuc.

[a] V. Max. 22 şi nota de acolo.

Episodul *Bhima* a fost prelucrat foarte liber de Fr. Rückert sub titlul: *Hidimba* [a].

În traducerea rusească a lui V. I. Kalianov [b], care-i în proză și exactă, sînt înșirate, în versul 13 din I, 142, numele proprii: Yudhiṣṭhira, Arjuna, Nakula și Sahadeva. În aceeași ordine și cam în același loc se află aceste nume și la Coșbuc. În schimb ele nu se găsesc la Rückert în acest pasaj; iar acolo unde se află, în loc de Nakula și Sahadeva stă: Gemenii (*die Zwilling'(e)*).

Versul penultim din traducerea lui Coșbuc: „Apoi Bhima ia cadavrul și cu mîna-l rupe-n două", se găsește la sfîrșitul episodului următor: „Uriașul Baka și familia brahmanică", din *Mahābhārata* I; de aceea el lipsește la Rückert și la Holtzmann (v. mai jos).

Toate acestea: titlul schimbat (Bhima, în loc de Hidimba), numele proprii din versul 13, versul penultim din traducerea lui Coșbuc, dovedesc că acesta nu s-a folosit de traducerea lui Rückert, nici de aceea, foarte prescurtată, a lui A. Holtzmann [c].

În general, traducerea lui Coșbuc e mult mai apropiată de textul original sanscrit, după cum ne arată traducerea rusească menționată mai sus, decît traducerea lui Rückert sau a lui Holtzmann. Coșbuc trebuie să se fi folosit de traducerea vreunui alt autor, probabil tot german, și aceasta trebuie să fi fost mai exactă, și poate chiar în proză, ca aceea a lui Kalianov sau a lui Kellner (v. p. 343).

Și pentru acest episod n-am avut la îndemînă originalul sanscrit, ci numai traducerea lui Kalianov, menționată mai sus.

NALA ȘI DAMAJANTÎ*

Coșbuc a tradus cîntul al IX-lea din *Nalopākhyāna* („Povestea lui Nala") sub titlul: „*Nala și Damajantî*.

[a] V. Fr. Rückerts *Werke*, ed. Conrad Beyer, vol. 6, pp. 430—432.
[b] *Mahābhārata*, Adîparva, Moscova-Leningrad, 1950.
[c] *Die Kuruinge*, p. 132 sq., din: „Indische Sagen", vol. I (1854).
* V. n. 254.

Traducerea aceasta a lui Coşbuc este relativ cea mai exactă din toate cîte a făcut din literatura sanscrită.

Originalul sanscrit cuprinde 36 de strofe, de cîte două versuri, pe care Coşbuc le-a redat în 80 de versuri, deci aproape acelaşi număr. Din aceste versuri însă aproape jumătate (38) nu se găsesc în textul sanscrit.

Povestea lui Nala a fost tradusă în limba germană, sub titlul: *Nala und Damayanti*, de Fr. Rückert în 1828. Traducerea e magistrală. Rückert a mai adăugat imagini şi idei care nu se găsesc în original.

Spre deosebire de traducerea lui Rückert, prelucrarea liberă a lui A. Holtzmann[a] e mult scurtată, ca şi episodul Hidimba (v. p. 342).

O traducere în proză, foarte exactă şi îngrijită, a fost făcută de H. C. Kellner[b]. De ea s-a folosit Coşbuc, după cum se poate vedea, între altele, din următoarele pasaje şi expresii, care nu se găsesc la Rückert, nici la ceilalţi traducători germani.

Kellner (o. c.)	*Coşbuc*
der Nishadherherr (41, 2)[c]	prinţul de Nişada (25)[d]
da giebt es heute für mich etwas zu essen: das soll einmal ein Leckerbissen sein (41, 3—4)	astăzi vom mînca ... şi noi bine (26)
splitterfasernackt (41, 10)	gol de tot (30)
gesenkten Antlitzes (41, 11)	cu ochii la pămînt (30)
reichlich mit Wurzeln ... versehen (42, 5)	sînt rădăcini destule (45)

NALOPĀKHYĀNAM

IX

Bṛhadaśva uvāca

(Tatas tu yāte vārṣṇeye punyaśloksya dīvyataḥ
Puṣkareṇa hṛtaṃ rājyaṃ yac cā'nyad vasu kiṃcana.(1)

[a] „Indische Sagen", III.
[b] În Reclams Universalbibliothek, 1885.
[c] Prima cifră arată pagina, a doua rîndul.
[d] Cifra arată versul.

Hṛtarājyaṃ nalaṃ rājan prahasan puṣkaro'bravīt)
Dyūtaṃ pravartatāṃ bhūyaḥ pratipāṇo'sti kas tava. (2)
Śiṣṭā te damayanty ekā sarvam anyaj jitaṃ mayā
Damayantyāḥ paṇaḥ sādhu vartatāṃ yadi manyase. (3)
Puṣkareṇāi'vam uktasya puṇyaślokasya manyunā
Vyādīryate'va hṛdayaṃ na cāi'naṃ kiṃ cid abravīt. (4)
Tataḥ puṣkaram ālokya nalaḥ paramamanyumān
Utsṛjya sarvagātrebhyo bhūṣaṇāni mahāyaśāḥ (5)
Ekavāsā hy asaṃvītaḥ suhṛicchokavivardhanaḥ
Niścakrāma tato rājā tyaktvā suvipulāṃ śriyām. (6)
Damayanty ekavastrā'tha gacchantaṃ pṛṣṭhato'nvagāt
Sa tayā bāhyataḥ sārdhaṃ trirātraṃ nāiṣadho'vasat. (7)
Puṣkaras tu mahārāja ghoṣayām āsa vāi pure
Nale yaḥ samyag ātiṣṭhet sa gacched vadhyatāṃ mama. (8)
Puṣkarasya tu vākyena tasya vidveṣaṇena ca
Pāurā na tasya satkāraṃ kṛtavanto yudhiṣṭhira. (9)
Sa tathā nagarābhyāse satkārārho na satkṛtaḥ
Trirātram uṣito rājā jalamātreṇa vartayan. (10)
Pīḍyamānaḥ kṣudhā tatra phalamūlāni karṣayan
Prātiṣṭhata tato rājā damayantī tam anvagāt. (11)
Kṣudhayā pīḍyamānas tu nalo bahutithe'hani
Āpaśyac śakunān kāṃś cid hiranyasaṃdṛśacchadān. (12)
Sa cintayām āsa tadā niṣadhādhipatir bālī
Āsti bhakṣyo mamā'dyā'yaṃ vasu ce'dam bhaviṣyati. (13)
Tatas tān paridhānena vāsasā sa samāvṛṇot
Tasya tad vastram ādāya sarve jagmur vihāyasā. (14)
Utpatantaḥ khagā vākyam etad āhus tato nalam
Dṛṣṭvā digvāsasaṃ bhūmāu sthitaṃ dīnam adhomukham. (15)
Vayam akṣāḥ sudurbuddhe tava vāso jihīrṣavaḥ
Āgatā na hi naḥ prītiḥ savāsasi gate tvayi. (16)
Tān samīkṣya gatān akṣān ātmānaṃ ca vivāsasam
Puṇyaślokas tadā rājan damayantīm athā'bravīt: (17)
Yeṣāṃ prakopād āiśvaryāt pracyuto'ham anindite
Prāṇayātrāṃ na vinde ca duḥkhitaḥ kṣudhayā'nvitaḥ, (18)
Yeṣaṃ kṛte na satkāram akurvan mayi nāiṣadhāḥ
Ta ime śakunā bhūtvā vāso'py apaharanti me. (19)
Vāiṣamyaṃ paramaṃ prāpto duḥkhito gatacetanaḥ
Bhartā te 'haṃ nibodhe'daṃ vacanaṃ hitam ātmane. (20)
Ete gacchanti bahavaḥ panthāno dakṣiṇāpatham
Avantīm ṛkṣavantaṃ ca samatikramya parvatam. (21)
Eṣa vindhyo mahāśāilaḥ payoṣṇi ca samudragā

Āśramāś ca maharṣiṇāṃ bahumūlaphalānvitāḥ. (22)
Eṣa panthā vidarbhāṇām asāu gacchati kāuśalān
Ataḥ paraṃ ca deśo'yaṃ dakṣiṇe dakṣiṇāpathaḥ. (23)
Etad vākyaṃ nalo rājā damayantīṃ samāhitaḥ
Uvaca'sakṛd ārtto hi bhāimīm uddiśya bhārata. (24)
Tataḥ sā bāṣpakalayā vācā duḥkhena karṣitā
Uvāca damayantī taṃ nāiṣadhaṃ karuṇaṃ vacaḥ. (25)
Udvejate me hrdayaṃ sīdanty āngāni sarvaśaḥ
Tava pārthiva saṃkalpaṃ cintayantyāḥ punaḥ punaḥ. (26)
Hṛtarājyaṃ hṛtadravyaṃ vivastraṃ kṣuttṛṣṇānvitam
Katham utsṛjya gaccheyam ahaṃ tvāṃ nirjane vane. (27)
Śrāntasya te kṣudhā 'rttasya cintayānasya tat sukham
Vane ghore mahārāja nāśayiṣyāmy ahaṃ klamam. (28)
Na ca bhāryāsamaṃ kimcid vidyate bhiṣajāṃ matam
Āuṣadhaṃ sarvaduḥkheṣu satyam etad bravīmi te. (29)

Nala uvāca

Evam etad yathā 'ttha tvaṃ damayantī sumadhyame
Nā 'sti bhāryāsamaṃ mitram narasyā 'rttasya bheṣajam. (30)
Na cā'haṃ tyaktūkamas tvāṃ kim arthaṃ bhīru śaṅkase
Tyajeyam aham ātmānaṃ na cāi 'vam tvām anindite. (31)

Damayanty uvāca

Yadi māṃ tvaṃ mahārāja na vihātum ihe 'cchasi
Tat kim artham vidarbhāṇāṃ panthāḥ samupadiśyate. (32)
Avāimi cā'haṃ nṛpate na tu māṃ tyaktum arhasi
Cetasā tv apakṛṣṭena māṃ tyajethā mahīpate. (33)
Panthānaṃ hi mamā 'bhīkṣṇam ākhyāsi ca narottama
Ātonimittam śokaṃ me vardhayasy amaropama. (34)
Yadi cā'yam abhiprāyas tava jñātīn vrajet iti
Sahitāv eva gacchāvo vidarbhān yadi manyase. (35)
Vidarbharājas tatra tvām pūjayiṣyati mānada
Tena tvaṃ rājan sukhaṃ vatsyasi no gṛhe. (36)
Iti nalopākhyāne navamo 'dhyāyaḥ.

NALA UND DAMAYANTI *

NEUNTER GESANG

(Als Vârshnêya fortgegangen, da ward dem spielenden Punyaçlôka von Pushkara das ganze Königreich und jedweder andere Besitz abgenommen.

Da sprach Pushkara unter lautem Lachen zu dem Reichsledigen König):

„Das Spiel gehe weiter! Was ist anjetzt dein Gegeneinsatz? Übrig geblieben ist dir einzig noch Damayantî: (alles andere hab'ich gewonnen). Wohlan! Um Damayantî gehe denn das Spiel, (wenn es dir also genehm ist!)"

Da ward dem Könige Punyaçlôka das Herz zerrissen von tiefem Weh, (und er erwiderte kein Wort). In tiefster Trauer warf Nala einen Blick auf Pushkara: (dann riss er herunter vom ganzen Leibe all seinen Schmuck) und mit einem einzigen Gewande angetan, (5) (sonst ohne alle Hülle), zog er als Freundeskummermehrer von dannen, der glorreiche Fürst, (einem unermesslichen Wohlstande den Rücken kehrend).

Und Damayantî, angetan mit einem einzigen Kleide, folgte dem Gehenden auf dem Fusse. Drei Nächte verweilte der Nishadher mit ihr zusammen im Freien.

Pushkara aber liess in der ganzen Stadt ausrufen: „Wer zu Nala stehet, der finde den Tod durch meine Hand!"

Ob solcher Rede Pushkaras und seiner feindseligen Gesinnung versagten ihm die Stadtbewohner gastliche Aufnahme. (So blieb er in der Umgegend der Stadt, der König), der es so verdiente gastlich aufgenommen zu werden (und keine gastliche Aufnahme fand). Drei Nächte blieb er allda, nur von Wasser sein Leben fristend, (10) von Hunger gepeinigt, Früchte und Wurzeln aus dem Erdboden reissend.

Dann zog der König weiter, und Damayantî folgte ihm. Und so verfloss gar mancher Tag. Einmal, da gerade Hunger ihn recht quälte, erblickte Nala etliche goldig geflügelte Vögel. Und es dachte (der starke) Nishadherherr bei sich: „Sieh da, da giebt es heute für mich etwas zu essen: das soll einmal ein Leckerbissen sein".

Und allsobald überdeckte er die Vögel mit dem Untergewand.

* Din traducerea lui H.C. Kellner.

Da nahmen jene sein Gewand und gingen damit allesamt in die Luft. Im Auffliegen aber, sprachen die luftdurchwandelnden Wesen also zu Nala, da sie ihn auf dem Erdboden (stehen sahen), splitterfasernackt, (traurig) und gesenkten Antlitzes (15):

„Würfel sind wir, dummer Fant!
(Sind dir hurtig nachgeflogen,)
Dir zu rauben das Gewand,
Widerrechtlich uns entzogen.

War uns wirklich herzlich leid,
Weil du uns davon gegangen,
Angetan mit einem Kleid
Mochten's gar zu gern erlangen".

(Also sah der König die Würfel davon ziehen). Er selbst stand ohne Gewandhülle da und sprach zu Damayantî:

(„Du Muster von einem Weibe! Dieselben, um deretwillen ich keinen Lebensunterhalt finde in meinem Leide und in meinem Hunger; dieselben um deretwillen die Nishadher mir gastliche Aufnahme versagten, sieh nur, Vögel sind sie geworden) und nehmen mir nun gar noch mein Kleid mit fort. So bin ich in das härteste Missgeschick geraten, (ich Unglücksmensch, habe meinen Verstand verloren. Ja, das ist aus) deinem Gatten geworden. (20) Vernimm (jetzo folgende Rede: sie ist dir erspriesslich. Siehe!) hier gehen viele Wege (nach dem Lande des Südens); der eine führt vorüber an Avantî und über das Gebirge der Bären. Dort ist die Vindhya, die grosse Felsenmasse und die (dem Meere zuströmende) Payóshnî (und die Einsiedelein der hohen heiligen Sänger), die reichlich mit Wurzeln und Frucht versehen sind. Hier wiederum ist der Weg zu den Vidarbhern; jener geht zu den Kôçalern; (von da an weiter ist dann jenes Südland, welches sie nennen Dakshinâpatha").

(Diese Rede sprach König Nala zu Damayantî); er sprach (sie mit gespannter Aufmerksamkeit und immer wieder von neuem. Gar trauervoll klangen die Worte, die er an die Bhîmatochter richtete).

Da sprach Damayantî mit tränenschwacher Stimme, vom Leide gequält, zum Nishadher das klägliche Wort: (25)

„Es bebt mir das Herz, ach! (es brechen zusammen die Glieder des Leibes, dieweil ich, o Landesfürst, wieder und immer wieder deinen Entschluss bedenke). Dich, (den Reichesberaubten, Schätzeberaubten,) Gewandlosen, Hunger-und (Durst)gequälten, o wie könnt'ich dich verlassen, (wie könnt' ich fortgehen) im menschenöden Walde? Du bist ermüdet, du bist gefoltert vom Hunger, du bist ermattet, und die Erinnerung an das verflossene Glück lebt noch in dir. Sieh, all dieses Leid will ich tilgen (im schrecklichen Walde, o grosser König). Denn von allen Heilmitteln, so da von den Ärzten geschätzt werden in allerlei Nöten, ist keines, das da gliche einer Gattin. (Wahrheit ist es, was ich dir sage)".

Nala sprach:

„Ja, so ist es, wie du sagtest, meine Damayantî, du süsse Huldgestalt! Es giebt keinen Freund, kein Heilmittel für einen leidtragenden Mann, das da gliche einer Gattin. (30) Auch bin ich nicht gewillt, dich zu verlassen. (Warum, o furchtsames Weib, argwöhnest du solches?). Eher wollt'ich mich selbst verlassen, ehe denn ich dich verliesse, (du Muster von einem Weibe!").

Damayantî sprach:

„Wenn du mich, o grosser König, wirklich nicht verlassen willst, warum wird dann mir immer die Strasse nach Vidarbha gewiesen? Ach, ich verstehe (dich schon, du männergebietender Fürst!). Dein *Wille* ist es nicht mich zu verlassen; aber in einem Augenblicke, wo du deine Besinnung verloren, da mag es leichtlich geschehen, dass du mich verlässest, o gebietender Fürst! Ja, ja, immer wieder erklärst du mir den Weg, du trefflichster Mann! Ach, um solcher Ursache willen mehrest du meinen Kummer, du göttergleicher Mann!) Wenn aber dein Gedanke der sein sollte, ich möchte zu meinen Verwandten gehen, nun, so gehen wir zusammen nach Vidarbha, wenn solches dir genehm ist. (35) Dort wird der Vidarbhakönig dich ehren du mein Stolz, (dort wirst du, mein König, von ihm geehrt, in unserem Hause ein frobes Leben führen") (36).

(So lautet im Nalaliede der neunte Gesang).

CÎNTECUL IX DIN „NALA ŞI DAMAJANTI"*

„*Mai jucăm o dată*, rege! Ce pui tu? Într-un noroc —
N-ai decît pe Damajanti, pune-ţi dar nevasta-n joc".
Nal, izbit de-aceste vorbe, a-înegrit. (Mişelul cere
Pe nevastă-sa! Cu vocea sfîşiată de durere
A răspuns: „O pun": şi cubii au pierdut-o şi pe ea) [a].
Zăpăcit şi beat de pierderi, Nal cu ochii stinşi privea
Cubii regelui Puşcaras (şi-atunci haina lui cea veche
Cea din urmă bogăţie, el o pune-n joc — şi-o pierde!)
Numai în cămaşă, Nala, *regele iubit, acum*
Pleacă ruşinîndu-şi fraţii, (şi pe-un lăturalnic drum
Iese din oraş, se duce blestemîndu-se pe sine);
Numai Damajanti, *goală de podoabe*, (tristă) vine
După el. *Şi cu nevasta pe sub ziduri a dormit*
Două nopţi (*în vînt şi-n ploaie*) *Nala* (cel desmoştenit).
Dar Puşcara, (domnul lumii), dă poruncă (aspră foarte):
„Cine va primi pe Nala, dojenit va fi cu moarte!"
Şi temîndu-se de vorba celui aspru la porunci
(Toţi au ocolit pe Nala, şi zăvor au pus d-atunci
Uşilor), să nu primească pe cel vrednic de primire.
Şi-a trăit trei nopţi sărmanul, (gol şi făr-adăpostire,
Pe sub ziduri,) bînd de foame apa (bălţilor de ploi).
Şi-a plecat de-aici; *nevasta* l-a urmat. Şi amîndoi
Supţi erau de multă foame, (galbeni de amar ca luna).
Şi-au văzut, (umblînd pe dealuri), *stoluri multe de sacuna* [b].
Şi-a zis prinţul de Nişada: („Am o pasăre să prind —)
Astăzi vom mînca, iubito, şi noi bine". (Şi zîmbind
De noroc), dezbracă Nala grabnic haina şi-o aruncă
Peste-un stol; dar stolul zboară de pe deal (ducînd în luncă)
Haina (prinţului), departe, mai departe-n *cerul sfînt.*
Gol de tot rămîne prinţul, şi cu ochii la pămînt
El aude cum sacunas rîd cu inima pizmaşă:
„Noi sîntem, nebune, cubii. *Şi-am ştiut că ai cămaşă*
Şi ne doare, *cîtă vreme noi mai ştim că ai ceva!*"

* V.n. 254.

[a] Nala nu pune în joc pe soţia sa, Damayantī; (v. textul sanscrit şi traducerea noastră); aşa se face că Damayantī îl însoţeşte pe Nala în exil. În schimb Yudhiṣṭhira este acela care pierde la joc totul, pînă şi pe soţia sa, Draupadī *(Mahābh., II)*.

[b] *Sacuna* (scr. *śakuna*), o pasăre mare.

(Rușinat pînă la suflet), Nala (fără suflet) sta
Despoiat de (cea din umă) haină, (și privind nevasta sa)
El a zis: („Tu vezi, iubito, cum mă bate soarta asta!
Cubii mi-au pierdut averea, tronul ei mi l-au vîndut,
M-au lăsat flămînd pe drumuri! Cine-i ajutor și scut
Unui om căzut în rele? Omului cu patimi cine?)
Și-au venit ca să-mi dezbrace și cămașa de pe mine,
Și-am ajuns la mișelia cea din urmă, cea mai rea...
Sînt bărbatul tău, ascultă: Acest drum, iubita mea,
Se desparte-n toată partea: — unul duce la Vidarba,
Unde sînt cu roduri pomii, (unde crește-naltă iarba)
Și sînt rădăcini destule; (la Vidarba sînt ai tăi.)
Altul duce la Cosalas; și la *Ricsavan* în văi
Cestălalt, la munții Vindja ăst de ici, și la Avanti
Cel de colo — *altul duce la* Pajosni, Damajanti!"
El a zis (strivit de soarta fiicei regelui, cu *gînd*
Să-i mai ușureze greul nenorocului, lăsînd
Drumul liber, să se ducă unde vrea; de-acum de dînsul
Ce-o mai leagă? De ce-o ține el, nemîngîindu-i plînsul?)
Dar (cu ochii plini de plîngeri și) de plîns cu glasul plin,
A răspuns *tremurătoare* Damajanti cu *suspin:*
„*Tu-mi rupi inima*, (iubite), (tu mă judeci în tot felul;
Un cuțit d-oțel ți-e vorba și-mi străbați prin piept oțelul!)
Să te las plîngînd în noapte? Fără hrană la popas,
Să te las bătut de vînturi! Gol în codru să te las?
Obosit (de căi), *cu ochii stinși de gînduri troienite*
În pustiul unui codru (dacă vei cădea, iubite),
Mort de foame, *spune-mi cine să te mîngîie-n dureri?*
Ca femeia nu e nimeni, ajutorul cînd i-l ceri.
(Știe chinul tău să-l simtă și puteri din nou să-ți dee —
Eu aș fi, lăsînd pe Nala, cea mai josnică femeie!"
— „*Tu cea plină de iubire!* (Zeii zic acest cuvînt:)
O nevastă-i cea mai scumpă mîngîiere pe pămînt!
Nu vreau să te las! *Adese, cînd mi-e mintea turburată,*
Eu mă părăsesc pe mine, dar pe tine niciodată!"
— „Dacă nu voiești, iubite, să *m-alungi*, de ce-mi arăți
Drumurile spre Vidarba? *O, dar știu d-atîtea dăți*
Ți se-ntunecă lumina gîndurilor și te-neacă
Dorul să m-alungi! Știu bine că tu nu poți să-mi zici: „pleacă!"
Ca pe-un zeu te-ador eu, Nala! Cel mai bun dintre bărbați
Tu ești, Nala! (Mai nainte tu cu ochii lăcrămați)
Mi-ai spus drumul spre Vidarba și-am luat îndată seama

(Că tu vrei să plec acasă), *să merg singură la mama!*
Dacă vrei, atunci să mergem amîndoi, — eu fac cum vrei!)
(Mama știu că ne primește cu tot dragu-n casa ei),
Și cu cinste tata Bhima va primi, redîndu-ți fala,
(Pe bărbatul cel mai vrednic, pe iubitul meu, pe Nala").

DIN RĀMĀJAṆA [234]

Coșbuc a tradus din *Rāmāyaṇa* două fragmente:

1. *Rama* (R. II, 28—47),

2. *Dasaratas* (R. II, *63*, 14—53; *64*, 1—57).

Episodul *Daśaratha* a fost tradus de Ad. Fr. Graf von Schack: „Stimmen vom Ganges" (Stuttgart, 1877), pp. 106—119: „Der Tod des Dasaratha".

N-am putut să aflu care-i traducerea de care s-a folosit Coșbuc pentru cele două fragmente de mai sus.

Cu privire la Rāma, v. și p. 293, n. *a*.

RĀMA

(*RĀMĀYAṆA*, II, 2, 28—47)

Divyāir guṇāiḥ śakrasamo rāmaḥ satyaparākrāmaḥ / ikṣvākubhyo'pi sarvebhyo hy atirikto viśaṃ pate. (28)

Rāmaḥ satpuruṣo loke satyaḥ satyaparāyaṇaḥ / sākṣād rāmād vinirvṛtto dharmaś cā'pi śriyā saha. (29)

Prajāsukhatve candrasya vasudhāyāḥ kṣamāguṇāih / buddhyā bṛhaspates tulyo vīrye sākṣāc chacīpateḥ. (30)

Dharmajñaḥ satyasaṃdhaś ca śīlavān anasūyakaḥ / kṣāntaḥ sāntvayitā ślakṣṇaḥ kṛtajño vijitendriyaḥ. (31)

Mṛduś ca sthiracittaś ca sadābhavyo 'nasūyakaḥ / priyavādī ca bhūtānāṃ satyavādī ca rāghavaḥ. (32)

Bahuśrutānāṃ vṛddhānāṃ brāhmaṇānām upāsitā / tenā' sye'hā'tulā kīrtir yaśas tejaś ca vardhate. (33)

Devāsuramanuṣyāṇāṃ sarvāstreṣu viśāradaḥ / samyagvidyāvratasnāto yathāvat sāṅgavedavit. (34)

Gāndharve ca bhuvi śreṣṭho babhūva bharatāgrajaḥ / kalyāṇābhijanaḥ sādhur adīnātmā mahāmatiḥ. (35)

Dvijāir abhivinītaś ca śreṣṭhāir dharmārthanāipunāiḥ / yadā vrajati sāngrāmaṃ grāmārthe nagarasya vā, (36)

Gatvā saūmitrisahito nā 'vijitya nivartate / sāngrāmāt punar āgatya kuñjareṇa rathena vā. (37)

Pāurān svajanavan nityaṃ kuśalaṃ paripṛcchati / putreṣv agniṣu dāreṣu preṣyaśiṣyagaṇeṣu ca. (38)

Nikhilenā 'nupūrvyā ca pitā putrān ivaū 'rasān / śuśrūṣante ca vaḥ śiṣyāḥ kaccid varmasu daṇśitāh. (39)

Iti vaḥ puruṣavyāghraḥ sadā rāmo 'bhibhāṣate / vyasaneṣu manuṣyāṇāṃ bhṛśaṃ bhavati duḥkhitaḥ. (40)

Utsaveṣu ca sarveṣu pite 'va parituṣyati / satyavādī maheṣvāso vṛddhasevī jitendriyaḥ. (41)

Smitapūrvābhibhāṣī ca dharmaṃ sarvātmanā 'śritaḥ / samyagyoktā śreyasaṃ ca na vigṛhyakathārucih. (42)

Uttarottarayuktāu ca vaktā vācaspatir yathā / subhrūr āyatāmrākṣaḥ sākṣād viṣṇur iva svayam. (43)

Rāmo lokābhirāmo 'yaṃ śāuryavīryaparākramāiḥ / prajāpālanasaṃyukto na rāgopahitendriyaḥ. (44)

Śaktas trāilokyam apy eṣa bhoktuṃ kiṃ nu mahīm imām / nā 'sya krodhaḥ prasādaś ca nirartho'sti kadācana. (45)

Hanty eṣa niyamād vadhyān avadhyeṣu na kupyati / yunakty arthāiḥ prahṛṣṭaś ca tam asāu yatra tuṣyati. (46)

Dāntāiḥ sarvaprajākāntāiḥ prītisaṃjananāir nṛñam / guṇāir virocate rāmo dīptaḥ sūrya ivā 'ṇśubhiḥ. (47)

Tam evaṃguṇasaṃpannaṃ rāmaṃ satya arākramam / lokapālopamaṃ nātham akamayata medinī. (48)

RĀMA

(*RĀMĀYAṆA*, II, 2, 28–47)

Viteazul Rāma, cel de o seamă cu *Indra*, întrece prin virtuțile sale divine pe toți urmașii lui *Ikṣvāku* [a]. (28)

Înțeleptul Rāma este credincios, devotat adevărului și *virtuții*; legea divină purcede din el împreună cu majestatea regească. (29)

[a] *Rāma*, fiul lui Daśaratha (v.p. 360, n. *a*), este eroul epopeei *Rāmāyaṇa*.— *Indra:* zeul suprem.— *Ikṣvāku:* rege străvechi.

Prin plăcerea pe care o dă poporului, el seamănă cu *luna*, prin răbdare cu *pămîntul*, prin inteligența sa cu Bṛhaspati [a], prin puterea sa cu Indra. (30)

Urmașul lui Raghu [b] *cunoaște legea*, își ține promisiunea, *e nobil la suflet*, *nu defăimează*, e îngăduitor, se poartă cu *bunătate*, e blînd și recunoscător *și-i stăpîn pe simțurile sale.* (31)

El e bun, ferm în hotărîre, vorbește prietenos și *spune adevărul.* (32)

El cinstește pe brahmanii bătrîni și învățați; de aceea crește aici, pe pămînt, slava, gloria și strălucirea sa incomparabilă. (33)

El cunoaște toate armele zeilor, demonilor și oamenilor; *a terminat studiul Vedei* și și-a îndeplinit toate juruințele; *știe întocmai Veda* [c] *împreună cu ramurile ei.* (34)

În domeniul muzicii fiul mai mare al tău, urmașul lui Bharata [d], este cel mai distins; el e de obîrșie nobilă, *virtuos*, *voios*, și are multă *minte.* (35)

El a fost instruit de preoții cei mai aleși, pricepuți în știința binelui și a utilului; cînd pornește la luptă, pentru a apăra un sat sau un oraș (36)

Împreună cu Saumitra [e], *el nu se-ntoarce fără biruință*, ci cu un elefant sau cu un car. (37)

Totdeauna el întreabă cu de-amănuntul pe locuitori, ca pe ai săi, cum le merge, și se interesează de casa, de copiii, de nevestele lor, de servitori și de discipoli, (38)

Cum face un *tată* cu propriii săi copii. „Vă ascultă discipolii? Au pus de-acum armura?“ (39)

Așa vă vorbește mereu Rāma, cel mai ales bărbat. El se întristează foarte, cînd dă o nenorocire peste oameni, (40)

Și ca un *tată* se bucură el mult de toate festivitățile lor. *El spune adevărul*, e arcaș de frunte, cinstește pe bătrîni *și-i stăpîn pe sine.* (41)

[a] *Pămîntul:* răbdător ca pămîntul. — *Bṛhaspati:* zeul înțelepciunii și al elocvenței.

[b] *Urmașul lui Raghu:* Rāma [255].

[c] *Veda:* știința sfîntă; *ramurile Vedei (vedānga)* sînt științele auxiliare ale ei: fonetica, astronomia, ritualul etc.

[d] *Bharata:* numele unui rege.

[e] *Saumitra:* Lakṣmaṇa, fratele lui Rāma.

Cînd se adresează cuiva, el zîmbește; se ține de lege din tot sufletul; e *dătător de fericire* și nu-i plac vorbele dușmănoase. (42)

Cînd discută, el vorbește ce trebuie, ca Vācaspati [a]; are fruntea frumoasă, ochii lungăreți ca fructul de mango, de parcă ar fi Vișnu în persoană. (43)

Prin vitejia și puterea sa, Rāma este o desfătare pentru oameni; el ocrotește poporul; simțurile nu-i sînt ademenite de patimi. (44)

El e destoinic să stăpînească și cele trei lumi [b] cu atît mai mult țara aceasta; *niciodată nu e mînios* sau liniștit *fără motiv*. (45)

El ucide numai din absolută necesitate pe cei ce trebuiesc uciși, și nu se mînie pe cei care trebuiesc cruțați; iar pe aceia de care-i mulțumit el îi acoperă, plin de bucurie, cu favoruri. (46)

Prin însușirile sale pașnice, iubite de toată lumea, el cîștigă simpatia oamenilor și *strălucește ca soarele aprins* prin razele sale. (47)

Pe acesta, pe Rāma cel înzestrat cu astfel de calități, pe eroul adevărat, asemenea unui ocrotitor al lumii [c], îl dorește țara ca domn. (48)

RAMA

Neamul *Isvacu*-l născuse; lumile-i dau nume *Rama*;
E stăpînitor pe sine, om ce nu cunoaște teama,
Nalt, *puternic*, plin de fapte, parcă-i *soare răsărit*,
Veșnic *biruind dușmanii*, *înțelept* și *fericit*,
Cu fălci țapene, cu oase tari ca fierul, cu braț tare
Și cu pieptul lat și zdravăn, dătător de-nfiorare.
Brațele-i voinice-atîrnă pînă de genunchi mai jos,
Sus își ține capul nobil; e *cu minte*, *virtuos*
Și e plin de *demnitate*, totul plin de vrednicie.
E nepăsător și are ochii mari, culoarea vie.
E clătinător la umblet, e voinic, întreg la stat,
Bun, de ți-e mai mare dragul, să cunoști așa bărbat.

[a] *Vācaspati:* zeul elocvenței.
[b] *Cele trei lumi:* cerul, văzduhul și pămîntul.
[c] *Ocrotitor al lumii:* (scr. *lokapāla*): zeu suprem.

Şi noroc el are-n toate, şi *cunoaşte legea* bine
Şi *iubeşte adevărul*, şi-i *neiubitor de sine.*
Ştie să-şi aleagă arma, şi-n mînie e tot treaz;
Gînditor adînc de lucruri şi cu patimi de viteaz.
Om curat şi *bun de suflet*; ştie multe, multe poate
Şi e scutul şi-apărarea lumilor acestor toate.
E-*ntemeietor de lege şi susţinător al ei*
Şi cunoaşte *Veda*-ntreagă. Nu e lacom de femei
Şi *vorbeşte ca un tată, de stau lumile s-asculte,*
Iar meşteşugării isteţe la război el ştie multe.
E-*nvăţat*, cunoaşte bine toate cele ce s-au *scris,*
Tîlcuieşte orice carte şi pricepe orice-ai zis.
E iubit de toată lumea, e blajin, *voios* din fire
Şi vorbeşte totdeauna limpede, făr-ocolire.
Nici minciună-n el nu este, nici nu poartă *defăimări* —
Şi te pierzi în bunătate-i ca şi rîurile-n mări.
El e culme de *virtute*, darnic ca un nor de ploaie,
Şi ca munţii Himalaia de statornic în războaie,
Ca un trăsnet în mînie, mai grozav decît furtuna
Care zguduie pămîntul, dar *frumos* şi bun ca *luna*,
Şi mai drept în toate cele decît *Mahadeva* [a] sfîntul,
Şi e răbdător ca piatra, şi e paşnic ca *pămîntul.*

DAŚARATHA

(*RĀMĀYAṆA, II, 63,14—64,57*)

63

Devy anūḍhā tvam abhavo yuvarājo bhavāmy aham / tataḥ prāvṛḍ anuprāptā mama kāmavivardhinī. (14)

Āpāsya hi rasān bhāumāṇs taptvā ca jagad aṇśubhiḥ / paretācaritāṃ bhīmāṃ ravir ācarate diśam. (15)

Uṣṇam antardadhe sadyaḥ snigdhā dadṛśire ghanāḥ / tato jahṛṣire sarve bhekasārañgabarhiṇaḥ. (16)

Klinnapakṣottarāḥ snātāḥ kṛcchrād iva patatriṇaḥ / vṛṣṭivātāvadhūtāgrān pādapān abhipedire. (17)

Patitenā 'mbhasā cchannaḥ patamānena cā 'sakṛt / ābabhāu mattasārañgas toyarāśir ivā 'calaḥ. (18)

Pāṇḍurāruṇavarṇāni srotāṇsi vimalāny api / susruvur giridhātubhyaḥ sabhasmāni bhujaṃgavat. (19)

[a] *Mahadeva:* Śiva [256].

Tasminn atisukhe kāle dhanuṣmān iṣumān rathī / vyāyāmakṛtasaṃkalpaḥ sarayūm anvagāṃ nadīm, (20)

Nipāne mahiṣaṃ rātrāu gajaṃ vā 'bhyāgataṃ mṛgam / anyad vā śvāpadaṃ kiṃcij jighāṇsur ajitendriyaḥ. (21)

Athā 'ndhakāre tv aśrāuṣaṃ jale kumbhasya pūryataḥ / acakṣurviṣaye ghoṣaṃ vāraṇasye 'va nardataḥ. (22)

Tato 'haṃ śaram uddhṛtya dīptam āśīviṣopamam / śabdaṃ prati gajaprepsur abhilakṣyam āpatayam. (23)

Amuñcaṃ niśitaṃ bāṇam aham āśīviṣopamam / tatra vāg uṣasi vyaktā prādur āsīd vanāukasaḥ. (24)

Hā he'ti patatas toye bāṇād vyathitamarmaṇaḥ / tasmin nipatite bhūmāu vāg abhūt tatra mānuṣī: (25)

Katham asmadvidhe śastraṃ nipatec ca tapasvini / praviviktāṃ nadīm rātrāv udāhāro 'ham āgataḥ. (26)

Iṣuṇā 'bhihataḥ kena kasya vā 'pakṛtaṃ mayā / ṛṣer hi nyastadaṇḍasya vane vanyena jīvataḥ (27)

Katham nu śastreṇa vadho madvidhasya vidhiyate / jaṭābhāradharasyāi 'va valkalājinavāsasaḥ. (28)

Ko vadhena mamā' rthī syāt kiṃ vā 'syā 'pakṛtaṃ mayā / evaṃ niṣphalam ārabdhaṃ kevalānarthasaṃhitam (29)

Na kvacit sādhu manyeta yathāi 'va gurutalpagam / ne 'maṃ tathā 'nuśocāmi jīvitakṣayam ātmanaḥ (30)

Mātaraṃ pitaraṃ co'bhāv anuśocāmi madvadhe / tat etan mithunaṃ vṛddhaṃ cirakālabhṛtaṃ mayā (31)

Mayi pañcatvam āpanne kāṃ vṛttiṃ vartayiṣyati / vṛddhāu ca mātāpitarāv ahaṃ cāi 'keṣunā hataḥ. (32)

Kena sma nihatāḥ sarve subālenā 'kṛtātmanā / tāṃ giraṃ karuṇaṃ śrutvā mama dharmānukāṅkṣiṇaḥ (33)

Karābhyāṃ saśaraṃ cāpaṃ vyathitasyā 'patad bhuvi / tasyā 'haṃ karuṇaṃ śrutvā ṛṣer vilapato niśi, (34)

Saṃbhrāntaḥ śokavegena bhṛśam āsaṃ vicetanaḥ / taṃ deśam aham āgamya dīnasattvaḥ sudurmanāḥ (35)

Apaśyam iṣuṇā tīre sarayvās tāpasaṃ hatam / avakīrṇajatābhāraṃ praviddhakalaśodakam, (36)

Pāṇsuśoṇitadigdhāṅgaṃ śayānaṃ śalyavedhitam / sa mām udvīkṣya netrabhyāṃ trastam asvasthacetanam, (37)

Ity uvāca vacaḥ krūram didhakṣann iva tejasā / kiṃ tavā 'pakṛtaṃ rājan vane nivasatā mayā. (38)

Jihīrṣur ambho gurvartham yad aham tāḍitas tvayā / ekena khalu bāṇena marmaṇy abhihate mayi, (39)

Dvāv andhāu nihatāu vṛddhāu mātā janayitā ca me / tan nūnaṃ durbalāv andhāu matpratīkṣāu pipāsitāu (40)

Ciram āśāṃ kṛtāṃ kaṣṭāṃ tṛṣṇāṃ saṃdhārayiṣyataḥ / na nūnaṃ tapaso vā 'sti phalayogaḥ śrutasya vā, (41)

Pitā yan māṃ na jānīte śayānaṃ patitaṃ bhuvi / jānann api ca kiṃ kuryād aśaktaś cā 'parikramaḥ, (42)

Bhidyamānam ivā 'śaktas trātum anyo nago nagam / pitus tvam eva me gatvā śīghram ācakṣva rāghava. (43)

Na tvām anudahet kruddho vanam agnir ivāi 'dhitaḥ / iyam ekapadī rājan yato me pitur āśramaḥ. (44)

Taṃ prasādaya gatvā tvaṃ na tvā saṃkupitaḥ śapet / viśalyaṃ kuru māṃ rājan marma me niśitaḥ śaraḥ (45)

Ruṇaddhi mṛdu sotsedham tīram amburayo yathā / saśalyaḥ kliśyate prāṇāir viśalyo vinaśiṣyati. (46)

Iti mām aviśac cintā tasya śalyāpakarṣaṇe / duḥkhitasya ca dīcasya mama śokāturasya ca (47)

Lakṣayām āsa sa ṛṣiś cintām munisutas tadā / tāmyamānaḥ sa māṃ kṛcchrād uvāca paramārthavit, (48)

Sidāmāno vivṛttāṅgo 'ceṣṭamāno gataḥ kṣayam, / samstabhya śokaṃ dhāiryeṇa sthiracitto bhavāmy aham. (49)

Brahmahatyākṛtaṃ tāpaṃ hṛdayād apanīyatām / na dvijatir ahaṃ rājan mā bhūt te manaso vyathā. (50)

Śūdrāyām asmi vāiśyena jāto naravarādhipa. / itī 'va vadataḥ kṛcchrād bāṇābhihatamarmaṇaḥ (51)

Vighurṇato viceṣṭasya vepamānasya bhūtale / tasya tv ātāmyamānasya taṃ bāṇam aham uddharam.

Sa mām udvīkṣya saṃtrasto jahāu prānāṇs tapodhanaḥ. (52)

Jalārdragātraṃ tu vilapya kṛcchraṃ marmavraṇaṃ saṃtatam ucchvasantam /

Tataḥ sarayvām tam ahaṃ śayānaṃ samīkṣya bhadre subhṛśaṃ viṣaṇṇaḥ. (53)

64

Vadham apratirūpaṃ tu maharṣes tasya rāghavaḥ / vilapann eva dharmātmā kāusalyām idam abravīt: (1)

Tad ajñānān mahat pāpaṃ kṛtvā saṃkulitendriyaḥ / ekas tv acintayaṃ buddhyā kathaṃ nu sukṛtaṃ bhavet. (2)

Tatas taṃ ghaṭam ādāya pūrṇaṃ paramavāriṇā / āśramaṃ tam aham prāpya yathākhyātapathaṃ gataḥ. (3)

Tatrā 'haṃ durbalāv andhāu vṛddhāv apariṇayakāu / apaśyaṃ tasya pitarāu lūnapakṣāv iva dvijāu. (4)

Tannimittābhir āsīnaū kathābhir apariśramāu / tāṃ ācāṃ matkṛte hīnāv upāsināv anāthavat. (5)

Śokopahatacittaś ca bhayasaṃtrastacetanaḥ / tac cā 'śramapadaṃ gatvā bhūyaḥ śokaṃ ahaṃ gataḥ. (6)

Padaśabdaṃ tu me śrutvā munir vākyam abhāṣata / kiṃ cirayasi me putra pānīyaṃ kṣipram ānaya. (7)

Yannimittam idam tāta salile krīditaṃ tvayā / utkaṇṭhitā te māte 'yam praviśa kṣipram āśramam. (8)

Yad vyalīkaṃ kṛtaṃ putra mātrā te yadi vā mayā / na tan manasi kartavyaṃ tvayā tāta tapasvinā. (9)

Tvaṃ gatis tv agatīnāṃ ca cakṣus tvam hīnacakṣuṣām / samāsaktās tvayi prāṇāḥ katham tvaṃ nā 'bhibhāṣase. (10)

Munim avyaktayā vācā tam ahaṃ sajjamānayā / hīnavyañjanayā prekṣya bhītacitta ivā 'bruvam. (11)

Manasaḥ karma ceṣṭābhir abhisaṃstabhya vāgbalam / ācacakṣe tv ahaṃ tasmāi putravyasanajaṃ bhayam. (12)

Kṣatriyo 'haṃ daśaratho nā 'haṃ putro mahātmanaḥ / sajjanāvamataṃ duḥkham idaṃ prāptaṃ svakarmajam. (13)

Bhagavaṇs cāpahasto 'haṃ sarayūtīram āgataḥ / jighāṇsuḥ śvāpadaṃ kiṃcin nipāne vā 'gataṃ gajam. (14)

Tataḥ śruto mayā śabdo jale kumbhasya pūryataḥ / dvipo 'yam iti matvā 'haṃ bāṇenā 'bhihato mayā. (15)

Gatvā tasyās tatas tīram apaśyam iṣuṇā hṛdi / vinirbhinnaṃ gataprāṇaṃ śayānaṃ bhuvi tāpasam. (16)

Tatas tasyāi 'va vacanād upetya paritapyataḥ / sa mayā sahasā bāṇa uddhṛto marmatas tadā. (17)

Sa co 'ddhṛtena bāṇena sahasā svargam āsthitaḥ / bhagavantāv ubhāu śocann andhāv iti vilapya ca. (18)

Ajñanād bhavataḥ putraḥ sahasā 'bhihato mayā / śeṣam evaṃ gate yat syāt tat prasīdatu me muniḥ. (19)

Śa tac chrutvā vacaḥ krūraṃ mayā tadaghaśaṇsinā / nā 'śakat tīvram āyāsaṃ sa kartuṃ bhagavān ṛṣiḥ. (20)

Sa bāṣpapūrṇavadano niḥśvasañ śokamūrchitaḥ / mām uvāca mahātejāḥ kṛtāñjalim upasthitam: (21).

Yady etad aśubhaṃ karma na sma me kathayeḥ svayam / phalen mūrdhā sma te rājan sadyaḥ śatasahasradhā. (22)

Kṣatriyeṇa vadho rājan vānaprasthe viśeṣataḥ / jñānapūrvaṃ kṛtaḥ sthānāc cyāvayed api vajrinam. (23)

Saptadhā tu bhaven mūrdhā munāu tapasi tiṣṭhati / jñānad visṛjataḥ śastraṃ tādṛśe brahmavādini. (24)

Ajñānād dhi kṛtaṃ yasmād idam te tena jīvase / api hy adya kulam na syād rāghavāṇāṃ kuto bhavān. (25)

Naya nāu nṛpa taṃ deśam iti māṃ cā 'bhyabhāṣata / adya taṃ draṣṭum icchāvaḥ putraṃ paścimadarśanam. (26)

Rudhirenāvasiktāṅgaṃ prakīrṇājinavasasam / śayānaṃ bhuvi niḥsaṃjñaṃ dharmarājavaśaṃgatam. (27)

Athā 'haṃ ekas taṃ deśaṃ nītvā tāu bhṛśaduḥkhitau / asparśāyam ahaṃ putraṃ taṃ muniṃ saha bhāryayā. (28)

Tāu putram ātmanaḥ spṛṣṭvā tam āsādya tapasvinaū / nipetatuḥ śarīre 'sya pitā cāi 'nam uvāca ha: (29)

Nā 'bhivādayase mā 'dya na ca māṃ abhibhāṣase / kiṃ ca śeṣe tu bhūmāu tvaṃ vatsa kiṃ kupito hy asi. (30)

Nanv ahaṃ te' priyaḥ putra mātaraṃ paśya dhārmikīm / kiṃ ca nā 'liṅgase putra sukumāravaco vada. (31)

Kasya vā pararātre 'haṃ śroṣyāmi hṛdayaṃgamam / adhīyānasya madhuraṃ śāstraṃ vā 'nyad viśeṣataḥ. (32)

Ko māṃ saṃdyām upāsyāi 'va snātvā hutahutāśanaḥ / ślāghayiṣyaty upāsīnaḥ putraśokabhayārditam. (33)

Kandamūlaphalaṃ hṛtvā ko māṃ priyam ivā 'tithim / bhojayiṣyaty akarmaṇyam apragraham anāyakam. (34)

Imām andhāṃ ca vṛddhāṃ ca mātaraṃ te tapasvinīm / kathaṃ putra bharişyāmi kṛpaṇāṃ putragardhinīm. (35)

Tiṣṭha mā mā gamaḥ putra yamasya sadanaṃ prati / śvo mayā saha gantā 'si jananyā ca samedhitaḥ. (36)

Ubhāv api ca śokārthāv anāthāu kṛpaṇāu vane / kṣipram eva gamiṣyavas tvayā hīnāu yamakṣayam. (37)

Tato vāivasvataṃ dṛṣṭvā taṃ pravakṣyāmi bhāratīm / kṣamatāṃ dharmarajo me bibhṛyāt pitarāv ayam. (38)

Dātum arhati dharmātmā lokapālo mahāyaśāḥ / īdṛśasya mamā 'kṣayyām ekām abhayadakṣiṇām. (39)

Apāpo 'si yathā putra nihataḥ pāpakarmaṇā / tena satyena gacchā 'śu ye lokās tv astrayodhinām. (40)

Yāṃ hi śūrā gatiṃ yānti saṅgrāmeṣv anivartinaḥ / hatās tv abhimukhāḥ putra gatiṃ tāṃ paramāṃ vraja. (41)

Yāṃ gatiṃ sagaraḥ śāibyo dilīpo janamejayaḥ / nahuṣo dhundhumāraś ca prāptās tāṃ gaccha putraka. (42)

Yā gatiḥ sarvabhūtānāṃ svādhyāyāt tapasaś ca yā / bhūmidasyā 'hitāgneś ca ekapatnīvratasya ca (43)

Gosahasrapradātṛṇāṃ gurusevābhṛtām api / dehanyāsakṛtāṃ yā ca tāṃ gatiṃ gaccha putraka. (44)

Na hi tv asmin kule jāto gacchaty akuśalāṃ gatim / sa tu yāsyati yena tvaṃ nihato mama bāndhavaḥ. (45)

Evaṃ sa kṛpaṇaṃ tatra paryadevayatā 'sakṛt / tatho 'ktvā kartum udakaṃ pravṛttaḥ saha bhāryayā. (46)

Sa tu divyena rūpeṇa muniputraḥ svakar nabhiḥ / svargam adhyāruhat kṣipraṃ śakreṇa saha dharmavit. (47)

Ābabhāṣe ca tāu vṛddhāu śakrena saha tāpasaḥ / āśvasya ca muhūrtaṃ tu pitaraṃ vākyam abravīt: (48)

Sthānam asmi mahat prāpto bhavatoḥ paricāraṇāt / bhavantāv api ca ksipraṃ mama mūlam upāiṣyathaḥ. (49)

Evam uktvā tu divyena vimānena vapuṣmatā / āruroha divaṃ kṣipraṃ muniputro jitendriyaḥ. (50)

Sa kṛtvā 'tho 'dakaṃ tūrṇaṃ tāpasaḥ saha bhāryayā / mām uvāca mahātejāḥ kṛtāñjalim upasthitam: (51)

Adyāi 'va jahi mām rājan maraṇe nā 'sti me vyathā / yaḥ śareṇāi 'kaputraṃ mām tvam akārṣīr aputrakam. (52)

Tvayā 'pi ca yad ajñanān nihato me sa bālakaḥ / tena tvām api śapsye 'haṃ suduḥkham atidāruṇam. (53)

Putravyasanajaṃ duḥkhaṃ yad etan mama sāmpratam / evam tvaṃ putraśokena rājan kālaṃ karisyasi (54)

Ajñānāt tu hato yasmāt kṣatrīyeṇa tvayā muniḥ / tasmāt tvām nā 'viśaty āśu brahmahatyā narādhipa (55)

Tvām apy etādṛśo bhāvaḥ kṣipram eva gamiṣyati jīvitāntakaro ghoro dātāram iva dakṣiṇā. (56)

Evaṃ śāpaṃ mayi nyasya vilapya karuṇaṃ bahu / citām āropya dehaṃ tan mithunaṃ svargam abhyayāt. (57)

DAŚARATHA [a]

(*RĀMĀYAṆA*, II, *63*, 14—*64*, 57).

[63]

„Pe atunci tu, regină, erai nemăritată, iar eu eram tînăr prinț moștenitor. Odată se ivi anotimpul ploios, care îmi spori dorința de a vîna. (14)

După ce dogorise cu razele sale lumea, soarele părăsi pămîntul și se îndreptă spre lăcașul infiorător al morților. (15)

Curînd arșița dispăru și apărură nori plini de apă; atunci toate vietățile se bucurară: broaște, sāranga [b] și păuni. (16)

[a] *Daśaratha:* rege în Ayodhyā, tatăl lui Rāma.
[b] *Sāranga:* numele unei păsări.

După ce se scăldau, păsările, cu aripile ude, abia puteau să se suie pe copacii cu crengile bătute de ploaie şi de vînt. (17)

Acoperit de apa care cădea fără încetare, muntele părea un lac plin de păsări. (18)

Rîurile, limpezi mai înainte, curgeau acum ca nişte şerpi albicioşi, roşietici, pămîntii, din munţi. (19)

În acest anotimp atît de plăcut, dorind să mă exercitez, mă îndreptai pe un car spre rîul Sarayū, luînd cu mine arcul şi săgeţile. (20)

Nefiind stăpîn pe mine [a], doream să ucid noaptea, la locul de adăpare, vreun bivol sau elefant, vreo antilopă sau vreo altă fiară. (21)

Atunci auzii în întuneric, într-un loc ce nu se putea vedea, zgomotul unui vas cufundat în apă, asemănător strigătului unui elefant. (22)

Crezînd că-i un elefant, scosei o săgeată otrăvită şi o repezii în direcţia sunetului. (23)

Cînd aruncai săgeata ascuţită şi otrăvită, se auzi lămurit, în zori, ţipătul unui pustnic, (24)

Care cădea în apă, cu corpul străpuns de săgeată. Cînd căzu la pămînt se auzi un glas de om: (25)

„Cum se poate ca un ascet ca mine să fie lovit de săgeată? Am venit noaptea la rîul singuratic, ca s-aduc apă. (26)

Cine m-a străpuns cu săgeata? Cui am făcut vreun rău? Cum se poate să fie săgetat un eremit paşnic ca mine, (27)

Care trăieşte numai cu rădăcini, în pădure, poartă părul împletit şi-i îmbrăcat în haine de scoarţă şi de piei? (28)

Cine vrea să mă omoare? Sau ce rău i-am făcut? O astfel de faptă zădarnică, aducătoare numai de nenorocire, (29)

Nu poate nimeni să admită, ca şi necinstirea patului unui învăţător. Nu deplîng atît sfîrşitul acesta al vieţii mele, (30)

Cît mai ales jălesc pe mama şi pe tatăl meu, soţii aceştia bătrîni, pe care i-am întreţinut mult timp. (31)

Eu fiind mort, cum vor trăi ei? O singură săgeată m-a ucis şi pe mine şi pe bătrînii mei părinţi. (32)

Cine-i omul acela puternic şi crud, care ne-a omorît pe toţi?" La auzul acestor vorbe jalnice, eu care năzuiam spre virtute, (33)

[a] *Nefiind stăpîn pe mine:* nestăpînit în dorinţi.

Fui atît de turburat, încît arcul şi săgeţile îmi căzură din mîini la pămînt. Auzind cum se tînguia în noapte acel pustnic, (34)

Fui cuprins de o durere grozavă şi eram cu desăvîrşire scos din minţi. Adînc întristat şi zdrobit, mă îndreptai spre locul acela, (35)

Şi zării, pe ţărmul rîului Sarayū, pe pustnicul lovit de săgeată, cu părul în dezordine, şi urciorul răsturnat. (36)

Corpul, străpuns de săgeată, îi era acoperit de sînge şi de ţărînă. Ridicîndu-şi ochii spre mine, care eram îngrozit şi cu mintea turburată, (37)

El grăi aceste vorbe groaznice, ca şi cum ar fi voit să mă ardă cu ele: „O rege, ce rău ţi-am pricinuit, eu care locuiesc în pădure? (38).

De ce m-ai rănit de moarte, în timp ce voiam să car apă pentru bătrînul meu tată? Lovindu-mă, mortal, cu o singură săgeată (39)

Ai ucis doi bătrîni orbi, pe mama mea şi pe tatăl meu. De-acum amîndoi, slabi şi fără vedere, mă vor aştepta însetaţi. (40)

Aşteptîndu-mă mult timp, ei vor suferi greu de sete. Aşadar, zădarnică i-a fost asceza şi ştiinţa sfîntă, (41)

De vreme ce tatăl meu nu ştie că zac la pămînt. Şi chiar de-ar şti, ce ar putea să facă, slab cum e şi neputînd umbla? (42)

Ca un copac ce nu-i în stare să apere alt copac despicat [a]. O, urmaş al lui Raghu [b], du-te de-l înştiinţează pe tatăl meu, (43)

Ca nu cumva să te ardă de mînie, ca un foc puternic pădurea. Iată cărarea care duce la coliba tatălui meu: (44)

[a] Traducerea lui Coşbuc — fără îndoială din limba germană — are, în loc de „copac", cuvîntul „elefant", ceea ce ne arată clar că traducătorul german a avut înaintea ochilor altă ediţie a *Rāmāyaṇei*, unde se află, în loc de *naga* „copac," varianta *nāga* „elefant, şarpe". În cazul acesta pasajul respectiv s-ar putea traduce în două feluri: 1. „Ca un elefant care nu-i în stare să apere pe alt elefant, străpuns". 2. „Ca un şarpe care nu-i în stare să apere pe alt şarpe, tăiat în două". Aceste două traduceri sînt însă lipsite de logică şi nu se potrivesc nici cu contextul; aşa că varianta nāga nu e corectă. Comentatorul indian scrie: *nagam = vṛkṣam* „copac".

Textul sanscrit de care ne-am folosit şi care cuprinde acest comentar este cel editat de Kāśināth Pāndurang Parab, Bombay, 1888.

[b] *Raghu:* rege antic, strămoş al lui Daśaratha.

Du-te la el și-l îmbunează, ca nu cumva să se mînie și să te blesteme[a]; scoate-mi vîrful săgeții. Săgeata cea ascuțită (45)

Îmi astupă corpul, la fel ca un puhoi năprasnic malul unei ape". — „Cu săgeata în el, se chinuiește; dacă scot săgeata, moare" (46)

Aceasta îmi trecu prin minte cu privire la scoaterea săgeții. Ascetul înțelese gîndul meu, (47)

Și văzîndu-mă întristat și abătut, grăi cu greutate, (48)

Pierzîndu-se, zbătîndu-se gata să moară:„Eu îmi înăbuș mihnirea cu curaj, căci spiritul meu e tare. (49)

Îndepărtează din inima ta remușcarea că ai ucis pe un brahman; nu te turbura din cauza aceasta. (50)

M-am născut dintr-o mamă Śudra[b] și un tată Vāiśya". În timp ce vorbea astfel, lovit de moarte de săgeată, (51)

Rostogolindu-se pe pămînt și tremurînd, cu puterile sleite, îi scosei săgeata; iar ascetul, privind în sus speriat, își dădu sufletul. (52)

Cînd îl văzui întins pe țărmul rîului Sarayū, ud, nenorocit, rănit de moarte, expirînd, începui să plîng, zdrobit de durere. (53)

64

Deplîngînd uciderea fără seamăn a acestui sfînt mare, virtuosul urmaș al lui Raghu grăi către Kāusalyā[c]: (1)

„După ce săvîrșii fără voie acest mare păcat, foarte turburat mă gîndii cum să-l îndrept? (2)

Atunci luai urciorul, plin cu apă bună, și apucînd pe cărarea arătată, ajunsei la sihăstrie. (3)

Acolo văzui pe bătrînii lui părinți, neputincioși și orbi, fără călăuză, ca niște păsări cu aripile tăiate. (4)

Ei vorbeau despre el și-l așteptau, sărmanii, cu speranța distrusă din pricina mea. (5)

Cu sufletul plin de întristare și de groază, intrai în sihăstrie, și odată cu aceasta dădui peste o nouă întristare. (6)

[a] *Să te blesteme:* V, 64, 22 sqq.

[b] *Śūdra:* casta cea mai de jos (a 4-a). — *Vāiśya:* casta imediat superioară (a 3-a).

[c] *Kāusalyā:* una din soțiile regelui Daśaratha.

Auzind zgomot de paşi, sihastrul grăi: De ce zăboveşti, fiul meu? Adă-mi iute apă. (7)

Dragul meu, pentru că te-ai jucat în apă, mama ta e neliniştită; intră îndată în colibă. (8)

Nu ţine seamă, dacă ţi-am pricinuit vreo supărare, eu sau mama ta. (9)

Tu eşti toiagul celor care nu pot umbla, ochiul celor fără vedere, viaţa noastră atîrnă de tine; dar de ce nu vorbeşti?" (10)

Atunci cu voce nedesluşită şi şovăielnică, aproape imperceptibilă, îi povestii grozava nenorocire a fiului său. (11—12)

„Sînt Daśaratha, din casta războinică, nu sînt fiul sfinţiei tale. Datorită faptelor [a] (pe care le-am săvîrşit odinioară, într-o altă existenţă), s-a produs o nenorocire. (13)

Sfinte, eu m-am dus la ţărmul rîului Sarayū, ca să ucid cu arcul vreo fiară sau vreun elefant, la locul de adăpare. (14)

Atunci am auzit un sunet ca al unui urcior ce se umple cu apă, şi, crezînd că-i un elefant, l-am lovit cu o săgeată. (15)

Dar cînd m-am dus la ţărmul rîului, am zărit, zăcînd la pămînt, un ascet străpuns în inimă de o săgeată. (16)

La ţipătul lui, m-am dus la cel chinuit de-o durere arzătoare şi i-am scos îndată săgeata din rană. (17)

De-ndată ce i-a fost scoasă săgeata, s-a suit la cer, jălindu-vă pe amîndoi şi spunînd: „sînt orbi" (18)

L-am rănit pe fiul tău fără să vreau; aşa stau lucrurile; iartă-mă, sfinte" (19)

La auzul acestor vorbe cumplite, sihastrul nu fu în stare să facă sforţarea teribilă (a blestemului nimicitor). (20)

Cu faţa inundată de lacrimi, suspinînd şi plin de durere, marele ascet grăi către mine, care-l imploram: (21)

„O, rege, dacă nu mi-ai fi povestit tu însuţi fapta ta nelegiuită, capul ţi-ar fi plesnit pe dată în mii de bucăţi. (22)

Omorul săvîrşit cu premeditare de un kşatriya, mai ales omorîrea unui pustnic, poate răsturna din locul său chiar şi pe Indra [b]. (23)

[a] Casta războinică: *Kşatriya* (a 2-a). — *Faptelor:* orice faptă îşi are urmările ei, pe lumea aceasta sau într-o altă existenţă.
[b] *Indra:* zeul suprem.

În şapte i-ar crăpa capul aceluia care înadins ar arunca arma sa asupra unui pustnic, ca acest discipol brahmanic, care practică asceza. (24)

Pentru că ai săvîrşit această faptă fără voia ta, mai trăieşti; altfel nici neamul lui Raghu n-ar mai exista; cu atît mai puţin tu. (25)

Du-ne, rege, la locul acela; vrem să ne vedem fiul pentru ultima oară, (26)

Cu trupul însîngerat, cu îmbrăcămintea în dezordine, culcat la pămînt, fără cunoştinţă, în puterea zeului morţii". (27)

Atunci îl dusei pe ascet şi pe soţia sa, copleşiţi de durere, spre locul acela şi-i pusei să atingă cu mîna pe fiul lor. (28)

Ajungînd la fiul lor, cei doi asceţi îl atinseră cu mîna şi căzură peste el; iar tatăl îi grăi: (29)

„Nu mă mai saluţi acum şi nu-mi mai vorbeşti? Copilul meu, de ce stai la pămînt? de ce eşti supărat? (30)

Poate că nu-ţi sînt drag, fiule? priveşte atunci pe virtuoasa ta mamă. De ce n-o îmbrăţişezi? Spune o vorbă plăcută. (31)

Pe cine voi auzi eu după miezul nopţii recitînd lucruri care merg la inimă sau citind vreo carte? (32)

După terminarea rugăciunii, după spălare şi după ce va fi adus jertfa focului, cine va sta alături de mine şi mă va mîngîia, pe mine cel chinuit de teamă şi de întristare pentru fiul meu? (33)

Cine-mi va aduce să mănînc rădăcini şi fructe, ospătîndu-mă ca pe un oaspe iubit, pe mine cel fără putere, fără tovarăş şi fără călăuză? (34)

Cum voi întreţine pe această sărmană mamă a ta, oarbă şi bătrînă, care-şi aşteaptă cu dor fiul? (35)

Stai, fiule, nu te duce spre lăcaşul lui Yama[a]; te vei duce mîine împreună cu mine şi cu mama ta. (36)

Fără tine, noi sărmanii amîndoi, copleşiţi de durere şi fără sprijin, iute vom pleca spre lăcaşul lui Yama. (37)

Atunci, văzîndu-l pe fiul lui Vivasvat[b], îi voi spune: „O, rege al dreptăţii, fă ca fiul meu să-şi poată întreţine părinţii. (38)

[a] *Yama:* zeul morţii.
[b] *Fiul lui Vivasvat:* Yama.

Prea ilustre ocrotitor al lumii, dă-mi această nepieritoare promisiune de liniște" (39)

„Fiule, cum ai fost tu ucis nevinovat de un răufăcător, așa să ajungi iute în lumea luptătorilor, (40)

Să dobîndești fericirea supremă a eroilor care nu se retrag din luptă și care mor loviți în față. (41)

Să dobîndești fericirea pe care au dobîndit-o Sagara urmașul lui Śibi, Dilīpa, Janamejaya, Nahuṣa [a] și Dhundhumāra. (42)

Să dobîndești fericirea pe care o dobîndesc cei care studiază *Veda* [b] și care practică asceza, care dăruiesc pămînt și care întrețin focul sfînt, (43)

Care dăruiesc o mie de vaci, care-și venerează învățătorul și care renunță la corpul lor. (44)

Nimeni care-i născut din familia noastră nu dobîndește o soartă nenorocită: o va dobîndi cel care te-a ucis" (45)

Astfel vorbi el cu jale; apoi plecă împreună cu soția sa, pentru a se spăla după rit. (46)

Iar fiul pustnicului, cunoscător al legii sfinte, datorită faptelor sale virtuoase, se sui iute la cer, împreună cu Indra. (47)

Alături de Indra, el grăi către cei doi bătrîni, mîngîindu-i: (48)

„Datorită îngrijirii ce v-am dat, am dobîndit un loc înalt; și voi veți veni în curînd acolo unde sînt eu" (49)

Îndată ce zise acestea, fiul ascetului se sui la cer pe un car divin și frumos. (50)

Iar pustnicul, după ce se spălă împreună cu soția sa, după rit, zise către mine, care stăteam cu mîinile întinse rugător: (51)

„Acum, rege, ucide-mă; moartea nu-i o suferință pentru mine; cu săgeata ta tu mi-ai luat unicul meu fiu. (52)

Pentru că mi-ai ucis copilul, deși fără voia ta, te voi blestema groaznic. (53)

O, rege, suferința pe care o îndur eu acum din pricina nenorocirii fiului meu — așa vei muri de durere pentru fiul tău. (54)

[a] *Sagara:* numele unui rege mitologic din Ayodhyā.— *Śibi:* un rege generos.— *Dilīpa:* numele unui rege, strămoș al lui Rāma.— *Nahuṣa:* numele unui rege.

[b] *Veda:* știința sfîntă.

Dar, pentru că tu, un kşatriya, ai ucis din neştiinţă un ascet, crima de-a fi ucis pe un brahman[a] nu te va ajunge acum. (55)

În curînd însă şi tu vei ajunge în această situaţie şi vei avea un sfîrşit îngrozitor" (56)

După ce aruncă astfel blestemul asupra mea şi se jăli mult timp, cei doi soţi se urcară pe rug şi se înălţară la cer. (57)

DASARATAS

Tu erai nemăritată, eu eram copil p-atunci —
Începuse toamna dragă. Soarele grăbit pe lunci
Şi pe dealuri tot mai grabnic scobora mereu spre ţara
Celor morţi, la Iama-n braţe. Cît de-aprinsă vine vara
Topind florile, iar toamna cît de dulce-i pe pămînt!
Florile-şi înalţă capul, arborii şoptesc în vînt
Şi prin rîu se joacă peştii, şi pe mal flamingii saltă
Şi cu aripile ude, prin întinderea cea-naltă
A văzduhului, aleargă păsările ciripind; —
Iar pe munte, ca o mare, şiruri negre se întind
De păuni pe care-i face sclipitori de tot ca luna
Ploaia care multă cade, şi tot cade, cade-ntr-una.
Din afundături de munte, zgomotoase mări de ploi,
Curg izvoarele grăbite, galbene de praf şi foi,
Şi ca şerpii se-ncovoaie după stînci cu frunte lată.
Era toamnă. Eu, pe malul rîului ieşind odată
Ca să-ncerc să dau la ţintă, rătăceam pe-un loc umblat.
Aşteptam să-mi iasă-n cale elefantul însetat,
Taurul sălbatic, care vine noaptea să s-adape —
Şi era tăcere-adîncă pe pămînt, pe munţi, pe ape.
În tufiş atunci, deodată, auzii sunînd ceva.
Nu puteam să văd prin noapte ce fel de-animal era.
Dar mi s-a părut că sună ca urciorul cînd se umple.
Trag săgeata sclipitoare ca un şarpe, ochii mei
Cată ţintă după sunet, şi săgeata-n zborul ei
Vîjîie, se duce, piere, n-aveam teamă că greşeşte.
Ah, şi n-a greşit! Deodată tot tufişul clocoteşte
De-un lung vaiet şi de plînset, şi-am rămas încremenit.

[a] *Brahman:* casta brahmanică este cea mai însemnată (întîia, din cele patru).

„Cine-i cel ce azi ucide pe-un biet om nenorocit?
Am venit să-mi umplu vasul dintr-această apă sfîntă —
Pentru-a cui săgeată oare am fost eu sărmanul țintă?
Ah, cum arde, mor. În codri am trăit și eu flămînd,
Gol și slab de pocăință, calea *Vedelor* [a] urmînd.
Cui am făcut rău vreodată, cui pricinuiesc durere?
Cui îi folosește moartea unui om fără putere?
Cine-i cel care ucide fără teamă de păcat?
Ah, și nu mă plîng pe mine, că mor tînăr săgetat;
Pe părinți îi plîng eu numai, că sînt orbi, slăbiți cu anii,
Și bucata lor de pîine eu le-o cîștigam, sărmanii!
Cum vor mai trăi de-acuma fără hrană? Eu murind,
Vor muri și ei în lipsuri și pe fiul lor jelind —
Ah, și cît va plînge mama, biată oarbă și bătrînă".
Și era un gemet jalnic! Arcul mi-a căzut din mînă,
Tremuram de multă spaimă, și-ametțit șovăitor,
Am plecat acolo. Doamne, simt și-acum acel fior!
Un băiat, frumos și tînăr, zăcea-ntins pe iarbă moale;
El cădea gemînd în zgomot cu-ncercarea să se scoale —
Picura din rană sînge și de sînge-i era plin
Tot obrazul, haina toată; și mușca-n pămînt de chin;
Și frumoasele lui plete, ca mătasa răsfirată.
Erau umede de apa din urcior pe cap vărsată.
El m-a cunoscut. Cu ochii mari și jalnici m-a privit,
Și, turbat ca fierbințeala frigurilor, m-a lovit
Plînsetu-i: „O, fiu de rege, ce rău ți-am făcut eu oare?
Simți plăceri, tu Dasaratas, ca să vezi un om ce moare?
Ah, părinții mei m-așteaptă să duc apa — lor mereu
Li se va părea prin tindă c-aud pasul, glasul meu.
Vai, și nu mă voi întoarce niciodată, niciodată;
În zadar e toată ruga pocăinții tale, tată!
Tu te-nchini într-o odaie, și eu mor rănit aci,
Și tu nu știi! Dar poți oare să m-ajuți chiar dac-ai ști?
Tu de-abia te miști, bătrîne, cum s-ajuți cînd n-ai putere?
Cum ajută elefantul [b] altui elefant ce piere? —
Dar tu du-te, Dasaratas, spune-le ce s-a-ntîmplat,
Mîngîie pe biata mamă; — ca să nu mori blestemat

[a] *Calea Vedelor:* calea arătată de știința sfîntă a celor patru *Vede: Rig-Veda, Sāma-Veda, Yajur-Veda* și *Atharva-Veda.*

[b] *Elefantul:* în sanscrită *naga* înseamnă „copac", nu „elefant"; v. traducerea noastră, strofa 43 (p. 362).

De durerea ei nebună, ca să nu mori, Dasarata,
Gol în noapte și furtună, blestemat fiind de tata.
Uite pe poteca asta poți s-ajungi mai în curînd.
Și te rog să-mi scoți săgeata, că o simt în piept arzînd,
Și mă mistuie, mă rupe, ca un rîu umflat zăgazul!"
Ce dureri erau acestea și cum suferea viteazul!
Tremurînd nu știam însumi de visez ori sînt deștept.
Ce era să fac? Săgeata, dacă i-o scoteam din piept,
El ar fi murit — și bietul a-nțeles de ce mi-e teamă.
„Nu mă-nfricoșează moartea, principe! Și bag de seamă
Că de moartea mea tu tremuri", zise el abia mișcînd
Buzele „dar nu te teme; ia-mi săgeata mai curînd,
Nu te-nfiora! Omorul unui preot, știi tu bine,
Este-o crimă răsplătită; tu pe el, iar noi pe tine.
Dar să nu te temi! Războinic este tatăl meu, iar mama
E din neamul unui Sudras, nu sînt preot al lui Brama!"
Și m-a mai rugat odată să-i scot fierul. Și l-am scos,
Și-a murit privind la mine.
Rîul s-arunca spumos
Și vuia, ca plînsul jalnic dintr-un suflet care moare.
Zăpăcit stam eu în noaptea tristă și-amenințătoare
Pentru mine, vinovatul! Nu știam ce-i de făcut —
Am luat în urmă vasul și cu apă l-am umplut
Și-am plecat încet spre casa bieților părinți. În casă
Ei ședeau vorbind de fiul care-atît de mult îi lasă
Așteptînd: vorbeau de dînsul cu nespus de mare drag.
Auzindu-mi pași-n curte, Muni[a] a ieșit în prag,
A-ntins brațele slăbite: „Unde-ai stat atîta vreme?
Te-ai jucat la rîu prin trestii? Biată maică-ta se teme
Să nu cazi o dată-n apă... O! dar ea se teme-așa!
Și se plînge biata-ntr-una, tremurînd de grija ta.
Tu, lumina casei noastre, tu ești sprijinul vieții,
Tu ești singur mîngîierea și-ajutorul bătrîneții
Tată-tău și mamei tale, și ești bun că ne iubești —
Dar ce ai, de nu te-apropii? Doamne, ce-i de nu vorbești?"
Și cu glasul stins aproape, gîngăvind, în încordarea
Gîndurilor turburate căutînd acum scăparea,
Spus-am trista mea poveste, adevăr din fir în păr,
De m-am îngrozit eu însumi de-acest prea mult adevăr.
Auzind bătrînul Muni vorbele-nfiorătoare,

[a] *Muni:* în scr.: „ascet, pustnic".

A rămas trăsnit o clipă, nu se mai ţinea-n picioare.
Şi-am văzut argint curgîndu-i peste veştedul obraz.
„Dacă n-ai fi tu născutul unui domnitor viteaz,
Ţi-aş crăpa-ntr-o mie capul, te-aş da cîinilor mîncare!
Însuşi Indra de pe tronu-i a căzut pentr-un omor —
Dar tu, fiule de rege, tu erai neştiutor,
N-aveai gîndul rău! De-aceea să trăieşti; şi mergi cu bine,
Ca să nu apuie neamul Raguizilor[a] cu tine!"
Şi şi-a pus în palme capul şi-a plîns mult şi-a zis apoi:
„Te rog, du-ne Dasaratas, du-ne să-l vedem şi noi!"
Şi i-am dus pe malul apei. Şi-amîndoi pierduţi cu gîndul,
Au căzut peste cadavrul fiului, îmbrăţişîndu-l.
Mamă-sa n-avea nici lacrimi, ca să-l plîngă, n-avea glas
Ca să-l plîngă, n-avea gînduri limpezite ca să-l plîngă,
N-avea ochi să-şi vadă fiul, n-avea braţe tari să-l strîngă,
N-avea buze să sărute îndeajuns pe mortul fiu.
Iar bătrînul tată-n plînset: „Ah, el minte, tu eşti viu.
Tu eşti viu, odorul tatii! De ce nu vorbeşti cu mine?
Ori eşti supărat? Dar iartă, că eu te iubesc, ştii bine.
Ori ridică-te şi vino! Uite mama ta, n-o vezi?
Nu-i vorbeşti nici ei? Copile, nu vrei tu să-mbrăţişezi
Nici pe mamă-ta? O, spune-i un cuvînt măcar, răspunde-i;
Că de mult, de mult întreabă: Unde-i fiul mamei, unde-i?
Ah! mai auzi-voi oare glasul tău, ca mai demult,
Cînd citeai în nopţi tăcute *Vedele*; mai am s-ascult
În viaţa mea vreodată ruga zeilor, pe care
O ziceai tu după mine, ca s-o-nveţi? Cu ce răbdare
Te-am crescut, odorul tatii, şi-acum tu te-ai dus pe veci!
Nu ne părăsi, iubite! Nu pleca, de ce să pleci?
Cine să-mi mai facă seara focul sfînt? Cine să-mi deie
Vasul legii cu aghiazmă? Cine, cine-o să mai steie
Lîng-altar, ca să-mi ajute jertfa Domnului s-o fac!
Cine va veni să-mi şadă pe genunchi, ca să-l împac
Dup-o vorbă cu dojană? Cui îi va fi dor de mine,
Milă cui de-a mea durere? Cine-o să-mi aducă, cine,
Rădăcini şi roduri coapte, apă de băut de-acum?
Cine să-mi conducă paşii, însoţindu-mă pe drum?
Oh! şi-această biată oarbă, care prin suspin te cheamă —
Tu te duci, mă laşi pe mine să hrănesc pe biata-ţi mamă,
Şi eu însumi fără tine nu puteam să mă hrănesc!

[a] *Raguizii:* descendenţii lui *Raghu*, rege străvechi [257].

Fie-ți milă, nu te duce! Doar tu știi că te iubesc!
Iama e stăpîn al morții, dus la el pe veci rămîne,
Cel ce-a mers la el!... așteaptă, dragul tatii, pînă mîine,
Ca să mergem împreună: am să te-nsoțesc și eu
Și-o să te-nsoțească mama, și ne vom ruga mereu
Și vom plînge la genunchii zeului cel mare, Iama,
Și-i vom zice: „Eu sînt tata, iar femeia asta-i mama
Fiului răpit de tine! Multă este mila ta:
Dă-ni-l îndărăt, o rege“ — și-atunci el ni te va da!
Dacă nu ne-aștepți, iubite, du-te singur, du-te, du-te!
Ai murit ucis de altul, faptele-ți sînt cunoscute
Și la Iama tu afla-vei locul ce ți-e cuvenit.
Unde locuiesc vitejii cei ce-n taberi au murit,
Unde locuiesc voinicii cei ce n-au știut ce-i fuga
Din război, acolo-ți fie locul tău! Și-ascultă-mi ruga:
Zeii cerului să-ți facă parte de-acel sfînt hotar,
Unde e Janamejaia, Sagaras și Dundumar!“
Astfel se bocea bătrînul, vreascuri aducînd pe-aproape
Pentru rug aici pe malul apei sfinte să-l îngroape.
Și-atunci mortul în făptură de lumină a venit
Și plutind peste cadavru, geniu-spirit, a vorbit:
„Pentru sfînta voastră viață, Brama m-a primit la sine,
Și-n curînd veți fi acolo, fericiți și voi ca mine!“
Și s-a ridicat la ceruri, iar bătrînul: „Rege, acum
Poți să mă ucizi, tot una! Ba mai bine! Sînt pe drum
Către fiul meu! Și-ascultă: Pentru faptă-ți, Dasarata,
Tu să simți în ceasul morții, tot ce simte astăzi tata
Fiului ucis de tine.“ Și-atunci rugul l-a aprins
Și pe trei iubiți deodată flăcările i-au încins.

MIC DICȚIONAR DE OPERE ȘI AUTORI[258]

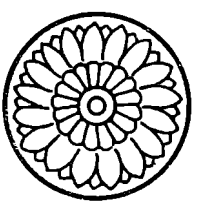

AGNI-PURĀṆA

Agni-Purāṇa[a] are un caracter enciclopedic, căci tratează despre astronomie, astrologie, arhitectură, politică, drept, medicină, metrică, poetică, gramatică etc.

Nu se ştie cărei epoci aparţine această enciclopedie curioasă.

APPAYA DĪKṢITA

Appaya Dīkşita a alcătuit, la cererea regelui Veñkaţa I din Pennakonda (1586—1613), un fel de tratat elementar de poetică, intitulat: *Kuvalayānandakārikāḥ.*

ARTHAŚĀSTRA, vezi CĀṆAKYA

BHAGAVADGĪTĀ

Bhagavadgītā „Cîntecul venerabilului", adică al lui Viṣṇu, face parte din *Mahābhārata* (VI, 25—42).

Poemul acesta didactic, celebru nu numai în literatura indiană, dar şi în cea universală, trebuie să fi fost alcătuit între 200 î.e.n. şi 200 e.n.

A fost tradus în româneşte de noi [359].

BHĀGAVATA-PURĀṆA

Bhāgavata-Purāṇa este cea mai celebră operă din literatura *Purāṇelor* (vezi *Purāṇa*).

[a] Vezi *Purāṇa.*

Ea cuprinde 18 000 de strofe, în 12 cărți. Cea mai citită și mai preferată este cartea a 10-a, care tratează despre viața lui Krișna.

Bhāgavata-Purāṇa este mai veche decît secolul al XIII-lea.

BHĀRAVI

Bhāravi e socotit de indieni ca unul dintre cei mai mari poeți fiind pus de ei alături de Kālidāsa.

Epopeea sa *Kirātārjunīya* aparține, după aprecierea unanimă a indienilor, celor mai bune opere din poezia sanscrită clasică. Această epopee descrie lupta dintre eroul Arjuna și zeul Śiva, care a luat înfățișarea unui Kirāta.

BHARTṚHARI

Bhartṛhari este cel mai mare poet gnomic. Despre el se știe numai că era celebru încă înainte de anul 650 e.n. El este primul poet indian care a fost cunoscut în Europa.

Cele trei centurii ale sale (scr. *śataka* „100" (de strofe)) fac parte dintre cele mai celebre opere ale poeziei indiene; ele se numesc:

Śṛṇgaraśataka „Cele 100 (de strofe) despre iubire";

Nītiśataka „Cele 100 (de strofe) despre înțelepciune"; și

Vairāgyaśataka „Cele 100 (de strofe) despre renunțare la lume".

Caracteristică pentru Bhartṛhari este concepția că iubirea și înțelepciunea sînt două căi spre fericire, după cum arată poetul în strofa: „În lumea aceasta grozavă sînt două căi pe care îi place muritorului să umble: El poate să soarbă înțelepciunea din scrierile sfinte, sau să se culce la sînul unei fete" (*Śṛṇgaraśataka*, 14).

BHAVABHŪTI

Bhavabhūti, care-i pus de indieni alături de Kālidāsa, a trăit în prima jumătate a secolului al VIII-lea e.n.[260].

BṚHAD-ĀRAṆYAKA-UPANIṢAD

Brhad-Āraṇyaka-Upaniṣad este cea mai mare, cea mai importantă și cea mai veche dintre toate *Upaniṣadele* (vezi acestea).

În IV, 4, 2—5 se spune: „Omul, aici pe pămînt, este zidit în întregime din dorință; și după cum îi este dorința, tot astfel îi este și hotărîrea; și după cum îi este hotărîrea tot astfel săvîrșește el fapta; și după cum săvîrșește fapta, tot astfel îi este și soarta".

CĂŅAKYA

Căṇakya, ministrul regelui Candragupta, trăieşte în secolul al IV-lea î.e.n. Lui i se atribuie celebrul tratat despre arta domniei, intitulat *Kāuṭilīya-Arthaśāstra*.

Opera aceasta este probabil din secolul al III-lea e.n., sau poate şi mai recentă. Textul e cunoscut abia din anul 1909 şi e în proză, dar cuprinde şi versuri gnomice.

Căṇakya este socotit şi ca autorul unei mari colecţii de sentenţe, care în manuscrise poartă diferite titluri, ca: *Cāṇakyanīti*, *Cāṇakya-nītisāra*, *Vṛddhacāṇakya* etc.

Conţinutul acestei opere este foarte variat. Deşi în titlul colecţiei apare adesea cuvîntul *rājanīti* („politica regelui"), numai relativ puţine sentenţe tratează despre arta de a domni. În schimb se găsesc multe reguli generale privitoare la viaţă, care sînt tot atît de „machiavellice" ca şi cele privitoare la politica regelui; apoi numeroase contribuţii la cunoaşterea oamenilor şi reguli cu privire la relaţiile cu ei, consideraţiuni generale asupra vieţii omeneşti, asupra bogăţiei şi a sărăciei, a destinului şi a faptei, a femeii, în sfîrşit tot felul de învăţături pedagogice, religioase şi etice.

În general fiecare vers alcătuieşte o sentenţă.

Frecvente sînt sentenţele în care — uneori nu fără umor — se enumără diferite lucruri care nu prea au legătură între ele. Această enumerare, care se găseşte şi în scrierile budiste şi jainiste, este de origine populară. De ex.: „Nici o zi să nu stea cineva acolo, unde nu se găsesc aceşti cinci: un bogat, un învăţat, un rege, un rîu şi un medic" (I, 9 sq.). „Regele, prostul, Yama [a], focul, tîlharul, copilul, cerşetorul şi al optulea, primarul satului — toţi aceştia nu observă nimic din suferinţa aproapelui lor" (XVII, 19).

Sentenţele lui Căṇakya au fost traduse de O. Böhtlingk, în *Indische Sprüche*.

DAṆḌIN

Vestitul poet Daṇḍin a scris, probabil în secolul al VII-lea e.n., un tratat de poetică, în versuri, intitulat: *Kāvyādarśa* „Oglinda artei poetice" [261]. Daṇḍin ilustrează preceptele sale prin numeroase exemple, mai toate alcătuite de el.

[a] Zeul morţii.

DARIDRACĀRUDATTA, vezi MṚCCHAKAṬIKA

DHAMMAPADA

Dhammapada („Cuvinte ale religiei") e o antologie de sentenţe referitoare mai ales la învăţăturile etice ale budismului.

Dhammapada este opera cea mai cunoscută din literatura budistă. Ea a fost tradusă adesea în limbile europene, este citată în toate operele referitoare la budism şi a fost totdeauna preţuită pentru conţinutul ei adînc moral.

În *Dhammapada* au fost introduse şi sentenţe care la origine nu sînt cîtuşi de puţin budiste, ci au fost luate din izvorul nesecat al înţelepciunii indiene, de unde şi-au găsit drumul şi în *Codul* de legi al *lui Manu*, în *Mahābhārata*, în textele jaina şi în operele narative, ca *Pañcatantra* ş.a.

În general este imposibil de stabilit unde s-au ivit pentru întîia oară astfel de cugetări.

DHARMAŚĀSTRA

Dharma înseamnă „drept, morală, religie". *Dharmaśāstra* sînt tratate care se ocupă mai ales cu îndatoririle religioase ale oamenilor.

Un izvor principal al acestor tratate a fost poezia gnomică. Regulile bunei purtări şi principiile obiceiului pămîntului fuseseră redactate de timpuriu în versuri numite *śloka*. La fel ca hexametrul grecesc, *śloka* servea pentru povestirea epică şi pentru cea didactică.

Principalele *dharmaśāstra* în versuri *(smṛti)* sînt: 1. *Mānava-Dharmaśāstra* (sau *Manu-smṛti*), cu mult cea mai celebră dintre toate; 2. *Nārada-smṛti* şi 3. *Yājñavalkya-smṛti*.

DṚṢṬĀNTAŚATAKA, vezi KUSUMADEVA

GHAṬAKARPARA

Ghaţakarpara este probabil contemporan cu marele poet indian Kālidāsa (sec. IV sau V e.n.).

Lui Ghaţakarpara i se atribuie o colecţie de 21 de cugetări sub titlul: *Nītisāra* („Quintesenţa ştiinţei purtării")[262].

HALĀYUDHA

Halāyudha, care trăieşte pe la mijlocul secolului al X-lea, este autorul unui dicţionar care constă din 900 de versuri şi care poartă titlul: *Abhidhāna-ratnamālā* „Salbă de cuvinte" = „vocabular".

HARIVAṂŚA

Epoca acestei opere este cu totul nesigură. Indienii o consideră ca o anexă a *Mahābhāratei*, deşi, în realitate, *Harivaṃśa* este o *Purāṇa*[a]. Această „anexă" conţine 16 374 de strofe de cîte două versuri, aşadar e mai lungă decît *Iliada* şi *Odiseea* la un loc.

Însă valoarea literară a acestei opere este cu totul mediocră. În primul rînd ea nu a fost alcătuită de un singur poet, ci este o îngrămădire sau o înşirare foarte liberă de texte — legende, mituri, imnuri — care servesc să preamărească pe zeul Viṣṇu.

HARŞADEVA

Celebrul rege Harşadeva a domnit de la 606—647 e.n. A scris, între altele, şi drama *Ratnāvalī* [263].

HITOPADEŚA

Hitopadeśa („Învăţătură salutară") este cea mai importantă prelucrare a *Pañcatantrei* şi cea mai cunoscută, atît în India cît şi în Europa.

Opera aceasta aparţine lui Nārāyaṇa, care a trăit între sec. al IX-lea şi al XIV-lea.

Dintre toate prelucrările *Pañcatantrei*, *Hitopadeśa* este aceea care a păstrat cel mai bine caracterul de tratat politic. Pasaje lungi nu sînt altceva decît citate din *Nītiśāstra*, în proză sau în versuri. Acestea din urmă sînt împrumutate din *Nītisāra* de Kāmandaki.

Hitopadeśa este în acelaşi timp o colecţie de sentenţe şi de poveşti. În sentenţe se vede lămurit caracterul politic al operei.

ÎŚA-UPANIŞAD, vezi UPANIŞADELE

JĀTAKA

Jātaka sînt poveşti privitoare la naşterile anterioare ale lui Buddha. Numărul lor e de peste cinci sute, iar conţinutul lor e foarte variat. Printre ele se află şi colecţii întregi de cugetări (de ex., *Jātaka*, 461 şi 512).

[a] Vezi mai jos *Purāṇa*.

JAYAVALLABHA, vezi VAJJĀLAGGA

KALHAṆA

Brahmanul Kalhaṇa este unul din marii poeţi ai Indiei. El a alcătuit, în anul 1148, o operă poetică şi istorică foarte importantă, cu titlul *Rājataraṇgiṇī* „Torentul de regi", adică istoria regilor din Kaşmir.

KĀLIDĀSA

Kālidāsa este cel mai mare poet al literaturii sanscrite clasice. El a trăit între 350 şi 472 e.n.

Celebra sa dramă *Śakuntalā* este una din primele opere ale literaturii indiene care a devenit cunoscută în Europa. Ea a fost tradusă şi în româneşte, liber dar magistral, de Coşbuc (foarte probabil după o traducere germană)[264].

KĀMANDAKI

Şi Kāmandaki a scris o *Nītisāra* (vezi Ghaţakarpara). Opera aceasta e alcătuită în versuri şi stă la mijloc între tratat şi poezie didactică. Unele părţi ale ei aparţin cu totul poeziei gnomice privitoare la *nīti* („ştiinţa purtării"), aşa cum o cunoaştem din unele capitole ale *Mahābhāratei* şi ale epopeei culte.

Nītisāra a fost alcătuită între 700 şi 750 e.n.

KATHĀSARITSĀGARA

Kathāsaritsāgara „Oceanul de poveşti" este o imensă operă poetică, în 21 388 de versuri, scrisă între 1063 şi 1081 de Somadeva, unul din cei mai de seamă poeţi ai Indiei.

Această operă cuprinde toate poveştile cunoscute pe atunci. În ea au intrat cărţi întregi de poveşti, ca *Pañcatantra* şi *Vetalapañcaviṇśatikā*. De aceea opera lui Somadeva are o mare însemnătate pentru literatura universală, căci multe poveşti ce se găsesc la Somadeva aparţin celor mai preferate şi mai cunoscute poveşti din literatura apuseană [265].

KAṬHA-UPANIṢAD

În *Kaṭha-Upaniṣad* (vezi *Upaniṣadele*) tînărul Naciketas coboară în Infern, unde zeul morţii îi destăinuieşte învăţătura despre nemurirea sufletului.

Kaṭha-Upaniṣad este una din *Upaniṣadele* cele mai frumoase și mai impresionante.

A fost tradusă în românește de noi [266].

KĀUṬILIYA, vezi CĀṆAKYA

KAVITĀMṚTAKŪPA

Kavitāmṛtakūpa („Fîntîna de nectar a artei poetice") este o cărticică rară, citată de O. Böhtlingk, în *Indische Sprüche* (ed. I, vol. III, p. V, n. 1).

KĀVYĀDARŚA, vezi DAṆḌIN

KIRĀTĀRJUNĪYA, vezi BHĀRAVI

KṚṢṆAMIŚRA, vezi PRABODHACANDRODAYA

KUSUMADEVA

Kusumadeva, un poet necunoscut, este autorul unei colecții de 100 de sentențe, cu numele *Dṛṣṭāntaśataka* (sau *Dṛṣṭāntakalikā*); în ele un adevăr exprimat în primul vers este ilustrat printr-un exemplu (*dṛṣṭānta*) în versul al doilea. De ex.: „Numai cel ales e în stare să suporte zbuciumul suferinței, nu cel de rînd.

Diamantul rezistă la frecarea pietrei de șlefuit, nu însă lutul ordinar".

MĀGHA

Măgha, care a trăit probabil în a 2-a jumătate a secolului al VII-lea, a scris epopeea *Śiśupālavadha*.

În alcătuirea acestei opere foarte prețuită de indieni, poetul a luat ca model *Kirātārjunīya* (vezi aceasta).

MAHĀBHĀRATA

De la indieni ni s-au păstrat două epopei: *Mahābhārata* și *Rāmāyaṇa*.

Mahābhārata își are numele de la Bharata, fiul regelui Duṣyanta și al Śakuntalei, devenită atît de celebră prin drama lui Kālidāsa. Ea are vreo sută de mii de strofe și s-a format treptat între secolul al V-lea î.e.n. și secolul al V-lea e.n.

Subiectul principal al acestei imense epopei este lupta dintre Kăurava și Pănḍava. *Mahābhārata* e considerată de indieni nu numai ca o epopee, ci și ca un tratat de morală, filosofie și drept. Ea cuprinde și fabule, parabole, basme și povestiri morale, poezii ascetice etc. [367].

Mahābhārata conține și multe cugetări, mai ales în părțile ei didactice. Introducerea la această epopee spune: „Cine a ascultat o dată această povestire, aceluia nu-i mai place nimic altceva vrednic de-a fi auzit; după cum aceluia care a auzit cîntecul privighetorii nu-i mai place glasul strident al cioarei".

MAHĀNĀṬAKA

Mahāṇāṭaka „Marea dramă", abia dacă merită acest nume, căci e ceva intermediar între epopee și poezie dramatică.

Mahāṇāṭaka este una din dramele privitoare la Răma și una dintre cele mai originale și mai importante din punct de vedere istoric literar. Ea trebuie să fi fost scrisă înainte de 850.

MAMMAṬA

Brahmanul *Mammaṭa*, din Kașmir, trăiește în secolul al XI-lea și-i autorul uneia din cele mai cunoscute opere despre poetică, intitulată: *Kāvyaprakāśa* („Lumina poeziei").

MANU

De multe secole nici o operă nu se bucură în India de o celebritate atît de mare și de o autoritate atît de recunoscută ca *Mānava-Dharmaśāstra* sau *Manu-smṛti*, *Codul* de legi al *lui Manu*, care a luat naștere între secolul al II-lea î.e.n. și secolul al II-lea e.n.

Cea mai mare parte din *Codul lui Manu* cuprinde prescripții religioase. Părțile pur juridice ocupă ceva mai mult de un sfert din întreaga operă.

Părți mari din *Manu-smṛti* apar mai mult ca o poezie didactică decît ca un tratat sec. Autorul a voit să creeze în același timp și o operă literară de valoare, după cum se poate vedea din exemplele de mai jos: „Omul să nu se disprețuiască niciodată din cauza insuccesele din trecut; pînă la moarte să năzuiască la fericire și să n-o socotească greu de dobîndit" (4, 135—136).

Despre necesitatea pedepsei, personificată ca Daṇḍa („baston"), se spune (VII, 18—25): „Daṇḍa domnește peste creaturi; Daṇḍa singur le ocrotește pe toate; Daṇḍa veghează asupra lor, cînd dorm. Înțelepții spun că Daṇḍa este zeul dreptății (Dharma).

Dacă regele nu ar pedepsi neobosit pe acei care merită pedeapsă, cei tari ar frige în frigare pe cei slabi, ca pe niște pești. Nimeni n-ar mai avea drept de proprietate și toate ar merge pe dos.

Întreaga lume e ținută în supunere prin pedeapsă; căci un om cinstit e greu de găsit. Numai de frica pedepsei servește fiecare ființă binelui altora.

Dacă ar lipsi pedeapsa, ar degenera toate castele, zăgazurile ar fi rupte și s-ar ivi o revoluție mondială.

Dand̤a cel întunecat, cu ochii roșii, pășește peste cei răi, nimicindu-i. Nu se ivesc turburări în popor, dacă cel care pedepsește decide în mod drept."

Capitolul despre dreptul matrimonial sfîrșește cu versurile: „Credință pînă la moarte: aceasta-i legea supremă pentru soț și soție" (IX, 101 sq.).

Prestigiul *Codului de legi al lui Manu* se întinde departe, dincolo de India. În Birmania, cărțile de drept budiste stau cu totul sub influența lui. De asemenea codurile de legi din Siam sînt influențate de dreptul indian. Și în insula Java se găsește un *Mānava-Dharmaśāstra*, care-i întrebuințat și azi în insula Bali drept cod de legi.

MOHAMUDGARA

Mohamudgara „Ciocanul orbirii" este o poezie didactică de natură religioasă, care constă din 17 sau 18 strofe cu rimă. Această poezie este atribuită lui Śaṅkara (sau Śaṅkarācārya, „Maestrul Śaṅkara"), cel mai mare filosof vedantist și unul din marii înțelepți ai lumii. El a trăit în a 2-a jumătate a secolului al VIII-lea și în prima jumătate a secolului al IX-lea [268].

MṚCCHAKAṬIKA

Mṛcchakaṭika („Căruciorul de lut") este o dramă celebră atribuită regelui Śūdraka (despre care nu se știe nimic). Drama de mai sus este o prelucrare genială a piesei *Daridracārudatta* („Sărmanul Cărudatta"), de Bhāsa, care a trăit cu vreo sută de ani înainte de Kālidāsa (vezi aceasta).

Mṛcchakaṭika, la fel ca literatura poveștilor, are intercalate adesea în proza ei sentențe în versuri, ca: „Femeile, după cum se știe, sînt înzestrate din natură cu deșteptăciune;— bărbatul devine deștept abia din cărți".

MUṆḌAKA-UPANIṢAD, vezi UPANIṢADELE[269]

NĀRADA-SMṚTI

Nārada-smṛti este o *dharmaśāstra* (vezi aceasta) alcătuită probabil după secolul al IV-lea e.n. Şi aici sînt pasaje împrumutate din vechea poezie gnomică.

NĀRĀYAṆA, vezi HITOPADEŚA

NAVARATNAPARĪKṢĀ

Navaratnaparīkṣā a fost alcătuită de Nărăyaṇa Paṇḍita, despre care nu se ştie cînd a trăit. Opera aceasta descrie pietrele preţioase şi are mituri despre originea lor.

NĪTISĀRA, vezi GHAṬAKARPARA şi KĀMANDAKI

NĪTIŚATAKA, vezi BHARTṚHARI

PADYASAṂGRAHA

Padyasaṃgraha („Colecţie de versuri") este o antologie alcătuită de Kavibhaṭṭakṛṭala.

PAÑCATANTRA

Pañcatantra[a] este un amestec de proză şi de sentenţe didactice în versuri.

O idee cu totul nouă este aceea de a expune sub formă de poveşti, fabule şi cugetări ştiinţa politică (*nīti*). *Pañcatantra* e în primul rînd un tratat de politică.

Caracteristic pentru *Pañcatantra* este marele număr de cugetări ce conţin toate variantele ei: *Tantrākhyāyika*, *Textus ornatior*, *Textus simplicior*, *Hitopadeśa* etc. Pretutindeni sînt intercalate serii mari de sentenţe— fără a se ţine seamă de legătura dintre ele sau de oportunitatea lor. Aceste cugetări se referă, în marea lor majoritate, la arta de a conduce şi la înţelepciunea vieţii.

Nici una din variantele *Pañcatantrei* nu a devenit atît de populară şi nu s-a răspîndit atît de mult în India ca aşa-numitul *Textus*

[a] Vezi articolul meu: *Panciatantra*, din rev. „Arhiva", 38 (1931) şi cel din „Convorbiri literare", 65(1932) [270].

simplicior[a], adică acea redactare a textului care-i cunoscută cel ma de mult și cel mai bine în Europa și care, pînă la descoperirea *Tantrākhyāyikei* a fost socotită ca adevărata *Pañcatantra*.

Textus simplicior este aproape o nouă operă. Autorul acestei variante a *Pañcatantrei* este necunoscut și trebuie să fi trăit între 850 și 1100.

PRABODHACANDRODAYA

Prabodhacandrodaya („Răsăritul lunii cunoașterii") este cea mai vestită dramă didactică din literatura indiană. Opera aceasta, alegorică și filosofică, a fost scrisă de Kṛṣṇamiśra pentru regele Kīrtivarman, care a domnit între 1050 și 1116.

Personajele care apar în această piesă sînt noțiuni abstracte, ca: *Māyā* (Iluzia), *Manas* (Spiritul) etc.

PRAŚNOTTARARATNAMĀLĀ

Praśnottararatnamālā („Coroana de nestemate din întrebări și răspunsuri") constă, după cum arată și titlul, din scurte întrebări și răspunsuri și-i atribuită cînd lui Vimala, cînd regelui Amoghavarṣa, care a domnit în secolul al IX-lea.

Această operă este o poezie didactică ce aparține literaturii jainiste; însă datorită conținutului ei etic ea este recunoscută și de budiști și de brahmani.

PURĀṆA

Cuvîntul *Purāṇa* înseamnă la origine „povestire veche". *Purāṇele* aparțin literaturii religioase și conțin, pe lîngă legende, și cugetări împrumutate din alte opere.

Purāṇele cele mai însemnate au căpătat forma lor actuală la începutul secolului al VI-lea e.n.

RĀJATARAṄGIṆI, vezi KALHAṆA

RĀMĀYAṆA

Rāmāyaṇa este mai veche decît *Mahābhārata*; ea a fost alcătuită, probabil, în secolul al IV-lea sau al III-lea î.e.n., de Vālmīki.

[a] Vezi *Panciatantra*, Cele cinci cărți ale înțelepciunii. Trad. din limba sanscrită de Th. Simenschy, ed. II, București, 1972.

În introducerea epopeei se povesteşte că însuşi Brahmă l-a îndemnat pe poetul Vālmīki să cînte în versuri faptele lui Rāma; şi zeul i-a promis: „Cît timp vor sta munţii, cît timp vor curge rîurile pe pămînt: atîta timp va continua să trăiască în această lume cîntecul despre Rāma".

Aceste cuvinte s-au dovedit pînă în ziua de azi a fi cu adevărat profetice. De peste 2000 de ani epopeea despre Rāma s-a păstrat vie în India şi trăieşte mai departe în toate straturile şi clasele poporului.

Opera, aşa cum o avem azi, constă din circa 24 000 de versuri duble (*śloka*) [271].

RATNĀVALĪ, vezi HARŞADEVA

RIG-VEDA

Rig-Veda este cea mai veche şi mai importantă dintre operele literaturii vedice.

Ea constă din 1028 de imnuri, împărţite în zece cărţi. Imnurile cele mai recente se află în cartea I şi a X-a.

Cu deosebire frumoase sînt imnurile către Varuṇa, zeul apelor.

Foarte importantă prin adîncimea cugetării filosofice este poezia despre creaţiune (X, 129), din care s-a inspirat[a] şi Eminescu în Scrisoarea I.

ŚAKUṆTALĀ, vezi KĀLIDĀSA

ŚAṄKARA, vezi MOHAMUDGARA

ŚĀNTIŚATAKA, vezi ŚILHAṆA

ŚĀRṄGADHARA

Una din antologiile cele mai cunoscute este *Śārṅgadharapaddhati*, adică *paddhati* „călăuza" (artei poetice) de Śārṅgadhara, alcătuită în anul 1363.

SATTASAĪ

Sattasaī („Cele 700 de strofe") este o colecţie de cîntece alcătuită de regele Hāla Sātavāhana care a domnit probabil în secolul I sau al

[a] Vezi TH. SIMENSCHY, Originea universului în concepţia indienilor şi a grecilor, în „Revista fundaţiilor", nr. 5, 1935 (şi în extras) [272].

II-lea e.n., în partea de nord-est a Dekkanului, de unde provine și colecția făcută de el. Regele Hāla a cules cîntece din gura poporului, a ales dintre ele 700 de strofe și le-a dat o formă literară.

Sattasaī ne dă o idee bună despre felul în care poporul în vechea Indie a cîntat bucuriile și durerile iubirii.

Sattasaī este cea mai veche operă în dialectul māhārāṣṭrī, care-i cel mai bun prākrit.

Deși nu e alcătuită în limba sanscrită, opera aceasta este una dintre cele mai celebre din literatura indiană.

ŚILHAṆA

Śilhaṇa[a], originar din Caşmir, este autorul operei *Śāntiśataka* („Suta (de strofe) despre liniștea sufletească"); ea e imitată după *Vairāgyaśataka* de Bhartṛhari (vezi acesta).

Śāntiśataka este poezie ascetică, în care se tratează despre deșertăciunea existenței, despre măreția renunțării la lume și despre viața de ascet.

ŚṚṄGARAŚATAKA, vezi BHARTṚHARI

ŚIŚUPĀLAVADHA, vezi MĀGHA

ŚIVADĀSA, vezi VETĀLAPAÑCAVIṆŚATIKĀ

SOMADEVA, vezi KATHĀSARITSĀGARA

SUBHAṢITĀVALĪ

O antologie deosebit de bogată în cugetări e și *Subhāṣitāvalī* („Șirag de vorbe alese"), alcătuită probabil în secolul al XVI-lea, cu folosirea colecției *Śārṅgadharapaddhati*. Antologia cuprinde 3527 de strofe, aparținînd la peste 350 de poeți.

ŚUDRAKA, vezi MṚCCHAKAṬIKA

ŚUKASAPTATI

Śukasaptati („Cele 70 de povești ale unui papagal") este una din cele mai celebre și mai populare cărți de povești din India. La fel ca *Pañcatantra*, și această operă e un amestec de proză și de

[a] Sau Bilhaṇa?

versuri, dintre care cele mai multe sînt cugetări în sanscrită sau în prakrită. Multe din ele se găsesc şi în alte opere de poveşti, mai ales în *Pañcatantra*.

Śukasaptati datează din secolul al XII-lea sau al XIII-lea.

SUŚRUTA

Suśruta-Saṃhitā este cel mai cunoscut tratat de medicină al Indiei. Opera aceasta e alcătuită în proză şi versuri.

Suśruta este un scriitor care trebuie să fi trăit în primele secoie ale erei noastre.

TANTRĀKHYĀYIKA

Tantrākhyāyika este cea mai veche variantă a *Pañcatantrei* (vezi aceasta).

UPANIŞADELE [273]

Cuvîntul *upaniṣad* înseamnă „învăţătură secretă".

Întreaga filosofie a *Upaniṣadelor* constă în identitatea dintre sufletul universal (*Brahmā*) şi cel individual (*Ātman*). Această învăţătură e rezumată în celebrele cuvinte: *tat tvam asi*[a] „aceasta eşti tu", adică: Universul şi Brahmā, aceasta eşti tu însuţi.

Ordinea cronologică a *Upaniṣadelor* celor mai vechi e următoarea: 1. *Bṛhad-Āraṇyaka-Upaniṣad*; 2. *Chāndogya-Upaniṣad*; 3. *Taittirīya-Upaniṣad*; 4. *Aitareya-Upaniṣad*; 5. *Kāuṣītakī-Upaniṣad*; 6. *Kena-Upaniṣad*; 7. *Kaṭha-Upaniṣad*; 8. *Īśa-Upaniṣad*; 9. *Śvetāśvatara-Upaniṣad*; 10. *Muṇḍaka-Upaniṣad*; 11. *Praśna-Upaniṣad*.

Întreaga filosofie de mai tîrziu a Indiei îşi are rădăcinile în *Upaniṣade* [274].

VĀIRĀGYAŚATAKA, vezi BHARTṚHARI

VAJJĀLAGGA

O antologie în limba prakrită, a cărei dată nu se cunoaşte, e *Vajjālagga*, alcătuită de jainistul Jayavallabha. Acesta spune că scopul său a fost să adune cugetările poeţilor celebri cu privire la cele trei ţinte ale vieţii: *dharma* („legea sfîntă morală"), *artha* („utilul") şi *kāma* („iubirea").

[a] Cf. *Chāndogya-Upaniṣad*, 6, 1 sqq.

Una dintre antologiile cele mai vechi în sanscrită se găseşte într un manuscris din Nepal, din secolul al XII-lea. Îi lipseşte însă titlul şi numele compilatorului.

VĀLMĪKI, vezi RĀMĀYAṆA

VETĀLAPAÑCAVIṆŚATIKĀ

Vetālapañcaviṇśatikā „Cele 25 (de poveşti) ale lui Vetāla"[a] a fost alcătuită de Śivadāsa, care a trăit după secolul al XII-lea.

Această operă de poveşti este, ca şi *Pañcatantra*, un amestec de proză şi versuri şi se găseşte şi în celebra operă poetică a lui Somadeva, intitulată: *Kathāsaritsāgara* „Oceanul de poveşti".

Cugetările ocupă un loc tot atît de mare în *Vetālapañcaviṇśatikā* ca şi în *Pañcatantra*. Multe din ele se găsesc şi în alte opere de poveşti şi în colecţii de sentenţe.

VIKRAMACARITA

Vikramacarita („Viaţa şi faptele lui Vikrama") este o operă de povestiri mai recentă, dar tot atît de răspîndită şi de preferată, şi cu acelaşi caracter, ca şi *Vetālapañcaviṇśatikā*.

Textul este în proză, avînd intercalate sentenţe în versuri. Opera aceasta nu poate fi anterioară secolului al XI-lea. În anul 1574 a fost tradusă în limba persană, din porunca împăratului Akbar.

VṚDDHACĀṆAKYA, vezi CĀṆAKYA

YĀJÑAVALKYA-SMṚTI

Yājñavalkya-smṛti este o *dharmaśāstra*, cea mai apropiată de *Manu-smṛti* în privinţa vechimii, importanţei şi autorităţii. Ea nu-i mai veche de secolele III-IV e.n.

În privinţa limbii, a stilului şi a conţinutului, *Dharmaśāstra* lui Yājñavalkya prezintă puncte de contact cu poezia gnomică, la fel ca *Manu-smṛti*. Însă pasajele din opera lui Yājñavalkya în care limba tratatelor devine aceea a unei poezii didactice sînt mai numeroase decît în *Codul lui Manu*.

Poeziei gnomice îi aparţin de pildă versurile privitoare la destin şi la fapta omenească (I, 348 sqq.).

[a] Vetāla sînt duhuri rele care bîntuie cimitirele şi stau în cadavre. Se crede că ele pot fi conjurate de cine are curaj şi folosite în scopuri personale.

NOTE

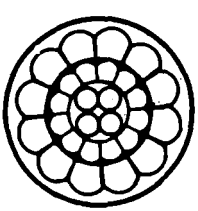

LIMBA ŞI LITERATURA SANSCRITĂ

[1] Lucrarea de faţă se publică după un manuscris constituit din 32 de pagini de caiet, însemnări pentru o introducere la un curs universitar de limba sanscrită, datate 1959. Ele reprezintă o traducere uşor rezumată şi adaptată a lucrărilor citate în note, în primul rînd a lui A. Thumb. Deşi nu reprezintă nimic original, le-am publicat pentru că constituie o foarte succintă şi utilă introducere la capitolele următoare.

[2] Asupra acestei civilizaţii (cca 2500—1700 î.e.n.), vezi expunerea sumară, dar bogat ilustrată a lui Sir Mortimer Wheeler, *India before History*, London, 1966 (trad. franc. *L'Inde avant l'histoire*, Bruxelles, 1967). Descifrarea unor tablete scrise a permis atribuirea ei unei populaţii autohtone, dravidienii.

[3] Arienii sînt doar o ramură a indoeuropenilor, formată din indieni şi iranieni. Indo-arienii au pătruns, după opinia curentă, în India pe la 1500 î.e.n.; pentru o dublă migraţie, prima cu cca 1000 de ani înaintea acestei date, vezi recent D. G. Zanotti, în „Journal of Indo-European Studies", III, 3, 1975, pp. 255—269. Vezi şi articolul nostru *O cotitură în istoria Indiei*, „Magazin istoric", 1971, nr. 3, pp. 39—44.

[4] Faptele concrete istorice şi biografiile personalităţilor par, într-adevăr, să nu-i fi interesat pe indieni decît în măsura în care li se atribuia o valoare simbolică şi general umană şi erau expuse în formă legendară. Vezi Ch. G. Raje, *Biography and History in Sanskrit Literature*, Bombay, 1958.

[5] Vezi, mai recent, *Sanskrit Studies Abroad*, vol. XV, nr. 1 din „Cultural Forum", 1972, New Delhi (pp. 48—54: studiul nostru *Sanskrit Studies in Romania*).

[6] Cea mai completă istorie a literaturii vechi indiene este cea a lui M. Winternitz, *Geschichte der indischen Literatur*, vol. I², II, 1—2, III, Leipzig, 1907—1920, frecvent citată de profesorul Simenschy. Dintre cele mai recente citărm sinteza extrem de concisă a celebrului indolog L. Renou, *Les littératures de l'Inde*, ed. II, Paris, 1966 şi pe aceea mai dezvoltată a lui H. Glasenapp, *Die Literaturen Indiens*, Stuttgart, 1961 (trad. franc. Paris, 1963).

[7] Cîteva mostre de imnuri vedice, vezi mai jos, pp. 44—47. Vezi şi traducerile (făcute prin intermediul unor limbi moderne) ale lui I. La-

rian Postolache (București, 1969), cu un valoros studiu introductiv al dr. Sergiu Al-George.

[8] Vezi cele două *Upanișade* traduse de Th. Simenschy și notițele introductive, pp. 121, 135—136.

[9] Vezi pasajele din *Mahābhārata* reproduse mai jos, pp. 146—213, ca și traducerea *Bhagavadgītei* publicată de Th. Simenschy în 1944.

[10] Traducerea repovestirii acestei opere făcută de C. Rajagopalachari a publicat S. Demetrian în „Biblioteca pentru toți", 1968.

[11] Vezi mai jos studiul despre Kālidāsa și fragmentele traduse din operele acestuia, ca și studiul asupra prelucrării *Śakuntalei* de către G. Coșbuc.

[12] Un mare număr de sentențe indiene au fost publicate în original și în traducere de Th. Simenschy în *Un dicționar al înțelepciunii*, Iași, 1970—1975 (4 vol.).

[13] Vezi traducerea lui Th. Simenschy publicată în ediția a II-a în „Biblioteca pentru toți" în 1969.

[14] Una din aceste povești este tradusă la pp. 226—240.

[15] Capitolul *Limbile* este tradus din Willman-Grabowska, iar celelalte din A. Thumb (vezi notele), ceea ce explică unele reluări, alături de idei proprii fiecăruia. Date suplimentare despre limbile Indiei vezi la L. Wald și E. Slave, *Ce limbi se vorbesc pe glob*, București, Ed. Științifică, 1968, pp. 106—117 și 125—132. Vezi, de asemenea, *Gramatica limbii sanscrite* a lui Th. Simenschy, București, 1959.

[16] Vezi titlul original la p. 19.

[17] Date mai exacte asupra limbilor dravidiene vezi la L. Wald și E. Slave, *op. cit.*, pp. 125—130. S-au făcut supoziții despre înrudirea lor cu fino-ugricele, dar dovezi categorice nu s-au adus.

[18] Cele spuse aici se referă în primul rînd la urdu, limba oficială în Pakistan, care folosește alfabetul arab și are numeroase influențe lexicale arabo-persane (*urdu* înseamnă „tabără militară"). În India limba națională a fost declarată, din 1965, *hindi*, un dialect înrudit cu urdu, care folosește vechea scriere indiană devanāgarī și nu conține atîtea elemente arabe și persane. Pe lîngă hindi tot limbă oficială (dar nu națională) e considerată engleza, învățată încă în școli, iar în afara acestor două limbi oficiale se folosește și limba locală, specifică fiecărei regiuni.

[19] Limba sanscrită este și astăzi vorbită în unele cercuri culte, așa cum am putut constata la Conferința Internațională de sanscrită de la New Delhi (1972), la fel ca limba latină la Vatican. Mai mult, la ultimul recensămînt cîteva mii de brahmani au declarat ca limbă maternă sanscrita. Indienii consideră că dacă englezii nu ar fi impus limba lor ca limbă oficială în timpul dominației lor, sanscrita (desigur o sanscrită simplificată și adaptată la nevoile vieții moderne) ar fi devenit limba comună a Indiei, ceea ce nu mai pare imposibil după experiența cu ebraica în Israel. Se scriu și astăzi opere literare și științifice în sanscrită, iar în unele universități, ca de exemplu, la Benares, se predau multe materii în sanscrită. Sanscrita a contribuit, în orice caz, considerabil la unificarea limbilor și conștiințelor în India din antichitate pînă azi.

[20] Schema lui Thumb simplifică peste măsură raporturile extrem de complicate dintre limbile indoeuropene ale Indiei. Diferențele dintre ele sînt: a) *cronologice*, în funcție de epoca la care sînt atestate (limba

vedică — în perioada cuceririi Indiei de către arieni; pāli — în epoca budistă; unele dialecte prākrit — abia în perioada dramei clasice, în epoca gupta; sanscrita — mai întîi pe timpul lui Pāṇini, apoi în epopei, în sfîrșit în drama clasică etc.); b) *geografice*, în funcție de locul atestării (limba vedică în nord-vest, pāli în nord-est etc.); c) *stilistice*, în funcție de genul literar (literatura vedică „sacră"; sanscrită „prelucrată" literar; prakritele „naturale", populare, în conversația zilnică etc.).

TRADIȚIA ÎNVĂȚĂTURII ÎN PATRIA LUI GANDHI

[21] Studiul de față a fost publicat ca o broșură separată în colecția „Cunoștințe folositoare", seria A, nr. 70, de Editura „Cartea Românească" în 1938 (30 p.). Ea cuprindea și datele din articolul *Școala tibetană*, publicat în revista „Meșeceul", V, 1938, p. 50, precum și o colecție de sentențe referitoare la educație (p. 26—30 ale broșurii). Am lăsat la o parte aceste sentențe, care nu conțineau indicația surselor, întrucît au fost cuprinse, împreună cu originalul sanscrit, în lucrarea *Un dicționar al înțelepciunii*.

[22] Articolul se ocupă de învățămîntul tradițional indian și de situația din India dinainte de eliberare. După cum se știe, Constituția Republicii India a abolit castele și guvernul indian face eforturi considerabile pentru a șterge urmele acestei instituții multimilenare. Actualmente învățămîntul indian, atît cel în limbile naționale, cît și cel de limbă engleză, este organizat pe baze moderne, păstrînd, firește, unele elemente tradiționale valoroase. Unele forme de învățămînt strict tradiționale mai există în India, și ele sînt recunoscute de stat.

[23] Vezi *Manu-smṛti*, I, 87 și urm.

[24] Principiile expuse aici sînt cunoscute sub numele de *varnāśrama-dharma* „principiul castelor și al vîrstelor", aplicat din antichitate și pînă în vremurile moderne, dar nu cu strictețe absolută, și diferențiat, de la o epocă la alta și de la o categorie socială la alta.

[25] Au existat, propriu vorbind, mai multe sisteme cronologice sau ere încă din antichitate, în diverse regiuni ale Indiei, dar ele sînt greu de pus de acord între ele și mai ales cu cronologia europeană. Prima dată sigură în istoria Indiei este considerată urcarea pe tron a lui Candragupta, amintit de istoricii greci ai epigonilor lui Alexandru cel Mare sub numele de Sandrokottos, la anul 315. Celelalte date au fost calculate prin referire la aceasta. Astfel moartea lui Buddha s-ar fi petrecut, conform tradiției, cu 162 de ani înainte de ascensiunea pe tron a lui Candragupta I, ceea ce ar corespunde cu 477 î.e.n. Adesea însă aceste tradiții nu coincid, făcînd să varieze cronologia.

[26] *Hitopadeśa*, Introducere, 38.

[27] Pentru fiecare castă, în funcție de treapta ocupată, era permis un anume grad de pătrundere în „tainele" învățăturii cuprinse în cărțile sfinte, *Vedele*.

[28] Propriu-zis numai membrii primei caste, brahmanii, aveau acces deplin la întreaga învățătură sacră.

[29] Vezi în această privință *Manusmṛti*, III, 1.

[30] *Manu-smṛti*, II, 222. Este vorba de *Rig-Veda*, III, 62, 10, din imnul dedicat lui *Savitṛ*, soarele conceput ca generator al vieții.

[31] Mai sigur decît cunoașterea învățăturilor brahmanice este contactul lui Socrate cu lumea învecinată a tracilor, înrudită ca mentalitate cu aceea a indienilor (Platon, *Charmides*, 156 d-157 c; vezi și studiul nostru, *Contribuții la o mitologie comparată traco-indică* din volumul *Studii de tracologie*, București, 1976, pp. 5—17).

[32] *Manu-smṛti*, I, 233.

[33] *Ibidem*, III, 3 ș.u.

[34] Aici, ca și în alte locuri, este, se înțelege, vorba de concepțiile vechilor indieni și nu de ale autorului.

[35] *Manu-smṛti*, IV, 147.

[36] Vezi mai jos pp. 35—36.

[37] În indiană, orașul se numește Pataliputra. În perioada lui Megasthene, indienii cunoșteau deja scrierea dar nu o foloseau decît foarte puțin și în orice caz nu pentru textele sacre, care au fost notate în scris uneori la un mileniu după compunerea lor. Tot astfel în Grecia, pe timpul compunerii poemelor homerice, scrierea era cunoscută, dar ele nu au fost notate în scris decît cîteva secole mai tîrziu.

[38] Oralitatea este o trăsătură esențială a culturii antice în general. Chiar și la greci, de exemplu, nu numai oratoria, poezia și drama, dar chiar și operele filosofice și istorice erau destinate lecturii publice.

[39] Puterea memoriei la indieni este extraordinară. La Congresul de sanscrită de la New Delhi din 1972, am avut ocazia să văd pandiți indieni care, venind din colțurile cele mai îndepărtate ale Indiei, constatau că modul lor de pronunțare a *Vedelor* nu se deosebește cu nimic, deși el fusese transmis independent, pe cale orală, timp de milenii. Tot cu această ocazie, o fetiță de opt ani a uimit pe cei două mii de savanți reuniți, recitînd pe de rost, la cerere, oricare din cele 3976 de reguli ale *Gramaticii* lui Pāṇini.

[40] Povestirea despre Śvetaketu este aici prescurtată. Am indicat în text numerele paragrafelor traduse de Th. Simenschy.

[41] *Sūtra* înseamnă de fapt „fir" (conducător).

[42] Este vorba de celebra *Aṣṭādhyāyī* „Cele opt capitole", compusă din 3976 de reguli.

[43] Cf. *Un dicționar al înțelepciunii*, vol. II, pp. 218—220.

[44] Vezi infra, pp. 123—135.

[45] Vezi pp. 118—119.

[46] Dependența sferei de răspîndire a unei învățături de adîncimea ei este un lucru general. Se știe că și Aristotel rezerva învățăturile mai speciale, numite acroamatice, unor elevi mai aleși, printre care s-a numărat și Alexandru cel Mare.

[47] *Rāmāyaṇa*, VII *(Uttarakanda)*, capitolul 111. Idei asemănătoare se regăsesc și în *Mahābhārata*. Vezi episodul *Nala și Damayantī*, în traducerea lui Ion Larian Postolache, ed. Albatros, 1975, p. 166.

[48] Vezi mai sus nota 37.

ORIGINEA UNIVERSULUI ÎN CONCEPȚIA INDIENILOR ȘI A GRECILOR

[49] Publicat în „Revista fundațiilor", II, 1935, nr. 5, pp. 340—360.

[50] Vezi L. Renou, *Hymnes spéculatifs du Véda*, Paris, 1956.

[51] Cf. Eminescu, *Rugăciunea unui dac*, v. 1: „Pe cînd nu era moarte, nimic nemuritor"...

[52] Identificarea lui *Unu* din imnul vedic cu Brahmă este o interpretare idealistă ulterioară, specifică epocii *Brāhmaṇelor* și *Upaniṣadelor*. Textul imnului analizat aici nu justifică această interpretare, ci se apropie surprinzător de principiile cosmogonice științifice moderne.

[53] Interpretarea autorului nu corespunde realității. Există trei imnuri vedice tipice pentru trei concepții diferite: cel prezentat aici reprezintă cosmogonia din „nici neființă nici ființă", în care substanța apare în forma ei cea mai simplă, primordială, ca ceva unic, amorf, indivizibil și lipsit de conținut concret, din care cauză nu se poate spune despre ea nici că există, nici că nu există. A doua concepție, reprezentată prin *Rig-Veda*, X, 72, cosmogonia „din neființă" este evident idealistă și religioasă: zeii s-au născut din nimic înaintea tuturor elementelor, ei devenind apoi cauza creației. A treia concepție cosmogonică vedică este aceea a uriașului primitiv, Puruṣa, din sacrificiul căruia au apărut diversele elemente ale lumii.

[54] Prajāpati înseamnă „Stăpînul creațiunii", Brahmaṇaspati „Stăpînul spiritului", iar Viśvakarman „Atoatecreatorul". Toate acestea sînt noțiuni teiste, ulterioare, în evidentă contradicție cu ideile imnului analizat, care afirmă că zeii s-au născut după crearea lumii, ca și cu alte texte vedice și filosofice, care neagă amestecul zeilor în mecanica universului.

[55] Textul vedic original vorbește de „supraveghetorul" din cerul înalt, și nu de „stăpîn", cum traduce Th. Simenschy. În această concepție, zeii, elemente create și ei, veghează doar la bunul mers al universului, dar nu intervin în desfășurarea lui.

[56] O serie de curente filosofice hilozoiste din această epocă pun la baza universului unul sau mai multe elemente materiale, ca și în cazul primilor materialiști greci. Importanța acordată apei de către autorul acestui imn îl încadrează printre aceștia.

[57] Concepția apare aproape în aceiași termeni și în textele orfice. Vezi volumul *Imnuri orfice*, Editura pentru literatură universală, 1975.

[58] Interpretarea aceasta nu corespunde sensului originar al cuvîntului *Upaniṣad*, care înseamnă doar „învățătură secretă", fără referire la conținutul acestei învățături.

[59] Dintre doctrinele filosofice ortodoxe, *sāṃkhya* este evident mai veche decît budismul. Dintre cele neortodoxe, ideile curentului materialist *(lokāyata)* apar încă din textele vedice.

[60] Afirmația lui Monier este departe de a corespunde realității. Există în filosofia indiană, ca și în orice filosofie, monism idealist (de exemplu, Vedānta), dualism (jainismul), ca și monism materialist (lokāyata). Brahmanismul raționalist este mai degrabă o intenție de a împăca curente evident contradictorii decît o teorie general acceptată.

[60a] Teorie tîrzie, concepția atestată în *Codul lui Manu* este evident un eclectism, o combinație a ideilor vedice timpurii cu cele din literatura de comentarii.

[61] Majorității acestor autori legendari de theogonii li se atribuie origine tracă.

[62] Concepțiile lui Orfeu tracul concordă în mod surprinzător cu cele indiene, confirmînd încă o dată apropierea dintre cele două ramuri indoeuropene (vezi studiul nostru, *Contribuții la o mitologie comparată traco-indică*, citat mai sus).

[63] Vezi mai sus, nota 56.

[64] Cf. ideile indiene relatate mai sus, pp. 49—50.

[65] Este vorba de filosofia greacă, pentru că în cea indiană conceptul de spirit fusese elaborat cu mult înainte.

[66] Caracterizarea eleaților ca panteiști este foarte discutabilă.

[67] O evitare asemănătoare a problemei raportului dintre spirit și materie se manifestă și în unele școli filosofice indiene ortodoxe, cum ar fi sāṃkhya.

[68] Asupra concepțiilor lui Platon, vezi introducerea la primul volum al operelor sale apărut în Editura științifică, 1975.

[69] Asupra relațiilor culturale ale Greciei cu Orientul, vezi mai sus, pp. 30, 32, 51, 57.

MORALA HINDUSĂ

[70] Studiul a fost publicat în revista „Cetatea Moldovei", 1943, anul IV, vol. X, nr. 8—9, precum și în extras (21 p.).

[71] Aici, ca și în alte părți, este vorba de India veche. Vezi nota 22 la capitolul *Tradiția învățăturii în patria lui Gandhi*.

[72] *Manu-smṛti*, III, 21 ș.u.

[73] Căsătoria copiilor nu a fost regulă absolută în India; multe cercuri, mai ales din India meridională, nu au practicat-o.

[74] Tipul soției ideale îl reprezintă totuși pentru indieni Sītă, soția lui Rāma, din epopeea *Rāmāyaṇa*.

[75] *Manu-smṛti*, III, 61—62.

[76] De remarcat că *Mahābhārata* nu reprezintă ideologia brahmanilor, ci a castei kṣatriya. Cît privește budismul și jainismul, ele s-au constituit categoric în opoziție cu brahmanismul.

[77] Majoritatea acestor texte au fost cuprinse în O. Böhtlingk, *Indische Sprüche*, 3 vol., Sankt-Petersburg, 1864—1865 și o parte din ele reproduse de Th. Simenschy în *Un dicționar al înțelepciunii*.

[78] Acest paragraf pînă la p. 11 a fost publicat separat sub titlul *Cugetări și precepte morale din Mahābhārata* în revista „Luminătorul", 1941, nr. 3—4, unde este urmat de *Poveste morală* (v. mai jos, p. 152).

[79] *Bhagavadgītā* cuprinde numai capitolele 25—42 din cartea a VI-a a *Mahābhāratei*.

[80] *Epistulae*, 47, 11.

[81] Retipărită în „Biblioteca pentru toți" în 1969.

[82] Asupra ideilor cărții vezi prefața ediției citate.

[83] Asupra relației posibile dintre morala hindusă și cea a *Noului Testament* vezi mai ales G. A. van den Bergh van Eysinga, *Indische Einflüsse auf Evangelische Erzählungen*, Göttingen, 1909; G. Faber, *Buddhistische und Neutestamentische Erzählungen*, Leipzig, 1913 și J. Leeming, *Yoga and the Bible*, Calcutta, 1971.

[84] Spre deosebire însă de budism, care prin secolul al XI-lea s-a stins în India, rămînînd numai peste hotare, jainismul a dăinuit neîntrerupt pînă în zilele noastre.

[65] Interesante sînt pentru noi în primul rînd textele decretelor sale, păstrate în inscripţii pe tot teritoriul Indiei. Vezi, de ex., N. A. Nikam şi R. McKeon, *The Edicts of Aśoka*, Chicago, 1966.

[66] Data urcării pe tron a lui Aśoka e controversată, totuşi anul 272 este cel mai plauzibil. Încoronarea sa pare să fi avut loc la Pataliputra abia patru ani mai tîrziu, iar data convertirii sale la budism nu e nici ea sigură.

[67] Ideea „nevătămării" *(ahiṃsa)* fiinţelor vii este împinsă atît de departe, încît şi astăzi unii credincioşi indieni poartă un carton pe gură spre a nu înghiţi din greşeală vreo gîză şi zurgălăi la picioare, spre a nu călca fără voie vreo gînganie, distrugînd astfel o fiinţă vie.

[68] Este vorba de traducerea chineză a cărţii lui Aśvaghoşa, *Buddhacarita* (secolul V e.n.).

[69] Superioritatea atribuită de Th. Simenschy moralei creştine e, evident, rezultatul unei prejudecăţi. În realitate budismul, ca şi jainismul, erau o revoltă împotriva determinismului fatalist al faptelor comise în altă existenţă, ambele predicînd posibilitatea „eliberării" chiar într-o singură existenţă, indiferent de existenţele anterioare, ca şi de apartenenţa de castă.

[90] Problema interinfluenţelor dintre gîndirea indiană şi cea greacă este, într-adevăr, foarte complicată. Vezi A. M. Frenkian, *Scepticismul grec şi filozofia indiană*, Bucureşti, 1957, p. 21 ş.u., cu bibliografia respectivă.

[91] Pe principiul unor trăsături general umane, al unor caractere comune şi nu al influenţelor directe este construit, de exemplu, celebrul *Traité d'histoire des religions* al lui Mircea Eliade (Paris, Payot, 1964).

[92] Că ideile creştine nu sînt rezultatul unei „revelaţii", ci sînt rodul unei anumite experienţe sociale şi au suferit diverse influenţe, ca aceea a esenienilor, de pildă, este astăzi un fapt dovedit.

[93] În românește această carte a circulat în manuscris în secolele XVII-XIX sub numele de *Varlaam şi Ioasaf* (vezi I. C. Chiţimia şi Dan Simonescu, *Cărţile populare în literatura românească*, vol. II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963, pp. 287—302).

[94] Afirmaţia că indienii nu pot fi creştinaţi nu corespunde adevărului: există la ora actuală mai multe milioane de indieni creştini, chiar dacă creştinismul nu este atît de vechi în India cum pretinde biserica, aşa cum, pe de altă parte, budismul şi vedantismul cunosc în prezent o anume răspîndire în Apus, mai ales în America.

DESTINUL ÎN CONCEPŢIA ANTICĂ

[95] Articolul a fost publicat în revista „Cetatea Moldovei", anul IV, 1943, vol. X, nr. 7, şi în extras (29 p.). El este o reluare mult amplificată a unui studiu mai vechi, *Fapta şi destinul*, apărut în „Revista fundaţiilor", III, 1936, nr. 3, 12 p., care corespunde aproximativ paginilor şi din forma amplificată publicată aici. Vezi pe aceeaşi temă şi *Povestea faptei omeneşti*, infra, pp. 146—151. Reproducem mai jos, în note, acele pasaje din *Fapta şi destinul* care lipsesc în varianta de faţă.

[96] În vechea variantă, Th. Simenschy utiliza termenul *indieni*, pe care, din cauza confuziei posibile cu indienii americani, l-a înlocuit aici cu *hinduși*.

[97] Cuvîntul turcesc provine din cel arab citat mai sus.

[98] Cu acest pasaj începea *Fapta și destinul*.

[99] Cf. dictonul lui Miron Costin: „nu sînt vremile supt om, ci bietul om supt vremi". Costin cunoștea textul lui Herodot, dar influența nu e sigură.

[100] În varianta inițială urmau cuvintele: „care avea să fie imortalizat, împreună cu concetățenii săi săraci cu duhul, de Wieland".

[101] Prima variantă trimitea aici la Preller, *op. cit.*, I, p. 417.

[102] În *Fapta și destinul*, p. 7, citatele încep cu următorul pasaj: „Pînă și faptul că păsările se înalță în văzduh sau se coboară la pămînt le e dat de soartă. Nimic nu ni se întîmplă fără ea" *(Pañc.*, II, 123).

[103] După acest citat, care lipsea în prima variantă, în aceasta apăreau următoarele:

„Cununa de litere care li-i pusă pe frunte de destin n-o pot șterge prin puterea lor nici cei mai învățați". (*ib.*, I, 20).

„Privind robia elefanților, a șerpilor și a păsărilor, și mizeria celor înțelepți, mă gîndesc: Ah! cît e de puternic destinul!" (*ib.*, II, 19).

[104] Cartea a V-a, v. 1548.

[105] În *Fapta și destinul* urmează citatul din *Bṛhad-Āraṇyaka-Upaniṣad* de la p. 376: „Sufletul este înzestrat cu cunoaștere. De el rămîn lipite cunoștințele și faptele, experiențele vieții de mai înainte. După cum meșterul ia o bucată de aur și face din ea altă formă, cu totul nouă și mai frumoasă, tot astfel sufletul, după ce a lepădat corpul și s-a eliberat de neștiință, își face o formă în totul alta, și mai frumoasă, aceea a unui spirit strămoșesc, a unui gandharva, a unui brahman, a unui zeu, a unui om sau a oricărei ființe ... După faptele pe care le-a săvîrșit, după felul cum s-a purtat, așa devine el; cine a făcut bine, se renaște ca ființă bună; cine a făcut rău, ca ființă rea. El devine bun prin fapta bună și rău prin fapta rea. De aceea se spune:

Omul e zidit pe lumea aceasta în întregime din dorință; și după cum îi e dorința, așa e și hotărîrea sa; și după cum îi e hotărîrea, așa săvîrșește el fapta; și după cum săvîrșește fapta, așa îi este și soarta" *(Bṛhad-Āraṇyaka-Upaniṣad*, IV, 4, 2—5).

[106] Spre deosebire de religia creștină, care promite fericire sau suferință în „lumea de dincolo", fără să poată explica de ce în viață unii o duc bine și alții suferă, indiferent de natura faptelor lor, hinduismul admite și el răsplata în viața viitoare, dar explică condiția actuală prin faptele săvîrșite în existența anterioară — și una și cealaltă incontrolabile, întrucît sufletul nu-și amintește de existențele anterioare. „Salvarea" mai era condiționată în hinduism și de renașterea pe o treaptă socială tot mai înaltă, numai brahmanii putînd, după o viață pioasă, să scape de renașteri, întorcîndu-se în *brahman*. Budismul a făcut, din acest punct de vedere, o adevărată revoluție, nemaicondiționînd *nirvāṇa* de apartenența de castă și considerînd că ea poate fi obținută chiar în cursul unei singure vieți.

[107] Termenul general pentru dorință (și dragoste) este *kāma*; în terminologia budistă se folosește cuvîntul *taṇhā* sau *tṛṣṇa* „sete".

Saṃsāra înseamnă „rătăcire" sau „circuitul vieții", de care se scapă prin *nirvāna*, stingerea dorinței și prin aceasta, deci, a cauzei renașterii.

[108] *Mahābhārata*, *Povestea faptei omenești*, 64 (v. p. 151).

[109] *Mahābhārata*, I, 3513.

[110] Vezi pp. 146—151, unde se află tradusă întreaga poveste.

[111] În concepția hindusă, totuși, asceza corespunde întrucîtva pocăinței, iar nonviolența (*ahiṃsa*) e concepută de budiști într-o manieră activă care o apropie de mila creștină.

[112] Încercarea lui Th. Simenschy de a opune categoric noțiunea păgînă de „destin", „soartă" aceleia creștine de divinitate nu se justifică decît prin faptul că destinul grecilor și romanilor e orb și irațional, pe cînd Dumnezeul creștin e conceput ca ceva dotat cu rațiune și voință. În multe alte privințe, însă, cele două noțiuni se acoperă, iar existența destinului, cum se știe, nu exclude pe aceea a zeilor.

IMNURI VEDICE

[113] În afară de aceste imnuri vedice Th. Simenschy a mai tradus din original pe cele din *Antologia sanscrită* a lui G. Coșbuc (v. pp. 294—306) și Imnul creației (v. *Originea universului în concepția indienilor și a grecilor*, pp. 44—48).

[114] Cele două imnuri, cu notița introductivă, au fost publicate în „Cetatea Moldovei", anul IV, 1943, vol. IX, nr. 6. Aceluiași subiect sînt dedicate și imnurile 15 și 54 din cartea a X-a a *Rig-Vedei*. Vezi articolul nostru *Rituri funerare la traci, indieni și români*, în *Studii de tracologie*, București, 1976, pp. 18—26.

PURŪRAVAS ȘI URVAŚĪ

[115] Publicat în „Viața Basarabiei", VII, 1938, nr. 7—8.

[116] Imnul a fost tradus de Ion Larian Postolache în *Imnuri vedice*, București, 1969, pp. 125—127.

[117] Piesa lui Kālidāsa se cheamă *Vikramorvaśī* „Urvaśī (dobîndită) prin vitejie".

UPANIȘADELE

[118] Singurul studiu românesc asupra *Upanișadelor* este cel al lui Teohari Antonescu, publicat tot în „Convorbiri literare". Dintre cercetările mai recente citățm pe cea mai de seamă: S. Radhakrishnan, *The principal Upanishads*, Londra, 1953 (introducere, text, traducere și note, 958 p.).

[119] Curentul filosofic derivat din ele dăinuie și astăzi în India, ca și în unele cercuri occidentale.

[120] Numărul *Upanișadelor* vechi se ridică la 10—12.

[121] Termenul sanscrit este *advaita* „non-dualitate". Este vorba, cum se vede, de un monism idealist, spre deosebire de alte curente (ca jainismul) dualiste, sau chiar monist-materialiste, ca *lokāyata*.

[122] Valoarea cunoașterii pentru eliberarea omului este afirmată de toate curentele filosofice indiene, dar conținutul și principiile ei diferă de la o școală la alta.

[123] *Chāndogya-Upaniṣad*, 3, 14, 1.

[124] Numele mai multor autori, unul legat de *Chāndogya-Upaniṣad*, altul autorul unor *sūtre*.

[125] *Muṇḍaka-Upaniṣad*, 1, 1, 7.

[126] *Bṛhad-Āraṇyaka-Upaniṣad*, 5, 1, 1.

[127] Este vorba de curentele filosofice „ortodoxe", pentru că alte curente ca jainismul, budismul și lokāyata și-au formulat principiile ca o reacție la *Upaniṣade* și brahmanism. O solidă interpretare marxistă a filosofiei *Vedelor* și *Upaniṣadelor* a dat Walter Ruben în *Beginn der Philosophie in Indien*, I, Berlin, Akademie-Verlag, 1955.

KAṬHA-UPANIṢAD

[128] *Kaṭha-Upaniṣad*, împreună cu studiul precedent asupra *Upaniṣadelor*, a fost publicată în „Convorbiri literare", LXX, 1937, nr. 8—10 și în extras la Imprimeria Națională (20 p.).

[129] Asupra lui Brahmă, v. *Un dicționar al înțelepciunii*, vol. I, pp. 112—119.

[130] *Kaṭha-Upaniṣad*, Valli 2, 12.

[131] V. mai jos, VI, 10 ș.u.

[132] Termenul corespunzător în sanscrită, *uśan*, e interpretat de unii editori ca nume propriu.

[133] Alt nume al lui Yama.

[134] Versurile 14—19 se ocupă de cultul focului.

[135] Focul *(Agni)* este simbolul lui *ātman-brahman*.

[136] În versurile următoare sînt unele concordanțe surprinzătoare cu *Luceafărul* lui Eminescu. V. studiul nostru în „Caietele Eminescu", IV.

[137] Ideea se regăsește în *Bhagavadgītā*, II, 17—24.

[138] Aluzie la o concepție care admitea cinci stadii de reincarnare și care se regăsește și în *Chāndogya-Upaniṣad*.

[139] Este vorba de sufletul individual, ceea ce s-ar traduce mai corect prin „marele eu", „marele suflet" referindu-se mai bine la Brahmā (vezi versul următor).

[140] Cel nemanifestat este *prakṛti* „natura", concepută ca în doctrina sāṃkhya.

[141] *Āditi*, mama zeilor și personificare a naturii este aici și un simbol al sufletului cosmic.

[142] În textul original în loc de Agni este folosit Jatavedas, nume vedic al celei dintîi. Întreaga strofă nu e decît o modificare a unei strofe vedice.

[143] Strofele următoare expun teoria transmigrațiilor, așa cum era concepută în epoca respectivă în mediul brahmanic.

[144] Sînt aici expuse stadiile cunoaşterii, de la cea mai superficială şi exterioară pînă la cea mai profundă, a realităţii integrale.
[145] Cf. *Chāndogya-Upaniṣad*, VIII, 6, 6.

MUṆḌAKA-UPANIṢAD

[146] Publicată pentru prima oară în „Viaţa Basarabiei", 1939, nr. 2—3 şi în extras, 14 p. Această Upaniṣadă ţine de *Atharva-Veda* (v. mai ales *Ath.-V.*, X, 7) şi constituie una din sursele *Bhagavādgītei*.
[147] După alte interpretări numele ar veni de la faptul că ea aparţinea unei secte de brahmani care obişnuiau să se radă în cap.
[148] Este vorba despre raportul dintre *ātman* „sufletul individual", *puruṣa* „sufletul cosmic" şi *brahman* „sufletul universal".
[149] Avem aici una din cele mai vechi menţiuni, alături de *Vede*, a disciplinelor care constituie *Vedāṅga* „membre ale *Vedelor*" (comentarii ale acestora).
[150] Vezi *Bṛhad-Āraṇyaka-Upaniṣad*, III, 8, 8.
[151] Cf. *Taittirīya-Upaniṣad*, III, 1, 2.
[152] Mantrele sînt imnurile vedice. Asupra strofei, vezi *Praśna-Upaniṣad*, V, 3.
[153] Cf. *Rig-Veda*, I, 146, 1.
[154] Se reincarnează, căci numai adevărata cunoaştere aduce eliberarea de renaşteri.
[155] Vezi supra, p. 139.
[156] Vezi *Bṛhad-Āraṇyaka-Upaniṣad*, III, 8, 10.
[157] Cf. *Rig-Veda*, X, 90, 14 (imnul numit *Puruṣa-Sūkta*).
[158] Strofa conţine idei din imnul vedic indicat în nota precedentă, strofele 7—10.
[159] Cf. *Rig-Veda*, X, 90, 2.
[160] Idei asemănătoare în *Rig-Veda*, X, 121, 3.
[161] Cf. *Kaṭha-Upaniṣad*, VI, 11.
[162] Vezi şi *Bhagavadgītā*, XIII, 15.
[163] Cf. *Kaṭha-Upaniṣad*, VI, 10 şi *Chāndogya-Upaniṣad*, VIII, 1, 1.
[164] Vezi mai sus, I, 1, 3.

MAHĀBHĀRATA

[165] Asupra epopeii, vezi *Dicţionarul de autori şi opere* (s. v.) de la finele volumului şi studiul *Limba şi literatura sanscrită*, p. 22.

POVESTEA FAPTEI OMENEŞTI

[166] Fragmentul de faţă a fost publicat în „Viaţa Basarabiei". 1937, nr. 1—2 şi în extras, 9 p. şi a fost reprodus prescurtat şi în articolul *Destinul în concepţia antică* (v. supra, p. 103).

El este cunoscut sub numele de *Puruşakārākhyāna* şi constituie un episod din cartea a XIII-a a *Mahābhāratei*.

[167] Episodul constituie un amestec de mentalităţi foarte caracteristic pentru *Mahābhārata*. Este, pe de o parte, vorba de un elogiu al faptei, înţeleasă ca activitate umană, specific pentru casta *kşatriya* (a războinicilor), din mediul căreia, ca epopee, provine *Mahābhārata*. Partea finală, un elogiu al ascezei, provine evident din mediu brahmanic. Există numeroase alte episoade ale epopeii războinice care au fost modificate în spirit brahmanic.

[168] Asupra raportului dintre destin şi faptă, vezi mai sus, pp. 91—94, 103.

[169] Condiţionarea împlinirii destinului de intervenţia acţiunii individuale constituie o etapă importantă în definirea noţiunii de liber arbitru.

[170] Ideea că omul ajuns la perfecţiune este egal cu divinitatea, ba uneori chiar mai puternic decît ea (vezi fragmentul din *Antologia sanscrită*, pp. 352—354), revine adesea în literatura sanscrită. Ea aminteşte de „divinizarea" preoţilor la traci. Vezi articolul nostru, *Contribuţii la o mitologie comparată traco-indică*, în *Studii de tracologie*, p. 10 ş.u.

[171] Fiecare fiinţă are legea ei *(dharma)* specifică şi ea nu poate atinge fericirea decît dacă se supune acestei legi. Orice turburare a ordinii divine este fatală pentru individ.

[172] Vezi articolul *Antologia sanscrită* a lui Coşbuc, p. 355.

[173] Budismul avea să recomande „stingerea" totală a lămpii existenţei prin suprimarea „uleiului" — abţinerea de la orice faptă impusă de dorinţă.

[174] Versul constituie unul din cele mai frumoase elogii aduse faptei omeneşti şi e de natură să contrazică total ideea europeană despre „resemnarea orientală".

[175] Yudhişthira înseamnă „Cel fără păcat" şi e cel mai mare dintre cei cinci fraţi Pāṇḍu, care au toţi nume simbolice.

[176] În mod ciudat, eroul Bhişma expune idei cu mult mai religioase decît Brahmă însuşi, care făcuse elogiul faptei. Dacă pînă aici Bhişma vorbise despre fapte bune în general, preceptele următoare sînt evident ascetice şi nepotrivite în gura unui luptător.

[177] Versul acesta, ca şi versul 61 definesc dorinţa ca pe o piedică în calea virtuţii. Numai fapta realizată conform „legii" şi nu din impuls personal nu constituie o piedică în calea „eliberării", ci, dimpotrivă, aşa cum recomandă *Bhagavadgītā*.

POVESTE MORALĂ

[178] Traducerea acestei bucăţi, singura făcută din limba germană (din izvorul indicat de Th. Simenschy) şi nu din sanscrită, textul original nefiind probabil la îndemîna traducătorului, a fost publicată în „Viaţa Basarabiei", 1937, nr. 11. Fragmentul este tot din *Mahābhārata*.

[179] Vechea capitală a Pāṇḍavaşilor se numea Hastinapura şi era situată spre nord-est de actualul Delhi, pe malul drept al Gangelui. Actualul oraş datează din secolul al XI-lea.

[180] Noţiunea de respect e asociată în sanscrită cu aceea de gravitate. Cuvîntul *guru* „greu" este termenul de respect atît faţă de profesor cît şi de părinţi.

[181] Cunoaşterea ca singur mijloc de salvare este predicată de toate filosofiile şi sectele religioase indiene, chiar dacă concepţia despre cunoaştere diferă de la una la alta.

[182] Ideea că fapta, comportarea este mai presus nu numai de erudiţie, dar chiar şi de castă, este o idee foarte înaintată şi aminteşte de concepţiile budiste.

POVESTEA LUI NALA

[183] Publicată în volum în 1937 la Chişinău (83 p.), *Povestea lui Nala* a fost distinsă cu premiul Academiei Române şi elogiată în mai multe publicaţii de prestigiu (vezi Lista de lucrări, p. 12).

Episodul este cunoscut sub numele *Nalopākhyāna* şi face parte din cartea a III-a a *Mahābhāratei (Vana-parvan)*, cap. 52—79. În istoria literară el mai este cunoscut şi sub numele de *Nala şi Damayantī*, constituind, în fapt, o poemă independentă, de peste 5000 de versuri, legată artificial de nucleul epopeii. Ea conţine două motive foarte vechi şi foarte răspîndite în literatura indiană ca şi în alte literaturi, acela al jucătorului de zaruri nefericit şi al soţilor despărţiţi de soartă. Primul motiv apare deja în *Rig-Veda*, X, 34, iar persoana lui Nala (Naḍa Naiṣadha) este amintită în *Śatapatha-Brāhmaṇa*, II, 3, 2, 1 ş.u. Cel de-al doilea motiv este şi subiectul *Rāmāyaṇei*, ca şi al *Śakuntalei*.

[184] Yudhiṣṭhira pierduse, ca şi Nala, la jocul de zaruri regatul şi toate bunurile sale.

[185] Ediţia *princeps*, datorată lui Franz Bopp, datează din 1819. Probe de limbă din acest poem au fost publicate de Bopp ca apendice la a sa *Kritische Grammatik der Sanskrita-Sprache in kurzerer Fassung*, a cărei ediţie a doua (1845) a fost tradusă parţial de Eminescu.

[186] O variantă a poveştii lui Nala apare în *Kathāsaritsāgara*, IX, 56.

[187] Vezi fragmentul tradus de Coşbuc, mai jos.

[188] O nouă traducere românească în versuri a întregului episod au publicat recent (1975), în Colecţia „Lyceum", Ion Larian Postolache şi Charlotte Filitti, cu o interesantă interpretare a motivului soţilor despărţiţi datorată lui Mircea Maliţa şi o prefaţă de Constantin Daniel.

[189] De la începutul acestei strofe lipsesc cuvintele: „Era frumoasă, cu ochii migdalaţi, asemenea zeiţei Śrī". Este vorba de zeiţa frumuseţii şi a fericirii, soţia lui Viṣṇu şi mama lui Kāma.

[190] Ca şi în poveştile noastre, prinţesele indiene îşi aleg singure bărbaţii după obiceiul numit *svayaṃvara*.

[191] Cei doi îndeplineau rolul de soli între zei şi oameni.

[192] *Śakra* înseamnă „cel puternic".

[193] Ţara lui Nala se numeşte Niṣadha şi de aceea el poartă epitetul de Naiṣadha.

[194] Agni este aici privit ca focul care declanşează conflagraţia universală, provocînd distrugerea lumii la sfîrşitul fiecărei ere (*kalpa*), care durează 4320 de milioane de ani.

[195] Vezi nota referitoare la V, 21.

[196] Astăzi statul Uttara-Pradesh.

[197] Îmbrăcămintea indiană obişnuită este, cum se ştie, constituită dintr-o bucată lungă de pînză înfăşurată în jurul corpului.

[198] Fiii lui Ăditi sînt zeităţi morale, personificări ale unor concepte abstracte. Cei ai lui Vasu sînt fenomene naturale zeificate.

[199] Vezi promisiunea făcută de Nala în cap. V, versul 31.

[200] Jungla indiană a constituit prilejul apariţiei unui adevărat gen literar, acela al „aventurilor în pădure" (*Waldabenteuer* cum le-a denumit Walter Ruben).

[201] Observaţia lui Th. Simenschy este adevărată, dar aici, ca şi în V, 17, nu este vorba propriu-zis de jurămînt, ci de *satyakriyā* „proba adevărului", invocată de cineva care crede în dreptatea sa, considerată ca avînd puteri magice. Nu e lipsit de interes să amintim că Mahatma Gandhi a promovat ca principiu de acţiune politică o noţiune asemănătoare, aceea de *satyāgraha*.

[202] În textul urmat de Th. Simenschy lipsea probabil următorul pasaj: „Sînt pe de o parte cele patru *Vede* în întregul lor, cuprinzînd *angas* şi *upangas*, pe care le-ai studiat tu, bărbat viteaz ca un tigru; iar pe de altă parte, încă un lucru: adevărul. Din această pricină, o rege ucigător de duşmani, îndeplineşte ce ai promis cîndva, eroule!" Pasajul pare evident o interpolare.

[203] Corespondentele româneşti ale cuvintelor sanscrite sînt numai aproximative, unele exacte fiind greu de găsit.

[204] În alte ediţii urmează o lungă descriere, de aproximativ două pagini, a unui incendiu stîrnit în această învălmăşeală.

[205] Yama îi dăduse lui Nala în dar priceperea în diverse meşteşuguri; vezi cap. V, 37.

[206] Rohinī este soţia preferată a zeului lunii, una dintre cele 27 de stele pe care acesta le vizitează în cursul unei luni.

[207] Comparaţia femeii frumoase cu luna apare nu numai în acest poem, ci în întreaga literatură indiană şi în toate literaturile orientale.

[208] În alte ediţii, apare un vers în plus: „O fi oare Śālihotra care cunoaşte fiinţa şi rasa cailor şi care a luat acum această înfăţişare omenească?" Śālihotra este înţeleptul legendar care a domesticit caii şi căruia i se atribuie un tratat de medicină veterinară.

[209] Vezi mai jos, p. 380.

[210] După ritualul nunţii indiene, mirele ia de mînă mireasa şi înconjoară împreună cu ea focul sfînt de trei ori, din care se aprinde apoi focul vetrei lor, care trebuie menţinut nestins toată viaţa.

[211] Rudenia lor provine din faptul că mama lui Ṛtuparṇa este mătuşa lui Damayantī.

[212] În original e vorba de Nandana, dumbrava sfîntă a lui Indra.

[213] În original, în loc de Indra se spune Śatakratu „cel cu puteri însutite", epitet al lui Indra.

KĀLIDĀSA

[214] Se publică pentru întîia oară după un text dactilografiat, revăzut de mîna autorului (14 p.), inclusiv fragmentul *Vara* din *Anotimpurile*.

[215] Domnia lui Candragupta al II-lea se plasează între 375—413 era noastră.

[216] Vezi mai jos, pp. 222—225.

[217] Interesul special al poemului constă în faptul că anotimpurile sînt văzute prin ochii unui îndrăgostit care le descrie iubitei sale.

[218] Indienii critică separarea categorică a genurilor făcută de greci, obiectînd că în realitate nu există numai evenimente tragice, sau numai întîmplări comice.

[219] *Vikramorvaśī* înseamnă „Urvaśī (dobîndită) prin virtute". O traducere românească a acestei piese, încă nepublicată, a făcut prof. Traian Costa.

[220] Acesta e titlul sub care e denumită, în original, drama și el înseamnă „recunoașterea Śakuntalei".

[221] Kokila, o specie de cuc din India.

[222] În sanscrită: *Ṛtusaṃhara*, *grîșma*. Vezi mai sus, p. 216.

SOMADEVA

[223] Se publică pentru prima dată, după un manuscris dactilografiat, de 18 p. Contrar celorlalte traduceri, aceasta nu are o notiță introductivă.

[224] Asupra acestei opere vezi *Mic dicționar de opere și autori*, s.v. Alte pasaje traduse din această operă, vezi în studiul *Variante străvechi în basmele lui Ispirescu*.

VARIANTE STRĂVECHI ÎN BASMELE LUI ISPIRESCU

[225] Publicat în „Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza din Iași", S.N. secț. III, Științe sociale, Lingvistică, t. XV, 1969, pp. 17—39.

[226] Teoria proveniență indiene a majorității basmelor europene a fost formulată acum mai bine de 100 de ani de Th. Benfey, în introducerea la traducerea germană a *Pañcatantrei* (1859). Fără să se nege realitatea pătrunderii unor basme indiene în Europa, astăzi se are în vedere și posibilitatea unor similitudini tipologice independente.

[227] Traducerea exactă a titlului este „Oceanul rîurilor povestitoare".

[228] Vezi și studiul *Un element folcloristic străvechi la Caragiale*, pp. 273—274.

[229] În traducerea românească a *Odiseei*, datorată lui G. Murnu (ediția D.M. Pippidi, București, 1956) episodul Ciclopului cuprinde versurile 220—725, pp. 190—202.

[230] Diferența dintre *farsin* de mai sus și *Peres* din explicație aparține originalului.

[231] Vezi supra, pp. 155—213.

[232] Vezi noua ediție a *Pañcatantrei* apărută în „Biblioteca pentru toți" în 1969.

UN ELEMENT FOLCLORISTIC STRĂVECHI LA CARAGIALE

[233] Publicat în „Ethos", 1945, II, pp. 297—299.

[234] Vezi și studiul precedent, p. 267.

[235] „Refugiul în Buddha, refugiul în lege, refugiul în comunitate" este formula tradițională de convertire la budism. Utilizarea umoristică a formulei este aici evidentă.

[236] Este vorba de „Calea" salvării peste oceanul renașterilor.

[237] Epitete ale lui Buddha.

DRAMA ŚAKUNTALĀ A LUI KĀLIDĀSA ÎN TRADUCEREA LUI COȘBUC

[238] Publicat în „Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza din Iași", S.N. secț. III, Științe sociale, C. Limbă și literatură, t. XIII, 1967, pp. 1—14. Paginile 1—3 conțineau generalități despre *Śakuntalā*, cuprinse aproape în formă identică în studiul Kālidāsa (v. supra, pp. 218—221), din care cauză le-am omis aici, reținînd numai textul referitor strict la subiect.

[239] În unele manuscrise apare totuși și varianta Anusūya, ca în Coșbuc, al cărui model urma, probabil, un manuscris de acest tip.

[240] Și alte nume din traducerea lui Coșbuc, începînd cu inexplicabilul Sacontala pentru Śakuntalā, diferă față de original: Coșbuc scrie Dușanta în loc de Duṣyanta, Kasyapa pentru Kāśyapa (al cărui rol el îl confundă mai departe cu Kanva).

[241] Dintre personajele dramei mai lipsesc la Coșbuc Bharata, Raivataka, Karabhaka, Parvatayana, Somarata, Harita, Sucaka, Januka, Galava, Mișrakesi, cuprinse de el sub indicațiile generale: „un pescar, un camerier" etc.

[242] Acest pasaj e transpus din altă parte a piesei, aici la început.

[243] Pasajul care urmează e în traducerea lui Coșbuc.

[244] După cum se vede, Coșbuc a schimbat locul blestemului, iar textul lui nu corespunde decît foarte aproximativ cu originalul.

[245] Asupra rolului tinerei căsătorite în casa soțului, vezi *Rig-Veda*, X, 85, în volumul *Imnuri vedice*, pp. 118—119.

[246] Pasajul care urmează reprezintă traducerea lui Coșbuc.

[247] Vezi *Tradiția învățăturii în patria lui Gandhi*, p. 28.

[248] Cf. *Rugăciunea unui dac* a lui Eminescu.

[249] Publicat în „Analele științifice ale Universității Al.I. Cuza din Iași", S.N., secț. III, t. II, 1956, fasc. 1—2, pp. 67—140. Antologia a fost reeditată, cu comentarii, de S. Demetrian, în Editura pentru literatură, București, 1966, 123 p. Vezi și studiul lui Al. Duțu, *Quelques précisions sur l'Anthologie sanscrite*, „Studia et Acta Orientalia", II, 1959.

[250] Titlurile de opere și numele din acest pasaj sînt reproduse așa cum apar ele la Coșbuc.

[251] Un episod care descrie potopul se întîlnește și în *Mahābhārata*, cartea a III-a (*Aranyaparva*), dar nu e cel tradus de Coșbuc.

[252] Notele finale referitoare la opere au fost omise de noi, întrucît sînt cuprinse într-o formă dezvoltată în *Micul dicționar de opere și autori*.

[253] Majoritatea acestor sentențe sînt cuprinse în *Un dicționar al înțelepciunii*.

[254] Despre *Ramāyāṇa* vezi *Micul dicționar de opere și autori*. Aici, ca și în alte părți, Coșbuc folosește, după tradiția germană, litera *j* în loc de *y*.

[255] Denumire obișnuită a lui Rāma și titlul unei poeme epice a lui Kālidāsa (vezi articolul despre acesta).

[256] *Mahadeva* înseamnă „marele zeu", epitet al lui Śiva.

[257] Vezi mai sus, p. 362, n. *b*.

MIC DICȚIONAR DE OPERE ȘI AUTORI

[258] Se publică după notele la colecția manuscrisă de *Cugetări din literatura sanscrită*, completată cu unele lucruri din introducerea acesteia. Explicațiile se referă, din această cauză, în primul rînd la aspectul gnomic al operelor respective, dar conțin date utile pentru orice cititor, suplinind multe note din josul paginii.

[259] Vezi nr. 23—24 din Lista lucrărilor. O traducere modernă însoțită de un excelent comentariu a publicat dr. Sergiu Al-George în *Filosofia indiană în texte*, Editura științifică, 1971.

[260] Bhavabhūti este autorul dramelor *Uttara-Rāma-carita*, *Mahāvīra-carita* și *Mālati-mādhava*.

[261] Daṇḍin este considerat și autorul unui roman, *Daśakumāra-carita*.

[262] Tot lui i se atribuie un poem, *Ghaṭakarpara-kāvya*, cu un subiect asemănător cu *Meghadūta* lui Kālidāsa, doar că aici o femeie este cea care își încredințează gîndurile unui nor.

[263] Tot lui i se atribuie și dramele *Priyadarśikā* și *Nāgānanda*.

[264] Vezi și studiul *Kālidāsa*, pp. 214—222.

[265] Vezi mai sus, pp. 226—240.

[266] Traducerea se publică mai sus, pp. 123—135.

[267] Vezi fragmentele din *Mahābhārata* publicate mai sus.

[268] Śaṅkara este autorul unui comentariu (*Bhāṣya*) despre *Vedānta-sūtra*, precum și al unor comentarii despre zece Upanișade și despre *Bhagavadgītā*.

[269] Vezi traducerea din *Muṇḍaka-Upanișad* și Notița introductivă, la pp. 135—145.

[270] Vezi Lista lucrărilor, nr. 1—4, 6, 36.

[271] Traducerea românească a unei repovestiri datorate lui C. Rajagopalachari a fost publicată de S. Demetrian în „Biblioteca pentru toți" în 1968.

[272] Vezi mai sus, pp. 43—63.

[273] Vezi Notița despre *Upanișade*, pp. 117—121.

[274] Există și curente ca budismul, jainismul și lokāyata, constituite în afara și chiar împotriva filosofiei *Upanișadelor*.

Tabla de materii

Cuvînt înainte de **Cicerone Poghirc** 5
Notă asupra ediției 10
Lucrările de indologie ale lui Theofil Simenschy 12

Studii

Limba și literatura sanscrită 17
Civilizația indiană 17
Istoria Indiei 18
Studiul limbii sanscrite în Europa 19
Literatura sanscrită 20
Limbile 23
Limbile (dialectele) indoeuropene ale Indiei 26
Tradiția învățăturii în patria lui Gandhi 28
Originea universului în concepția indienilor și a grecilor 43
Rig-Veda, X, 129 44
Cosmogonia greacă 54
Morala hindusă 64
Destinul în concepția antică 82

Traduceri

Literatura vedică. Imnuri vedice 111
Ritualul înmormîntării în Rig-Veda 111
Notiță introductivă 111
Rig-Veda, X, 14 111
Rig-Veda, X, 18 113

Purūravas și Urvașī (*Śatapatha-Brāhmaṇa*, 11, 5, 1, 1—17)... 115
Notiță introductivă 115
Text 116
Upanișadele..... 117
Notiță introductivă 117
Kaṭha-Upanișad..... 121
Notiță introductivă 121
Text..... 123
Muṇḍaka-Upanișad 135
Notiță introductivă 135
Text 136
Mahābhārata 146
Povestea faptei omenești 146
Notiță introductivă 146
Text 146
Poveste morală 152
Povestea lui Nala 154
Notiță introductivă 154
Text 155
Kālidāsa..... 214
Studiu..... 214
Anotimpurile. Vara..... 222
Somadeva, *Kathāsaritsāgara 39* 226

Cultura indiană și cultura românească

Variante străvechi în basmele lui Ispirescu..... 243
Un element folcloristic străvechi la Caragiale..... 273
Drama Śakuntală a lui Kālidāsa în traducerea lui Coșbuc.... 277
Antologia sanscrită a lui Coșbuc..... 291

Mic dicționar de opere și autori..... 373

Note de Cicerone Poghirc 393

Limba și literatura sanscrită..... 393
Tradiția învățăturii în patria lui Gandhi 395
Originea universului în concepția indienilor și a grecilor.. 396
Morala hindusă..... 398
Destinul în concepția antică 399
Imnuri vedice 401

Purūravas şi Urvaśī 401
Upanişadele 401
Kaṭha-Upaniṣad 402
Muṇḍaka-Upaniṣad 403
Mahābhārata 403
Povestea faptei omeneşti 403
Poveste morală 404
Povestea lui Nala 405
Kālidāsa 407
Somadeva 407
Variante străvechi în basmele lui Ispirescu 407
Un element folcloristic străvechi la Caragiale 408
Drama Śakuntalā a lui Kalidasa în traducerea lui Coşbuc .. 408
Antologia sanscrită a lui Coşbuc 409
Mic dicţionar de opere şi autori..... 409

Redactor: *I. Segall*
Tehnoredactor: *M. Nasta*

Coli de tipar: 26 pag. Planșe: 20.
Tirajul: 16.500. Bun de tipar: 16.V.1978.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1501 la
Intreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

În seria
„BIBLIOTHECA ORIENTALIS"
au apărut:

FILOSOFIA INDIANĂ ÎN TEXTE
apărută avant la lettre
(studiu introductiv, traducere, notițe introductive și note de
Sergiu Al-George)

●

GÎNDIREA EGIPTEANĂ ANTICĂ ÎN TEXTE
(studiu introductiv, traducere, notițe introductive și note de
Constantin Daniel)

●

GÎNDIREA ASIRO-BABILONIANĂ ÎN TEXTE
(studiu introductiv de
Constantin Daniel)
(traducere, notițe introductive și note de
Athanase Negoiță)

●

Sergiu Al-George
LIMBĂ ȘI GÎNDIRE ÎN CULTURA INDIANĂ

●

Constantin Daniel
ORIENTALIA MIRABILIA 1

●

CÂNTAREA CÂNTĂRILOR
(studiu introductiv de
Zoe Dumitrescu-Bușulenga)
(traducere și note de
Ioan Alexandru)

vor apărea:

SCRIPTA ARAMAICA

●

GÎNDIREA FENICIANĂ ÎN TEXTE

●

Cicerone Poghirc
CIVILIZAȚIA INDIANĂ ANTICĂ

●

FILOSOFIA ARABĂ ÎN TEXTE

●

FILOSOFIA EBRAICĂ ÎN TEXTE

●

FILOSOFIA PERSANĂ ÎN TEXTE

●

Idel Segall
ROLUL FILOSOFIEI ORIENTALE ÎN FORMAREA CONCEPȚIEI EUROPENE MODERNE

Lei 19 ,50

Lei 19,50